

ДІМАНАХ

"ГОМОНУ УКРАЇНИ"-1994

БІБЛІОТЕКА ВИДАВНИЦТВА „ГОМІН УКРАЇНИ”

Ч. 77

LIBRARY OF “HOMIN UKRAINY” PUBLISHING CO. LTD.

№ 77

Зредагувала Софія Сосняк

Edited by Sofia Sosniak

Обкладинка мистця

Володимира Беднарського

Cover by

Wolodymyr Bednarskyj

П О Д Я К А

„Альманах” ГОМОНУ УКРАЇНИ на 1994 рік появився за фінансовою підтримкою Фондації ЮБА і Дослідного Інституту „Україніка” в Торонті.

A C K N O W L E D G E M E N T

This edition of the Ukrainian Echo “Almanac” 1994 has been made possible through the financial assistance of UBA Trading Foundation and Ukrainica Research Institute.

АЛЪМАНАХ

»ГОМОНУ УКРАЇНИ«

на рік

1994

50-РІЧЧЯ

від створення

УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

Накладом і друком Видавничої Спілки „Гомін України”

1100 Sheppard Avenue East, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

Січень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріанський Календар
1 19 С Боніфатія мч.	Н. Рік. Обріз. ГНІХ. Вас. Вел.
2 20 Н Пер. Різд. 30 по Сош. Іг. Б.	Пер. Просв. 31 по Сош. Силь.
3 21 П Юліяни мч.	Малахії прор.
4 22 В Анастасії вмч.	Собор 70 Апостолів
5 23 С 10 мч. Критських	Теопемпта мч.
6 24 Ч Євгенії препмч.	Богоявлення Господнє
7 25 П Різдво Христове	Собор Івана Хрестителя
8 26 С Собор Пресв. Богородиці	Юрія Хозевита преп.
9 27 Н По Різд. Стефана	По Просв. Полієвкта мч.
10 28 П Мч. Никомидійських	Григорія Нис. св.
11 29 В Дітей, убитих у Вифлеємі	† Теодосія преп.
12 30 С Анисії мч.	Татіяни мч.
13 31 Ч Меланії Рим. преп.	Єрмила і Стратоніка мч.
14 1 П Н. Рік. Обр. ГНІХ. Вас. Вел.	Отців, убитих у Синаї
15 2 С Сильвестра папи	Павла і Івана преп.
16 3 Н Пер. Просв. Малахії	32 по Сош. Ап. Петра
17 4 П Собор 70 Апостолів	Антонія Великого преп.
18 5 В Теопемпта мч.	Атанасія і Кирила св.
19 6 С Богоявлення Господнє	Макарія преп.
20 7 Ч Собор Івана Хрестителя	Євтимія Великого преп.
21 8 П Юрія Хозевита преп.	Максима ісп.
22 9 С Полієвкта мч.	Тимотея ап.
23 10 Н По Просв. Григорія Н.	Мит. і Фар. Климента
24 11 П † Теодосія преп.	Ксені Рим. преп.
25 12 В Татіяни мч.	† Григорія Богослова св.
26 13 С Єрмила і Стратоніка мч.	Ксенофонта преп.
27 14 Ч Отців, убитих у Синаї	† Перен. м. Івана Золот.
28 15 П Павла і Івана преп.	Єфрема преп.
29 16 С Поклін кайданам Ап. Петра	Перен. м. Ігнатія Богон.
30 17 Н 31 по Сош. Антонія	Блуд. Сина. Трьох Святителів
31 18 П Атанасія і Кирила Олекс.	Кира і Івана безс.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1909 * Степан Бандера, голова Проводу ОУН 1940-1959
1. 1919 Закон УНР про Автокефалію УПЦеркви
1. 1938 * поет Василь Стус
3. 1918 Договір про з'єднання ЗУНР із УНРеспублікою у Києві
5. 1585 У Львові закладено Ставропігійське Братство
6. 1846 У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство
6. 1918 Засновано Держ. Банк УНР, перші укр. гроші (гривні)
7. 1864 * поет Степан Руданський
7. 1918 У Києві почався Всеукр. Правосл. Церковний Собор
8. 1953 † актор і режисер Володимир Блавацький
10. 1946 Російська армія розпочала „Велику бльокаду УПА”
11. 1647 † митр. Петро Могила, ректор Київської Академії
13. 1906 Перший укр. щоденник у Києві „Громадська Думка”
14. 1649 Тріумфальний в'їзд гетьм. Б. Хмельницького до Києва
15. 1941 Большевицький суд над 59 членами ОУН у Львові
17. 1869 * маляр Іван Труш
17. 1921 відкриття Українського Вільного Університету у Відні
18. 1957 † археолог, антрополог, етнолог Вадим Щербаківський
19. 1912 * Ярослав Стецько, голова УДП у 1941 р. і голова Проводу ОУН
20. 1897 * поет і есеїст Євген Маланюк
21. 1803 † останній гетьман України Кирило Розумовський
21. 1919 Закарпатські українці рішили приєднатися до УНР
22. 1918 Прогол. самостійности України IV-им Універсалом
22. 1919 Проголошення соборности України і початок Конгресу Трудового Народу України
23. 1921 Большевики вбили композитора М. Леонтовича
23. 1667 Андрусівським договором Польща і Москва поділили між собою Україну (Правобережжя і Лівобережжя)
25. 1942 † мово- і сходознавець Агатангел Кримський
27. 1860 вийшов перший повний „Кобзар” Тараса Шевченка
28. 1919 Труд. Конгрес прийняв Тимчасову конституцію УНР
- 28-3. 2. 1929 I. Конгрес Українських Націоналістів у Відні, на якому створено ОУН під пров. полк. Є. Коновальця
29. 1633 † архиєп., вчений, публіцист Мелетій Смотрицький
29. 1918 бій під Крутами
31. 1918 † світової слави рентгенолог проф. І. Пулюй
- 1949 загинув полк. О. Гасин-„Лицар”, шеф Гол. Штабу УПА

Лютий - February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 19 В Макарія преп.	Трифона мч.
2 20 С Євтимія Великого преп.	Стрітєння Господнє
3 21 Ч Максима ісп.	Симеона і Анни прор.
4 22 П Тимотея ап.	Ісидора преп.
5 23 С Климента сщмч.	Агафії мч.
6 24 Н 32 по Сош. Ксені	М'ясопусна. Вукола
7 25 П †Григорія Богослова св.	Партенія преп.
8 26 В Ксенофонта преп.	Теодора Тирона вмч.
9 27 С †Перен. м. Івана Золот.	Никифора мч.
10 28 Ч Єфрема преп.	Харалампія мч.
11 29 П Перен. м. Ігнатія Богон.	Власія сщмч.
12 30 С Трьох Святителів	Мелетія св.
13 31 Н 32 по Сош. Кира і Івана	Сиропусна. Мартиніяна
14 1 П Лютий. Трифона мч.	†Перес. Кирила преп.
15 2 В Стрітєння Господнє	Онисима ап.
16 3 С Симеона і Анни прор.	Памфила мч.
17 4 Ч Ісидора преп.	Теодора Тирона вмч.
18 5 П Агафії мч.	Лева папи
19 6 С Вукола преп.	Архипа ап.
20 7 Н Мит. і Фар. Партенія	1 Посту. Лева Катан.
21 8 П Теодора Тирона вмч.	Тимотея преп.
22 9 В Никифора мч.	Найд. м. мч. в Євгенії
23 10 С Харалампія мч.	Полікарпа сщмч.
24 11 Ч Власія сщмч.	†1 і 2 н. г. Івана Хрест.
25 12 П Мелетія св.	Тарасія св.
26 13 С Мартиніяна преп.	Порфірія св.
27 14 Н Блуд. Сина. Кирила	2 Посту. Прокопія
28 15 П Онисима ап.	Василія преп.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 2. 1919 Симон Петлюра став головою Директорії УНР
- 2. 1936 на Соловках загинув поет Євген Плужник
- 3. 1067 † кн. Ростислав (внук Яр. Мудрого), основник галицької династії Ростиславичів
- 3. 1864 * письменник Володимир Самійленко
- 7. 1933 † актор і режисер Микола Садовський (Тобілевич)
- 7. 1942 Собор єпископів УАПЦ у Пинську
- 9. 1918 у Бересті Центральні держави визнали укр. державу
- 9. 1918 большевики вимордували в Києві 5000 осіб
- 9. 1963 Прибув до Риму із заслання патріарх Йосиф Сліпий
- 10. 1900 в Харкові засновано Револуційну Українську Партію
- 10. 1940 покликано Револуц. Провід ОУН під пров. С. Бандери
- 10. 1946 бойкот виборів до Верх. ради СРСР на заклик УГВР
- 11. 1908 † письм., диригент і композитор Анатоль Вахнянин
- 12. 1924 поляки замучили Ольгу Басараб, члена УВО
- 12. 1939 вибори до першого Сейму Карпатської України
- 12. 1945 в бою з большевиками згинув полк. Дм. Клячківський (Клим, Савур), Командир УПА-Північ
- 12. 1871 * письменник Лесь Мартович
- 13. 1795 † письменник Григорій Кониський
- 15. 1968 † поет і есеїст Євген Маланюк
- 16. 1918 проголошення самостійности Кубані
- 17. 1892 * патріарх і кардинал Йосиф Сліпий
- 19. 1900 М. Міхновський промовляв н. т. „Самостійна Україна”
- 20. 1054 † вел. кн. Ярослав Мудрий
- 21. 1942 німці розстріляли в Києві поетесу Олену Телігу
- 23. 1921 Ліга Націй визнала, що Польща окупувала ЗУНР
- 24. 1865 * письменник Іван Липа
- 24. 1574 перша видрукувана у Львові книжка „Апостол”
- 25. 1738 загинув у бою з татарами літописець Гр. Граб'янка
- 25. 1764 Катерина II зліквідувала українські монастирі
- 25. 1871 * поетеса Леся Українка
- 25. 1946 загинув у бою полк. Грегін-Різун (Василь Андрусак)
- 25. 1964 † скульптор світової слави Олександр Архипенко
- 26. 1886 * графік Юрій Нарбут, † 23. 5. 1920
- 26. 1942 † письменник Микола Чирський
- 27. 1664 поляки розстріляли п. Новгородом-Сів. полк. І. Богуна
- 28. 1772 москалі замучили митр. Арсенія Мацієвича

Березень - March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	16 В Памфила мч.	Євдокії препмч.
2	17 С Теодора Тирона вмч.	Теодота сщмч.
3	18 Ч Лева папи	Євтропія мч.
4	19 П Архипа ап.	Герасима преп.
5	20 С Лева Катан. преп.	Конона мч.
6	21 Н М'ясопусна. Тимотея	3 Посту. Хрест. 42 мч. Амор.
7	22 П Найд. м. мч. в Євгенії	Василія сщмч.
8	23 В Полікарпа сщмч.	Теофілакта преп.
9	24 С †1 і 2 найд. гол. Івана Хр.	†40 мч. Севастійських
10	25 Ч Тарасія св.	Кондрата мч.
11	26 П Порфірія св.	Софронія св.
12	27 С Прокопія преп.	Теофана преп.
13	28 Н Сиропусна. Василія	4 Посту. Никифора
14	1 П Березень. Євдокії препмч.	Венедикта преп.
15	2 В Теодота сщмч.	Агапія мч.
16	3 С Євтропія мч.	Савина мч.
17	4 Ч Герасима преп.	Олексія преп.
18	5 П Конона мч.	Кирила Єрусал. св.
19	6 С 42 мч. Аморійських	Хризанта і Дарії мч.
20	7 Н 1 Посту. Василія	5 Посту. Отців, уб. в об. Сави
21	8 П Теофілакта преп.	Якова преп.
22	9 В †40 мч. Севастійських	Василія сщмч.
23	10 С Кондрата мч.	Никона препмч.
24	11 Ч Софронія св.	Захарії преп.
25	12 П Теофана преп.	Благов. Пресв. Богор.
26	13 С Перен. м. Никифора	Собор Арх. Гавриїла
27	14 Н 2 Посту. Венедикта	Квітна. Матрони
28	15 П Агапія мч.	Іларіона преп.
29	16 В Савина мч.	Марка преп.
30	17 С Олексія преп.	Івана Ліст. преп.
31	18 Ч Кирила Єрусалимського св.	Іпатія преп.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 СРСР визнав: в Україні 38% нас. голодує, пом. ½ млн.
2. 1861 скасовано кріпацтво в Україні (під царською Росією)
3. 1947 † композитор і музикознавець Філарет Колесса
5. 1827 * видатний байкар Леонід Глібів
5. 1950 загинув у бою ген. Роман Шухевич — Чупринка, голова Проводу ОУН в Україні, Головний Командир УПА, голова Генерального Секретаріату УГВР
6. 1939 Відкрито в Києві пам'ятник Т. Шевченкові
6. 1967 † маляр Борис Крюків
8. 1169 Суздальський кн. Андрій здобув і зруйнував Київ
- 8-10. 1946 росіяни формально зліквідували УКЦ у Львові
9. 1814 * Тарас Шевченко, геніяльний поет
- 9.3.-19.4. 1930 судилище над 45 членами СВУ і СУМ у Харкові
10. 1861 † Тарас Шевченко
14. 1923 Рада амбасадорів визнала окупацію Зах. України Польщею
15. 1672 Іван Самойлович обраний гетьманом Лівобережжя
15. 1939 проголошення самостійності Карпатської України
16. 1664 поляки розстріляли гетьм. Івана Виговського
17. 1874 * Августин Волошин, президент Карпатської України
17. 1917 утворено в Києві Українську Центральну Раду
19. 1864 * Василь Липківський, митрополит УАПЦ
19. 1930 * поетеса Ліна Костенко
19. 1939 в бою з мадярами загинули полк. Михайло Колодзінський-Гузар, Шеф Штабу Карп. України, і його заст. пор. Зенон Тарнавський — З. Коссак, член КП ОУН
20. 1632 * Іван Мазепа, гетьман України
20. 1921 † Адріян Кащенко, автор історичних повістей
20. 1944 УПА зліквідувала нім. генерала „СА” Віктора Люце
20. 1945 розпочалася друга російська офензива проти УПА
21. 1888 * Василь Іванис, голова уряду Кубанського Краю
21. 1908 † історик, археолог і етнограф Володимир Антонович
21. 1942 † письменниця Ольга Кобилянська
23. 1842 * композитор Микола Лисенко
25. 1651 полк. І. Богун переміг поляків під Вінницею
26. 1909 † історик, автор опери „Катерина” М. Аркас
28. 1947 УПА зліквідувала ген. „Вальтера”-Сверчевського
29. 1972 † митр. УГПЦ в Канаді Іларіон (Іван Огієнко)
30. 1973 † Дмитро Донцов, ідеолог і публіцист

Квітень - April

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар	
1	19 П	Хризанта і Дарії мч.	Велика П'ятниця
2	20 С	Отців, уб. в об. Сави	Тита преп.
3	21 Н	3 Посту Хрест. Якова	Воскресення ГНІХ.
4	22 П	Василія сщмч.	Світлий Понеділок
5	23 В	Никона препмч.	Світлий Вівторок
6	24 С	Захарії преп.	†Перес. Методія, уч. сл.
7	25 Ч	Благовіщення Пресв. Богор.	Юрія Мит. преп.
8	26 П	Собор Арх. Гавриїла	Іродіона ап.
9	27 С	Матрони мч.	Євсихія мч.
10	28 Н	4 Посту. Іларіона	Томина. Терентія
11	29 П	Марка преп.	Антипи сщмч.
12	30 В	Івана Ліст. преп.	Василія ісп.
13	31 С	Іпатія преп.	Артемона сщмч.
14	1 Ч	Квітень. Марії єгипет. преп.	Мартина папи
15	2 П	Тита преп.	Аристарха ап.
16	3 С	Никити ісп.	Агапії мч.
17	4 Н	5 Посту. Йосифа	Мироносиць. Симеона
18	5 П	Теодула мч.	Івана преп.
19	6 В	†Перес. Методія, уч. сл.	Івана печерника преп.
20	7 С	Юрія Мит. преп.	Теодора Тріхини преп.
21	8 Ч	Іродіона ап.	Януарія сщмч.
22	9 П	Євсихія мч.	Теодора Сикеота преп.
23	10 С	Терентія мч.	Юрія вч.
24	11 Н	Квітна. Антипи	Розслаб. Сави Стратилата
25	12 П	Василія ісп.	†Марка ап. і єв.
26	13 В	Артемона сщмч.	Василія сщмч.
27	14 С	Мартина папи	Стефана преп.
28	15 Ч	Аристарха ап.	Ясона ап.
29	16 П	Велика П'ятниця	9 мч. у Кизиці
30	17 С	Симеона преп.	†Якова ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 1-3. 1941 II Великий Збір ОУН
- 2. 1944 Москва кинула проти УПА 10 дивізій ЧА і НКВД
- 5. 1710 в Бендерах обрано гетьманом Пилипа Орлика
- 5. 1882 * історик Вячеслав Липинський, ідеолог гетьманців
- 7. 1340 † останній галицький князь Болеслав-Юрій II
- 7. 1918 у Владивостоці ств. Далеко-Сх. Укр. Крайову Радy
- 8. 1929 Москва проголосила заборону УАПЦ і її ліквідацію
- 10. 1931 поляки замучили Ст. Охримовича, голову КЕ ОУН
- 11. 1945 росіяни вивезли на Сибір 7 єпископів УКЦ
- 12. 1596 перемога Наливайка і Лободи над поляками
- 12. 1653 союз гетьм. Б. Хмельницького з султ. Магометом IV
- 12. 1908 М. Січинський убив ціс. намісника Потоцького
- 15. 1918 † письменник і публіцист Іван Нечуй-Левицький
- 15. 1944 † генерал Ватутін, поран. упівцями командира Енея
- 16. 1946 I Конгрес АБН
- 17. 1873 † композитор С. Гулак-Артемовський
- 17-21. 1917 Всеукраїнський національний конгрес у Києві
- 17. 1949 загинув полк. Василь Шелест-Сидор, команд. УПА-Захід
- 19. 1885 † історик, письм. і етнограф Микола Костомаров
- 20. 1622 † гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний
- 20. 1891 * ген. Юрко Тютюнник, командир II. Зимового походу
- 20. 1918 полк. П. Болбочан розпочав визволення Криму
- 20. 1922 † композитор Кирило Стеценко
- 22. 1910 † Марко Кропивницький, батько модерного укр. театру
- 22-25. 1944 5000 воїнів УПА звели битву з 30,000 військ НКВД
- 23. 1185 похід проти половців кн. Ігоря Святославича
- 25. 971 битва вел. кн. Святослава проти Візантії за Доростол
- 25. 1913 † письменник Михайло Коцюбинський
- 26. 1890 * Микола Зеров, неокласик-поет і літературознавець
- 26. 1945 † гетьман Павло Скоропадський
- 27. 1979 † КГБ вбив композитора Володимира Івасюка
- 28. 1132 † тмутороканський кн. Мстислав, брат Яр. Мудрого
- 28. 1915 бої УСС на Маківці проти москалів
- 28. 1922 В Подебрадах на Чехії засн. Укр. Госп. Академію
- 28. 1932 Поляки повісили членів ОУН — Голояда і Пришляка
- 28. 1938 † на засланні митрополит Василь Липківський
- 29. 1648 Богдана Хмельницького обрано гетьманом України
- 29. 1928 Українізація чорноморської фльоти. Свято моря
- 30. 1918 Павла Скоропадського проголошено гетьм. України

Травень - Мау

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 18 Н Воскресення ГНІХ.	Самарянки. Єремії
2 19 П Світлий Понеділок	Атанасія Великого св.
3 20 В Світлий Вівторок	† Теодосія Печер. преп.
4 21 С Януарія сщмч.	Пелагії мч.
5 22 Ч Теодора Сикеота преп.	Ірини мч.
6 23 П Юрія вмч.	Йова многотрадального
7 24 С Сави Стратилата мч.	Акакія мч.
8 25 Н Томина. Марка	Сліпородж. Івана Богос.
9 26 П Василія сщмч.	† Перен. м. Миколая
10 27 В Стефана преп.	† Симона Зилота ап.
11 28 С Ясона ап.	Кирила і Методія, уч. сл.
12 29 Ч 9 мч. у Кизиці	Вознесення ГНІХ.
13 30 П † Якова ап.	Глиkerії мч.
14 1 С Травень. Єремії прор.	Ісидора мч.
15 2 Н Мирносиць. Атанасія В.	Св. Отців. Пахомія Вел.
16 3 П † Теодосія Печерського пр.	Теодора Оsvящ. преп.
17 4 В Пелагії мч.	Андроніка ап.
18 5 С Ірини мч.	Теодота мч.
19 6 Ч Йова многотрадального	Патрікія сщмч.
20 7 П Акакія мч.	Талелєя мч.
21 8 С Івана Богослова	† Константина і Олени.
22 9 Н Розслаб. Миколая	Св. Святого Духа
23 10 П † Симона Зилота ап.	Понеділок Святого Духа.
24 11 В Кирила і Методія, уч. сл.	Никити П. преп.
25 12 С Єпифанія св.	† З' найд. г. Івана Хрест.
26 13 Ч Глиkerії мч.	Карпа ап.
27 14 П Ісидора мч.	Терапонта сщмч.
28 15 С Пахомія Великого преп.	Никити преп.
29 16 Н Самарянки. Теодора	Всіх Святих. Теодосії
30 17 П Андроніка ап.	Ісаакія преп.
31 18 В Теодота мч.	Єрмія ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 відновлено Літ. Наук. Вістник за ред. Д. Донцова
1. 1949 Створено Лігу Визволення України в Торонті
2. 1848 у Львові створено Головну Руську Раду
3. 1074 † Преподобний Теодосій Печерський
3. 1924 москалі замордували Миколу Міхновського
3. 1946 відділ УПА зліквідував ген.-полк. НКВД Москаленка
4. 1733 † запорозький кошовий от. Кость Гордієнко
6. 1910 † письменник і громадський діяч Борис Грінченко
6. 1947 ССРСР, Польща і ЧССР підписали договір проти УПА
7. 1840 * драматург Марко Кропивницький
10. 1879 * Гол. От. Симон Петлюра, голова Директорії УНР
12. 1943 Битва УПА з нім. військ. з'єднаннями в м. Колки
13. 1849 * письменник Панас Мирний
14. 1871 * Василь Стефаник
16. 1648 Перемога Хмельницького н. поляками п. Жовт. Водами
16. 1954 вибухло повстання політв'язнів у Кінгірі
- 18-25. 1917 І Український Військовий З'їзд у Києві
20. 1949 відділ УПА зліквідував полк. НКВД Колодяжного
- 20-26. 1961 суд над членами Укр. Робітничо-Селянської Спілки (Л. Лук'яненко, І. Кандиба, С. Вірун, О. Лібович, В. Луцьків, І. Кіпиш, Ю. Босовницький)
22. 1861 з Росії перевезено тіло Т. Шевченка до Канева
22. 1920 поляки замучили композитора Остапа Нижанківського
23. 1938 загинув полк. Є. Коновалець, засновник УВО і ОУН
24. 1125 † вел. кн. Володимир Мономах
24. 1742 † гетьман Пилип Орлик в Яссах під Туреччиною
24. 1964 росіяни спалили бібліотеку Української Акад. Наук
25. 1926 у Парижі загинув Гол. От. Симон Петлюра
25. 1936 розпочався львівський „процес Бандери”
26. 1909 † композитор Денис Січинський
26. 1944 загинув М. Палідович-Карпатський, ред. „Ідеї і Чину”
27. 1946 відділи УПА атакували з польською ВіН м. Грубешів
28. 1634 † гравер, поет і друкар Степан Беринда
28. 1916 † великий письменник Іван Франко
28. 1918 переговори в Києві з Кубанню про об'єднання
29. 1952 † ген.-полк. М. Омелянович-Павленко, нач. вождь УГА
30. 1887 * скульптор Олександр Архипенко
30. 1876 цар видав Емський указ про заборону укр. мови
31. 1223 битва княжих військ з татарами над Калкою
- 1922 на Кубані розстріляно десятки тисяч українців

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 19 С Патрікія сщмч.	Юстина мч.
2 20 Ч Талелія мч.	Покл. Пр. Т. Т. і Крови Хр.
3 21 П †Константина і Олени	Лукиліяна мч.
4 22 С Василіска мч.	Митрофана св.
5 23 Н Сліпородж. Євфросинії П.	2 по Сош. Доротея
6 24 П Никити П. преп.	Висаріона преп.
7 25 В †З найд. гол. Івана Хрест.	Теодота сщмч.
8 26 С Карпа ап.	Теодора Тирона вмч.
9 27 Ч Вознесіння ГНІХ.	Кирила Олександ. св.
10 28 П Никити преп.	Праз. Христа Чоловіколюбця
11 29 С Теодосії препмч.	Співстр. Пресв. Богородиці
12 30 Н Св. Отців. Ісаакія	3 по Сош. Онуфрія Вел.
13 31 П Ермія ап.	Акилини мч.
14 1 В Червень. Юстина мч.	Єлисея прор.
15 2 С Никифора св.	Амоса прор.
16 3 Ч Лукиліяна мч.	Тихона преп.
17 4 П Митрофана св.	Мануїла мч.
18 5 С Доротея сщмч.	Леонтія мч.
19 6 Н Сош. Святого Духа	4 по Сош. Юди Тадея
20 7 П Понеділок Святого Духа	Методія сщмч.
21 8 В Теодора Тирона вмч.	Юліяна мч.
22 9 С Кирила Олександ. св.	Євсевія сщмч.
23 10 Ч Тимотея сщмч.	Агрипіни мч.
24 11 П †Вартоломея і Варнави ап.	Різдво Івана Хрестителя
25 12 С Онуфрія Великого преп.	Февронії мч.
26 13 Н Всіх Святих. Акилини	5 по Сош. Давида
27 14 П Єлисея прор.	Сампсона преп.
28 15 В Амоса прор.	Перен. м. Кира і Івана
29 16 С Тихона преп.	Петра і Павла ап.
30 17 Ч Поклін Пр. Т. Т. і Крови Хр.	†Собор 12 Апостолів

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1630 Тарас Трясило розгромив поляків біля Переяслава
1. 1891 † Василь Мова (Лиманський), укр. поет. і письм. Кубані
- 1-15. 1944 УПА знищила рос. партизанів Кулагіна-Артаманова
1. 1933 День пам'яті замучених голодом 7 млн. укр. в УРСР
2. 1935 † автор історичних повістей Андрій Чайковський
5. 1708 союз І. Мазепи з шведським королем Карлом XII
5. 1775 рос. цариця Катерина II знищила Запорізьку Січ
6. 1937 † поет Богдан Ігор Антонич
7. 1843 † письменник і педагог Маркіян Пашкевич
7. 1930 † маляр Петро Холодний
7. 1942 † Вячеслав Прокопович, голова Ради міністрів УНР
8. 1668 Петра Дорошенка обрано гетьманом України
8. 1855 * письменниця Наталя Кобринська
8. 1919 початок офензиви УГА проти поляків під Чортковом
9. 1919 Євген Петрушевич став диктатором ЗУНР
9. 1944 німці закатували поета Олега Ольжича-Кандибу
- 10-16. 1917 І Всеукраїнський селянський з'їзд у Києві
10. 1944 загинув полк. Грабець-„Батько”, команд. УПА-Південь
11. 1931 † історик Вячеслав Липинський, теоретик гетьманату
13. 1918 росіяни замордували в Ростові М. Рябовола, голову Законодавчої Крайової Ради Кубані
14. 1569 Люблинська унія
14. 1891 * полк. Євген Коновалець
15. 1934 Г. Мацейко, чл. ОУН, убив польськ. мін. Б. Перацького
- 17-23. 1917 ІІ Всеукраїнський військовий з'їзд у Києві
- 18-22. 1919 битва УГА з поляками під Бережанами
19. 1205 в бою з поляками під Завихостом загинув кн. Роман
20. 1929 † Євген Чикаленко, письменник, меценат, гром. діяч
23. 1917 І-м універсалом проголошено автономію України
- 23-27. 1934 Світ. конгрес українського жіноцтва в Станіславові
26. 1954 500 українських жінок загинуло в Кінгірі
27. 1709 битва під Полтавою
27. 1964 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні
29. 1918 † Федір Вовк, археолог, антрополог і етнограф
29. 1938 † ген. Мирон Тарнавський, нач. вождь УГА
30. 1704 гетьм. І. Мазепа об'єднав Право- і Лівобережну Україну
30. 1941 Акт відновлення укр. держави; прем'єр — Я. Стецько
- 1955 Націоналісти поч. визв. повст. на Воркуті, табір ч. 3

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 18 П Леонтія мч.	Косми і Дам'яна безср.
2 19 С Юди Тадея ап.	†Полож. ризи Пр. Богор.
3 20 Н 2 по Сош. Методія	6 по Сош. Якинта
4 21 П Юліяна мч.	Андрія Критського св.
5 22 В Євсевія сщмч.	†Атанасія Атон. преп.
6 23 С Агрпини мч.	Сісоя Великого преп.
7 24 Ч Різдво Івана Хрестителя	Томи преп.
8 25 П Праз. Христа Чоловікол.	Прокопія вмч.
9 26 С Співстр. Пресв. Богородиці	Панкратія сщмч.
10 27 Н 3 по Сош. Самсона	7 по Сош. Антонія Печер.
11 28 П Перен. м. Кира і Івана	Євфимії і Ольги
12 29 В Петра і Павла ап.	Прокла мч.
13 30 С †Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14 1 Ч Липень. Косми і Дам'яна	Акили ап.
15 2 П †Полож. ризи Пресв. Богор.	Володимира Великого
16 3 С Якинта мч.	Антиногена сщмч.
17 4 Н 4 по Сош. Андрія Крит.	8 по Сош. Марини
18 5 П †Атанасія Атон. преп.	Якинта мч.
19 6 В Сісоя Великого преп.	Макрини преп.
20 7 С Томи преп.	Іллі прор.
21 8 Ч Прокопія вмч.	Симеона преп.
22 9 П Панкратія сщмч.	Марії Магдалини
23 10 С †Антонія Печерського преп.	Трофима мч.
24 11 Н 5 по Сош. Євфимії і Ольги	9 по Сош. Бориса і Гліба
25 12 П Прокла мч.	†Успення Анни
26 13 В Собор Арх. Гавриїла	Ермолая сщмч.
27 14 С Акили ап.	†Пантелеймона вмч.
28 15 Ч Володимира Великого	Прохора ап.
29 16 П Антиногена сщмч.	Калиніка мч.
30 17 С Марини вмч.	Сили ап.
31 18 Н 6 по Сош. Якинта	10 по Сош. Євдокима

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1910 поляки вбили студента Адама Коцка у Львові
1. 1918 засновано Український Унів. у Кам'янці Подільському
1. 1966 † письменниця Наталена Королева
2. 1943 німці спалили кількасот людей в с. Губків (Рівенщина)
5. 1986 † Голова УДП і голова Проводу ОУН, Я. Стецько
6. 1961 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпегу
8. 1659 гетьм. І. Виговський розгромив москалів п. Конотопом
8. 1919 у літунській катастрофі загинув полк. Д. Вітовський
8. 1919 большевики розстріляли літературозн. Вол. Науменка
9. 1920 † ген.-хор. Євген Мешковський, нач. штабу Армії УНР
- 9-14. 1943 перемога УПА над нім. військ. з'єднаннями
10. 1866 † останній кошовий от. Задунайської Січі О. Гладкий
11. 969 † вел. кн. св. Ольга
11. 1944 створення Української Головної Визвольної Ради
- 13-14. 1943 Міжнародня комісія розкрила Вінницький злочин:
НКВД вимордувало в 1937-41 рр. 9500 українців
15. 1944 І Вел. Збір УГВР обрав гол. ген. секр. Р. Шухевича
17. 1849 * письменниця Олена Пчілка
17. 1907 * Роман Шухевич (ген. Тарас Чупринка)
- 17-22. 1944 битва І УД УНА з москалями під Бродами
17. 1959 закон Конгр. ЗСА про „Тиждень Поневолених Націй”
18. 1863 „Валуєвський указ” про заборону української мови
18. 1871 † Анатоль Свидницький
18. 1917 у Києві повстання проти російської окупації
21. 1941 † письменник Богдан Лепкий
22. 1944 † поет Олександр Олесь у Празі
25. 1687 Івана Мазепу обрано гетьманом України
25. 1942 у Києві німці розстріляли Дмитра Мирона-Орлика, Кр.
пров. ОУН на СУЗ, 2-го пров. Пох. Групи „Північ”
27. 1147 Кліма Смолятича обрано митрополитом Русі-України
27. 1657 † гетьман Богдан Хмельницький
27. 1672 гетьм. П. Дорошенко розбив поляків б. Четвертинівки
27. 1834 відкриття у Києві університету ім. св. Володимира
29. 1015 † вел. кн. св. Володимир Великий
30. 1947 † маляр Федір Кричевський
30. 1899 *адвокат Володимир Горбовий
30. 1944 загинув у бою з москалями ген. Гончаренко (Л. Ступницький), полк. УНР, шеф штабу УПА-Північ
- 1920 засновано УВО під проводом Є. Коновальця
- 1967 судилище у Львові над 9 членами Укр. Нац. Фронту

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріянський Календар	
1	19 П	Макрини преп.	Перен. Чес. Хреста
2	20 В	Іллі прор.	Перен. м. Стефана
3	21 С	Симеона преп.	Ісаака преп.
4	22 Ч	Марії Магдалини	7 мучеників Єфеських
5	23 П	Трофима мч.	Євсигнія мч.
6	24 С	†Бориса і Гліба мч.	Переображення Господнє
7	25 Н	7 по Сош. Успення Анни	11 по Сош. Дометія
8	26 П	Ермолая мч.	Єміліяна св.
9	27 В	Пантелеймона вмч.	†Матія ап.
10	28 С	Прохора ап.	Лаврентія мч.
11	29 Ч	Калиніка мч.	Євпла мч.
12	30 П	Сили ап.	Фотія мч.
13	31 С	Євдокима преп.	Максима преп.
14	1 Н	8 по Сош. Перен. Чес. Хр.	12 по Сош. Теодосія Печ.
15	2 П	Перен. м. Стефана	Успення Пресв. Богородиці
16	3 В	Ісаака преп.	Діюмида мч.
17	4 С	7 мч. Єфеських	Мирона мч.
18	5 Ч	Євсигнія мч.	Флора мч.
19	6 П	Переображення Господнє	Андрія Страт. мч.
20	7 С	Дометія препмч.	Самуїла прор.
21	8 Н	9 по Сош. Єміліяна	13 по Сош. Тадея
22	9 П	†Матія ап.	Агатоніка мч.
23	10 В	Лаврентія мч.	Лупа мч.
24	11 С	Євпла мч.	Євтиха сщмч.
25	12 Ч	Фотія мч.	Поверн. м. Вартоломея ап.
26	13 П	Максима ісп.	Адріяна мч.
27	14 С	†Перен. м. Теодосія Печер.	Пімена преп.
28	15 Н	10 по Сош. Успен. Пр. Бог.	14 по Сош. Августина
29	16 П	Діюмида мч.	Усікновення гол. Івана Хрест.
30	17 В	Мирона мч.	Олександра св.
31	18 С	Флора мч.	†Полож. пояса Пр. Богор.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 1. 1876 * Володимир Чехівський, голова Ради міністрів УНР
- 1. 1913 † Леся Українка
- 1. 1914 у Львові утворено Головну Українську Раду
- 1. 1931 † ген.-полк. Микола Юнаків, Нач. Штабу Укр. Армій
- 1. 1953 Масакра укр. політ'язнів у Воркуті, табір ч. 29
- 4. 1899 * письменник Борис Антоненко-Давидович
- 4. 1914 у Львові засн. Союз Визволення України
- 5. 1940 † археолог, етнограф, історик Дмитро Яворницький
- 8. 1919 * Пантелеймон Куліш, письменник, чл. Кир. Мет. Бр.
- 10. 1907 † письменниця Марко Вовчок
- 13. 1953 москалі змасакували укр. політ'язнів Норильська
- 14. 988 Вел. кн. Володимир встановив християнство в Україні
- 15. 1965 † світової слави економіст Володимир Тимошенко
- 16. 1945 СССР приділив Лемківщину Польщі
- 17. 1245 перемога короля Данила над мадярами
- 17. 1883 * Дмитро Донцов, ідеолог українського націоналізму
- 18. 1836 * Олександр Кониський
- 20. 1649 договір Хмельницького з польськ. королем у Зборові
- 20. 1843 † письменник Григорій Квітка-Основ'яненко
- 20. 1891 * поет-неокласик Павло Филипович
- 21-25. 1943 III Надзвичайний Великий Збір ОУН
- 22. 1932 Москва розпочала народобивчий голод в Україні
- 22. 1944 загинув Рост. Волошин-Павленко, голова Збору УГВР
- 22. 1944 загинув Клемпуш-Лопата, Провідн. ОУН на Закарпатті
- 24. 1991 Верховна Рада України проголосила Акт незалежності
- 25. 1698 в московській неволі загинув гетьм. Петро Дорошенко
- 25. 1792 на Тамань прибула фльота козаків полк. Сави Білого, що дала початок українського заселення Кубані
- 26. 1657 в Чигирині обрано гетьманом Івана Виговського
- 27. 1856 * Іван Франко, учений, письменник, поет
- 28. 1921 большевики розстріляли повстанського провідника і поета Гр. Чупринку, сотн. Андруха, ком. УВО, сотн. Опоку і 36 членів Центр. Повстанського Комітету
- 29. 1868 * письменниця Л. Старицька-Черняхівська, член СВУ
- 29. 1940 † у Берліні Євген Петрушевич, президент ЗУНР
- 31. 1919 Армії УНР і УГА визволили Київ від москалів
- 31. 1944 загинув Юрій Липа, лікар УПА, публіцист, поет
- 1919 у Москві розстріляли ген.-чет. Осипа Микитку

Вересень – September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар Григоріянський Календар

1 19 Ч	Андрія Страт. мч.	†Поч. ц. р. Симеона
2 20 П	Самуїла прор.	Маманта мч.
3 21 С	Тадея ап.	Антима сщмч.
4 22 Н 11 по Сош.	Агатоніка	15 по Сош. Вавили
5 23 П	Лупа мч.	Захарії прор.
6 24 В	Євтихія сщмч.	Євдоксія мч.
7 25 С	Поверн. м. Вартоломея ап.	Созонта мч.
8 26 Ч	Адріана мч.	Різдво Пресв. Богородиці
9 27 П	Пімена преп.	Йоакима і Анни
10 28 С	Августина св.	Минодори мч.
11 29 Н 12 по Сош. Усік. г. Ів. Хр.	16 по Сош. Теодори	
12 30 П	Олександра св.	Автонома сщмч.
13 31 В	†Полож. пояса Пр. Богор.	Корнелія сщмч.
14 1 С	Вересень. †Поч.ц.р.Симеона	Воздвиження Чес. Хреста
15 2 Ч	Маманта мч.	Никити вчмч.
16 3 П	Антима сщмч.	Євфимії вчмч.
17 4 С	Вавили сщмч.	Софії мч.
18 5 Н 13 по Сош. Захарії	17 по Сош. Євменія	
19 6 П	Євдоксія мч.	Трофима мч.
20 7 В	Созонта мч.	Михайла Ч. мч.
21 8 С	Різдво Пресв. Богородиці	Кондрата ап.
22 9 Ч	Йоакима і Анни	Фоки сщмч.
23 10 П	Минодори мч.	Зачаття Івана Хрестителя
24 11 С	Теодори преп.	Теклі первмч.
25 12 Н 14 по Сош. Автонома	18 по Сош. Євфросинії	
26 13 П	Корнелія сщмч.	Перес. Івана Богослова
27 14 В	Воздвиження Чес. Хрест.	Калістрата мч.
28 15 С	Никити вчмч.	†Харитона преп.
29 16 Ч	Євфимії вчмч.	Киріяка преп.
30 17 П	Софії мч.	Григорія В. сщмч.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1722 * філософ Григорій Сковорода
1. 1939 Початок Другої світової війни
1. 1947 загинув владика Теодор Ромжа, єпископ закарпатців
2. 1938 в Ужгороді засновано Українську Націон. Оборону
3. 1941 в Дніпропетровську закінчився марш Похідної Групи „Південь” під пров. З. Матли; розпочав діяти Провід ОУН Південного Краю під пров. Святослава Вовка
5. 911 договір кн. Олега Віщого з греками у Царгороді
6. 1672 гетьм. Петро Дорошенко здобув Кам'янець Подільський
7. 1984 † патріарх УКЦ Йосиф Сліпий
7. 1656 „Трактат вічної приязні” Хмельницьк. з Ю. II Ракочі
7. 1921 загинули Віра Бабенко і 62 повстанці
7. 1962 † письменник і поет Тодось Осьмачка
9. 957 відвідини вел. кн. Ольги в Царгороді
9. 1769 * Іван Котляревський, письменник і поет
9. 1944 польсько-російський договір про виселення лемків
12. 1903 Відкриття в Полтаві пам'ятника І. Котляревському
12. 1947 прихід першого відділу УПА в Зах. Німеччину
12. 1887 * Леся Курбас, творець модерного театру
15. 1907 † драматург Карпенко-Карий (Іван Тобілевич)
15. 1941 Гестапо виарештувало тисячі націоналістів
16. 1658 договір з Польщею у Гадячі
17. 1864 * видатний письменник Михайло Коцюбинський
17. 1945 загинув Олександр Бусел, член Проводу ОУН
19. 1676 Москва заслала гетьм. П. Дорошенка на Сибір
19. 1929 * літ. критик і поет Іван Світличний
20. 1655 гетьм. Б. Хмельницький розбив поляків під Городком
20. 1947 загинув у бою з поляками Ярослав Старух, чл. Пр. ОУН
21. 1944 † диригент і композитор Олександр Кошиць
22. 1709 у Бендерах помер гетьман Іван Мазепа
22. 1918 у Києві відкрито український університет
23. 1648 Б. Хмельницький розгромив поляків під Пилявцями
23. 1872 * Соломія Крушельницька
25. 1921 Невдалий атентат С. Федака на Підсудського у Львові
29. 1866 * історик Мих. Грушевський, голова Укр. Центр. Ради
30. 1930 поляки замордували сотн. Ю. Головінського, КК УВО
30. 1930 польська „лацифікація”, багато забитих і ранених
30. 1945 перемога УПА ком. Яструба над больш. під Угневом

Жовтень — October

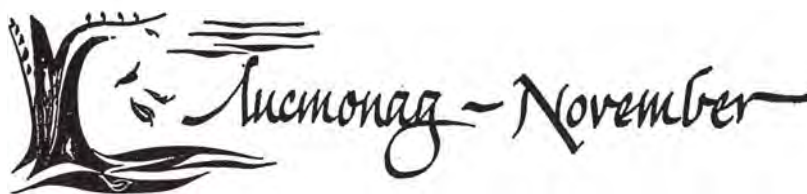

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 18 С Євменія преп.	Покрова Пресв. Богородиці
2 19 Н 15 по Сош. Трофима	19 по Сош. Кипріяна
3 20 П Михаїла Ч. мч.	Діонісія А.
4 21 В Кондрата ап.	Єротея сщмч.
5 22 С Фоки сщмч.	Харитини мч.
6 23 Ч Зачаття Івана Хрестителя	†Томи ап.
7 24 П Теклі первмч.	Сергія і Вакха мч.
8 25 С Євфросинії преп.	Пелагії преп.
9 26 Н 16 по Сош. Івана Богослова	20 по Сош. Якова А.
10 27 П Калістрата мч.	Євлампія мч.
11 28 В †Харитона преп.	Филипа ап.
12 29 С Киріяка преп.	Прова мч.
13 30 Ч Григорія В. сщмч.	Карпа мч.
14 1 П Жовтень. Покр. Пр. Богор.	Параскеви Терн. преп.
15 2 С Кипріяна сщмч.	Євтимія преп.
16 3 Н 17 по Сош. Діонісія А.	21 по Сош. Лонгіна мч.
17 4 П Єротея сщмч.	Осії прор.
18 5 В Харитини мч.	†Луки ап. і єв.
19 6 С †Тома ап.	Йоїла прор.
20 7 Ч Сергія і Вакха мч.	Артемія вмч.
21 8 П Пелагії преп.	Іларіона Великого преп.
22 9 С †Якова А. ап.	Аверкія св.
23 10 Н 18 по Сош. Євлампія	22 по Сош. Якова
24 11 П Филипа ап.	Арети мч.
25 12 В Прова мч.	Маркіяна мч.
26 13 С Карпа мч.	Димитрія вмч.
27 14 Ч Параскеви Терн. преп.	Нестора мч.
28 15 П Євтимія преп.	Параскеви Ікон. мч.
29 16 С Лонгіна мч.	Анастасії препмч.
30 17 Н 19 по Сош. Осії	23 по Сош. Зиновія
31 18 П †Луки ап. і єв.	Стахія ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1187 † кн. Ярослав Осмомисл, поширив державу по Дунай
1. 1665 Петра Дорошенка обрано гетьманом Правоб. України
1. 1727 Данила Апостола обрано на гетьм. Лівобер. України
1. 1929 масові арешти членів і симпатиків СВУ
3. 1078 на Нежатій Ниві б. Чернігова загинув вел. кн. Ізяслав
3. 1953 † публіцист Юліян Вассиян
4. 1891 * поет Юрій Клен
5. 1909 * поет Богдан Ігор Антонич
7. 1253 коронація кн. Данила в Дорогичині
8. 1862 † кубанський письменник і отаман Яків Кухаренко
8. 1938 загинув в ґулагу Гнат Хоткевич
10. 1621 перемога П. Сагайдачного над турками під Хотиним
10. 1893 † видатний байкар Леонід Глібів
11. 1968 † маляр Никифор із Криниці
13. 1948 † поет, письменник і публіцист Леонід Мосендз
14. 1942 за наказом ОУН оформлено 1-ий відділ УПА під ком. Сергія Качинського-„Остапа”; Свято УПА
- 14-22. 1921 в Києві відбувся Всеукраїнський Собор УАПЦ
15. 1959 больш. агент Б. Сташинський вбив голову Пров. ОУН Степана Бандеру, а 12. 10. 1957, він вбив д-р Л. Ребета
15. 1942 Лесь Курбас убитий в конц. таборі
- 16-20. 1596 на Соборі у Бересті проголошено церковну унію
16. 1876 * Сергій Єфремов, голова СВУ, загинув 1937 р.
- 16-20. 1917 Всеукр. з'їзд Вільного Козацтва в Чигирині
19. 1918 Створено Українську Нац. Раду у Львові
- 19-21. 1947 москалі вивезли 150,000 українців на Сибір
19. 1962 суд у Карльсруе засудив Б. Сташинського за вбивство С. Бандери і Л. Ребета з наказу Москви
21. 1921 В. Липківський висвячений на митрополита УАПЦ
21. 1933 М. Лемик вик. атентат у російськ. консуляті у Львові
22. 1953 † митрополит УАПЦ Полікарп
24. 1955 договір АБН (Я. Стецько) з Китаєм (Ку Ченг канг)
29. 1794 † філософ Григорій Сковорода
30. 1947 † поет і літературозн. Юрій Клен (Освальд Бурггардт)
- 1949 Звернення Воюючої України до української еміграції

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар		Григоріянський Календар
1	19 В Йоїла прор.	Косми і Дам'яна безср.
2	20 С Артемія вмч.	Акиндина мч.
3	21 Ч Іларіона В. мч.	Акепсими мч.
4	22 П Аверкія св.	Йоаникія Великого преп.
5	23 С Якова ап.	Галактіона мч.
6	24 Н 20 по Сош. Арети	24 по Сош. Павла
7	25 П Маркіяна мч.	33 мч. Мелитинських
8	26 В Димитрія вмч.	Собор Архист. Михаїла
9	27 С Нестора мч.	Матрони преп.
10	28 Ч Параскеви Ікон. мч.	Єраста ап.
11	29 П Анастасії препмч.	Мини мч.
12	30 С Зиновія і Зиновії мч.	Йосафата сщмч.
13	31 Н 21 по Сош. Стахія	25 по Сош. Івана Золот.
14	1 П Листопад. Косми і Дам'яна	† Филипа ап.
15	2 В Акиндина мч.	Гурія мч.
16	3 С Акепсими мч.	† Матея ап. і єв.
17	4 Ч Йоаникія преп.	Григорія Н. св.
18	5 П Галактіона мч.	Платона і Романа мч.
19	6 С Павла св.	Авдія прор.
20	7 Н 22 по Сош. 33 мч. Мелит.	26 по Сош. Григорія Д.
21	8 П Собор Архист. Михаїла	Вхід у храм Пресв. Богор.
22	9 В Матрони преп.	Филимона ап.
23	10 С Єраста ап.	Амфілохія св.
24	11 Ч Мини мч.	Катерини вмч.
25	12 П Йосафата сщмч.	Климентя папи
26	13 С Івана Золотоустого св.	Аліпія преп.
27	14 Н 23 по Сош. Филипа	27 по Сош. Якова П.
28	15 П Гурія мч.	Стефана препмч.
29	16 В † Матея ап. і єв.	Парамона мч.
30	17 С Григорія Н. св.	† Андрія ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1918 Листопадовий чин. Українські війська зайняли Львів
1. 1889 * письменник гуморист Остап Вишня
1. 1944 Хрущовська офенз. пр. УПА, згинув ген. ЧА Федоров
1. 1944 † у Львові митрополит Андрій Шептицький
1. 1964 † полк. Андрій Мельник
2. 1917 розпочався в Києві Всеукраїнський Військовий З'їзд
- 3-7. 1927 Конференція Українських Націоналістів покликала Провід Укр. Націоналістів очолений Є. Коновальцем
3. 1941 москалі зруйнув. Успенську церкву Печерської Лаври
4. 1921 розпочався II Зимовий похід під ком. Ю. Тютюнника
5. 1968 в Києві самоспалився Василь Макух
6. 1912 † композитор Микола Лисенко
6. 1918 Кр. Ком. ЗУНР на Буковину перебр. владу в Чернівцях
9. 1918 встановлено Державний Секретаріат ЗУНР
9. 1949 загинув Степан Хрін, команд. відтинку УПА „Маківка”
10. 1709 москалі зруйнували гетьманську столицю Батурин
13. 1923 † одеський діяч Іван Липа
14. 1918 створено Директорію УНР
14. 1918 у Києві засновано Українську Академію Наук
15. 1879 * поет Григорій Чупринка
16. 1917 договір України з Кубанню (торг., консул., морськ.)
- 16-19. 1967 I Світовий Конгрес Вільних Українців у Нью-Йорку
18. 1918 бій під Мотовилівкою
19. 1698 † гетьман Петро Дорошенко
20. 1917 III Універсал УЦРади; створення УНРеспубліки
20. 1918 розпочалася друга большевицька інвазія України
20. 1919 денік. повіс. кубанського політ. о. Олексу Кулабұхова
- 21-23. 1943 I Конференція поневол. Росією народів дала початок Антибольшевицькому Бльоку Народів (АБН)
23. 1873 † історик Мих. Максимович, ректор Київськ. унів.
23. 1921 большев. розстріляли 359 укр. полон. вояків п. Базаром
24. 1934 † на засланні історик Михайло Грушевський
25. 1838 * Іван Нечуй-Левицький
27. 1943 вел. битва УПА з 2 нім. дивізіями в Чорному лісі
28. 1950 загинув О. Дяків-Горновий, пров. ОУН на Львівщині
28. 1970 у Києві москалі замордували Аллу Горську
- 1932 росіяни вивезли на Сибір 30,000 українців із Полтавської Станиці на Кубані
30. 1932 загинули бойовики ОУН Старик і Березинський

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	18 Ч	Платона і Романа мч.
2	19 П	Наума прор.
3	20 С	Авакума прор.
		Софонії прор.
4	21 Н	24 по Сош. Вхід Пр. Богор.
		29 по Сош. Варвари
5	22 П	Сави Осв. преп.
6	23 В	Миколая чудотвор. св.
7	24 С	Амвросія св.
8	25 Ч	Патапія преп.
9	26 П	Непорочне Зач. Пр. Богор.
10	27 С	Мини мч.
11	28 Н	25 по Сош. Стефана
		Праотців. Даниїла
12	29 П	Спиридона преп.
13	30 В	†Євстратія мч.
14	1 С	Тирса мч.
15	2 Ч	Єлевтерія сщмч.
16	3 П	Аггея прор.
17	4 С	Даниїла прор.
18	5 Н	26 по Сош. Сави Осв.
		Пер. Різд. Севастіяна
19	6 П	Боніфатія мч.
20	7 В	Ігнатія Богонос. сщмч.
21	8 С	Юліяни мч.
22	9 Ч	Анастасії вч.
23	10 П	10 мч. Критських
24	11 С	Євгенії препмч.
25	12 Н	Праотців. Спиридона
		Різдво Христове
26	13 П	Собор Пресв. Богородиці
27	14 В	Стефана первмч.
28	15 С	Мч. Никомидійських
29	16 Ч	Дітей, убитих у Вифліємі
30	17 П	Анісії мч.
31	18 С	Меланії Рим. преп.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1991 В Україні відбувся референдум на якому 92% населення висловилося за незалежність України
2. 1919 Поч. І Зим. походу ген.-полк. М. Омеляновича-Павленка
4. 1803 † на Соловках ост. кош. Зап. Січі — П. Кальнишевський
7. 1936 † письменник Василь Стефаник
8. 1868 у Львові засновано товариство „Просвіта”
9. 1963 * Борис Грінченко
11. 1891 † учений-лінгвіст Олександр Потебня
13. 1963 † поет Василь Симоненко
14. 16. 1917 І Всеукраїнський робітничий з'їзд у Києві
14. 1840 * Михайло Старицький
14. 1942 Гестапо замордувало у Львові Івана Климова-Легенду, Крайового провідника ОУН (1939-41)
15. 1934 Большевики розстріляли у Києві 28 українців (О. Влизько, Д. Фальківський, Гр. Косинка і ін.)
15. 1948 Почав виходити „Гомін України” в Торонті
16. 1637 битва козаків Павлюка і Гуні з поляк. під Кумейками
- 16-23. 1961 судилище над 20 членами Укр. Нац. Комітету
17. 1917 Ультим. Леніна УЦРаді; поч. больш. інвазії України
17. 1939 Розстріляли КГБ-істи поета М. Драй-Хмару
17. 1944 б. Стрілиськ Нових загинув майор Дм. Карпенко-Яструб, командир чужонаціональних частин в УПА
19. 1240 Батий зруйнував Київ
19. 1870 † композитор Михайло Вербицький
19. 1918 Директорія УНР перебр. владу від П. Скоропадського
19. 1945 загинули в ЧССР Дм. Маївський, чл. Проводу ОУН, і ген. Дм. Грицай-Перебийніс, шеф штабу УПА
20. 1616 в Києві видрукувано першу книжку „Часослов”
21. 1930 † історик і публіцист Степан Томашівський
21. 1764 Катерина II зліквідувала гетьманську державу
21. 1944 загинув ген. секр. інформ. УГВР Й. Позичанюк-Шугай
23. 1873 у Львові засновано Наукове Тов. ім. Шевченка
23. 1932 героїчна смерть членів УВО-ОУН Біласа і Данилишина
26. 1918 постала Рада Нар. Мін. УНР, очолена Вол. Чехівським
29. 1723 † в тюрмі в Петербурзі наказн. гет. Павло Полуботок
31. 1637 у Варшаві закатовано провідника козацького повстання Павлюка (Павла Буга)
- 1924 засн. Спілку Визвол. України, очолену С. Єфремовим

Юрій МУШКЕТНИК

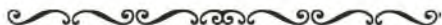
* * *

*Яке сумне це слово — Україна:
У ньому вітру плач, і журавлиний квил,
І дзвін кайданів, німота могил
І сльози вдів. Столітня руїна.*

*Яке суворе слово — Україна:
У ньому дзвін шабель, і гук гармат,
І тулумбасів грім, і попелища хат,
И китайкою накрита домовина.*

*Яке тривожне слово — Україна:
У ньому пісня волі невмируща,
Шевченків заповіт вівіки суціль,
Зітхання матері і мужній голос сина.*

*Яке велике слово — Україна:
Сім сотень літ його хотіли вбити,
Воно ж як жито: жити, жити, жити!
І розгинається зігнута спина,
И підводиться на повен зріст Людина.*

У 50-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ (УГВР)

Історично-політичне тло

З історичної перспективи Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. і покликання Українського Державного Правління (УДП) дало початок двофронтовій боротьбі українського народу проти двох окупантів — нацистської Німеччини і російської імперії ССРСР, які вступили між собою у війну за контроль над Європою. А Україна стала об'єктом найбільш нищівного завоювання обох цих імперій. Двофронтowa боротьба, де факто, почалась з днем ліквідації УДП нацистами у перших днях липня 1941 р. У наступних тижнях і місяцях відбулися масові арешти і фізичне нищення українських націоналістів. Першими жертвами німецько-фашистського терору впали члени УДП і сотні підпільників Похідних груп ОУН, які несли у центральні і південносхідні землі України ідею української державности.

Але 1942 рік особливо позначився посиленням наступом гітлерівців на весь український народ. Зокрема жорстокого гноблення зазнало українське населення у „Райхкомісаріяті Україна”: вивіз працездатного населення на каторжні роботи до Німеччини; тотальний грабіж населення з його елементарних засобів існування; масовий терор за будь-який спротив; арешти і винищування українських націоналістів, патріотичного елементу в загальному, національної інтелігенції.

Крім гітлерівських окупантів, українські народні маси, зокрема селян, тероризували і грабували ще й банди большевицьких партизан. Ці банди, посуваючись з Білоруси, почали опановувати північні і північно-західні лісові терени України. Вони теж „спеціалізувалися” у розшуку і розправі над українським національно-свідомим і патріотичним населенням.

У відповідь на цей двофронтний терор окупантів боездатний елемент Полісся і північної Волині, зорганізований в бойових групах ОУН, почав у 1942 р. творити регулярні збройні з'єднання для оборони української людности перед терором гітлерівців і большевиків і за здійснення державницьких прагнень українського народу.

Збройну, повстанську боротьбу проти своїх гнобителів українські народні маси привітали з ентузіазмом до тої міри, що наплив патріотичного, боєздатного елементу в повстанські з'єднання стало спонтанним масовим явищем. Так що уже на початку 1943 р. збройна боротьба проти нацистів, большевицьких партизан та польських шовіністів поширилася на цілу Волинь і Полісся. Таким чином, бойові групи ОУН, у яких, крім членів ОУН, опинилися тисячі українських національно свідомих людей, прийшлося реорганізувати у всенациональну Українську Повстанську Армію (УПА).

З повною підтримкою населення двофронтowa боротьба ОУН-УПА стала настільки успішною, що в короткому часі під їхньою виключною контролею опинилися значні території Волині і Полісся, а уже влітку 1943 р. УПА поширилася на Галичину і велику частину Правобережжя. У свою чергу це вимагало зайнятися теж і упорядкуванням опанованих територій, організуванням місцевої влади і адміністрації для розв'язування життєвих потреб народу. Збройна боротьба проти ВСІХ окупантів України за незалежну Українську Державу стала всеохоплюючим явищем.

Відступ німецьких армій і неминучий розвал Третього Райху, передові ідеї волі народів і людини, які голосили ОУН-УПА, притягали в лави УПА багатьох втікачів з німецьких таборів для військовополонених та з різних допоміжних військових формацій організованих німцями з-поміж боєздатного елементу поневолених Москвою народів. В лавах УПА опинилося багато грузинів, азербайджанців, білорусів, татар та інших. Всіх їх зорганізовано при УПА в окремі національні відділи під їхнім командуванням. З метою дати боротьбі інтернаціонального елементу в лавах УПА відповідну політичну платформу, скликано з ініціативи ОУН-УПА в листопаді 1943 р. на Волині І-шу Конференцію поневолених народів Європи і Азії. На конференції визначено спільні цілі і методи боротьби проти обох окупантів — нацистів і большевиків.

Політичні і бойові успіхи ОУН-УПА зацікавили українською проблематикою сусідів України та інші чужонаціональні політичні кола. До Головного Командування УПА почали звертатися представники урядів інших держав, бажаючи проводити переговори з офіційним представництвом українського народу з метою регулювання цілого ряду актуальних тепер і в май-

бутньому політичних і військових питань. Тому, що в цей час на українських землях такого діючого загальнонаціонального представництва українського народу не було, взимку 1943/44 рр. ці переговори вело ГК УПА, хоч до участі в цих переговорах запрошувало теж представників інших українських політичних самостійницьких угруповань.

Створення і роль УГВР

Поширення збройної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД), всенародній характер цієї боротьби, опанування УПА і революційним підпіллям ОУН значних територій України, поважний зріст вагомості української проблематики в наслідок визвольної боротьби українського народу і наближування кінця війни між окупантами України та, через це, потенційної можливості догіднішої ситуації для української визвольної справи спонукало ОУН і УПА заініціювати утворення загальнонаціонального, всеукраїнського політичного центру, який взяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за УССД та репрезентував би цю боротьбу та інтереси українського народу назовні у світлі нового стану національно-політичних відносин в Україні. Треба наголосити, що тут йшлося про створення **НОВОГО**, усучасненого загальнонаціонального центру. Таким центром, на жаль, уже не могло бути Українське Державне Правління з 1941 р., бо **БІЛЬШІСТЬ** його членів була знищена нацистами або сиділа у німецьких тюрмах і концтаборах — включно із головою УДП Ярославом Стецьком і провідником ОУН Степаном Бандерою. Лиш декому пощастило обминуті репресій перейшовши у підпілля, серед них Романові Шухевичеві і Миколі Лебедеві. Таким центром теж не могли послужити екзильні українські установи, які у час активної визвольної війни перебували на „легалному” статусі поза Україною і яких діяльність через те була обмежена політичною обстановкою.

Головний командир УПА ген. Роман Шухевич так схарактеризував ситуацію в Україні у час творення УГВР:

„Якщо аналізувати стан і уклад українських політичних сил на Українських Землях напровесні 1944 р. та абстрагуватися від т. зв. КП(б)У, як виразно неукраїнської агентурної політичної сили, то треба ствердити, що єдиною організованою, серйозною і політично-активною си-

лою була тут тільки Організація Українських Націоналістів (ОУН). ОУН, майже цілком, за винятком хіба тільки деяких середовищ міської інтелігенції, мала за собою народні маси Західних і Північнозахідних Українських Земель. Вона проявила найбільшу активність у кожному відношенні. На всіх політичних акціях УПА, що їх вона до цього часу провадила, слідний був дуже сильний вплив ідей ОУН. ОУН посилено готувалася до боротьби з московсько-большевицькими окупантами, залишаючи з цією метою на Українських Землях майже всі свої кадри”.

В рахубу творення цього загальнонаціонального центру теж не входили, в порівнянні до широких впливів ОУН серед народніх мас, зовсім незначні угруповання, які об’єднували людей для яких завдання і методи української визвольної політики і розв’язка українського питання не виходили, на жаль, поза рамки дозволеного німецькою окупаційною системою. До цих кіл належали і ті, які опонували будь-якій активній боротьбі проти німців, скрайньо вороже ставилися до ОУН під проводом Степана Бандери і до УПА — нерідко поборюючи визвольний рух навіть денунціяцією перед ворогом.

Плян створення такого політичного центру зародився в колах ГК УПА і Проводу ОУН восени 1943 р. А уже весною 1944 р., для здійснення пляну, покликано Ініціативний Комітет під головуванням проф. Льва Шанковського, який вирішив творити намічене представництво українського народу на демократичній основі, за подібним ключем творення УДП у 1941 р. Всенациональна, демократична основа давала можливість включитися до керівництва визвольною боротьбою ВСІМ національно вартісним українським людям, патріотам, незалежно від їхніх політичних чи партійних поглядів. Ген. Роман Шухевич подає основні пункти цієї політичної плятформи, що мала стати основою формування нового політичного представництва українського народу на Рідних Землях:

- 1) „Беззастережно визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави як найвищу ідею українського народу, 2) визнати революційні методи боротьби за Українську Самостійну Державу також доцільними методами визвольної боротьби, 3) здекларувати своє вороже становище супроти московських большевиків та німців як окупантів

України, 4) визнати демократію як усторовий принцип представництва.

...Беручи за основу формування загальнонаціонального керівництва українського народу демократичний принцип, Ініціативний Комітет змагав цим способом якнайкраще, якнайповніше відбити в цьому тимчасовому українському парламенті всі, існуючі в цей час в Україні, здорові національно-політичні сили. Особливо багато уваги Ініціативний Комітет приділив притягненню до проєктованого представництва представників східньоукраїнського громадянства, що стояло в опозиції до большевицького режиму”.

Ген. Роман Шухевич — голова Генерального Секретаріату УГВР і генеральний секретар військових справ.

В червні 1944 р. Ініціативний Комітет закінчив свою підготовчу працю. А 11-15 липня 1944 р. в Карпатах у лісничівці на узбіччі гори Виділок, на південь від села Скриня Самбірського повіту, відбувся Великий Збір Української Головної Визвольної Ради (УГВР) — нового Українського Революційного Парляменту. Генерал Роман Шухевич так описує головні моменти Великого Збору УГВР:

„Зібралися представники всіх Українських Земель, причому особливо численно були представлені Східньоукраїнські Землі. Зійшлися люди різних політичних поглядів. Були тут такі, які репрезентували активно діючі організовані політичні партії, а були представники й неактивних

в даний момент політичних середовищ, які, однак, могли внести свій вклад у визвольну боротьбу українського народу. Були й представники позаполітичних українських кіл.

Збори святочно проголосили себе Тимчасовим Українським Парляментом і назвали себе Українською Головною Визвольною Радою (УГВР). На Голову Великого Збору УГВР обрано відомого громадського діяча Волині, Ростислава Волошина (а на секретаря Миколу Дужого).

Великий Збір вислухав широку політичну доповідь про міжнародне становище, доповідь про військове становище, що її виголосив Головний Командир УПА, та доповідь про дотеперішні зносини Головного Командування УПА з представниками других держав.

...В дальшому Великий Збір УГВР приступив до опрацювання Універсалу та Платформи УГВР. Соціально-економічна частина Платформи дала змогу учасникам громадянам Східноукраїнських Земель висловити думку східноукраїнського громадянства на ці справи. Великий Збір дуже уважно прислухався до цих думок і в суспільно-економічній ділянці цілком прийняв пропозиції.

З черги Великий Збір УГВР опрацював Статут УГВР, що в ньому знайшов реальне відображення демократизм учасників Збору... Взявши до уваги те, що з бігом часу серед українського народу можуть виникнути нові політичні сили, як також те, що можуть змінити своє становище до УПА існуючі політичні групи, Великий Збір УГВР прийняв постанову про можливість кооптувати до УГВР нових членів, які були б виразниками цих сил.

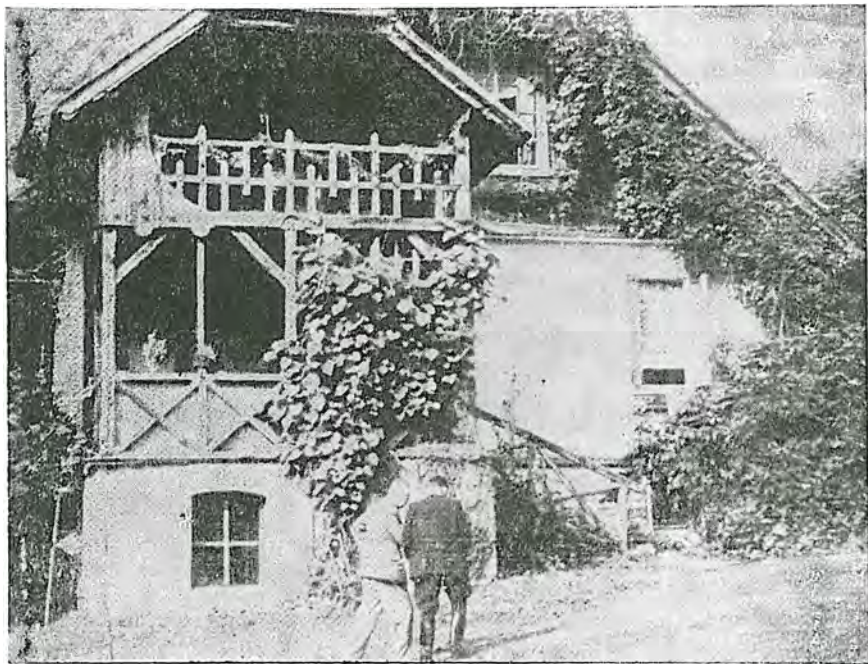
Виходячи з того, що всяке народне представництво доти є справжнім виразником волі народу, доки воно діє серед народу і від нього не відривається, Великий Збір УГВР постановив, що місцем перебування УГВР є Українські Землі, а за кордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями...

15 липня 1944 року відбулися вибори Голови Президії УГВР, членів Президії УГВР, Голови Генерального Секретаріату УГВР, Генерального Судді УГВР та Генерального Контрольного УГВР.

Урочиста тиша запанувала на залі нарад, коли Голова

Президії УГВР став перед Головою Великого Збору УГВР, поклав руку на український державний герб та почав повторяти слова присяги... Це присягав Президент України перед усім українським народом...

Цього ж дня Великий Збір УГВР закrywся, а делегати роз'їхалися на місця своєї праці. Український Парлямент — Українська Головна Визвольна Рада та Український Уряд — Генеральний Секретаріят УГВР, почали діяти”.

Історична лісничівка на узбіччі гори Виділок у Карпатах, де відбувся Перший Великий Збір Української Головної Визвольної Ради (I ВЗ УГВР) 11-15 липня 1944 р. Лісничівка була на південний захід від с. Скриня Самбірського повіту.

Великий Збір обрав керівні органи УГВР у такому складі: КИРИЛО ОСЬМАК — президент; Президія: ВАСИЛЬ МУДРИЙ, о. д-р ІВАН ГРИНЬОХ, проф. ІВАН ВОВЧУК — перший, другий і третій віце-президенти, члени президії — ЗЕНОН ПЕЛЕНСЬКИЙ, МИРОСЛАВ ПРОКОП, ДАРІЯ РЕБЕТ; ген. РОМАН ШУХЕВИЧ — голова Генерального Секретаріату УГВР і генеральний секретар військових справ; МИКОЛА ЛЕБЕДЬ — генеральний секретар закордонних справ; РОСТИСЛАВ ВОЛОШИН —

генеральний секретар внутрішніх справ; суддя ЯРОСЛАВ БІЛЕНЬКИЙ — генеральний суддя; ЙОСИФ ПОЗИЧАНЮК — керівник Бюро Інформації. Інші уряди, як генерального секретаря фінансово-господарських справ, генерального контрольного і т. п., залишено на затвердження пізніше.

Український Революційний Парлямент — УГВР, та Уряд — Генеральний Секретаріат УГВР почали діяти.

Із створенням УГВР у його законодавчій і виконавчій формах завершено встановлення потрібних владних структур ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ, поняття якої уже зафіксовано в модерній історичній і політологічній літературі.

З точки зору міжнародного права і науки про державу, в означеному періоді часу УСІ атрибути державности ІСНУВАЛИ, а саме: звільнена від ворога суверенна територія; льюальне населення; законодавчі і виконавчі гілки владних структур; народня політична сила, яка підтримувала урядову владу — ОУН та представники інших політичних угруповань і Церкви; власна збройна сила для захисту суверенности УКРАЇНСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ — Українська Повстанська Армія. Українська Підпільна Держава і її владні структури вели внутрішньо-адміністративну, соціально-економічну і зовнішньо-військову політику — навіть в умовах дво-, три- чи навіть чотири фронтової визвольної війни проти нацистської Німеччини, СС-СР, комуністичної Польщі і комуністичної Чехо-Словаччини.

На цьому місці слід пригадати факт, що Українське Державне Правління принципово відмовилося від відкликання Акту проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. навіть в обличчі фізичної ліквідації нацистами цілого складу УДП. У висліді, політичний мандат УДП, як суверенної державної установи, залишився ненарушеним і скріпив, з перспективи історії і політичного права, основу для формування УГВР і завершення цим процесу створення Української Підпільної Держави. Серед членів УДП, які уникнули нацистських репресій перебуваючи у підпіллі і зайняли керівні позиції в УГВР були ген. Роман Шухевич, Микола Лебедь, Йосиф Позичанюк.

Чотири наріжні стовпи, на яких опиралася структура УКРАЇНСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ це — ОУН-УДП-УПА-УГВР.

Так як УДП одержало у свій час ентузіастичну підтримку

українського народу де лиш дійшла вістка про відновлення незалежної Української Держави і встановлення суверенного уряду, так і УГВР втішалася цілковитою підтримкою воюючої України і її народу. Ген. Роман Шухевич вказує на цей масовий народній мандат, яким втішався уряд Української Підпільної Держави — УГВР — і то в умовах тотальної визвольної війни:

„Визвольна боротьба, що її провадить в останні роки український народ під керівництвом УГВР, є найкращим підтвердженням того, що весь український народ, який бореться проти московсько-большевицьких окупантів та їх українських агентів, беззастережно визнає Українську Головну Визвольну Раду та її цілком підтримує.

Особливою яскравою і могутньою маніфестацією єдності українського народу на Українських Землях з УГВР є цілковитий бойкот т. зв. виборів у Верховну раду СРСР та бойкот таких же виборів у Верховну раду УРСР та місцевих рад, що його на заклик УГВР, не зважаючи на найдикіший терор окупанта, перепровадив український народ в днях 10 лютого 1946 р., 9 лютого і 21 грудня 1947 р. Бойкотуючи на заклик УГВР большевицькі вибори, український народ не тільки здемаскував диктаторський, тоталітарно-терористичний, глибоко антидемократичний характер большевицького режиму, але й провів своє публічне масове голосування за УГВР та її Генеральний Секретаріат — за свій Парлямент і Уряд”.

Українська Підпільна Держава існувала **де факто і де юре** до того часу, яж поки бодай на клаптику звільненої від ворога української території діяла суверенна українська влада, очолювана УГВР.

Стара мудрість вчить, що основи майбутнього треба шукати в минулому. Тому сьогоднішні державці України повинні повчитись самовідданости, жертвовности, ризику, державницької настанови і політичної мудрости від українського народу, який вилонив із своїх надр непересічних провідників ОУН-УДП-УПА-УГВР і сотні тисяч рядових борців, які навіть у часи жорстокої боротьби проти тоталітарних окупантських систем Гітлера і Сталіна зуміли з небувалим успіхом будувати свою державу із всіма необхідними атрибутами.

Це було б найкращою формою вшанування 50-их роковин від створення УГВР і її вкладу у боротьбу за відвоювання УССД.

(Використана література: „До генези УГВР” — ген. Тарас Чупринка; „Українська Головна Визвольна Рада: Збірка документів за 1944-1950 рр.”, БУП, ч. 3, Видання ЗЧ ОУН, 1956; „Літопис УПА”, тт. 8, 9, 10).

ПРЕЗИДЕНТ УГВР КИРИЛО ОСЬМАК

Немає офіційного повідомлення про смерть Кирила Осмака й досі, властиво, нічого не написано про нього, хоч він займав у структурі УГВР один з найважливіших постів — був президентом УГВР. Сталося це з таких причин: президент УГВР Кирило Осмак попав у руки НКВД пізньою осінню 1944 р. й опісля загинув у тюрмі. НКВД, мабуть, таки не знало, кого арештувало, бо не використало цього „успіху” в своїй пропаганді проти українського визвольного руху. Можливо, в підпіллі теж не було певности, чи президент К. Осмак живе, чи загинув. Тому було краще про нього нічого не писати. Тож подаємо короткий життєпис президента Кирила Осмака на підставі інформаций члена УГВР Василя Потішка, приятеля президента ще з часів Української Центральної Ради.

Кирило Осмак народився коло 1900 р., мабуть, у Києві. В час революції він був студентом і активним членом Української Партії Соціалістів-Революціонерів. Від цієї партії він був членом Української Центральної Ради й брав участь у праці її виконних органів. За часів Директорії він був діяльним при уряді УНР, а опісля — в повстанському русі. У 1920 роках він був одним з головних діячів кооперації, що в той час ще користувалася відносною свободою діяльності. При тому він не зголошувався на большевицькі амnestії для політичних діячів, зв'язаних з добою УНР. Після процесу СВУ, в час масових арештів української інтелігенції й діячів українського національно-визвольного руху, ГПУ арештувало теж Кирила Осмака й засудило його, мабуть, на 5 років тюрми. Після виходу з тюрми Кирило Осмак повернувся в Україну, але скоро був змушений виїхати поза її межі й часто міняти

місце проживання, щоб уникнути поновного арешту. Щойно під час війни він опинився під німецькою окупацією й повернувся в Україну, до Києва. Тут знову став організатором кооперації. В громадській і політичній діяльності він зустрівся з діячами підпільної ОУН — Мироном Орликом, Дмитром Маївським і Мирославом Прокопом. Коли більшовики зайняли Київ, Кирило Осмак переїхав до Львова, де дістав працю в УЦК (допомога біженцям), а політично далі співпрацював з представниками Проводу ОУН і ГК УПА. На Великому Зборі УГВР Кирило Осмак був обраний президентом УГВР.

(За „Літописом УПА”, 8)

ВЛАДИКА АНДРЕЙ

(50 років минає від смерти митрополита Андрея Шептицького. Про велич митрополита на Заході написано і сказано дуже багато. Але хочеться знати що пишуть про нашого Святця в Україні. Ось одна із статей, яку подаємо з незначним скороченням, за журналом „Україна” ч. 40, 1990 р. авторства Романа Головина).

Рід Шептицьких старовинний, виводиться з Шептиць та Угерців — Заплатинських на Самбірщині, і є найстарішим у всій Європі...

Роман (Олександр, Марія) граф Шептицький у науковому світі відомий як доктор права, філософії та теології. Галичани його знають як Львівського митрополита, що обрав собі ім'я Андрей. Народився 29 липня 1865 року в родовому маєтку Прилбичах Яворівського повіту на Львівщині. Батько Іван у Прилбичах мав дві тисячі моргів поля і лісу, а мати, Софія, — дочка відомого письменника Олександра графа Фредра, який походив з чеського роду. У них було семеро хлопців, трьом батько дав імена галицьких князів: Роман, Лев, Юрій. Два сини померло у дитячому віці; Станіслав був польським генералом; Олександр — землевласником, його убило гестапо у Замості в 1940 році. На Льва, власника маєтку у Прилбичах, людину чесну і скромну, дуже людяну і ввічливу, яку в неділю часто бачили у сільській церкві на Богослужінні, чекала трагічна доля. Як

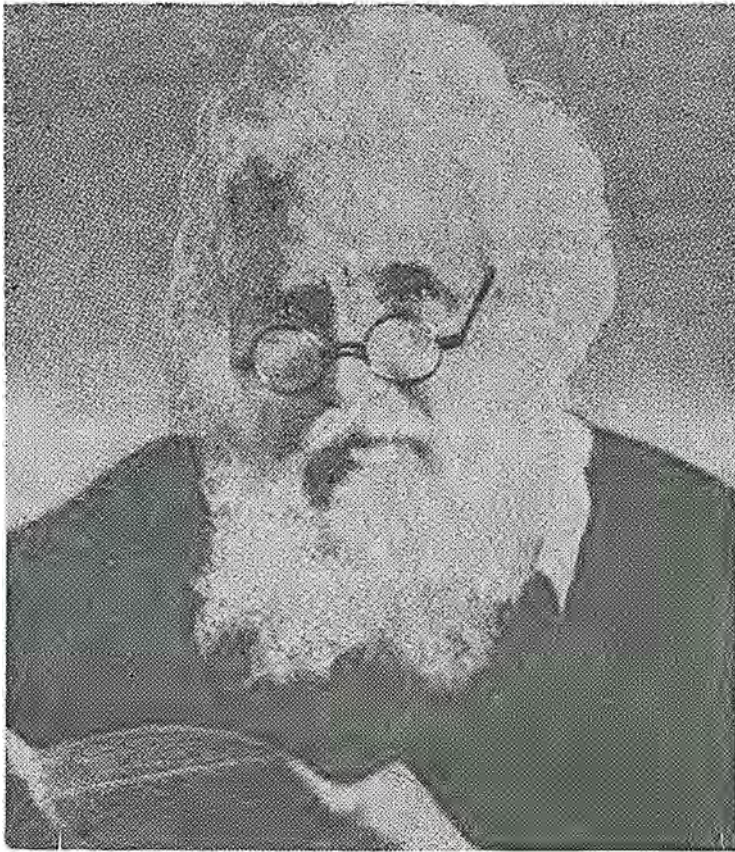
почалася війна, не виїжджав з села, бо мав чисте сумління. Люди пам'ятали: він, граф, коли одружувався, не шукав якогось особливо модного і дорогого вбрання, разом з нареченою одягнули найдорожчий серцю одяг, народній, який носили селяни на Яворівщині. Шлюб брали у церкві в Прилбичах, яку збудували предки Льва. Лев завжди радо допомагав селянам, своїм коштом утримував дитячий садок та робив низку усяких добрих справ. Але сталося непередбачене: 26 вересня 1939 року советські війська увійшли до Прилбич і на другий день, 27 вересня, разом з 13-ма членами сім'ї і слугами, енкаведисти його розстріляли. Сина Андрія, який у той час був на польсько-советському фронті у ранзі офіцера, полоненого, завезли у Катинь, і там, разом з кільканадцятьма тисячами офіцерів, у квітні 1940 року розстріляли. Весною 1943 року комісія пізнала тіло убитого, знайшлися документи Андрія. Брати Станіслав і Олександр вважалися римо-католиками, а Лев, Казимир та Роман визнавали греко-католицьку віру.

Роман був надзвичайно працьовитий, високоінтелігентний, тактовний, обдарований, ще й привабливої зовнішності. З юних років відзначався богомільністю. У 1883 році склав матуру у Краківській гімназії імені св. Анни, зразу вступає до війська і навчається на юридичному факультеті Ягеллонського університету. Там вивчає теологію та філософію. У той час захворів шкарлятиною, яка мала негативні наслідки. Хвороба викликала запалення суглобів і врешті-решт на початку 30-х років прикула до крісла.

1887 року Шептицький їде в Україну. В Києві познайомився з українською громадою... Повернувшись з України, разом з братом Казимиром попросили у матері пробачення і благословення — підуть у монастир замоловати гріхи предків, що відrekliся від народу і грецької віри. Ця звістка була несподіванкою для матері... 1 липня 1888 року брати вступили послушниками до монастиря Василіян у Добромилі, на Львівщині. У Галичині ще були монастирі редемптористів та студитів. Згодом Казимир прийняв чернече ім'я Климентій і став ігуменом монастиря студитів, орден якого у Галичині заснував Андрей Шептицький. Монастир знаходився в Уневі. У 1890-91 роках Андрей Шептицький разом з іншими ченцями продовжував студіювати теологію у Ягеллонському університеті.

22 серпня 1892 року єпископ Перемишля Юліян Пелеш у Кристинопільському монастирі Василіян висвятив Шептиць-

кого на священника. Той з 1896 року керує монастирем Василиян у Львові, а з 1898-го — професор теології у Кристинопільському монастирі. 17 вересня 1899 року у Львові Шептицького висвячено на єпископа і призначено на Станиславівську єпархію. Він приймає ім'я Андрей — апостола України-Руси, що загинув мученицькою смертю — розп'ятий за віру на перекошеному хресті...

Митрополит Андрей Шептицький.

Як єпископ, Шептицький обняв Станиславівську єпархію і з перших днів перевіряв стан своїх парафій, усюди виступаючи релігійні проповіді. Для навчання священників він збудував нову духовну семінарію у Станиславові, а свою багатющу бібліотеку, чотири тисячі томів, передав Станиславівському катедральному храмові. Ще й подарував велику збірку музейних

експонатів, за яку сам заплатив чималу суму грошей. Втім, коли владику призначили на Святоюрську гору, нові господарі, які не мали **найменшого** уявлення про історичну, наукову та національну **вартість** тих цінних предметів, зрештою, їх занастили...

Шептицький — автор понад ста листів до своєї пастви. Тим самим виринає певна паралель між владикою та апостолом Павлом, який написав низку послань до християнських осередків, розкриваючи в них Христову науку. Уже перший пастирський лист Шептицького „Перше слово Пастиря” до вірних Станиславівської єпархії від 2 серпня 1899 року доводить, що на єпископський престол прийшла нова людина-громадянин, не схожа на своїх попередників. Найвищим ідеалом єпископа Шептицького є нелукаве служіння рідному краю, якому віддав увесь свій хист. Для ілюстрації наведемо деякі цитати із згадуваного листа: „Так вас люблю, що радо готов я вам подати не лише Божу науку, але і душу — життя своє!” Такого не скаже звичайний митроносець, а тільки палкий патріот свого народу, людина найвищих моральних якостей. У листі є окремий розділ — „Про патріотизм”... Автор дає приклад громадянського патріотизму у служінні народові: „Хто на своєму становищі працює для добра народу, сповняючи сумлінно свої обов’язки, — той є ліпшим патріотом, ніж той, що багато говорить, а мало робить”. Шептицького турбує проблема моральності суспільства... Також великої ваги надає освіті, яку вважає ціннішою від багатства. Увесь лист, як і наступні пастирські листи, складається з дуже корисних порад народові.

...Листи охоплюють багатогранне життя українського народу. Митрополит звертається у листах до поселенців у Канаді, до робітників, що виїхали на заробітки в інші країни, до молоді, до поляків греко-католицького обряду, пише про соціальну проблему і соціалізм, про вибори до парламенту, про крайову виборчу реформу, про політичне вбивство з позицій заповідей Божих, про голод в Україні тощо. Автор листів — неабиякий ерудит, тонкий теоретик християнської віри, глибокий філософ, прекрасний історик, передбачливий економіст, розумний, тактовний політик, людина високих моральних засад, які поширює на свою паству, а найголовніше — він палкий патріот України, опікун галичан.

У Львові помер Львівський митрополит Юліян Сембатович, то з 27 вересня 1900 року папа Лев XIII призначив Шептиць-

кого і Львівським митрополитом. На Святоюрську гору прибув 17 січня 1901 року. Одягнений у митрополичі ризи, піднявся на амвон і рішуче заявив: „Я хочу, щоб усі це знали і зрозуміли, що коли я обіймаю становище Українського митрополита, то я ним хочу бути і буду!” У церкві знаходилися крайові чиновники-поляки. Вони зрозуміли, що втратили графа назавжди...

У Львові новий владика зазнав чималої душевної травми. Деякі українці ставилися до нього з упередженням, як до польського графа, чужинця... А „польський граф” розбудував духовні семінарії у Станиславові і Перемишлі, щоб при найменших труднощах і фінансових затратах здібна галицька молодь могла здобути духовну освіту. З головою поринув у різні церковні, світські і політичні справи галичан, усією душею допомагав українському пригнобленому народові, використовуючи для цього свій хист, авторитет і власні фінанси. Так, лікар Євген Озаркевич мріяв про необхідність відкриття українського шпиталю, де б наші лікарі набували і вдосконалювали складні медичні професії, бо до польських шпиталів українців не приймали працювати. Шептицький реалізував цей задум, подарувавши для лікарні свою кам'яницю по вулиці Пирогова 2а і 20 тисяч доларів на придбання іноземного медичного устаткування. 22. 09. 1903 Народну лікарню відкрито. У ній працювали лікарі українці. Вони лікували убогих різної нації безплатно, ще й ліки давали хворим. А серед цих лікарів була перша учена лікарка-українка у Галичині, доктор медичних наук (з 1922 р.) Софія Окуневська (1865-1926). Протягом року Народна лікарня привертала здоров'я трьом тисячам хворих, серед яких також були поляки, жида. При духовній семінарії відкрито курси медсестер. Їх закінчило 228 дівчат, внаслідок чого лікарня була забезпечена своїм допоміжним медичним персоналом. Озаркевич склав словник української медичної термінології, організував товариство українських лікарів, видавав медичний журнал. Мріяв відкрити медичний факультет, та жорстокі умови влади не сприяли цьому.

І. Франко був захоплений бурхливою діяльністю і культурною роботою Шептицького. Він з М. Павликом часто навідували митрополита у наукових справах. Вони були здивовані способом життя графа-митрополита. Жив як аскет: мала кімната, сам у вовняній чорній рясі монаха-студита, звичайним чорним ремнем підперезаний, чотки за поясом або в руках,

найскромніша страва... 1904 року учений написав дослідницьку статтю, в якій високо оцінив діяльність церковного владики. Зокрема, за його душевну ширість, простоту у пастирських листах як у їх стилі, так і в народній мові, за детальне знання життя і потреб галичан. Після авторитетних сентенцій Франка у галичан розвіялися сумніви щодо особи Шептицького. Митрополит дивився на галицький народ очима політика. Він розумів: щоб піднятися до державности, галичанам необхідні знання, розмаїті професії, друковані видання. Шептицький щедро фінансував друкарні, „Бібльос” та інші, у Жовкві у монастирі Василян заснував українське видавництво.

Владика дбав про освіту. На свій кошт збудував середню школу по вулиці Замкненій, допомагав грошима приватним школам. Заснував Науковий інститут для студій, з’єднаний з Львівською богословською академією (знаходилася по вулиці Коперника, 36). Це була єдина у світі науково-богословська установа у Східній Церкві. 110 тисяч злотих митрополит пожертвував на „Академічний Дім”, який служив гуртожитком і бібліотекою багатьом українським студентам. Щоб збагнути, які вигоди для навчання дістала наша молодь, полинемо думками у 70-ті роки минулого століття. У львівських гімназіях навчались студенти з різних міст і сіл. Частина з них не мала жодних коштів на навчання. Їм доводилось і два дні нічого не їсти, а жити по стайнях — разом з худобою... Крім того, митрополит висилав на свій кошт здібних молодих священиків для студій у Римі, Відні та в інших містах. Також призначав стипендії світській молоді для науки за кордоном. І дітей не забував митрополит. Він допомагав дитячим садкам і сиротам у „сиротинцях”. Хоча б згадати споруджену на кошти Шептицького гімназію „Рідної Школи” — тепер СШ ч. 4, де сестри Василянки давали дівчатам-сиротам середню освіту.

Не уряд Польщі, а Шептицький після Першої світової війни зібрав сиріт, щоб дати їм опіку. Для них влаштував кілька „сиротинців”, у яких набували освіти та засвоювали різні ремесла. На „сиротинці” затратив один мільйон доларів!..

Шептицький щороку проводив оздоровчу кампанію убогих дітей. У Підлютому Долинського району, серед карпатських лісів, збудував низку будиночків для дітей. Тут у чудових кліматичних умовах та у виховній опіці добрих педагогів кілька тисяч дітей набирало сил і розуму. Тут їх учили молитви, істо-

рії, українознавства, української мови, поведінки. У літніх таборах були діти від 4 до 14 років.

Батьківська турботливість і доброта поширювалися не лише на українську дітвору. В одному з 12-ти листів до своєї матері митрополит розповідає, як одного разу узяв жидівську дитину на руки, яка була уже холодною, напівмертвою. Довго молився над нею, аж помітив, як дитина почала ворухитися, стала теплою. З того часу щороку посилав подарунки на Паску і жидівським убогим дітям.

Шептицького завжди турбувало майбутнє українського народу. В міру своїх можливостей владика намагався якось перешкодити денаціоналізації нашої інтелігенції. З цією метою за-в'язав взаємини з єпископами Закарпаття, кілька разів їздив в Ужгород, Пряшів та Крижевичі (до Хорватії). На Закарпатті священики говорили по-угорському, а владика — рідною, українською. Під його впливом частина закарпатців повернулася до свого народу. Митрополит запропонував закарпатцям студіювати богослов'є у Львові. Тут, поруч з навчанням, вони мали змогу „українізуватися”, що було найсуттєвішим фактором їхнього навчання у Львові. Великим другом Шептицького був єпископ бачванських та хорватських русинів (українців) Нярадій та інші визначні особи. Галицьких священиків владика посилав до Боснії (з метою „українізації” тамтешніх українців).

Щоб ще міцніші були зв'язки галичан з українцями, що жили по той бік Карпат, Шептицький організував численну прощу до Єрусалиму. З 5 по 28 вересня 1906 року понад 500 паломників рушило до Господньої гробниці. Тут були галичани, закарпатці, українці із Словаччини та Хорватії. Їхали селяни, вчителі, службовці, молодь і старші, чоловіки і жінки. Це паломництво залишило незабутнє враження у мандрівників та їхніх знайомих, як і у всієї Галичини.

Шептицький у 1911 році відзначав 10-річчя свого митрополичого сану. Львівські громадяни виготовили портрет митрополита і повезли до Прилбич, до батьків Шептицького. Батько, Іван Шептицький, був зворушений такою шаною. Приймаючи портрет свого улюбленого і прославленого сина сказав: „Запевняю вас, панове, що я українець. Справді я дав вам, що в мене було найкращого і найдорожчого”.

Шептицький опікувався середньою освітою, зокрема професійною, інститутським навчанням українців. Клопотанням у

чеського уряду митрополит врятував українську господарську академію у Подєбрадах, за час існування якої (1922-1935) тут навчалася десятки галичан. Був опікуном „Просвіти” і Пласту, фінансував їхні видатки.

Важлива його турбота про мистецтво і розвиток загальної культури. Допомігав мистцям, хоровому мистецтву, церковному і народньому та іншим товариствам чи громадам. Звичайно, усього не перерахувати. Адже в Галичині пульсувало культурне, мистецьке і наукове життя української громади. Усе це потребувало чималих фінансів, бо ж окупаційний уряд не турбувався розвитком української культури. А це хтось повинен був фінансувати... Ось тут і допомагала галичанам щедра рука митрополита. На його кошти закінчили мистецьку освіту Г. Крушельницька (сестра Соломії), Ф. Лопатинська, Андрій Гаєк. А скільки лікарів, педагогів, священиків, фахівців сільського господарства! За скромними підрахунками, владику витратив на наукові і культурні заходи Галичини мільйони доларів...

Мати Шептицького добре малювала, чимало її картин прикрашало палати митрополита. Любов до прекрасного прищепила і синові. З малих років цікавився мистецтвом, навіть пробував малювати. Отож в особі Шептицького галицькі малярі та ґуцульські різьбярі мали надійного мецената...

Митрополит задумав відкрити у Львові національний музей, який дорівнював би європейським. З 1905 року придбав для нього 15 тисяч експонатів, сплативши два мільйони крон. Шептицькому вдалося купити за 34 тисячі доларів чудовий палац під музей по вулиці Драгоманова, 42, хоч власник-шовініст не продав його українцям. Тут допомогли жиди... Незабутній мистецтвознавець Іларіон Свенціцький упорядкував музейні експонати, внаслідок чого Національний музей став найбільшою музейною скарбницею в Україні: 1935 року він мав 80 тисяч експонатів. Більшість з них було придбано за кошти митрополита. Після Другої світової війни 28 комісій вилучало з фондів Музею дві тисячі рідкісних експонатів і їх знищили (й серед них — твори О. Архипенка!).

А ще раніше...

3 вересня 1914 року об 11 годині 45 хвилин Львів окупували царські війська — й одразу по тому почали знищувати українські культурні установи, українські школи, — польських та німецьких не чіпали, — а цвіт української нації взяли злож-

никами, серед них — Шептицького... На арешті Шептицького вельми наполягав Холмський православний єпископ Євлогій та царський губернатор Галичини і Буковини граф Бобринський... Митрополита ув'язнили спочатку в Курську, згодом у Суздальському монастирі-тюрмі, у найтяжчій в'язниці Росії, як еретика та антидержавного злочинця. Умови ув'язнення були жорстокі, низенька келія не давала змоги стати на повен зріст. Було заборонено виходити з неї (і до церкви), розмовляти, писати листи. Це ув'язнення значно вплинуло на прогресування хвороби Шептицького...

Часто доля дуже химерна — добра або жорстока. Так, у 1919 році, рятуючись від загибелі, до Львова прибули київський митрополит Антоній та холмський єпископ Євлогій. Прийшли до Шептицького. У кого позичав очей Євлогій — важко сказати. А владика прийняв утікачів дружелюбно і сам запропонував новоприбулим гостинний притулок, наскільки це їм буде потрібно. Обидва православні владики тривалий час жили у палатах Шептицького.

Відступаючи зі Львова весною 1915 року, російські війська пограбували Народну лічницю, викравши усе медичне устаткування — найновішу іноземну апаратуру та білизну, з „Академічного Дому” — книги, меблі та білизну, зовсім спустошивши його. З Наукового товариства імені Шевченка демонтували усе нове друкарське устаткування і загарбали його разом з черенками (лігерами), як і багато іншого міського добра, що належало українській громаді.

Після відступу царських військ львівська громада двічі зверталася до царя Миколи II, щоб він звільнив митрополита, бо в заложниках уже потреба відпала. Цар мовчав.

Коли помер Іван Франко, Шептицький писав у листі: в особі Франка Україна зазнала більшої втрати, ніж на фронтах війни.

Митрополит раніш був у центрі політичних подій в Галичині, їхнім активним учасником. З 1901-го по 1914-й рік він — член галицького сейму (вірильним, без виборів). Кілька фактів з його діяльності як посла сейму, представника вищої аристократії: 1903 року українські послы на знак протесту залишили залю засідання — з ними вийшов і митрополит; 1906 року українці боролися за виборчу реформу до парламенту, Шептицький очолив українських депутатів до цісаря, а коли знову ви-

никла справа виборчої реформи до сейму, то витолосив тут гостру промову, домагаючись політичних прав для населення та рівноправности для українців.

У Відні було порушено питання про заснування Українського університету у Львові. 28 червня 1910 року Шептицький витолосив промову у Верхній палаті Відня, членом якої був з 1903 року і — його слово привернуло увагу політичних кіл Європи... На законні вимоги галичан 1913 року цісарським декретом було оголошено: 1 вересня 1916 року у Львові відкриють Український університет. Російський амбасадор у Відні зразу склав протест проти цього „неприятного акту проти Росії”.

Після Лютневої революції 1917 року Шептицький повертався з Російського ув'язнення до рідного краю через Швецію, Лозанну. Усюди зустрічав надзвичайно великі почесті, сердечні вітання. У Стокгольмі 9 липня Модест Менцинський влаштував великий концерт на честь владики. З'явилися статті у пресі про неволю митрополита, про наш край.

У Швейцарії Шептицького вітали граф Михайло Тишкевич та кузен еспанського короля з дружиною. Вони і запросили до себе на гостину царського в'язня.

26 серпня у Відні відбулася велика маніфестація української громади. У ній взяли участь різні суспільні організації, визначні учені, президент Відня, архикнязь Вільгельм. Відбувалися концерти. Увесь Львів 27 вересня 1917 року вийшов зустрічати свого владику. Радості не було меж. Плакав народ, від зворушення плакав і митрополит. Від головної станції людське море супроводило Шептицького на Святоюрську гору. Увійшовши в палаци, митрополит надів ризи — і народ знову побачив владику: величавого, божественного, довгожданого, який благословив вірних... Такого всенароднього торжества, такої радості народу Святий Юрій ще не бачив.

Митрополит не гаяв часу на відпочинок, й одразу після повернення до Львова включився до політичного життя галицького суспільства. Він був надхненником і душею усіх задумів створення і боротьби Західньо-Української Народньої Республіки. Кожну свою дію керівники ЗУНР погоджували з Шептицьким. Його палата перетворилася на головний штаб національного відродження Галичини.

Польські окупанти не могли Шептицькому подарувати цього. 3 січня 1919 року на митрополита наклали домашній арешт.

А його брата Климентія, ігумена монастиря в Уневі, заарештували, шнуром прив'язали до кінського сідла, як колись монголи бранців з України, і так гнали до львівської тюрми... Мстилися за те, що граф став греко-католицьким монахом.

Після Ризького договору 1921 року Шептицький виїхав до Риму, а далі — до представників Антанти у справі долі Західньо-Української Народньої Республіки. Він старався, щоб не приєднали Галичину до Польщі. Шукав фінансово-матеріальної допомоги для відбудови Галичини внаслідок воєнної розрухи. Тоді ж з Риму поїхав до Франції, Бельгії, Голляндії, ЗСА. Відвідав осередки українських поселенців у Бразилії та Аргентині. Усюди виголошував палкі промови. Однак ніде не міг знайти політичного захисту для ЗУНР. Обідрану бездушними світовими політиками вдову-сиротину товстосума відмовилися рятувати...

Під час поїздки Шептицького по зарубіжних країнах хиже око польської розвідки стежило за кожним його кроком і словом. Коли повертався до Львова, прибитий горем за безталанну долю свого обідраного народу, 29 вересня 1923 року на польсько-чеському кордоні польські жандарми його заарештували і завезли до Познані. Через деякий час звільнили.

1925 року владику обрали членом Наукового Товариства імені Шевченка. За старанням Комісії охорони природи при НТШ митрополит дав розпорядження утворити на землях Львівської митрополії заповідник кедрових лісів на горі Яйце, біля Підлютого, нині Долинського району, та степової рослинності біля Чортової гори (в Рогатинській парафії). Це були перші природні заповідники, утворені в Україні. Шептицький сприяв і відкриттю курортів (як-от „Черче”, наприклад).

Щоб забезпечити селян землею, митрополит закупив кілька панських маєтків, їх було розparcelьовано. Заснував земельний банк, який позичав селянам гроші на придбану землю. У розparcelьованому фільварку села Коршів, біля Коломиї, товариство „Сільський господар” стало власником землі, на якій заснувало хліборобську школу. У Миловані, біля Товмача, двір і кількадесят моргів поля придбала „Просвіта” на заснування 1 української садівничо-городницької школи. У Зарваниці 300 моргів віддано монахам-студитам для господарства, а 250 моргів — на сиротинець. А в Скнилові двір і великий сад зайняли студити, щоб відкрити майстерні ремесла, механіки тощо.

Правда, не всі свої величні задуми міг Шептицький здійснити. На базі Духовної академії він намагався відкрити Український університет, та польська шовіністична влада на цей плян наклала вето: не визнаватиме дипломи з такого навчального закладу.

Шептицький був противником політичного терору, протестував проти польської пацифікації у 1930 році. Польські окупанти не зупинилися лише на самій пацифікації. У 1937-1939 роках вони руйнували православні церкви на Волині, Холмщині й Підляшші. Це місцеве населення примусили платити польським найманцям за кожен день руйнування храмів по п'ять золотих. У нас селянин заробляв одного золотого на день. Окремі храми були рідкісними історичними пам'ятками XI-XII століть. Шептицький виступав з гострим протестом проти цього вандалізму Польщі, яку в Європі вважали найбільш християнською державою...

У грудні 1939 року митрополит висвятив Йосипа Сліпого на єпископа і призначив своїм наступником.

...
У лютому 1942 року у листі до Гімmlера закликав не вбивати жидів... Це ж повторив у розмові з губернатором Вехтером. Кілька разів з благальними листами про милосердя звертався до Гітлера. Нагадуємо: це — єдиний у світі церковний діяч, який відважився писати до Гітлера, протестуючи проти винищення жидівського народу фашистськими головорізами.

Фашисти лютували. Вони розпустили Українську Народню Раду, збиралися заарештувати Шептицького. Однак побоюлися: надто великий авторитет мав серед народу. Під час Богослужіння фашисти зробили обшук на Святоюрській горі — навіть там розкривали труни покійників.

...Митрополит переховував в себе рабинів Лілієфельда з Підгаєць, Хамаидеса — з Катовиць, синів рабина Курта і Натана — із Львова, Давида Кагане з сім'єю зі Львова. Наказав сховати 300 жидівських дітей і цінні старі документи. А старожили твердять, що врятував вісім рабинів з родинами. Допомогали йому ігумени та монахині, зокрема, Йосипа Вітер, яка переховувала дітей і дівчат у суспільних установах. Також допомагав Омелян Масляк — директор публічної бібліотеки...

Яка ж нагорода очікувала ігуменів монастиря, монахиню Йосипу Вітер, які на заклик митрополита, самі ризикуючи жит-

тям, врятували біля чотирьохсот жидів від фашистської загибелі (цю цифру назвав рабин Кагане)? По закінченні війни монахів арештували, монастирі ліквідовано, заарештовано й ігуменів, що врятували жидів. 1947 року заарештували ігумена Климентія Шептицького. Засудили на двадцять два роки! У в'язниці загинув. А монахиню Йосипу Вітер ув'язнили 1946 року, в цілому на тридцять років!..

Врятовані жиди, раді та щасливі, що живі, розбрелися по світу. Деякі з них стали державними діячами в Ізраїлі, як от Голда Меїр, Д. Кагане та інші. Зажили розкішно й зовсім забули про своїх рятівників, яких мордували по тюрмах. На захист рятівників протести не посипались. Було грухо, як у домініні... Дочекались щедрої дяки!

Помер митрополит 1 листопада 1944 року...

Актуальне і сьогодні

ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ЄДНІСТЬ

ПОСЛАННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Мого листа до православних Архиереїв мушу доповнити кількома заввагами. Роблю це в цьому письмі до Високодостойних Представників української науки, літератури, мистецтва і до суспільних діячів України, та очевидно, до освіченого і патріотично наставленого **Високопреподобного Духовенства** в переконанні, що інтелігенція в усіх віросповіданнях має великий голос і в церковних справах, є все провідною верствою суспільности.

Прикро мені, що я змушений сказати дещо про себе самого, — доказати, що пишучи цього листа, не можу мати ніякого особистого інтересу. Я сповняю тільки обов'язок українського патріота.

Ясно, що греко-католик не може стати Київським Митрополитом, а я не маю ані бажання цього достоїнства, ані фізичної змоги бути в Києві. Незабаром починаю 78-ий рік життя, недугою хронічного запалення суглобів я від 12 літ прикований до крісла, без змоги стати на ноги. Недуга позбавила мене май-

же всієї влади в правій руці, а кілька разів у році, за кожним разом через кілька тижнів, я зовсім позбавлений влади і в лівій руці. Київський Митрополит мусить бути вибраний із православних чи автокефальних Архиєреїв чи священників. Коли б він був з'єдинений із Вселенською Церквою, ми всі греко-католики підлягали б йому і я перший радо піддався б його верховній владі.

Та повна злука греко-католицького і українських православних віросповідань — це справа хіба дальшої майбутности. Вона стала б можливою тільки після довгих змагань із обох боків — до себе наближуватись і взаємно себе пізнавати. А зближення і взаємне пізнання необхідні до досягнення національної єдності. Те зближення може колись довести до з'єдинення, але мусить передовсім усунути взаємні роздори і ненависті, які спричинюють, що українець — українцеві ворог. І ті, що бажають колись єдності, і ті, що її не бажають, почнімо всі працю над помирненням. На такому конечному з'єдиненні скористають більше православні, ніж ми, греко-католики.

З притиском стверджую, що поєднання із Вселенською Церквою не спричинює ніякої потреби відрікатися будь-якого звичаю, передання чи обряду Православної Української Церкви. Українська Церква нічого не втратила б із тих дібр чи вартостей, які з неї роблять для українців цінну, святую національну пам'ятку минувшини, а зискала б пребагато дібр і сил, які випливають із зв'язків з усіма віруючими християнами цілого світу. Ми, названі греко-католиками, вважаємо себе самих і в обрядових молитвах називаємо себе православними, маємо ту свідомість, ту певність, що ми не затратили ні одної цінної пам'ятки минувшини і ми нічого не втратили зі святого передання нашого св. Володимира. Струя того передання нашої громади до нас через царгородських патріархів Йоана Векка і Йосифа та наших митрополитів Ісидора і Григорія чистішою і повнішою від тієї струї передання, що дійшла до наших братів над Дніпром через Нікона і Московський Синод. Порівняймо наші православія, церкви, духовенство, життя релігійне і національне, порозуміваймося, — може переконаєтеся, що мої твердження правдиві. Низкою малих змін, а в останніх часах рішенням Апостольського Престолу ми повернулися в обрядах Літургії до звичаїв нашої Церкви 16-го і 17-го століть, які були звичаєм Київської Церкви.

Брати, Панове, у Вас, світської української інтелігенції, святе передання чистіше, ніж те, що його черпала Україна зі шкіл, ведених петербурзьким Синодом. Ваше православія ближче до православія широких мас українського народу. Те Ваше православія і до нашого ближче. В ньому більше зрозуміння для потреб страждучого від віків поневоленого народу. Хоч би Ваша праця над помирненням не довела до повного з'єдинення, вона принесе українському народові велику користь, коли хоч у частині причиниться до національної єдності. А кожен патріот-українець повинен усе зробити, що може в тому напрямі. Сповняючи цей патріотичний обов'язок, я й написав цього листа.

Андрей Шептицький в.р.
Галицький Митрополит,
Львівський Архиепископ

Мар'ян Процик, свящ.

В'ЯЗЕНЬ ХРИСТА РАДИ

(с п о м и н)

В житті людини переплітаються спомини минулого і обставини, в яких живемо, але якщо не цікавилися б ми майбутністю, то наше життя, безперечно, не мало б жодної цілі. Добре є роздумувати над минулим, щоб не повторяти допущених помилок, корисно є обмірковувати теперішню ситуацію, щоб зробити найбільш відповідне рішення, але найважливішим є розглядати майбутність у світлі минувшини, щоб зрозуміти знаки часу і повестися відповідно до даної хвилини.

З Патріярхом Йосифом я мав щастя перебувати 5 років. Він улив у мене національну свідомість і оту певну дозу впевненості в обороні рідного благочестя. Під його наглядом закінчив я богословію. Він же мене висвятив на священика і я гордий з того, бо це дійсно честь мати такого святителя, якого ніщо не могло збити з правильного шляху у вірності Христові, нашій Церкві і Народові.

Він був добрим, однаке не легким прикладом до наслідування. Він був лагідним у своїй строгості, він був виrozumілим у своїх вимогах до нас, знаючи людську слабкість. Якщо часами

і помилявся у своїй думці про когось з нас, він вмів так поводитися, що було неможливо тримати в серці будь-які застереження до його особи. Очевидно, велику роль грав також респект, який ми мали до в'язня Христа ради, і ніхто з нас не зважився б у будь-який спосіб завдати йому яких-небудь прикрощів. Це не був страх перед ним, це була пошана і зрозуміння, що ми всі стояли далеко позаду на щаблі досконалости.

Патріарх Йосиф журився майбуттям, він відчував сильну відповідальність за долю української Церкви, за яку не завагався піти у кайдани і на вигнання на довгих 18 років. Його праця відображала оту журбу майбутньої нашої долі. Він перед очима бачив віднову. Він твердо вірив у воскресіння нашої Церкви, яка була живцем похована у 1946 році. Ця надія кріпила його в тюрмах і в нестачі, в небезпеках смерті від голоду і холоду і від кримінальних в'язнів, і від тих, що їх пильнували. При одній нагоді говорив нам Блаженніший про в'язня, якого він на руках приніс до табору, майже замерзлого, а який пізніше відплачувався постійними доносами.

У своєму „Заповіті” Блаженніший писав: „Передо мною, наступником Сл. Божого Андрея і переємцем його духовної спадщини і його заповітів, простелився довгий шлях відречення, несення хреста і свідчення йому перед людьми в роді тім перелюбодійнім і грішнім. На цьому шляху могутня Божа десниця помагала мені, в'язневі Христа ради, давати свідчення Христові як це він прорік своїм учням послідовникам: 'І будете мені свідками в Єрусалимі і в усій Юдеї та Самарії, і аж до краю землі...' Але на придорожних стовпах мого шляху видніли інші написи: Не Єрусалим, Юдея, Самарія, а Львів, Київ, Сибір, КраснояРСький Край, Єнісейськ, Полярія, Мордовія..., і так дослівно 'аж до краю землі'.

Ув'язнення ніччю, тайні судилища, безконечні допити і підглядання, моральні і фізичні знущання й упокорення, катування, морення голодом; нечистиві слідчі і судді, а перед ними я, безборонний в'язень каторжник, 'німий свідок Церкви', що знеможений, фізично і психічно вичерпаний, дає свідчення своїй рідній мовчазній і на смерть приреченій Церкві... І в'язень каторжник бачив, що його шлях 'на краю землі' кінчався приреченням на смерть”.

І дивно, що Патріарх лишився при житті, що його не розстріляли, як багатьох інших. Господь, мабуть, зберіг його, щоб

відновити Церкву на поселеннях, і щоб світові вказати на терпіння Церкви в Україні, і щоб у такий спосіб підготувати відновлення Церкви на Батьківщині. „Вам не вільно мовчати на вид ліквідації нашої Церкви в країні вкритій горами трупів і ріками крови”, — казав він на II-му Ватиканському Соборі. І він не мовчав.

Патріярх Йосиф І.

Про свої терпіння Блаженніший не радо говорив, бо він їх приймав як Божий допуст для його випробування.

„Силу на оцьому моєму хресному шляху В'язня Христа ради, — писав Блаженніший, — давала мені свідомість, що цим шляхом іде також зо мною мое духовне стадо, мій рідний Український нарід, всі владики, священики, вірні, батьки і матері, малолітні діти, жертвенна молодь і безпомічні старці”.

Вийшовши на волю, життя не було легке, бо свої його не прийняли і, на жаль, не раз старалися йому перешкоджати.

Зі спомену очевидця читаємо: „Сіріло на дворі. Блаженніший якийсь похмурий і задуманий ввійшов до авлі УКУ і знаком руки покликав до розмовниці. Тяжко сів у крісло та зболілими руками сильно стискав поруччя. По хвилині мовчанки, що здавалось вічністю, в тиші кімнати прогомонів голос: ...'Я так мучуся...'.“ Це був час першої половини 70-их років, коли проти нього виступали, не зрозумівши його, ті, задля яких перейшов він тернистий шлях каторги і заслання. Він

переживав оцю закам'янілість сердець багатьох і оце нерозважливе ставлення до його особи. Не раз називано його сатрапом і самозванцем. Приймав він відважно всі ці удари і сьогодні бачимо його перемогу. Наставлення поволі міняються, зрозуміння до ідей Блаженнішого збільшується.

„Як глава і батько нашої Церкви, — писав далі Блаженніший, — старався я навчати й упоминати. Не раз як батько закликав я до єдності благальними словами і як глава нашої Церкви напоумлював рішучим твердим словом, коли треба було збудити приспане сумління і вказати на пастирську відповідальність за духовне стадо перед Богом і Церквою. Бо ж єпископат повинен бути зразком однозгідності у правлінню Церкви і прикладом єдності в усіх ділянках церковного і народного життя! Всі мої переживання з того приводу — зневаги, душевні рани, словом всі оці „стріли лукавого” — вам відомі. Вони не були легші, як у в'язницях і на засланнях. І переживав я їх так само болюче, як переживав передше в'язничні тортури. Та сьогодні я дякую Всевишньому за те, що мене били, а не величали раби”.

І на іншій частині цього ж заповіту Патріарх Йосиф додає: „З глибини душі дякую Господу Богу за те, що з його поміччю я не посоромив землі своєї, ні доброго імени своєї рідної Церкви, ні себе, її смиренного служителя і пастиря”.

Коли інші прямували на захід, щоб урятувати себе від певного заслання або смерті, Блаженніший Йосиф, тоді ще митрополит, висловився: „Хочу бути з моїм народом, хочу з ним терпіти і піти з ним на Голготу і з ним умерти, але не зраджую ні своїй Церкві ні свого народу”. 11 квітня 1945 року його ув'язнено і відірвано від його духовного стада. „Або вільний з Церквою, або нехай Господь прийме мою жертву”, — говорив Блаженніший на допитах, коли йому пропонували відступництво. Перебуваючи на засланні Блаженніший не раз писав різні послання, піддержуючи свою духовну паству на душі. Коли за старанням папи Івана XXIII і американського президента Кеннеді його звільнено, він старався повернутися назад до Львова, бо „...не можу залишити свого стада, свого народу!” і „...яка мені свобода, якщо страждає Церква”.

На ще одну деталь хотів би я звернути увагу. Він, очевидно, болів над тим, що багато вірних перейшли на православ'я у невідрадных умовах (а не з переконання), але ніколи

їх не засуджував. При одній нагоді, коли хтось із відвідувачів УКУ, при обіді, щоб приподобатися Блаженнішому, зле висловився про о. Гавриїла Костельника, Блаженніший з докором промовив: „Краще мовчіть. Треба було там бути, пережити, що вони переживали, і тоді мали б право говорити”.

Делегація Головної Управи ЛВУ відбула зустріч з Патріархом у Торонті в резиденції владики Ісидора Борецького. Членами були: д-р Роман Малащук, Марія Солонинка, Володимир Макар, інж. Михайло Кравців, ред. Іван Вараниця і ред. Василь Солонинка.

„Ви знаєте генія українського народу, — казав не раз Блаженніший, — почекайте ще кілька років і побачите величезну зміну”. Пригадую, приблизно 15 років тому, коли ректор Малої Семінарії з нагоди дня народження Блаженнішого побажав йому святкувати наступні уродини у вільній Україні. Для нас це виглядало неможливе, але остаточно тепер це було б здійсниме. Однак Господь, зарядивши інакше, забрав до себе свого вірного слугу, першого нашого Патріярха, дарувавши йому заслужену нагороду. Не дочекався він оцього воскресіння нашої Батьківщини, повноти якого і ми самі ще не дочекалися. Але візія покійного Патріярха поволі здійснюється. Між іншим, він знав про пророцтво Слуги Божого Митрополита Андрея,

про розквіт нашої Церкви, і був переконаний, що інакше й не могло би бути.

Блаженніший старався про єдність наших Церков. „Друг друга обіймім”, — говорив він і у заповіті наказував: „Ставайте всі в обороні Української Католицької Церкви, але також бороніть права Української Православної Церкви, так само жорстоко знищеної чужим насиллям. Бороніть також інші християнські і релігійні громади на українській землі...” і додає: „Отож заповітую вам усім: 'Моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і за весь український нарід і просіть Всемогучого Бога, щоб він допоміг нам завершити нашу тугу за єдністю і наші змагання за церковне з'єднання у здвигненні Патріархату Української Церкви'.”

Блаженніший підніс на нові висоти наш обряд і нашу Церкву. Він її скріпив і попровадив дорогою, яку назначили його світлі попередники, починаючи з Іларіоном і кінчаючи Слугою Божим Митрополитом Андреем.

У тій боротьбі за права Церкви не можна бачити непослух Святій Столиці, як це не раз говорилося і писалося. Пам'ятаймо, що за єдність з Римом він став Ісповідником Віри. Він тільки старався виконати постанову II Ватиканського Собору, яка звучить: „Священний Собор постановляє, щоб права Східніх Церков були привернені згідно із старовинними традиціями”. А за ці права треба було боротися. Ми маємо артикули з'єднання і на основі тих артикулів і нашого рідного благочестя Патріярх Йосиф старався провадити нашою Церквою, і титул Патріярха прийняв не зважаючи на відмову папи Павла VI, якому він сказав, що якщо він не визнає, то хтось з його наслідників визнає, бо „це нашій Церкві належиться”.

„Переїшов він ще раз хресне пережиття і терпіння, подібно як Христос на Голготі. Не заломився, але як герой витримав”, — казав папа Іван Павло II з приводу смерті Блаженнішого, а іншим разом додав: „він боровся за слухну і справедливу справу”.

Про особу Патріярха Йосифа може найкраще висловився аргентінський єпископ Бонамін після першого виступу Блаженнішого Йосифа на II-му Ватиканському Соборі.

„Митрополит Сліпий був ознакою одної епохи історії Церкви, якою міг бути Св. Атаназій у свій епосі. Він був свідком

християнської вірності правді у столітті страшних зрад, був могутнім голосом мовчазної Церкви в царстві злоби і нищення. Я слухав його більше з побожністю ніж з увагою. Я хотів бачити його зблизка, бо то не все можна мати перед собою гори Гімалаї. Його постать пряма, як правда; кріпкий, як стовбур посеред бурі; обличчя гостроумне зі шляхетними історичними профілями. Одначе передусім його погляд: спокійний і глибокий погляд тих очей, що бачили весь біль, як очі Данте в новому пеклі, що його створили атеїсти, які переслідують Божих дітей. Біль досвідчив його у вогні, витесав його немов з мар-

Папа Іван Павло II поцілунком руки прощається з Патріархом Йосифом.

муру. Отці Собору, вислухавши промову українського Первоієрарха, пізнали ясність і глибину його думок, солідність аргументів, тонке відчуття всіх сучасних пекучих проблем без уваги на моральні і фізичні каторги. Всі переконалися, що це світильник, палаючий і блискучий. Він є одним із тих капітанів кораблів, яким Бог, мабуть, призначив переплисти бурхливі моря!"

Блаженніший постійно наголошував, щоб бути собою. Щоб ми знали хто ми є. Говорив нам, питомцям, на одній з численних конференцій, які він з нами переводив: „Нам треба святих і національно свідомих священиків”. І дійсно мудрі слова, бо не раз міряємо священика, звертаючи увагу тільки на його здібності провадити парафією. Якщо священик не старається бути святим, то він стане бізнесменом, розминеться з покликанням і скорше чи пізніше відійде, а якщо не буде націо-

нально свідомим, то такий перестане бути українським священиком, і готовий, може і в доброму намірі, піти на службу тим, які хотіли б у нас затерти наше національне і релігійне „я”. Блаженніший вважав, що всі ті, які працюють в українській Церкві, повинні досконало володіти розмовною українською мовою, незалежно чи їхнє походження українське, чи ні.

Закінчім словами о. митрата Івана Хоми, які він сказав з нагоди торжественного перепоховання тлінних останків Патріярха Йосифа:

„Доки українська земля родить таких великих людей, як Патріярх Йосиф, то є надія у велике майбутнє України. І ми повинні вірити і надіятися, як вірив і надіявся Патріярх Йосиф. А його свята душа заступиться за нас перед Богом в наших турботах і трудах і буде вимолювати благословення на далішчу путь життя. Він стане нашою славою серед людей і певним заступником перед Богом. Він буде вимолювати перед Всевишнім нових великих та святих пастирів і великих провідників українського народу. Хай вічною буде слава Його та його великих діл — із роду в рід!”

Мирослав Панчук

БОРІТЬБА ОУН-УПА В КОНЦТАБОРАХ

Учасники національно-визвольної боротьби українського народу, що стали політичними в'язнями большевицьких концтаборів, створили на просторах Приполяр'я, Сибіру, Казахстану, Колимського краю могутню українську в'язничну діаспору. В глибині цієї діаспори в 40-х і 50-х та пізніших роках жеврів та дедалі розгорявся негасимий вогонь непокори, а згодом і безпосереднього опору нелюдській концтабірній системі. За підрахунком дослідників і оцінками самих політв'язнів частка українців у підневільному населенні політичних таборів ГУЛАГУ досягала 60-70 відсотків. Становлячи більшість у цьому середовищі, українці несли левову частину тягару і жертв у протистоянні енкаведівським гнобителям.

Головною силою українського і всезагального руху опору

в концтаборах стали політв'язні-члени ОУН і польові командири та вояки УПА, які принесли в середовище табірної діяспори волелюбні ідеї українського націоналізму, незламний дух борців Визвольних Змагань і досвід підпільної боротьби. Цей непокірний революційний дух і волелюбні ідеї витворили в українському концтабірному середовищі морально-політичне підґрунтя для перетворення в'язня з німці, безправної жертви законного, пасивного мучеництва в свідомого борця. Вони згуртували політв'язнів в акціях самодопомоги, самозахисту, а в потребі й активного опору. Боротьба за захист прав політичних в'язнів, їх національної гідності була на ділі здійсненням ідеї ОУН-УПА „Свобода людині!” в умовах підневільного табірного буття. А єднання, за ініціативою українських націоналістів, політв'язнів усіх національностей, якого найбільш примітним прикладом стала діяльність і боротьба міжнаціональних страйкових та повстанських комітетів у концтаборах, і було насправді проведенням в життя програмного закликів ОУН-УПА „Свобода народам”.

Знаменним документом, що окреслив і задав політичну орієнтацію українських в'язнів у концтаборах та засланих у місцях примусової депортації було видане в 1947 році звернення ОУН-УПА „До насильно вивожуваних на Сибір і большевицькі каторжні роботи”. В ньому ОУН і УПА закликали своїх краян не втрачати волелюбного духу „в снігах Сибіру, в темних підземеллях шахт і рудників”, нести з собою нашу Україну, наші змагання скрізь туди, куди їх кине ворог, кріпити дружбу з братами-українцями зі Сходу та товаришами неволі з інших поневолених Москвою народів і не припиняти боротьби „ні в сибірських тайгах, ні в середньоазійських степах”.

Так формувалися ідейно-політичні і організаційно-кадрові передумови становлення і розгортання українського національного опору, який мав вирішальне значення також і для становлення всезагального опору в концтаборах. Третьою передумовою стало наростання в концтаборах революційної ситуації: саме життя в умовах концтабірного геноциду неминуче поставило політв'язнів у стан необхідності самооборони від гніту, сваволі і глуму з боку чекістських правителів.

Політв'язні-члени ОУН і вояки УПА в силу набутого вишколу і досвіду були націлені на самостійну діяльність в будь-яких умовах, а навіть при відсутності зв'язку з Краєм, вищим керівництвом підпілля, іншими концтаборами. Кожен знав, що

має творити навколо себе малу Україну. Саме тим пояснюється виникнення незалежно одних від других вогнищ і структур спору в різних, взаємовіддалених від себе на тисячі кілометрів концтаборах. З часом зв'язки між ними налагоджуються, і це стається всупереч волі большевицьких карателів. Розформовуючи бунтівні табори, розвозячи непокірних політв'язнів по інших концтаборах, чекісти не в змозі були погасити полум'я опору і воно розносилося і вибухало все в нових і нових місцях.

Українські політичні в'язні почали гуртуватися від середини 40-х років: вже з 1945 року маємо відомості про українські структури руху опору в Тайшетському концтаборі. На Воркуті видатний діяч національно-визвольного руху, член Крайової Екзекутиви ОУН, довголітній політв'язень Михайло Сорока організовує підпільну мережу „ОУН-Північ”, а в 1947 році налагоджує зв'язок поміж концтаборами воркутського регіону, надалі й з Україною. Поряд з ним в історію увійшли численні імена провідних та рядових членів ОУН та комбатантів УПА, які розпалили Прометеїв вогонь боротьби в концтаборах. Вони в незвичайно важких умовах фізичного і морального гніту, постійного стеження і нагляду, драконівських кар, жорстокої ізоляції від зовнішнього світу та інших концтаборів знаходили пристосовані до цих умов форми, шляхи і засоби продовження боротьби. Ця боротьба проявлялася у проведенні неявної політвиховної роботи, організації та наданні допомоги потребуючим політв'язням, виборюванні справедливого порядку і контролі в життєво важливих вузах табірної інфраструктури, здійсненні самозахисту політв'язнів від зрадницьких і кримінальних елементів. Використовувались найменші можливості для культивування української пісні, сценічної діяльності, творилась українська підпільна табірна проза і поезія, випускались видання табірної самвидавчу. Важливу роль в цій праці і боротьбі грала українська революційна молодь.

Найбільш яскравим виявом боротьби руху опору в советських концтаборах стали масові страйки і повстання, які кидали в обличчя імперським карателям, як виклик, конкретні соціально-політичні вимоги. За даними досліджень, систему ГУЛАГу за період від 1946 до 1957 року потрясло 47 повстань. В страйках і повстаннях на вирішальних ділянках всюди стояли побратими з ОУН і УПА.

В роботі підпільної організації „Полярне сійво” в системі

„Мінлагу на Інгі”, яка готувала велике повстання 1949 року, в страйках та повстаннях в системах концтаборів Воркути і Норильська, Магадану (1953 р.), Кінгіру і Джезказгану в Казахстані (1954 р.), Тайшету (1956 р.) — всюди там і в багатьох інших таборах вони безстрашно ставили чоло гулагівським поневолювачам.

Ці масові виступи політв'язнів були різні за силою, рівнем організованості та результатами, але одне не підлягає сумніву: велика була віра в ідею, свою морально-політичну перемогу, спопеляючий був гнів борців ОУН-УПА до енкаведівських гнобителів, якщо вони ставали до нерівної боротьби проти тисячократ озброєного ворога і довгі тижні, а то й місяці тримали кругову оборону.

В рядах підпільної організації „Полярне сяйво”, у керівництві організації активно діяли провідник ОУН в таборі № 1 Адам Кашуба, його заступник Петро Братунь (псевдонім „Запорожець”). В цьому таборі, де з 4,560 в'язнів 60% становили українці з усіх областей України, було сформовано три українські курені повстанців, а крім того чота „смертників”-добровольців на чолі з одчайдушним юнаком із Запоріжчини Михайлом Загоровським. В концтаборах регіону Норильська діяли українські підпільні структури: зокрема, в 3-му концтаборі — Координаційний центр, в якому переважну більшість становили члени ОУН та вояки УПА, а в 4-му таборі на чолі повстання стояв вояк УПА Євген Грицак. На Воркуті, в таборі шахти № 29, який стійко тримався у повстанні літом 1953 року, більшість становили вихідці з Західної України, члени ОУН і вояки УПА. В концтаборі Кінгір діяла українська підпільна організація, у повстанні керівні пости займали українські націоналісти Анатолій Задорський, вояк УПА Михайло Келлер (пізніше розстріляний), Ганна Михалевич та інші. В Магадані (1953 р.) повстанням керував член ОУН Мирослав Симчич, в Омському концтаборі підготовляв повстання 1955 року вояк УПА, уродженець Запоріжчини Санжара, а член ОУН Віктор Солодкий — у Тайшеті 1956 року.

Страйки та повстання у большевицьких концтаборах були криваво придушені. В Норильському повстанні карателі розстріляли 1 липня 1956 року тільки в 5-му таборі 76 осіб, поранили понад 300, а в таборі каторжан, який ставив опір два місяці — вбито 190 в'язнів, число ранених перевищило 600. На Воркуті 1 серпня опричники з МВД тільки в таборі шахти № 26

замордували 90, поранили 200 в'язнів. При розправі з Кінгірським повстанням, яке тривало 40 днів, каральні війська МВД вбили понад 500 політв'язнів, з них — 300 жінок, величезна кількість людей загинула, розчавлена танками.

Втрати були великі. Проте політв'язні-повстанці і страйкарі здобули перемогу, яка своєю вагою перевищує понесені жертви. Боротьба ОУН-УПА в концтаборах мала далекосяжні наслідки, бо вона:

— засвідчила незнищенність ідей українського націоналізму, незламність українських націоналістів навіть у найважчих умовах тюремно-табірного терору;

— в результаті залучення до боротьби тисяч політичних в'язнів привела до утворення в умовах концтабірної діаспори другого фронту боротьби поза Україною і зумовила перехід політичної ініціативи в таборах у руки борців опору та їх провідної сили;

— змусила большевицьких можновладців під страхом розвалу політв'язнями системи дармової підневільної праці в життєво важливих для імперії промислових центрах (Воркута, Норильськ, Великий Джезказган та інші) піти на поступки, видержала у них елементарні права і вольності та звільнення багатьох тисяч політв'язнів;

— розхитала катівську систему ГУЛАГУ, привела до її ерозії і послаблення, як одного із основних стовпів большевицької імперії;

— прорвала інформаційну блокаду навколо життя і змагання політв'язнів ГУЛАГУ і показала всьому світові справжнє людоненависницьке обличчя большевицької каральної системи.

І накінець, боротьба ОУН-УПА в концтаборах виявила великий вплив на свідомість і поставу українських політичних в'язнів 60-х та 70-х років. В тому її непроминаюче значення для історії національно-визвольної боротьби українського народу, для сучасного і прийдешніх поколінь.

ПІСНЯ ПОВСТАНЦІВ КІНГІРУ (у р и в о к)

...Братня кров Воркути і Норильська,
Колими, Рудника, Кінгіра
Переповнила чашу насильства
І з'єднала усі лагерь...

Тим, що впали за колю,
Ми клянёмсь сьогодні,
Що не будем, не будем рабами
І не станем носити ярма!

Пісню співали політв'язні у Кінгірському повстанні. Написав її Михайло Сорока.

Оксана Войтович

СОРОК ДНІВ У КІНГІРІ

Від цих буремних років проминуло вже 40 років. Важко згадати, що діялось в ці дні.

Щоб правильніше описати події, почну з географії. Пустинна річка Кінгір влітку пропадала, а навесні ставала повноводною. Руками рабів ХХ століття побудовано греблю. Весняні води з гір (Алтаю) задержувала гребля і утворилося озеро довжиною приблизно 30 км і шириною 1,2 км. Ці мільйони кубометрів води потрібні для промислового вузла електростанції, збагачувальної фабрики, будівництва міста, яке будувалось руками тих же в'язнів. Серед дикої пустині, ще кочівниками, було відкрито поклади мідної руди. Наприкінці ХVІІІ на початку ХІХ століть англійці і французи почали будувати перші шахти. Мідь вивозили на верблюдах через пустиню.

В 1930 р. у степах і пустинях Казахстану від Акмолінська до Караганди, а від Караганди на Балхаш і Джезказган побудована залізна дорога руками в'язнів, вивезених з України, т. зв. куркулів і інших „ненадійних елементів”. Більшість знедолених у цій суворій і дикій стороні так і залишили свої голови. Пізніше, по прокладеній залізниці з України, з-над Волги і Дону йшли ешелюн за ешелюном, везли „ворогів народу”, „контрреволюціонерів”, „націоналістів”, „зрадників” і т. д. Вивантажували їх серед степів чи пустині, давали лопати, сокири, кийки і змушували спочатку будувати огорожу з колючого дроту, а потім землянки і бараки. Тих, які вижили, гнали під конвоем на будівництво об'єктів, потрібних для промисловости „советской страны”. Приблизно такою методою був ще до війни побудований лагерь у Кінгірській пустині. На території лагерь не повинно бути ні деревця, ні квітів, ані навіть травички. Це був лагерь „особливого режиму”. Під час війни тут тримали військовополонених німців, мадярів, а потім ще й японців.

В 1948 році тут був організований „спецлагерь” ГУЛАГУ ССРСР, куди звозили всіх політичних в'язнів.

Такі короткі географічні та історичні координати Кінгірського лагерь, де прийшлося пережити довгі роки неволі і на закінчення перебути 40 днів і ночей Кінгіру та залишитися живою.

Що ж спонукало бідних зеків на таке повстання? Відповідь проста: освенцімський режим, сваволя наглядачів, конвоїрів, оперів і їм подібних.

Зі смертю деспота і вбивці мільйонів невинних людей всі зітхнули з полегшенням. Щось зміниться. В Москві на похороні товпа „гомосовєтїкусів” ридала щиро чи фальшиво. На знак жалоби подавали траурні гудки, які нас, в'язнів, заставляли у траншеях при роботі. За гудками неслись прокльони. Нам і від того ставало легше. І дійсно, щось змінювалося. В спецлагерьх зняли із в'язнів номери, потім зняли ґрати у бараках. Почали платити якісь гроші в'язням за роботу. Заговорили про амнестію. Амнестія була, однак зільнили бандитів і злодіїв, а питання політичних в'язнів „вирішувалося”. Правда, декому із колишніх комуністів обіцяли, а декого реабілітували.

Тимчасом по лагерьх ГУЛАГУ почалися страйки, заворушення, повстання. На півночі в лагерьх викрили підпільну організацію „Северная Аврора”, до якої входили представники всіх

національностей. В Екібастузі придушено повстання. До нас привезли на етап з цих непокірних і на роботу виводили їх по двох у кайданках. Тримали їх в окремих бараках, щоб не заразили інших, у яких чекісти встигли за 10 років прибити дух непокори і спротиву. Однак все більше і більше зростала ненависть до гнобителів і сильнішим ставало бажання свободи. Почалися страйки на об'єктах. Конвоїри, яким кожного ранку читали лекції, що вони охороняють „найлютіших ворогів народу”, все ще по-беріївськи відносилися до в'язнів і за найменше порушення не те, що били, але стріляли в колону, заставляли сідати в болото і т. д.

На деревообробному комбінаті конвоїри вбили політв'язня, який підійшов близько до забороненої смуги. Знову страйк. Потім конвоїр застрелив дівчину... Гнів наростає... А коли, за наказом офіцера, чекісти почали стріляти по колоні в'язнів, які повертались з роботи, було вбито три особи і десятки поранено, всі 5 тисяч осіб застрайкували і відмовилися виходити на роботу. Аж коли прокурор проголосив, що ведеться у цій справі слідство і винних притягнуть до відповідальності згідно з законами, то політичні в'язні погодилися вийти на роботу.

Повертаючись з роботи ввечері, всіх повідомили, що між першим л/п (лагерний пункт) (жіноча зона) і другим, де була тюрма, поставлено вогняні зони. Хто їх порушить, буде розстріляний на місці.

В лагері китіло... Наглядачі і всякі начальники втекли поза мури лагера. На вишках встановлено кулемети...

Було 17 травня 1954 року... Повстання почалося із 3-го л/п. Чути було шум, гомін... Це звільняли тюрму. Охоронці повтікали. Зловили лише одного начальника режиму, який заодно був і катом-„виконавцем”. Ворота і двері камер тюрми розламали і найбільш непокірні „небезпечні” політв'язні, яких ізолювали від основної маси політв'язнів, вийшли з камер і відразу приєдналися до повстанців.

Вечоріло... На вишках біля кулеметів, на дахах вахт стояло вже по 2-3 вояки, появились офіцери. Із 3-го л/п почали пробивати отвір у 3-метровій стіні. Отвір був готовий, однак виникло питання — як перейти вогняну смугу? Бо хто лише появиться з отвору, кулемет б'є про забороненій смугі аж куски землі відскакують. І все таки одному молодому хлопцеві вдалося проскочити цю смугу, заки кулеметник почав стріляти. За ним

другий... А третій упав, не зробивши й метра. Прострелено обидві ноги. Забрали його і понесли до лічниці. І тут зловили ката. Йому зв'язали руки, прив'язали мотузку, яку перекинули через смугу. Тягнули мотузку, а начальник режиму мусів йти по цій вогняній зоні, яку він наказав збудувати. Він просився: „Не вбивайте мене, у мене є діти”. А кулеметникам кричав: „Це я, не стріляйте”. Тим часом, прикриваючись катом, почали проходити з 3-го л/п в 2-гий. Ці, що вийшли з тюрми, пробрили другий отвір у стіні. Впоперек забороненої смуги зробили барикаду з матраців і подушок. Прокопали за барикадою рів. Катів якимось вдалося розв'язати мотузку і він з криком побіг на вахту. Замість ката, зробили чучело, яке повзало по зоні. Кулеметник стріляв по ньому. А в цей час через другий отвір по траншеї за барикадою проповзали в'язень за в'язнем. Кулемет не замовкав. По обох боках вогняної смуги стояли люди в арештантському одязі і раділи, що чекістські кулемети безсилі.

Стіну наші хлопці розібрали, робили вал із саману, в який бив кулемет, а люди вільно проходили із л/п в л/п. Вже зовсім стемніло, коли на вахті чомусь замовкли кулемети. А потім їх почали знімати. Через кілька хвилин не стало забороненої смуги і тюремна стіна перестала бути перешкодою. Два л/п з'єдналися і вже разом, через господарський двір, пішли штурмувати таку ж стіну і таку ж вогняну смугу, яка відгороджувала 1-ший л/п в якому мучилося більше як дві тисячі жінок. І тут знайшовся вихід. В господарському дворі виробляли керамічні труби. Стоси цих труб і пішли на споруду захисної барикади, а кулі відскакували від труб. Під захистом барикади перші сміливці з ломами і сокирами почали розбирати стіну. Їх змінювали інші. Кулеметники сікли, а барикада ставала все більшою. Скоро радісний крик з обох сторін муру сповістив, що ця „китайська стіна” і кулеметний вогонь були переможені волею безборонних людей.

Кулемети замовкли.. Була вже ніч, а весь лагер був на ногах. Всі л/п об'єдналися, чекісти знову мусіли признати свою безсилість. Однак раділи заскоро. Якщо до тепер стріляли лише по заборонених смугах, то раптом кулі почали свистати над всією територією лагеря і з усіх вишок. Стріляли по всіх, хто знаходився на дворі. Весь лагер освітили ракетами. В господарський двір увірвалася рота автоматників, безперервно стрі-

ляючи. За автоматниками підтягнулись кулеметники. 8 кулеметів направлено в сторону 2-го і 3-го л/п.

Лагер знову був розділений. В господарському дворі вбито було 17 в'язнів, багато поранено. Трупів серед ночі забирали і вивозили.

Коли раненько в'язні знову вийшли з бараків, було знайдено ще трьох вбитих на території 2-го і 3-го л/п. Приблизно о 10-й годині хоронили вбитих в'язнів. Труни лежали на підвищенні. Співав хор і відправляли панахиду. Всі в'язні були на панахиді і мовчки, з непокритими головами прощалися зі своїми товаришами недові. За цією траурною церемонією слідували очі убивців. Коли закінчилася панахида і хор відспівав „Вічная пам'ять“, на підвищенні став високого росту чоловік, в лагерному бушлаті, і промовив до присутніх. Це був капітан Кузнецов, який і очолював комітет представників всіх націй, в'язні яких знаходилися в лагері.

Почалося 40 днів Кангіру... 40 днів і ночей великого душевного напруження... Однак бажання боротьби з цим, що роками нас гнобило, було більше від реальних можливостей. Фактично вигнання наглядців і інших чекістів з лагеря, збурення двох стін, що розділяли лагер всередині, не мало ніякого більшого значення. Важливим був моральний стан і гордість, що чекістам не допомогли ні автомати, ні кулемети і вони мусіли відступити від безборонних, але сильних духом, готових на все в'язнів.

З дахів наших бараків я і Марійка Ткач апелювали до вояків: „Кого ви слухаєте, кому підпорядковуєтеся? Це ж беріївські убивці. Ми не вороги ваші, а брати, батьки, матері і сестри, невинно закуті. Ми безборонні. Невже ви будете стріляти і вбивати ваших рідних?“ І ще писали листівки, які за допомогою повітряних зміїв розсипали у степу, де розташувалося військо двох дивізій. Коли чекісти відключили електроенергію, ці відозви передавались за допомогою рупорів. Пізніше інженерами була змонтована турбінка на водопроводі, яка давала струм для гучномовців. Радіотехніки зайнялися монтажем короткохвильової радіостанції, щоб можна було наші відозви передавати в етер. Зрозуміло, що всі ці звернення до вояків заглушувались гучномовцями, встановленими навколо табірної стіни. Для знищення листівок було виділено цілу роту вояків, які повинні були збирати їх і, не читаючи, передавати начальству. З-за зони велася своя агітація: „громадяни з/к, не слухайте

цієї купки ворогів народу, рецидивістів. Переходьте до нас, ви советські громадяни" і т. д. Ніби для цього, щоб уможливити вихід льояльних „советських громадян", в стіні, яка оточувала лагерь, пробито 4 отвори шириною 4 метри.

40 днів свободи у канцлагері... Свободи під дулами кулеметів... Свободи за високими тюремними стінами і колючим дротом... А все таки свободи... Це нічого, що лагерь оточений цілими дивізіями, що не знаємо чи доживемо до завтра. Це нічого, що всі були готові на найгірше, що ми безборонні, а кругом до зубів озброєні регулярні війська з танками, літаками, хемічними підрозділами — ми все таки вільні! Всі добровільно виконували вказівки комітету.

На переговорах члени комітету домагалися всього-на-всього дотримання прав людини, гарантованих конституцією, покарання вбивців, та приїзду представника уряду чи члена Центрального Комітету, який би на власні очі побачив сваволю лагерьного начальства.

Дні минали... Кінгівський лагерь доживав останні дні свободи...

На сході почало світати... З однієї вишки голоси генералів Вавілова і Конєва, командуючих цією акцією, прорізали тишу: „Вогонь по зрадниках батьківщини!" Залунали кулеметні черги, автоматні вистріли. Перші жертви — люди, що стояли на пікетах. Вони навіть не встигли подати знак тривоги. В цей час загуркотіли танки, які через отвори у стіні увірвались на територію лагерь. За танками, як на фронті, підходили війська, над лагерьом кружляли літаки. Коли всі бараки були оточені, підійшли вояки хемічних підрозділів і почали кидати шашки із сльозоточивим газом. При кожному під'їзді стояли вояки і офіцери та кричали: „Руки вгору, здавайтесь і виходьте!" При цьому погрожували і стріляли в людей. З бараків, придурені газом, піднявши руки, виходили в'язні і здавались „переможцям". В чоловічій зоні 2-й барак все таки сильно і довго оборонявся. Перші жертви, яких розстріляно відразу біля під'їздів, додали завзяття тим, хто залишився в бараках. Не помогли ні гази, ні помпи. Накінець дах бараку підпалили і лише тоді змусили вийти його мешканців. Біля вахти лікарі санітарної частини приводили до життя лежачого без руху чоловіка. Це був член комітету інженер Кномпус. Побачивши, що більше не зможе боротись, він перерізав собі вени. Його врятували, щоб опісля розстріляти.

Зайшло сонце. В таборі все ще чути було крики і стогін, і команди військових. Через годину-дві тих, хто міг стояти і ходити, вивезли далеко від лагерь у пустиню. На подвір'ї лагерь лежали трупи, стогнали поранені у лічницях і бараках. Червоніла від крові земля...

Таким був 40-й день Кінгіру, який для багатьох сотень став останнім в житті. Щоб замести сліди, мертвих розвозили у братські могили, а живих — до Тайшету або залишали на місці. І важко було знати хто загинув, а кого вивезли.

Тетяна Федорів

П'ЯТСОТ ГЕРОІНЯМ КІНГІРУ

*Над Кінгіром дими в'ються,
Зорі меркнуть у ночі,
Дужі духом не здаються,
Не спиняються, йдучи.*

*П'ятсот, наче на Великдень,
Жінок й дівчат молодих,
Сплелись мов до хороводу,
Коси в квітах шовкових.*

*Із завзяттям, уродливі,
Чарівні, немов весна,
Голів своїх не схилили,
Йшли всі гордо, як одна.*

*І співали так завзято:
— Воля, воля, воля нам!
Щоби жити, йшли вмирати.
Не коритися катам.*

*Заскрегітали, загарчали
Танки — зброя навісна,
А вони йшли і співали.
Не була їм смерть страшна.*

*Немов квіти на покосах
З-під заліза на землі.
Наче в маках довгі коси
На розчавленім чолі.*

*Усі покотом лежали,
На тілах тремтіла кров,*

*А над ними повівала
Чорна з диму хоругов.*

*Промінь сонечка ласкаво
Зазирає десь з-поза гір
На український цвіт кривавий,
Тужно шумів темний бір.*

*Жорстока смерть. Мов ріка ран
Струмками кров спливала.
Незламний дух зостався нам.
Бо духа не здолали.*

*Сильніший він від сталі був,
За всю залізну зброю.
Про нього світ увесь загуб,
Не затопили й кров'ю.*

Остап Хмурович

СТЕПАН СТЕБЕЛЬСЬКИЙ – „ХРІН”

В межах двох світових воєн розцвітало і гасло життя командира Лемківської сотні УПА, Степана Стебельського — „Хріна”. Прийшов на світ 19 жовтня 1914 р. у селі Голинь, Калуського повіту, в Західній Україні, на Бойківщині. До колискової пісні матері включалися глухі супроводи гарматних вибухів. Імперії двоголових яструбів наступали на себе і горіли села в прифронтових полосах, а чоловіків, з одного боку Збруча, гнали захищати цісаря, а з другого — царя. Тільки українського народу не було кому захищати.

Батько Степана — Ілля — сільський учитель. Не помилювали його, ані дітей без учителя в школі. Кинули на італійський фронт в Альпи над П'явою. Лишилися малі діти тільки з матір'ю. Найстарший, Марії, було тоді років чотирнадцять, синові Романові — вісім, донці Наталці — шість, Богданові — чотири, Ірині — років два, а Степанові рік починався.

Була корова і добрі люди в селі, не дали вмерти. А згодом і батько повернувся із служби цісареві. Тоді теж прибув на світ останній із його роду син — Володимир.

Війна добігала свого неминучого кінця. Прийшов 1918-ий

рік. І хоч була осінь, здавалось, пахло весною. Першого листопада загоріли вогні в усіх селах цісарської України, як заклик, щоб стала самостійною. На Калуш ішли із сіл з косами селяни, відбирали зброю з поліційних станиць, роззброювали військові залоги. Україна ставала державою, щоб нарід став вільний.

Степан Стебельський-„Хрін” з дружиною Марією та донечкою Лілюсею.

Чи лишилися у Степана образи вільної України, трудно тепер сказати. У своїх споминах згадує, що так — залишились. Але, що більше, він ріс і слухав та й бачив, як новий наїзник із символом одноголового орла потоптав здобуту волю. Мусів пам'ятати, як батька його виводили закованого із села у концентраційний табір у Домб'ю. Мусів пам'ятати ті люті роки без батька і потім, коли батько повернувся з табору додому, а згодом до праці у школі.

Прийшли 20-ті роки, роки УВО. Найстаршому братові — Романові прийшла черга продовжувати діло батька у новій дії за волю. Десь перетинались телефонні сполуки, десь зривались залізничні мости, десь за терор відповідали терором. У лісах відбувалися відправи і вишколи, а на будинках з'являлись відозви УВО — „Хай живе Україна!”

І приходила поліція до хати за кожним приїздом старшого брата Романа зі Львова, пильно перетрясала полиці і ліжка, щоб попасти на слід чи зв'язок. Напевно дитячі очі Степана слідували за пістолями при шинелях поліцаїв. Закарбувалися в пам'яті дитини. Чули небезпеку, що народжувала ненависть.

А потім прийшли 30-ті роки і боротьбу за волю підняла широконародня мережа ОУН. Із Болохова, після Голиня, повер-

нулася родина в Самбірщині, у село Татари. Степан, тоді референт пропаганди, відкрив нові фронти боротьби — „шкільної акції”, в обороні рідної мови, українського шкільництва. Учасниками стали сотні тисяч молоді, в тому і дітей. Тоді падали зі стін біло-червоні орли, тоді зникали у школах портрети маршалів військ польських і президентів.

Жорстоко повелася влада польських окупантів. Були тюрми та судові процеси малолітніх і тривали місяцями, але зрадників не було. Діти старших не видавали і, після половини року, зі самбірської тюрми старший брат Степана, Роман, вийшов на волю.

Степан був мовчазливий, говорив тільки з ким треба, більше жив у власному світі. Обраним друзям був вірний і стійкий. В трудних обставинах рішучий, прямий і відважний, а часом ризиковитий.

Вчився в учительській семінарії у Самборі. Найбільше уваги присвячував військовому вишколові, який входив у програму виховання польської державної школи, і клітинам нелегального Пласту та підпільної ОУН.

Польське панування затягалось. Шнури на руках народу спотужували ворожий тиск. Спотужувався теж тиск у світових конфліктах народів. Над Польщею густішали брунатні хмари німецького „Дранг нах Остен”. Насильство ставало міжнародним законом. Українець на власній землі ставав зайвим. В роді Іллі Стебельського шестеро дітей, усі учителі, без права на працю. Усі — безробітні. Хату постійно відвідує поліція, постійно перевіряє, допитує.

У Кракові ще студіює Богдан мистецтво, а Степан — одинокий „драцює”. Його ровер у постійному русі. У наплечнику брошури „Дешевої книжки”. Стежки ведуть усюди, куди треба. Куди треба для книжок і для плянів Степана. Головний шлях спрямований на Захід, із Львова на Перемишль, Ліско, Сянік, на Лемківщину. Вірив Степан, бо знав, що лемки — неофіти, стануть найкращими.

Польська стратегія спрямувала увагу влади більше на внутрішній фронт, як на зовнішній. Ще пів року до вибуху війни табір у Березі Каргузькій став найважливішим засобом безпеки Річипосполитої. Політв'язнями виповнилися тюрми. Брати, Степан і Богдан, були ізольовані. Богдана з Кракова привезли в тюрму, у Самборі, Степана із Самбора вивезли у Березу.

Превентивна війна почалася довго до справжньої війни, що у вересні 1939 року стала дійсністю. В Західню Україну прийшли нові окупанти і нова дійсність. В'язні, що вийшли з тюрем, не вийшли на волю, а тільки в нові умови боротьби.

Степан лишився під московською окупацією і з молодшим братом Володимиром почали вчителювати в місцевості Кузьмина на Посянні. Степан вирізнявся працьовитістю, а крім того непосидючістю. Скоро здобув симпатію і любов села, а також респект шкільної влади. Це зберегло його від всевидючого ока, що всюди добачало ворогів народу. Став автохтоном села, одружившись із Марією Пиш. В них народилася донечка, яку назвали Лілею, на пошану мами Степана, Елеонори. Маленьку Лілю Степан дуже любив і вона часто згадується у його споминах.

Рік 1941-ий приніс великі зміни. Союзники, що розшарпали спільно Польщу, різнилися плянами остаточної перемоги. Без українського хліба і сталі не могли здійснитися ані „світова революція” — місія Москви, ані „новий порядок в Європі” — місія Берліну.

Німецька орда, що почала наїзд 22 червня, вже 30-го дня того місяця стрінулася з несподіваним проголошенням власної державности українського народу. Десятки тисяч українського люду по усіх містах і селах заявили свою вірність українській державі. Творилась власна адміністрація, власна міліція, творилося власне державне життя, мотором якого була ОУН.

Німецька влада скоро виявила свої пляни на Сході Європи, а зокрема в Україні. Український уряд був арештований на чолі з Ярославом Стецьком, а обласні клітини аж у місяці вересні. Арештованих звозили до Львова, а з тюрми на вул. Лонцького до концентраційних таборів у Польщі та в Німеччині. В масовій акції був арештований у Самборі брат Степана Богдан, а кілька місяців пізніше у Кузьміні арештували німці Степана.

Шанували Степана в районі люди і обдаровували довір'ям, то й обрали війтом збірної громади. В окупаційних часах, і війни зокрема, не для Степана була ця праця — „між молотом і ковадлом”. Він не роздвоювався, а доводилося виконувати накази своєї влади і в тих же самих справах — чужої. З доручення ОУН зброю треба було ховати для власної самооброни. Знову ж, німці наказували кожну рушницю, кожен набій передавати німецькій команді.

Степан кращу зброю передавав своїм, непотріб — німцям. З цього і почалось. Польсько-український конфлікт під німецькою владою не втихав, радше наростав, розгорявся. Часто у формі доносів і типового полякам валенродизму. Нищити ворога чужими руками. Німці використовували льокальні антагонізми в ім'я засади — „діли і пануй”.

Польський донос не обминув і Степана... Про це він пише у споминах „Зимою в бункрі” (В-во „До зброї”, 1950, ст. 50): „...На початку березня 1942 р. мене арештувало гестапо. Ввічі заглядала смерть. Я, будучи війтом волости, випорожнив був німецький военний магазин большевицької зброї, гранат і амуніції, передав це нашим людям, а на те місце навіз артилерійських стрілен. Щоб мати краще „алібі”, я повідомив „ортскомандатуру”, щоб випорожнили цей магазин. І дійсно, німецьке військо забрало ці стрільна, але гестапо мене арештувало і, катуючи, хотіло довідатися, куди відійшла зброя. На щастя „ортскомандатура” не перебрала зброї зі засвідченням і це мене врятувало. Я вперто заперечував усі закиди і, коли в моїй обороні станув німецький майор, я чудом вирвався з біди”.

Перебування Степана в німецькій неволі у містечку Добромилі документоване листами — „грипсами”, тісно зложеними кусками паперу, що непомітно передавав він своїм відвідувачам, найчастіше сестрі Ірині, братовій Аріядні і своїй дружині. Сестра Ірина зберегла їх і вони ілюструють стан та переживання Степана.

„Грипс” із тюрми в Добромилі, переданий сестрою Іриною, має згадку про час тюремного слідства над Степаном, про що він пише:

„За все добре щиро дякую. Сидиться по старому. Вже добігає до кінця мій шостий місяць в тюрмі”. А далі: „Товариство у нас не зле. Самі інтелігенти. Вдоволені ми, що вже минув день 28. VIII, бо вже не буде якийсь час нервового нап'яття”. (переслухання).

В листі, адресованому до дружини Марії і донечки Лілюсі подає місцевість — „Тюрма в Добромилі, дня 27. III. 1942 р.”

В листі є, крім ділових справ, які треба полагодити, прохання. Він пише: „Дбай про своє здоров'я, а мою золоту донечку виховуй чесно та нехай вона — Лілюся разом з Мамусею не забувають свого татка. Ляхи нехай не тішаться, вони не знають, що їх завтра чекає”.

Лист, датований днем 9. IX. 1942 р., ціхує вдачу Степана, його характер: „...Дні мої тут уже почислені. Я сиджу тут найдовше з тих, що сиділи і сидять. Коли вивезуть, не жалуйте, а жаль обернуть в поміч потребуючим — (Лілюсі)... Добрим друзям моїм привіт — передайте від мене. Коли по літах засядете до Святої Вечері, не забудьте для мене поставити тарілку. Я буду, бо я мушу бути, а Роман, хай починає співати „Нова Радість”...

Стоять зліва: Степан Стебельський-„Хрін”, його мати — Елеонора Коцан-Стебельська, братова — Аріядна Шумовська-Стебельська (дружина Богдана), Ганна Шумовська, сестра — Наталка Стебельська, Теодор Шумовський, батько Степана — Ілля Стебельський.

Сидять: Ірина Шумовська, брат — Володимир Стебельський і сестра Ірина Стебельська.

На доказ вдячності моїй найдорожчій Мамі — свій скарб назвав її ім'ям. А коли б воля усміхнулася для мене, то це було б щастя, котре нашої сім'ї не обминає. Я вічно жду, але приготвуюсь до найгіршого”.

В останньому листі, який зберігся в сестри Ірини, адресований до всіх із родини, прохання про передання зимових речей. Це сталося тоді, коли Степан дізнався від слідчих у тюрмі, що свідчення проти нього підписала полька, на прізвище Богдовська. В тому листі читаємо: „Від 21-28 сподіємося вивозу.

Як брехню поляків візьмуть за правду, то вивезуть. Тоді заопікуйтеся донечкою. Виховайте як слід та розкажіть про тата, що впав через брехню ляхів (Боговська підписалась 27. Х.)”.

Можна робити висновок, що сподівання про вивіз із тюрми було після відбутого допитування слідчими місяць пізніше, при кінці жовтня 1942 р. Справді, Степана вивезли, але не в концентраційний табір, ані на „пісок” (розстріл), тільки до Перемишля для дальшого слідження справи, що велося до кінця 1942 р., коли слідчі органи не могли знайти достовірних доказів вини підсудного. Різдво Христове 1943 р. святкував Степан уже з родиною, на волі, але без постійної праці у місці проживання у Кузьміні, а в підпіллі, міняючи часто місце перебування в терені між Перемишлем та Львовом, найчастіше в околицях містечка Рудки.

В рядах УПА не було мобілізованих призовників. Воїни УПА — це, звичайно, були добровольці, ті, що дали присягу: „Здобудеш українську державу, або згинеш у боротьбі за неї”. І як співається у пісні: „Той покинув стару матір, той жінку покинув...”, а Степан із них найбільше, ще й малу дитину. На стор. 6-ій своїх споминів „Крізь сміх заліза” пише: „...В той час, коли наближався фронт, я лікував себе після року німецької тюрми, після голоду і тортур, в селі Кузьмина Бірчанського району. Постійно тримав зв’язки з місцевим підпіллям. Зброю мав на поготові, тільки чекав тієї хвилини, щоб її витягнути та піти, куди кличе Україна”.

Поклик України зв’язав Степана з тереном, спершу Посяння, а згодом Лемківщини. У споминах „Крізь сміх заліза” зображений період бойового гарту і росту командира „Хріна”. Охоплює він час його участі у формуванні і боях УПА на теренах Бірчанщини і Перемищини. Там вирізняється хоробрістю і відвагою. Йому доручають спершу команду роя, згодом чоти. Цей період часу боїв на Бірчанщині та Перемищині триває в 1944-1945 роках. З ряду більших боїв, важливою подією була битва УПА з московськими і польськими військами під Ліщавою Горішньою. В тому бої „Хрін” був поранений в обидві руки, важче у праву. Вилічений, вже не володів правою рукою, але продовжував обов’язки командира, здобуваючи признання своїх зверхників.

При кінці серпня 1945 року „Хрін” дістав доручення перейти на новий терен діяння УПА, на Лемківщину. І тут кін-

чаються спомини „Хріна” „Крізь сміх заліза”, а починається новий етап бойових операцій УПА з участю сотенного „Хріна”, занотований і доповнений у „Споминах чотового УПА, Островерха” (В-во „До Зброї”, Мюнхен, 1953). Спомин — це хроніка тактичних відтинків УПА: „Лемко” і „Маківка”, 1944-1948, що рівночасно є хронікою життя і боротьби як чотового „Островерха” так і його сотенного „Хріна”.

Степан Стебельський, „Хрін” в оточенні селян — членів Товариства „Просвіта”.

Першу зустріч із командиром „Хріном” описує „Островерх” так: „...Одного дня на присілок Ропи, до хати Гани, прийшов пров. Пастернак-Старий, а з ним ще один військовий, коло 30 років. Цей військовий був мені незнайомий, але друзі бойовики шепнули мені, що це чот. „Хрін”. Він був одягнений в німецьку уніформу. Маринарка подіравлена кулями і уламками гранат на руках, плечах і грудях. Хоч діри були старанно позашивані, але рівномірне розміщення їх, влеті і вилети, свідчило, що туди проскакували кулі. Права рука, цілком безвладна, була прив’язана до грудей, а друга, ліва, ледве що двигнулася на привітання. Він був стрункий, на лиці сухорлявий. Очі бистрі, рухи військові. На носі і на устах шрами, з яких можна було судити, що він вже добре христився в бою. В терені про нього населення широко говорило, любило його і пова-

жало... Славу здобув собі в бою з большевицькими танками, при чому був важко ранений в обидві руки”.

В такому стані вояків-інвалідів звільняють з війська. Але у „Хріна” — навпаки, починається справжня його історична місія виїмкового командира. Організує Лемківську сотню УПА, з якою здобуває славу оборонця Лемківської землі, а разом із тим найбільшу ненависть польських окупантів.

„Хріна” в'язала велика дружба із сотенним „Стахом”. Дві сотні УПА оперують разом. Часом у акціях в'яжуться ще й зі сотнею „Бора”. „Хрінова” сотня (двісті чоловіків) мала шість добре озброєних чот з важкими кулеметами, рій кіннотників, мінерів, чоти автоматників. Сотня звела впродовж двох років (1946-1947) більше сотні боїв, атакуючи ворога і тільки в трьох оборонного характеру. У споминах „Зимою в бункрі” (стор. 132) „Хрін” аналізує справу партизанської тактики: „У нас на Лемківщині було три роди тактики: рейдуючо-наступальна — моя, оборонна — пор. „Бора” і оборонно-випадова — пор. „Дідика” і пор. „Бродича”. Хто відступає, чи втікає, для того завжди є сто доріг. Для того, хто йде в погоню, ловить, — тільки одна. Всі три тактики, вживані сотенними, були потрібні... В моєму терені, в лісі зимувати не було можливо. Моя сотня і сотня пор. „Стаха” зимували без таборів, під голим небом у снігах. Військо так загартувалося, що для нього сніг, вітер і мороз — стали нічим”.

У „Хріна” знаходимо теж оцінку ролі командира. Він каже: „Командир — це диригент. Бойові одиниці — це інструменти. Він диригує кожним інструментом, боевою одиницею: коли вона має вдарити, замовкнути, чи знову заграти, або лише акомпанювати, котрий з музикантів має відітхнути... Під час бою командир не повинен по собі показувати тривоги. Він мусить затримати холодну кров”.

Таким командиром-диригентом був саме сам „Хрін”. Рейдуючи, вивчав терен, організував розвідку, мав тісний зв'язок із населенням. Йому вдавалося передбачувати пляни ворога, слідкувати за ним, творячи успішні засідки, мати ініціативу. Весною 1947 року на дорозі Балигород — Тісна сотні командира „Хріна” розгромила інспекційний відділ генерала Карла Сверчевського, віце-міністра польського уряду, що прибув з плянами ліквідації відділів УПА на Закерзонні та виселення українського населення з рідної землі в СРСР, або на північ у Польщу.

Сотні УПА, в тому і Лемківська сотня „Хріна” вистояли в боях на захист населення аж до закінчення акції „Вісла”, метою якої було виселення українців із Закерзоння, щоб усюди, де були українські села, лишити згарища і попіл.

„Бій за Лемківщину ми закінчили. Тепер ідемо продовжати боротьбу на схід, за Сян. Наш курінь в складі трьох сотень, моя, к-ра „Стаха” і „Бора” 29. 6. 47 р. з завзятим, бравурним боем переходить большевицький кордон біля села Сянки. Відтак через три тижні пробивається, уже розчленований, крізь 20-тисячну большевицьку армію, кинену проти нас”. („Зимою в бункрі”, стор. 10).

На новому терені, в нових умовах боротьби і тактики, починається третій етап повстанської епопеї, учасником якої був к-р „Хрін”. Писати спомини в умовах частих боїв, постійного руху і загрози смерти, або полону, а ще й великої конспірації осіб, постойв і рухів, ледве чи було б можливим. Врешті, чи можливо, будучи в постійному русі, без нормального сну, відпочинку і харчу, думати ще й про записки подій, боїв і хроніку дня. Єдиним хронікарем лишилася пам’ять людей і їхні пережиття між життям і смертю. Нагода писати спомини з’явилася аж у нових умовах, які „Хрін” назвав „Зимою в бункрі”.

Зимування в бункрах, це тактика життя зимою в умовах найбільшої конспірації, коли сама природа стає ворогом, а не тільки гончі пси большевицьких „стрибків”.

Цей новий етап боротьби починається у к-ра „Хріна” з новою функцією і відзначенням. Про це він пише: „...Згідно з наказом, 15. 8. 47 р. в лісі під Старою Солею передаю свою сотню під командування к-дирові Стахові... Мені доручено перебрати команду „Відтинку Маківка — 24”. До себе забираю мого невідступного вояка, старшого вістуну „Рибалку”, завязаного підстаршину, старшого вістуну „Островерха”, бойового підстаршину, старшого вістуну „Вирву”, відважного вістуну „Лугового”, знаменитого стрільця вістуну „Шуку” та вістуну „Тетяну”, як машиністку. Хорунжий „Мирон” виконуватиме функцію виховника відтинку”. („Зимою в бункрі”, стор. 11).

Пізньюю осінню того ж року відбулася остання відправа частин УПА, що зимою таборують у бункрах і аж тоді, як зазеленіють ліси, почнеться бойове життя, нові бої. Про неї згадує „Хрін”, як про одну із найгарніших хвилин у його житті: „Під час відправи пров. Н. відчитав наказ Головного Війсь-

кового Штабу (ГВШ) про постанову УГВР: „За виявлену мужність, геройство і відвагу в керуванні боротьбою відділів УПА відзначається поручника „Хріна” Золотим Хрестом Бойової Заслуги I-ої класи”. („Зимою в бункрі”, стор. 13).

Система будови бункрів, життя в них, психічні переживання вояків, загартованих у боях лицарів описані з великим хистом не лише стратега, але й психолога. В нашій літературі визвольної боротьби точніших і кращих описів немає.

„Входячи в бункер, я перехрестився. Бункер для мене видався живим гробом, вперше в своєму житті йду зимувати під землею... Життя в бункрі було для мене і для ст. вістуну „Рибалки”, частинно і для вістуну „Тетяни”, нове. Всі інші вже зимували в умовах большевицької дійсності... Живучи в цьому бункрі під землею, часто ставлю собі питання, чи людина вийде живою з тієї ями. Криївка робить людину боязливою...” („Зимою в бункрі”, стор. 26).

Повідомлений задалегідь про умови зимування на новому терені, к-р „Хрін” вирішив відновити з пам’яті і закріпити друком пережите. Доручив вістуніві „Тетяні” вивчити писання на ручній машинці, і за місяць часу вона вже писала, редагуючи спомини „Хріна” та „Островерха” впродовж часу двох зим — 1947 і 1948 років. Спомини були переписані в 1948-49 роках. В тому році, точніше, — 23 березня 1949 р. відбулася большевицька облава військ МВД. Повідомлена власною розвідкою, залога бункру врятувалася.

Дальша доля к-дира „Хріна” вже незанотована. Відомо тільки, що з доручення Головного Командування УПА він пробився з групою УПА на Захід, і впав важко поранений на терені Чехо-Словаччини, біля місцевості Погореліце, 9 листопада 1949 р. Його товариші рейду підняли його торбу з речами, з його споминами, і щасливо добилися до місця призначення.

На закінчення цього слова пропонуємо читачеві познайомитися з листами його друзів, воїнів УПА із Лемківської сотні, до його матері, які раніше добилися в рейдах на Захід. Перший лист від воїна Ярослава Мороза, а два наступні — від Івана Гнатка.

*
**

Мюнхен, 12. XI. 1948 р.

Дорога, хоч незнана, Родино!

Ще недавно був я в Україні в рядах Української Повстан-

ської Армії, де приходилось мені зустрічатись, перебувати з Вашим сином, Степаном, а для нас славним вже на сьогодні командиром відтинка, відзначеним золотим хрестом заслуги, під псевдом Хрін.

В початках підпілля 1944-1945 р. перебував він в Бірчанщині (Перемищина). Осінню перекинули його на Лемківщину, де створив він Лемківську сотню, т. зв. „Хрінівців”, які славилися своєю хоробрістю та відвагою в боях з польськими військовиками Москви у повітах Сяніцькому, Ліському та Риманівському і залишилися пам'ятними сторінками у визвольній боротьбі українського народу в 1944-48 роках.

Нераз спільно з Вашим сином і цілою його групою приходилось мені бувати в боях, кватирувати в одній хаті, грітись у лісі при одній партизанській ватрі. Після цілковитого виселення на Лемківщині сотня сотенного Хріна відійшла за лінію Керзона, щоби там продовжувати боротьбу.

В Самбірщині перебув я із командиром Хріном аж до часу нашого відходу до Німеччини в березні 1948 р. Він почував себе все здоровим і був веселим. Ще в Перемишлі 1945 р. ранили його в ліву руку, та після операції він довго не міг володіти трьома пальцями. З причини сильного впливу крові, рука ця у нього дуже мерзла, і часто літом надівав він рукавицю, та вже до сього дня він почувається добре, а з поранення залишились йому два глибокі шрами.

Український нарід гордиться тим, що має таких командирів. Це люди, що захоплюють собою оточення і з інших роблять героїв, а з вчинків, їх героїства, самопосягати і відвагу.

Не забуде історія визвольної боротьби і присвятить їм не одну сторінку.

Я особисто дозволю собі зложити Вам, Дорога Мамо, подяку за це, що виховали такого сина, що в ім'я боротьби за волю українського народу зумів посвятити всім своїм щастям, своїм власним життям.

Ярослав Мороз

Ірвінгтон, ЗСА. 3. VIII. 1949 р.

Дорога Мамо!

Вже минув такий довгий час, як я Вас бачив в останній раз, ще тоді, коли приїхав з Вашим дорогоцінним сином, Сте-

фаном, до Самбора, коли його випустили німці з тюрми. Я називався Хабко Франко, а сьогодні, покищо, Гнатко, бо так вимагає Світове пережиття.

Я хотів би тільки дещо згадати про Вашого Сина, Стефана, великого героя українського народу, бо я так само до 1947 року був там, де він ще є до сьогодні.

Дорога Мамо! Ви є і будьте дуже горді і не жалуйте, а радійте, що Ви такого героя виховали. Багато матерів виховали героїв, але жоден не довершив так доцільно і високо свого героїства, як довершив Ваш любий син, Стефан. Я знаю його життя і його працю до 1948 року, до осені, місяця жовтня. Від того часу, по сьогодні, не знаю нічого і ніхто не знає, що з ним діється, чи пережив цю зиму, чи ні. А як буде вістка і доб'ється до мене, то і Вам дам знати. Цікавить мене, чи Ваш син Богдан вже є в Канаді?

Дорога Мамо! Щиро Вас здоровлю і Вашу усю родину, Влодка, Ірину і остаюся з пошаною

Слава Україні!

Іван Гнатко.

*
**

Ньюарк, ЗСА, 9. II. 1949

Дорога Мамо!

Листа від Вас я одержав, щиро дякую. В першій мірі повідомляю Вас та Вашу всю Родину, що Ваш милий Синочок, Степан, великий герой українського народу живе і далі оперує на рідних землях.

Щойно тепер дістав вістку про нього і негайно Вас повідомляю і будь коли яку вістку про нього дістану, негайно Вам дішлю. Що ж до Марусі, то нічого нового досі не знаю. Все, що відоме, тільки до 1947 року і все це дуже трагічне. Була вона арештована, до безпритомности її польські посіпаки катували і все виписували про її чоловіка Степана. Коси на голові їй пообтинали для посміховища.

Дорога Мамо! Про все, що Вас цікавити буде, пишть, а я про все, що знатиму, розкажу.

Дорога Мамо, щиро поздоровляю і Вашу усю Родину

Слава Україні!

Гнатко.

„ДЕНЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА” У ЗСА

*...Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись!*

Т. Шевченко. Юродивий.

У 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка у столиці З'єднаних Стейтів Америки — Вашингтоні — 27 червня 1964 року відбулося урочисте відкриття пам'ятника Кобзареві.

Пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вашингтоні.
Скульптор Леонід Молодожанин. 1964.

Це була найбільша національна маніфестація у вільному світі. Більше як сто тисяч українців ЗСА, Канади, Європи, Австралії

та Південної Америки взяло участь у Святі, а уряд ЗСА офіційно проголосив цей день „Днем Тараса Шевченка”.

Президент ЗСА Двайт Айзенгавер відкрив пам'ятник Шевченкові, прославляючи його як символ боротьби за свободу українського та всіх поневолених народів.

*
**

ЗАПОВІТ

*Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, — було чути,
Як реве ревучий!*

*Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, — отоді я
І лани, і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того —
Я не знаю Бога!*

*Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою, злою кров'ю
Волю окропіте!
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом!*

*
**

І споглядає з Чернечої гори наш Кобзар на широкополі лани, і слухає як реве ревучий, і пригадує нащадкам своїм, що

„В своїй хаті — своя правда, і сила, і воля!”, і просить: „Обніміте ж, брати мої, найменшого брата, — нехай мати усміхнеться, заплакана мати”, і наказує: „Свою Україну любіть, Любіть її... во время люте, В останню, тяжкую минуту За неї Господа моліть!”

Пам'ятник на могилі Тараса Шевченка. Скульптор
М. Манізер, архітект Є. Левінсон. 1939.

„КОБЗАР”

*Коли окраєць житняка
мені було давала мати,
я мусив спершу показати,
чи не брудна моя рука.*

*Як жебраки, ішли не раз
голодні, чорні переднівки, —
і хліб святим ставав,
бо тільки він боронив од смерті нас.*

*Та коло хліба на столі,
на самотканій скатертині
лежала книга, мов святиця, —
людські надії і жалі.*

*То був „Кобзар”. Його не міг
ніхто, не вмивши рук, узяти,
бо він святий, — казала мати, —
тяжкий за нього буде гріх.*

*Немов би хліб, його у нас
просили в позички сусіди, —
кріпили душі ним завсіди,
тим словом, що прорік Тарас!*

Аріядна Стебельська

ШЕВЧЕНКО І ТРАГІЧНІ ОПТИМІСТИ

„Трагічний оптимізм” — це одна із найбільш рушійних сил людського духу, що „рве до бою” (за словами Франка) навіть найбільш ослаблене тіло, в найтрагічніших, в найнесприятливіших умовах. Леся Українка окреслила цю внутрішню людську силу словами „без надії сподіватись”. В Донцова вислів „трагічні оптимісти” став епітетом даним поетам т. зв. „Вісниківцям”, згуртованим біля ним редагованого журналу, які вірили у визволення України, вірили в конечність зброй-

ного повстання проти ворога, а в цілому — були духовими дітьми Тараса Шевченка і його „Заповіту”. В сьогоднішню пору, коли наша держава формально воскресла, але знаходиться у великій небезпеці як зовнішній, так і внутрішній, виникає потреба протиставитись усім труднощам ідеологічного, політичного, економічного та екологічного характеру із силою „трагічного оптимізму”, із вірою „без надії сподіватись”.

В обох сказаних думках в основі сильні протиріччя, які себе взаємно заперечують. В тім і їх сила. Кожен віруючий християнин знає силу слів: „Христос воскрес із мертвих, смертю смерть подолав!” Вони є основою віри в Христове воскресіння. Ці слова склали віруючі, і їх підхопило багато поетів, між ними Леся Українка, яка конечність смерти для життя підкреслює часто, особливо в „Лісовій пісні”, в „Трьох хвилинах”, а найбільш прямо в драматичній поемі „Бояриня”, де вона каже, що „треба вмерти”, бо „живим не повірять”.¹⁾ Христос сам говорив часто протиріччями, що дивувало його слухачів. Прикладів багато. Наприклад, „Любіть ворогів ваших, благословляйте, хто клене вас” (Матей, 4/44). Або сильні контрасти, як у словах: „...широкі ті двері й розлога дорога, що веде до погибелі, й багацько таких, що ними ходять: вузькі бо ті двері, й тісна дорога, що веде до життя, і мало таких що їх знаходять” (Матей, 7/13-14). До найсильніших слів Христа, в яких знаходяться і контрасти, і протиріччя, належать теж наведені Матеем: „Хто б знайшов душу свою, погубить її; а хто б згубив душу свою задля Мене, знайде її”. (Матей, 10/39, Лука 9/24). Ці слова Христа мав, очевидно, на думці Іван Франко, віддаючи поетично душевні терпіння Івана Вишенського. Продовження цієї думки в словах: „Ніхто не має більшої любови, як той, хто душу поклада за друзів” (Йоан, 15/13), які повторила за Христом Леся Українка устами „грішниці” в однойменнім творі²⁾ — можуть бути кличем всіх борців за волю.

В українській літературі і в політичнім житті, мабуть, нема більш наявного „трагічного оптиміста” як Тарас Шевченко. Він „вірою своєю гори ворухив” — знову тут позичаємо слів від

1) „Оксана (Але ніхто сього не зрозуміє) поки ми живі. Отже треба вмерти”. Леся Українка. *Бояриня*. Драматична поема. Торонто, 1971. Вид. ОУК. Стор. 57.

2) Леся Українка. *Поезії. Том. 1*. Радянський письменник. Київ. 1961. Стор. 191.

Христа³⁾. Він часто говорив словами повними контрастів, так, як і його євангельський взірець, Христос.

Тарас Шевченко.

В Шевченка з'являються думки і образи, які себе не лиш контрастують, але й у великій мірі заперечують, впроваджують ніби психологічний дисонанс, стимулюючи думку читача, після якого часто приходить гармонійна розв'язка. Часом тої розв'язки треба шукати не в данім творі, але в інших творах, на що звернув увагу Леонід Рудницький в статті „А до того — я не знаю Бога”. Ключ до духовного світу поета”.⁴⁾ Очевидно, ніякої цитати Шевченка не можна брати відірвано, її завжди треба читати в повнім тексті, і вище згадана цитата є прикладом того справжнього Шевченкового „трагічного оптимізму”, в якому добро України і її воля домінують над усім в житті Шевченка, включно із спасінням його душі. Свої міркування над контрверсійними рядками „Заповіту” Рудницький так реасумує: „Вони говорять тільки про стан тимчасового... недопущення поетової душі до Бога і тим самим є виявом глибокої релігійності автора”.⁵⁾ Авторка цих рядків дала свою інтерпретацію в статті „Шевченкова молитва”,⁶⁾ розуміючи, що аж до моменту повного визволення України з-під чужого ярма Шев-

3) „Ісус же, озвавшись, рече до них: Істино глаголю вам: Коли б ви мали віру й не сумнілись,...коли б і сій горі сказали: Двигнись і кинь ся в море — станеться”. Матей, 21/21. *СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ*, Американське Біблійне Товариство, Нью-Йорк. Стор. 24.

4) *СВІТИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА*. Збірник статей до 175-річчя з дня народження поета. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Філологічна секція, т. 214. Нью-Йорк, 1991. Стор. 30-37.

5) Ібід. стор. 37.

6) Аріядна Стебельська. „Шевченкова молитва”. *ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ КАНАДСЬКОГО НТШ, ТОМ XXXIII*. Торонто, 1993. стор. 143-159. Вперше надрукована в „Гомоні України” („Література і мистецтво”), Торонто, червень, 1977.

ченко ставить свою душу гейби „закладником” перед Найвищим Престолом. Подібну „полярність” висловлених ідей бачимо в „крику серця” Шевченкового, в творі „Сон” („Гори мої високії...”)⁷⁾ писаним в Орській кріпості в 1847 році:

Простіть, високії, мені,
Високії і голубії,
Найкращі в світі, найсвятії!
Простіть! Я Богу помолюсь...
Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!

Тут Шевченкова молитва доходить до самого апогею, він „творить” молитву (або „діє”, як на це, і на „полярність” Шевченкових думок звернув увагу Григорій Грабович⁷⁾), і в молитовній екстазі за Україну не може простити святому Богові (дуже важливий епітет!), що допустив до руйни найсвятішої для Шевченка України. Готовість поета погубити свою душу за Україну, що дуже виразно нагадує слова Христа, попередньо наведені (Йоан, 15/13) несе зі собою віру в необхідність та тріумфальні наслідки жертви, як в словах: „смертю смерть подолав”. Жертва своєї душі для воскресіння України, це, можна сказати, ядро творчости Тараса Шевченка. Всі інші приклади життєвих ситуацій це лиш похідні від головної ідеї, які її підтримують, доповнюють і вияснюють. Тому можна вважати, що одною із наук „трагічного оптимізму” є наука, яку дає Шевченко в контемплятивнім вірші „Минають дні, минають ночі”, написаним лиш кілька днів перед „Заповітом”. В тому вірші, як в „Заповіті” і в „Сні”, який ми вище наводили, багато контрастів і протилежностей. Бажаючи собі „злої долі” в Бога, коли нема „доброї”, Шевченко знову ж тут „діє” молитву, активну молитву, яка вимагає великого емоційного напруження і сили волі. Вона, та активна, рушійна молитва, є першим кроком до життєвих подвигів, які мають „запалити світ”, коли той світ лукавий, гріховний, і не може праведне серце його любити.

Коли Шевченко „діяв” молитву, він не лишень вживав своїх власних, прекрасних поетичних слів та образів, але й користувався традиційними, біблійними, у формі переспівів чи по-

7) Григорій Грабович. „Шевченко, якого не знаємо”. СУЧАСНІСТЬ. Київ, листопад 1992 (ч. 11) стор. 100-112.

дражань. В його збірку „Три літа”, найосновнішу в його ідеології, за яку прийшлося тяжко заплатити каторгою, увійшли „Псалми Давидові”, ним переспівані, і можна сказати, поетично зглиблені, а не перероблені. З них віє теж посилений ним дух „трагічного оптимізму”, а проблеми моральної самообнови і національного визволення переплітаються і себе доповнюють. Темі „Псалмів Давидових” присвятив свою працю Володимир Домашовець, який докладно обговорює кожен псалм, як у відомім українським перекладі (прізвищ перекладачів він не подає), так і в Шевченковім переспіві. Цікаво помітити, що Домашовець, порівнюючи переспів Першого псалму Давидового Шевченка із переробкою Франка „Блаженний муж, що йде на суд неправих...”, критично відноситься до Франкової версії:

„...Т. Шевченко виявився дозрілим у своїм світогляді й самостійним у своїх поглядах. Його розуміння справ спільного життя людей було більш витончене від І. Франка, який протягом свого життя хитався у своїх поглядах і, вкінці, заперечив цю думку, вважаючи, що таки потрібно йти на суд неправих і промовляти до заціплених сумлінь лукавих людей”.

Тут автор наводить дві строфи із Франкової версії псалма, і коментує:

В переважній більшості випадків акція за такою порадою практично не вдається. Слово Боже каже: „Як основи зруйновано — що тоді праведний зробить?” (Псалом 11/3)... Тому правий голос праведника вони заглушать... а до спаленого сумління людей ніхто не промовить, бо його в них нема”.⁸⁾

Цю душевну драму Франка, „роздвоєність” його душі, дуже глибоко проаналізував Дмитро Донцов у статті „Душевна драма Івана Франка і його сучасників”.⁹⁾ Свої міркування Донцов починає так: „Є, властиво, не один Франко. Їх є два”. Тими переходовими творами, в яких є „два Мирони” (два Франки) вважає Донцов „Поєдинок”, „Зимову казку” і „Похорон”. Але,

8) В. Домашовець. ПСАЛМИ ДАВИДОВІ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ Т. ШЕВЧЕНКА. Славістика, ХСІХ, Оттава, 1992. Стор. 30.

9) Д. Донцов. ТУГА ЗА ГЕРОІЧНИМ. Постаті та ідеї літературної України. Лондон, 1953. Стор. 67-90.

приглянувшись до Франкової спадщини, можна замітити, що внутрішня боротьба, сумніви, і певне „роздвоєння” існує і в найбільших його творах, як „Іван Вишенський”, „Смерть Каїна” та „Мойсей”. Найсильнішим і найбільш позитивним твором Франка Донцов вважає поему „Мойсей”. Їй присвячує він окрему дослідницьку працю.¹⁰⁾ Проте не можна повністю пого-

Дмитро Донцов.

дитися із доволі критичним наставленням як Донцова, так Домашовця до творчості Франка, хоч його „блукання” ідеологічне і політичне дуже очевидне, і воно відбилось як на житті, так і на творчості великого вченого і письменника. Та навіть в наведеном Домашовцем уривку Франкової інтерпретації першого псалма помітна велика хоробрість, і той виразний „трагічний оптимізм”, який притаманний героїчним натурам. Франко стає там „на прю” (Шевченко любив цей вислів) із логікою і несприятливими обставинами, вчить ідучи на суд неправих „без надії сподіватись”, плисти проти хвиль. І той „каменярь”, як звикли ми його називати, який з наповненою ідеалізмом пошвятою не надіється на щастя для себе, а чекає, щоб „щастя всіх” прийшло „по наших аж кістках”, вміє знайти в себе вогненну віру в краще майбутнє для України. Спочатку, мож-

10) „Мойсей” І. Франка. Ібід. стор. 91-112.

на сказати, ставить він ще несміливі кроки, заперечуючи, що вже „Не пора... москалеві й ляхові служити” і що „пора для України жити!”, але його віра росте, і хоч, як це в його природі, перемішане із сумнівами, з’являється могутнє „крєдо” в майбутнє його нації в „Пролозі” до „Мойсея”:

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжю,
Людським призи́рством, ніби стру́пом вкритий!

Твоїм будучим ду́шу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, засну́ти я не можу.

Невже тобі на таблицях залі́зних
Записано в сусі́дів бу́ти гно́ем,
Тяглом у пої́здах їх бистрої́здних?

Невже пові́к уді́лом бу́де твої́м
Укрити злі́сть, облудли́ва покі́рність
Уся́кому, хто зрадо́ю й розбо́ем

Тебе ску́вав і за́присяг на ві́рність?
Невже тобі лиш не судило́сь ді́ло,
Що́б вия́вило твої́х сил безмі́рність?

Невже за́дармо сті́льки серце́ горі́ло
До тебе найсвяти́шою любов’ю
Тобі о́фіру́ючи ду́шу й ті́ло?

За́дармо кра́й твій весь по́литий кров’ю
Твої́х борці́в? Йо́му вже не пи́шались
У кра́соті, свобо́ді і здо́ров’ю?

.....
О, ні! Не са́мі сльози і зі́дхання
Тобі судили́сь! ВІ́РЮ В СИ́ЛУ ДУ́ХА
І В ДЕ́нь ВОСКРЕСНИ́Й ТВО́ЙОГО ПОВСТА́ННЯ!

.....
Та при́йде ча́с, і ти вогни́стим ви́дом
ЗАСЯ́ДЕШ У НАРО́ДІВ ВО́ЛЬНИХ КО́ЛІ,
Тру́снеш Ка́вказ, впе́режешся Бе́скидом,

Покоти́ш Чорни́м море́м го́мін во́лі
І ГЛЯ́НЕШ, ЯК ХАЗЯ́ЇН ДОМОВИ́ТИЙ,
ПО СВО́ЇЙ ХА́ТІ І ПО СВО́ЇМ ПО́ЛІ.

Ці сповнені сили рядки Франка, одягнені в прекрасну поетичну образність, не могли не бути в думці кожного члена української родини коли рішалася доля незалежності в час референдуму: чи засяде Україна в народів вольних колі? Франко — постать трагічна. Великий трагізм його життя і його праці. Але

тим сильніше звучить його повністю оптимістична віра в майбутнє, яке було йому ще недосяжне, але для його серця „ясне й явне”.

Не менш трагічною від Франкової була доля Лесі Українки, може ще жорстокішою, бо смерть почала їй заглядати у вічі в раннім дитинстві. І той трагізм її життя вимагав безприкладної сили волі, щоб долати супротивну хвилю оптимізмом, і не піти на дно зневіри. І так від її першого віршика „Надія” аж до „Триптиха”, що сяє не лиш надією, але й сильною вірою, горить її серце велетенською мужністю і бажанням перемоги над усіма перешкодами і труднощами.

Леся Українка.

Трагічний оптимізм Лесі Українки виявлявся в її поезії по відношенні до її особистого життя, чого найвиразнішим висловом був вірш „Контра спем сперо”. З’являється він у більшості її ліричних мініатюр, в її епіці, де особисте вже пов’язується із національним (Роберт Брюс), і в драматичній творчості особливо в „Лісовій пісні”, в трагічній постаті Мавки, яка в собі „має щось, що не вмирає”. Леся Українка від найранішої молодости боролася зі смертю, і перемогла її, своїм мистецтвом. Своею особою, своею вдачею стала вона символом України, в яку вона вірила беззастережно. В неї не було ніяких сумнівів, коли вона написала що „встане велетень” і „розправить руки грізні”. Але вона бачила без поволоки трагічну ситуацію України. Цей трагізм політичного занепаду виявляє вона в драма-

тичних поемах „Бояриня” та „Оргія”, а трагізм історичної хвилини, але інтерпретованої сучасниками, в „Кассандрі”. Донцов називає Лесею Українку „Поеткою пророчицею”,¹¹⁾ порівнюючи її до Кассандри. Пророчиця Кассандра — це, либонь, найтрагічніша із драматичних постатей Лесі Українки, бо вона бачила правду, їй не вірили і її не слухали, а сама вона нічого не могла вдіяти. Але власне так представлена героїня діє на глядачів, може їх привести до тямки, щоб вони прозріли. В глухих на поклики Кассандри троянцях можна бачити закодованих несвідомих земляків Лесі Українки, яких, вона знає, що треба привести до свідомости, бо ворог вживає вої хитрощі аби згубити Трою — Україну. Як добре знав ту трагедію Шевченко! Він тяжко карає три невинні душі за брак свідомости в містерії „Великий льох” і в плянування трьох демонів — трьох ворон включає бажання діяти, „поховати” Івана „Гонту” — визволителя — „поки сліпі люде”. Найтрагічніший момент Українки це брак свідомости в її дітей. Лесья Українка криком Кассандри це показала. Але Україна не мусить гинути як Троя. В „Грішниці” плян героїні виразний: „...Наша смерть научить інших, як їм треба жити”.

Посмак „трагічного оптимізму” має опис „таємної оргії”, яку згадує Антей в драматичній поемі „Оргія”. В розумінні Лесі Українки справжнє життя — це було життя духа, або таке, що мало духовий сенс. Малі люди, покрою танцівниці Неріси, в якій рабська душа, цього не розуміють.

Наведемо уривок розмови Антея з Нерісою:

Наріса: Хіба ж бувають оргії без квітів?

Антей: У нас бували, ще й які буйні!

Неріса: Але ж вони були таємні, кажеш?

То як же буйних оргій тих не чули
знадвору люди?

Антей: Чи ж вони могли
знадвору чути, як серця в нас б'ються?
Чи ж сляво наших поглядів приймало
камінні мұри та загани щільні?

Неріса: А ваші співи?

Антей: О, вони були
потужні надхненням, а не гуком.

11) „Поетка пророчиця” (Лесья Українка). Д. Донцов. *ТУГА ЗА ГЕРО-УЧНИМ* стор. 5-28.

І в стриманім зідханні тихих струн
ми згадувати вміли урагани,
що нуртували в грудях у співця.

.....
.....

12)

В цьому уривку бачимо протиставлення двох підходів до життя: ідеалістичного (Антея) і матеріялістичного (Неріса), подібно як ті два світи сконтрастовані в постатях Мавки і Киляни в „Лісовій пісні”. В постаті Антея маємо ще наголос на героїчній настанові борця за волю проти рабства. Щоб боротись проти рабства треба бути готовим на жертви. І в цім суть трагічного оптимізму. В короткім вірші „Хвилина розпачу”, написанім зараз же після „Грішниці”, думка Лесі Українки працює дещо подібно до Франкової, бо вона жертвує для ідеї навіть спомин по собі:

.....
О горе нам усім! Хай гине честь, сumpіння,
Аби упала ся тюремная стіна!
Нехай вона впаде, і зрушене каміння
Покрие нас і наші імена! 13)

Цікаво продискутовує проблему волі й рабства Р. Задеснянський, взявши до уваги Лесину поему „Віла — посестра”. Він пише:

...Віла визволяє побратима проти його волі. Однак, переконавшись, що в'язень став боятися волі, що він міг би ще лише животіти хіба у в'язниці, в рабстві, вона, стиснувши своє серце, яке тремтіло з болю, твердою рукою вкорочує життя юнакові, що був уже нездатний до життя!¹⁴⁾

Подібну нездатність до лицарських подвигів ми зустрічаємо в постаті Лицаря в „Осінній казці”, але ця постать не трагічна, як Юнак — побратим Віли, а скоріше повністю негативна, образ того, що сам себе не визволяє, а рахує на чужу допо-

12) Леся Українка. *ТВОРИ. ТОМ XI. Драми*. За загальною редакцією Б. Якубського. Тищенко-Білоус, Видавнича спілка. Нью-Йорк. 1954. Стор. 130-131.

13) Леся Українка. *ПОЕЗІЯ. ТОМ I. Радянський письменник*. Київ 1961 стор. 192.

14) Р. Задеснянський. *ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ. Критичні нарис*. Стор. 66.

могу. Користати з чужої допомоги — це легка дорога, не трагічна. І вона веде до поневолення. Так, як це закидає Шевченко Богданові Хмельницькому. Леся Українка цю науку подала в двох рядках в „Осінній казці”:

„Хто визволиться сам, той буде вільний,
хто визволить кого, в неволю візьме”.¹⁵⁾

Наука про визволення своїми власними руками проходить крізь цілого „Кобзаря”. Шевченко вимагає, щоб ми зуміли „визидити сукровату” і налляти „живої козацької тії крові, чистої, святої!!!” („Чигирине...”). Це вичищення духове призвичаєного до рабства народу не приходитьсь дешевим коштом. Воно вимагає гартування на вогні, і це бачить Донцов. Він щасливий, що ідеї, які ніс Тарас Шевченко, а потім Леся Українка, ідеї боротьби з рабством, ідеї визволення України коштом найбільших жертв, перехопили „трагічні оптимісти”, як він їх називає, поети, що співпрацювали з ним у „Віснику” в кінці 1930-тих років. В статті „Трагічні оптимісти” він пише:

Безплідне скигління — ось що є трагізм без оптимізму.
Безплідне мрійництво — ось що є оптимізм без трагізму.
Скінчити з ними прийшла наша апокаліптична епоха, прийшли чотири вершники у великий День Гніву.

Далі, цитуючи Маланюка, він пише:

Добре, що „вогненна кара покара простори”, щоб „відродилася стара земля в огні”, щоб ми „прозріли в полум’ї пожеж”...¹⁶⁾

Донцов бачить цей „трагічний оптимізм” у всіх поетів „вісниківців”: Євгена Маланюка, Леоніда Мосендза, Олега Ольжича, Юрія Клена, Олени Теліги, яких він вичисляє в своїй статті, потім додає й Юрія Липу, з яким не повністю сходився ідеологічно. Можемо ще тут додати прізвище Оксани Лятуринської, чомусь недоціненої Донцовим, але дуже сильної поетеси з групи „Пражан”. Можна навести сотні поезій, які підпали б під категорію „трагічного оптимізму”, але наведемо тут уривок із

15) Л. У. *ПОЕЗІЇ. ТОМ II*. Радянський письменник. Київ, 1961. Стор. 108.

16) Д-р Дмитро Донцов. *ДВІ ЛІТЕРАТУРИ НАШОЇ ДОБИ*. 2-ге видання. „Гомін України” Торонто, 1958. Стор. 279.

поезії „Соняшник” Юрія Клена, який, будучи кровно німцем, знав і любив Україну, як її вірний син. Починає він:

У кожнім краї символом є квітка,
яка стає окрасою садка.

.....
А на Вкраїні — соняшник. У гурті
Квітчастому, над морем мальв, жоржин,
Лукавих чорнобривців і настурцій —
Самотньо пнеться він до височин.

.....
Чи ж не так само Ти, Вкраїно спрагла,
Ясного Хорса квіте золотий,
До сонця обертаєш чоло смагле
І стежиш пильно слід його тривкий!

Нехай Тебе пожарами спалили
Й драконів засів сіють по полях,
А Ти — тягнись до горнього світила:
Зори! Зори, вогнистий в небі шлях! 17)

Великий оптимізм віє із цих рядків Клена, який у всіх своїх поезіях віщує світле й славне майбутнє Україні, не запліщуючи очей на трагізм сучасного. Більше трагізму влила у свій

Василь Білас.

Дмитро Данилишин.

вірш „Засудженим” (Біласові й Данилишинові) Олена Теліга, глибоко переживши геройську смерть на польській шибениці двох борців ОУН:

17) *СОНЯШНИК* (Збірник в поклоні Юрієві Кленові) Клівленд, Огайо, 1992.

Як ми можемо жити, сміятись і дихать?
Як могли ми чекати — не битись, а спать
В ніч, коли у в'язниці спокійно і тихо
Ви збиралися вмерти — у шість двадцять п'ять.

І коли приволікся заплаканий ранок
Вас покликала смерть у похмурій імлі
А тепер наші душі і топчуть і ранять
Ваші кроки останні по зимній землі.

А тепер в кожному серці пожежу пригасну
Розпалили ви знову — спаливши життя.
І мов гімн урочистий, мов визвольне гасло,
Є для нас двох імен нерозривне злиття.

Над могилою вашою тиша і спокій,
Та по рідному краю — зловіщі вогні.
І піти по слідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окриплених ніг. ¹⁸⁾

Дійсно, смерть Біласа й Данилишина розбудила нечувану досі національну свідомість в Галичині, байдужі до того часу сільські парубки, навіть елемент скомунізований, або т. зв. львівські „батяри”, яким не в голові була якась абстрактна Україна, а конкретна пляшка і „промишляння”, всі стали в ряди ОУН, а потім УПА, щоб своєю смертю боронити честь України. Відомими стали слова командира УПА Степана Хріна, який провів 5 літ в боротьбі із двома окупантами: поляками та москалями в лісах та землянках-бункрах, де в кожній хвилині був готований згинув. Він загинув, правдоподібно, від чеської кулі в 1949 році. Зв'язкова Тетяна записала його слова: „Як ми впадемо — інші дійдуть”. Ця девіза мусить бути на устах кожного воїна, аби не зневірюватись, аби дійти до перемоги. Готовитись на смерть — це трагедія. Але вірити в невмирущість ідеї, в тяглість боротьби — це почуття щастя, оптимізм. Україна ще далі знаходиться в дуже важкій політичній ситуації, а економічна криза, побільшувана цілком пляново нашими ворогами, доводить людей малих духом до зневіри. Це є страшна трагедія України, що наш найкращий, героїчний елемент, був послідовно вимордовуваний протягом 70-ти років на Східних Землях, а 50 років на Західних. Як Україна боролась за своє існування в Першу світову війну — нарід не був приготований,

18) Олена Теліга. ЗБІРНИК. Редакція і примітки О. Жданович. Детройт, 1977. Стор. 53.

дуже піддатливий на соціалістичні підступні гасла. В тій визвольній війні брав активну участь молоденький Юрій Липа, який теж дописував до донцовського „Вісника”, і був високо шанований Донцовим, як поет, хоча ідеологічно вони дещо

Олена Теліга.

різнилися (Липа, як Франко, любив в українській вдачі не лиш твердий героїзм, але й м'якість та доброту, що для Донцова було хибою, бо стояло на дорозі революційного виховання). Липа, людина великого серця, бачив тяжку долю свого народу,

Юрій Липа.

але він вірив, що тільки в своїй державі, яка стане на ноги, може бути і добробут, і щастя, як казав Шевченко: „В своїй хаті своя правда, і сила, і воля”. Тоді, на жаль, не було Донцова між борцями, який поміг би їм „замкнути серце в кулак” і „на попіл спаленими устами” (за висловом Маланюка), давати сурові накази, які вели б до перемоги. Липа своїм великим серцем прагнув перемоги України над ворогом. Вона була можливою, і стояла в його уяві як дійсність, як реальність, мимо невідрадних обставин. Він каже в уривку: З „Війни”

Орел золотий Побіди
Пролітає над моїм краєм, —
Що ж ви плачете, сильні діти,
Над голодом, неврожаєм?

Орел золотий Побіди
Приносить нам меч предобрий, —
Що ж ви станули, сильні діти,
Ви ж є хоробрі?

Орел золотий Побіди,
Чуєте, клекоче:
Непереможні будьте, діти,
Сам Бог так хоче! ¹⁹⁾

Трагічним був плач „над голодом, неврожаєм” в моменті, як вирішувалась доля історичного існування України. Бракувало тоді населенню того „трагічного оптимізму”, який пізніше з’явився в молодому поколінні Крутянців, і те покоління було послідовно винищене. Та дух крутянців і героїв Базару невмирущий. Той „трагічний оптимізм” відроджується в жорстоко замордованих поетів, таких як Яків Савченко. По них, на жаль, захоронилась дуже невелика поетична спадщина. Але кожен із захоронених віршів Савченка — це архитвір, і з кожного променеює „трагічний оптимізм”. Під оглядом як форми, так і змісту виділяється просто геніяльний вірш п. з. „Христос отаву косив”. Форма цього вірша, це дуже змодернізована дума, наповнена традиційної козацької образности, із глибоко християнським підтекстом і сублімованою метафоричною мовою. Ідея твору така, що як син загинув на війні, то сам Христос приходить помагати працювати в полі батькові на місце вбитого сина. Поет передає цю квінтесенцію твору в дуже містерно веденому діалозі:

А як повертались:
Упав мужик на торішніх покосах —
Аж сто зірок цвіте!
Глянув — Христос отаву косить
І в копиці кладе.
Глянув — прострелено: хто се?
Чи ти, мій синочку, чи ти, Христосе,
Обірваний, босий?
Хто се?

19) Юрій Липа. *ПОЕЗІЯ*. Уклав Євген Маланюк. Українське Лікарське Товариство. Торонто, 1967. Стор. 143.

Ой, зацвіли в степах слова зоряно,
Ой, заплакав сміток нив.
— Давно вже людське поле зорано,
А ти й отави не скосив...

Підвівся мужик. Не ніч. Журба синя.
Став тонути в Христових очах.
— Я прийшов косить тобі за сина,
Твій син — на моїх жнивах. 20)

Тут трагічний оптимізм у самім zenіті, бо трагедія батька, який втратив сина на війні, це горе розміру, який розуміє не кожен. Стефаник в своїх „Синах” подібно розуміє горе, тільки його нотка оптимізму куди делікатніша.

Василь Стус.

До сильного оптимізму завертає знов одна із найбільш трагічних постатей другої половини 20-го століття, Василь Стус. Він відчував своє існування за євангельськими принципами, визнаючи закон, що тільки смертю можна перебороти смерть. Це він каже у відношенні до свого особистого існування:

Як добре те, що смерті не боюся
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
що вам, лукаві судді, не клонюся
в передчутті недовідомих верст.
Що жив-любив і не набрався скверни,

20) ХРЕСТОМАТІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. КНИГА ПЕРША — ПОЕЗІЯ. Науковий Конгрес у тисячоліття хрищення Русі-України. Мюнхен, 1988. Стор. 225-226.

зненавиди, прокльону, каяття.
Народе мій! До тебе я поверну
і в смерті обернуся до життя.
Своїм стражденим і незлим обличчям
як син тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі
і з рідною землею поріднюсь. ²¹⁾

Стус дивиться із почуттям трагічного оптимізму на своє особисте життя, яке, як у Шевченка, пов'язане із долею України, бо саме за Україну він карався в тюрмах і таборах смерті, його — як Шевченка — замучили за Україну. Але він вірив у воскресіння волі України, він відчував близькість святого, великого моменту. Він каже до матері-України:

Ти ще виболюєшся болем,
ти ще роздерта на шматки,
та вже, крута і непокірна,
ти випросталася для волі,
ти гнівом виросла. Тепер
не матимеш од нього супокою,
йому ж рости й рости, допоки
не упадуть тюремні двері.
І радісним буремним громом
спадують з неба блискавиці.
Тарасові провісні пtiгi —
СЛОВА шугають над Дніпром. ²²⁾

Кожен, хто вірить у воскресіння України звертається до Тараса, до його слів, до його могили, до його духа, який далі неспокійно лігає над Дніпром, бо ще небезпека над нашим краєм не минула. Проте велика загроза політична, яка б вона не була, виглядає малою, коли добре пізнати чорнобильське лихо і його довготривалі наслідки. Тут найбільша трагедія нашої країни, для відвернення якої треба великих умів і великих зусиль. Та наше щастя, що ми маємо в своїй крові велику любов до природи, і екологія лежить на серці кожному синові України. Не дивно, що й з'являються між нашими поетами еко-

21) Людмила Волянська. „Прощай, Україно, Моя Україно, Чужа Україно, Навіки прощай!” (На смерть Василя Стуса) *ВАСИЛЬ СТУС. В житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників*. Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Микола Француженко. „Смолоскип”, Балтимор, 1987. Стор. 414.

22) Василь Стус. „Сто років, як сконала Січ”. *ЗИМОВІ ДЕРЕВА. Перша збірка поезій*. „Література і Мистецтво”. Брюссель, 1970. Стор. 95-96.

логи, а між екологами поети. До них належить Михайло Прилуцький із Житомирщини, що в 1993 році видав збірочку поезій „Світе мій зелений”. В тій збірочці пише він і про Чорнобиль, про ліси і ріки, і про квіти, і про листя, і про всяке сотворіння живе, звірів та людей. Ця тема, така страшна — бо заражена радіацією земля, і вода, і повітря, на сотні, або й на тисячі років, не дає надії своїм жителям. Але цей еколог, син лісника, що все своє життя жив серед природи, над усе її любив — не зневірився. Він вірить у воскресіння природи України, бо він вірить в українську людину. У вірші „Не скресає ріка”, який дістав мотто від Ісаї пророка, що починається словами: „Посквернилась земля під своїми мешканцями, бо переступили закони, постанову, зламали вони заповіді Відвічного...” він елегійно оспівує смерть річки:

Умирає Ріка,	
Не воскресне	не скресає,
Коли й ти нам	ніколи вона,
Хто цей кат,	не кажеш, Ісайте,
Та скресає	і чия в цім вина?
Чути голос його,	Душа у народу,
Він Вербу	скрізь уже...
І себе	над Рікою і Воду
На Землі	
Збереже!	23)

В минулім році я мала щастя об'їхати пів України, побачити сотні могил борців за її волю, „руді ліси”, які повмирили від Чорнобильської катастрофи, що їх оспівує Прилуцький, бачила як ще красуються змосковізовані написи по містах — але мальовані на синьо-жовтий колір сільські хати, будовані і руйновані церкви та пам'ятники, бачила страшну трагедію, що умирають ріки, але й бачила, як дух Шевченка панує, як його слова шугають над Дніпром, і як воскресає душа у народу.

23) Михайло Прилуцький. „Не скресає ріка”. *СВИТЕ МІЙ ЗЕЛЕНИЙ...* Вірші різних років. Житомир, 1993. Стор. 42.

Пророчі слова наших поетів сповнилися. Трагічні оптимісти зуміли вірою перебороти лихо, що нависло над Україною вже триста років. І віра навіть невеликої горстки тих, що осталися в живих після всіх катастроф, а мають в жилах козацьку кров, допоможе воскреснути новій силі нашого народу.

20. III. 1993

Богдан Стебельський

ШЕВЧЕНКОВІ НАЗВИ НАРОДІВ

Подібно, як у самоназві українського народу, Шевченкова поезія, коли йдеться про історичне минуле відносно сусідів, їх назви, приймає термін, прийнятий народом, який у народньому назовництві зберігається і уживається сьогодні в українській мові.

Геополітично Україна лежить на межі Європи і Азії. Своїм чорноземом і кліматом була приманливою однаково як для кочових орд скотарів Азії, так теж і хліборобів центральної Європи і не менше, вкінці, мисливців лісової півночі.

Останньою хвилею наїздів кочовиків Азії була орда Джінгіс-хана, що знищила Київську імперію України-Руси і впродовж століть із півострова Криму рештками її потуги турків-татар гнобила мирне хліборобське населення України. Ця обставина викликала потребу самооборони, якою стало Військо Запорозьке.

Ослаблена Україна стала приманою для західного сусіда, шляхетської Польщі, що під претекстом ширення католицизму на Сході, ніс панщизняну неволю для селян, клясову і державну для цілого народу.

Виснаження польсько-українськими війнами привело до Переяславської угоди, що відкрила дорогу до окупації України московським сусідом.

Період козащини, гетьманської держави в Україні, визвольна боротьба українського народу в поезії Шевченка займають велику частину творчості. Княжа доба Київської України-Руси виступає ледве у перекладах зі „Слова о полку Ігоревім”, в яких придержується терміну оригіналу, назви для Укра-

їни, як в текстах: „І журба-тута, на тім полі, зійшла для Руської землі” або „А самі простяглися за землю Руськую”. Під назвою Руської землі, автор оригіналу, як теж і автори літописів, розуміли руську державу, землі етнографічної України, без північних князівств, що іменувалися назвами міст без назви Русі, як Новгородське князівство, Московське, Псковське, Смоленське, Тверське і т. п.

Як автор „Слова” так і Шевченко вживають для нашого народу тієї доби назву русич: „Допирували хоробрі русичі той пир...” Літописи знають варіанти тієї назви: „русь”, „руси”, „русичі”, „русини”, але ніколи „руські”. Приметникова назва постала згодом на Московщині, для підкреслення приналежності громадянина до Київської Русі. Термін — „Русские люди”, що часто виступає в самоназві московського народу, найкраще свідчить про чужий для Русі і русинів московський субстрат, славізований — фіно-татарський. Із усіх слов’янських народів, що мають іменникову форму самоназви, тільки москалі мають прикетникову. Однак для імперських цілей указом московського царя Петра Першого Велике московське князівство перейменовано в 1721 році на Росію, нарід московський на „російський”, а москалів перезвано „великоросами”. Для зближення і злиття народів (Петро і тут був першим) Україні надано назву „Малої Росії”, а козацькій нації прищеплено п’ятно „малоросів”, хоч ані ростом ні числом українці тоді не були меншими від москалів.

Шевченко у своїх поетичних творах „Кобзаря” для своєї вітчизни знає тільки назву Україна, а для українську народу — козаки. Україну називає часто символічно — „мати”, „вдова”, „сирота”. Відповідно до символу нарід — „діти” України. Україна — це ширше поняття як земля, тому Шевченко рідко уживає назви „земляки”, але уживає, і то в „Посланню”. Власне, в цьому творі Шевченко визначає дефініцію нації, як він її розумів. Його розуміння нації генетично-родове, скажімо, кровне, органічно пов’язаних поколінь. Звертається до „мертвих і живих і ненароджених, в Україні й не Україні сущих”. Звертається до „земляків”, до власної нації. А ця нація — це не тільки сучасне покоління живих і тих, що прийдуть, але й тих, що в могилах, що мертві, з якими й воля наша спить. Тому всі ми „діти” України, а вона наша „Мати”.

Доля України — Матері — залежить від її дітей. Україна щаслива, коли про славу козацькую чують по усьому світі:

Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широкому світі.
Панувала... („Розрита могила”)

Доля України залежала від її дітей. Коли вони є добрими, Україна живе, але коли діти її забувають про святу, чисту, козацьку кров у своїх жилах, коли забувають:

За що боролись ми з ляхами?
За що ми різались з ордами?
За що скородили списками
Татарські ребра? („Чигирин”)

Тоді плаче Україна, бо тоді:

Ніхто її не рятує...
Козачество гине,
Гине слава, батьківщина;
Немає де дітись...
Виростають нехрещені
Козацькі діти,...

А далі поет питається:

Де поділось козацтво,
Червоні жупани?
Де поділась доля-воля,
Бунчуки, гетьмани?
Де поділось?..
.....
Плачте, діти козацькі!... („Тарасова ніч”)

Назву козака дістають у Шевченка вірні сини України, так звані „добрі діти”. Не заслуговують цієї назви покірні раби, невольничі діти, але не на завжди цей осуд. Яремі у „Гайдамаках”, слугі-водоносові, що корився чужій силі, повертається назва козака, коли чує, що вирости крила.

Козаком уважав себе сам Шевченко:

Так-то, так!
Найповсь таки один козак
Із мільона свинопасів,
Що царство все оголосив:
Сатрапа в морду затопив
А ви, юродиві, тим часом,
Поки нездужає капрал,
Ви огласили юродивим
Святого лицаря! („Юродивий”)

А шашелями і яничарами стають дядьки отечества чужого, перевертні, що:

В Україні не існувала кастова клясовість і провідна державотворча верства козацтва формувалася з усіх шарів української спільноти.

Подібно як спомин нашої самоназви русин, русич, Русь затратився під впливом нової назви козак, Козаччина, Україна, і зберігся найдовше на найдаальших периферіях західних кордонів етнічної території, так і татарська неволя та постійні війни і набіги орди сприяли розвиткові козацьких дум коштом княжої доби т. зв. билин.

туркам кількість назв і згадок у поезії Шевченка зменшується, мимо великих спустошень України в минулому, які загрозливими для нашого народу вже не були такими, як лишилися народи, що продовжували поневолювання або визиск.

Для південних сусідів України, пов'язаних Чорним морем і Кримом Шевченко має назву — турки, татари і орда. Крім того виступає назва яничар, що не є етнічно ані татарами, ані турками тільки бусурменовані, взяті в ясир, козацькі діти, найкраще військо Турецької імперії.

Збірна назва турків і татар дістає назву Туркені. Ось пару прикладів:

У Туркені, по тім боці,
Хата на помості.

У Туркені у кишені
Таляри, дукати.

У Туркені яничари
І баша на лаві.

Босфор схаменувся. Туркєня дрімала,
Дрімав у гаремі ледачий сұлтан.
(„Гамалія”)

Збірна назва для народів існує в Шевченка подібно як для турків — Туркєня, для москалів — Москва, для поляків — шляхта і шляхетчина, для жидів — жидова, для німців — німота, для шведів — Шведчина, або лише шведи.

Шевченко назву турків і татар часто ставить разом, поруч:

Виступали з-за лиману
З турками татари,

або:

Потягли в свої улуси
З турками татари.
(„Заступила чорна хмара”)

або:

Турки-яничари ловили
...
В кайдани кували...” (,,Сліпий”)

але є і відокремлено названі турки, або татари:

Чи там раду радять
Як на турка стати...

або:

Із турецької неволі
Братів визволяти.

А також:

Нехай хмара на татари,
А сонечко на християни.
(„Марина”)

Однаково і для турків і татар Шевченко вживає назву орда:

орда..

Мірялася з москалями,
З ордою, з султаном,..
(„Гайдамаки”)

Або:

За що ми різались з ордами?
(„Чигирин”)

Татари — васали турків вписані в карту ворогів не лише України.

В поемі „Гайдамаки” є таке звернення:

Ой, волохи, волохи!
Вас осталося трохи;
І ви, молдавани,
Тепер ви не пани:

Ваші господарі —
Наймити татарам,
Турецьким султанам,
В кайданах, в кайданах!
(„Гайдамаки”)

Не зважаючи на злочини, які чинили Українці турки і татари, руйнуючи українські села і міста, беручи в ясир мирне населення, старших у неволю, а дітей в яничари, Шевченко вбачає більше злочинів у мнимих християн, поляків і москалів. Перших називає ляхами і рідко самоназвою — поляками, що прийнялася у поляків після їх першої назви „лехіти”, що в українському народі затрималася в погірдливій, зневажувочій, формі — ляхи. Для москалів, у поетичних творах, Шевченко вживає народню назву, прийняту в усій Україні, а також у Польщі, москалі, дуже рідко „кацапи”, що є зневажливою формою назви. Ця остання назва походить за деякими джерелами від московського „как цап”, або „різун”, „різник”, що ріже м’ясо.

В історії українського народу певну роль відіграли два народи, що з різних причин виконали роль посередників між поневолювачами і поневоленими народами в польській та московській імперіях. Це відноситься до жидів і німців, які мають назви у Шевченковій поезії згідно з назовництвом нашого народу в минулому і сучасному. Оба народи мають ще назви згірдливі, коли вони заслуговують на те своїм вислужництвом ворогові чи визиском поневолених, або докладають рук до їх поневолення матеріяльного і духового. Тому слово „жид” заступає Шевченко назвою „жидовин”, або „жидюга” або „юда”, чи збірною назвою „жидова”, коли носій цієї назви чинить лихо... Для старозавітних назв жидівського народу в Шевченка є назва „Юдея”, „юдейський”, „ізраїльський”, але не „єврейський”. Такого терміну українська мова, ані польська, ані німецька чи англійська не знають. І тут приходить зроби́ти завагу тим українцям, що забули власну мову та заступають назву „жид” терміном „єврей”. Ця назва — „єврей” — належить московській мові, якій прищеплено термін „жид” з образливим наміром. Такого змісту слово „жид” в українській мові немає і це добре знають жи́ди походженням із західніх земель України, що не знали московської окупації. Вимоги жи́дів змінити українську мову, що не шануючи себе і Шевченка українці роблять, переходячи на назву „єврей”, не мають ніякої підстави і залишаються грубим нетактом щодо законів української мови.

Поняття „німець” належить німецькому народові, який не тішиться в оцінці Шевченка великою пошаною за нищення слов'ян, а зокрема чехів, до яких ставиться з респектом. Німцями послуговувався московський цар Петро Перший, що знищив українську Гетьманську державу, яку доконала німкеня Катерина Друга. Цього Шевченко простити їм не може і тому називає їх погіршливо — „німота”. Про німця каже Шевченко — „куций узловатий”. І це не треба розуміти дослівно, щодо антропологічної будови, це радше відноситься до способу німецького формалізму мислення у філософії, науці і по відношенні до інших народів.

Тому важливим у більшості назв народів в текстах Шевченкової поезії є супровідні характеристики, що доповнюють зміст назви, коли він їх уживає. Тому у прикладах, у цитатах, що ілюструють назви народів, подаватимемо тексти, що ілюструють зміст уживаного ним терміну.

Тому, що в текстах окремих творів Шевченка назви народів пов'язані зі собою спільною дією, зокрема терміни народів „ляхи” і „жиди”, або народів „москалі” і „німці”, нам трудно буде для документації наводити їх окремо. Вони в'яжуться у творчості Шевченка як пов'язані в історичних подіях, що знайшли образ у Шевченковій інтерпретації. Висновки хай робить читач.

Ще день Україну катували
Ляхи скажені,..

.....
І лях, і жидовин
Горілки, крові упивались,
Кляли схизмата, розпинали,
Кляли, що нічого вже взять.

.....
Полигалися з жидами,
Та й ну руйнувати.
Руйнували, мордували,
Церквами топили..
А тимчасом гайдамаки
Ножі освятили.

.....
Не спинила хуртовина
Пекельної кари:
Ляхи мерзли, а козаки
Грілись на пожарі.

.....
За титаря ляхам платить,
За батька святого,
За Оксану...

.....
Ото гайдамаки... На гвалт України
Орли налетіли; вони рознесуть
Ляхам, жидам кару за кров і пожари
Пеклом гайдамаки ляхам оддадуть.

(„Гайдамаки”)

.....
Во ім'я Господа Христа
І Матері Його святої
Ляхи прийшли на нас війною
Святії Божії міста
Ксьондзи скажені осквернили;
Земля козака зайнялась,
І кров'ю, сину, полилась,..

(„Буває, в неволі іноді згадаю
свое стародавне”)

.....
Бідна моя Україно,
Стоптана ляхами...

.....
Запродана жидам віра,
В церкву не пускають!..
(„Тарасова ніч”)

.....
Обізвався пан Трясило:
— А годі журиться,
А ходім лиш, пани-брати,
З поляками битися!

.....
Бенкетують пражі ляхи,
Наше безголов'я...

...
Нехай, кляті, бенкетують
Поки сонце зайде,
А ніч-мати дасть пораду:
Козак ляха знайде.

.....
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступали.
Як став місяць серед неба —
Ревнула гармата;
Прокинулись ляшки-панки —
Нікуди втікати!
Прокинулись ляшки-панки —
Та й не повставали:
Зійшло сонце — до одного
Покотом лежали.
(„Тарасова ніч”)

.....
Буду йому пораду давати,
По-батьківськи навчати,
Як на ляха стати.

.....
Не мені вас, браття,
На ляха водити.
Не мені тепер, старому,
Булаву носити.
Нехай носить Наливайко,
Козакам на славу,
Щоб лякались вражі ляхи
У своїй Варшаві!
(„У неділеньку святую”)

.....
Не будете шинкувати,

Прокляті жиди!

.....

Не дам же я вражим ляхам

В Україні жити.

.....

Покотилось ляхів, жидів

Не сто і не двісті,

А тисячі...

(„Швачка”)

.....

Отак уранці жид поганий

Над козаком коверзував.

.....

Жидюга

Дрижить, зігнувшись

Над каганцем, лічить гроші

Коло ліжка, клятий.

.....

Польща запалала,

Шляхта сказала, — кричать:

„Слово гонору, дарма праця!

Поганець, наймит москаля!”

.....

Козак заспіва:

„Ні жида, ні ляха”. А в степах України —

Дай то, Боже милий — блисне булава!

(„Гайдамаки”)

.....

А жид із-надвору,

Мов скажений, вибігає

З сокирою. Горе!

Убита дитина,

Убитая жидовином.

(„У Вильні, городі преславнім”)

.....

А препоганії пани

Жидам, братам своїм хорошим,

Останні продають штани...

(„І виріс я на чужині”)

.....

Скупий жидюга дав би гривню,

Щоб позирнути на ті дива.

(„Сон”)

Пішли в найми, за хліб черствий,

Жидам носить воду,..

(„Сова”)

Чи то подушити?
Чи жилові на кров продать,..
(„Відьма”)

Степи мої запродані
Жидові, німоті...
(„Розрита могила”)

Ляхи були, — усе взяли,
Кров повипивали,
А москалі і світ Божий
В путо закували.
(„Невольник”)

Жиди навіть нечестиві
На мене плювали.
(„Лілея”)

А пани й полову жидам продають,
Та голоду раді,...
.....
Лютує голод в Україні,
Лютує в княжому селі.
Скирти вже княжі погнили, —
А він байдуже: п'є, гуляє,
Та жида з грішми виглядає.
(„Княжна”)

А тимчасом жиди в селі
З грішми появились.
(„Княжна”)

В історичних подіях України нарід жидівський сильно пов'язаний з польською місією імперії — „від моря до моря”, як посередник визиску і поневолення українського народу. Подібне пов'язання німецьких колонізаторів в московському творенні імперії коштом України та її народу. Зрештою, про це була вже мова раніше.

Для термінів „Москва”, „москаль”, „москалі”, „москалики” наводимо ілюстраційний матеріал з окремих творів Шевченка:

Ото церква Богданова.
Там то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно сталось:
Москалики, що зустріли,
То все очухрали;...
(„Стоїть в селі Суботові”)

Та й ти добре натворила:
Так кацапів закріпила
У німецькій кайдани, —
Хоч лягай та і засни!

.....
Уже й Січ їх біснувата!
Німотою поросла,
Та й москаль — незгірша штука:
Добре вміє гріти руки.
І я люта, а все-таки
Того не зумію,
Що москалі в Україні
З козаками діють!

.....
А москаль та німець
І там найдуть хлібець.

.....
Яременка в пику пише,
По-московськи лає
Увесь народ.

.....
Приїхало
Начальство мордате,
Подивилось:..
„Ви што делаєте плути!“..
„Я вас навчу! Заваліть ім!“
Взяли й завалили, —
Випарили у московській
Бані-прохолоді.

.....
Так малий льох в Суботові
Москва розкопала,...

(„Великий Льох“)

Бо так сказав Петрові Бог:
„Тоді їх в рай ми повпускаєм,
Як все москаль позабірає,
Як розкопа Великий Льох!“

.....
А мене, мої сестрички,
За те не пустили,
Що цареві московському
Коня напоїла.

(„Великий Льох“)

Степи, мої запродані
Жидові, німоті...

.....
І могили мої милі
Москаль розриває...

А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть москалеві
Господарювати,...

(„Розрита могила”)

Се перший раз такий указ
Прийшов з Московщини до нас,
Бо на Вкраїні, в нас бувало,
У козаки охочі йшли...

.....
Я не знаю й досі,
Нащо воно москалі ті
Коси заплітали,
Мов дівчата...

.....
Треба работать, —
Скаже по московськи.

.....
От тобі билиця
Про криницю москалеву

(„Москалева криниця”)

...викохає

Та й продасть в різниці
Москалеві...

(„Н. В. Гоголю”)

Саул прочунався — та й ну,
Як той москаль, у батька, в матір...

(„Саул”)

П'явки, п'явки! Може, батько
Останню корову
Жидам продав, поки вивчив
Московської мови!..
Україно, Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політі,
Московською блекотою,
В німецьких петлицях
Замучені.

(„Сон”)

А тюрм? А люду? Що й лічить!
Од молдаванина до фіна —
На всіх языках все мовчить...

.....
У нас — чого то ми не вмієм?
І зорі лічим, гречку сієм,

Французів лаєм, продаєм
Або у карти програєм
Людей, — не негрів, а таких,
Таки хрещених, та — простих.
Ми не гішпани! Крий нас, Боже,
Щоб крадене перекупать,
Які ті жиди.

.....
Мій Якове любий! Не за Україну,
А за її ката довелось пролити
Кров добру, — не чорну; довелось запить
З московської чаші московську отруту.
(„Кавказ”)

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі — чужі люде,
Роблять лихо з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине.

.....
Кохайтесь ж, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі — чужі люде,
Сміються над вами.
(„Катерина”)

Ото дурний! А ще й битий!
На квиток повірив
Москалеві.
(„Сон”)

Полюбила москаля,
Та ще й зуби вискаля!
Москалі, москалі
Запасок навезли;...
(„Марина”)

А москаля-пройдисвіта
Нищечком вітала.
.....
Та колише московщенья
Малую дитину.
(„Титарівна-Немирівна”)

До ролі соціально-культурних впливів німців Шевченко ставиться негативно, бо це — „чуже поле”. Без пізнання „своєї правди”, людина стає рабом чужих ідей та інтересів.

Немає й Бога, тільки я,
Та куди німець узловатий,
А більш нічого...

.....
Німець скаже: „Ви моголи”.
„Моголи, моголи”,
.....

Німець скаже: „Ви слав’яни”.
„Слав’яни, слав’яни”...

.....
— „Колись будем

І по своєму глаголять,
Як німець покаже,
А до того й історію
Нам нашу розкаже...”

.....
І на Січі мудрий німець
Картопельку садить;...

(„Послання”)

Отак німота запалила
Велику хату, і сім’ю,
Сім’ю слав’ян роз’єднала.

.....
А німчики пожарище
И сиріт поділили.

.....
Просніться, чехи, змийте луду,
Розправте руки, — будьте люде,

.....
Слава тобі, любомудре,
Чеху-слав’янине,...

(„Єретик” — „Іван Гус”)

До народів, що вписалися в долю України, треба зачислити і шведів. Шведи були союзниками Мазепи, але вислід битви під Полтавою був трагічним. Окінчилося тільки тим, що:

Наробили колись шведи
Великої слави:...

.....
Що діялось по Шведчині, —
То й ляхи б злякались,
Оніміли б з переляку...

(„Иржавець”)

До інших національностей ставиться Шевченко зі співчуттям:

То синок був литовської
Гордої графині...
(„У Вильні, городі преславнім”)

Із-за Дністра пішли цигани
І на Волинь, і на Україну.

Обідрані, трохи не голі,
Бендерським шляхом уночі
Ішли цигани...

Возьміть до себе
І мене, цигани!
Я медведя водитиму;...

Цигани вставали,
Розбірали шатро своє,...
(„Відьма”)

Чи ти в полі, чи ти в гаї,
Обідраний цигане,
З бурлаками гуляєш?
(„Сова”)

Пустиня циганом чорніла:..

Та дикий инколи кайзак
Тихенько виїде на гору,...

Верблюду заплаче, і кайзак
Понурить голову...

І кайзаки не минають
Дерева святого...
(„У Бога за дверми лежала сокира”)

Нащо вже лихо за Уралом
Отим кіргізам, — отже й там,
Йй-же Богу, лучче жити,
Ніж нам на Україні!
(„Сон”)

І грека доброго ти поллюбила
Однаковісінько, — ...
(„О, думи мої! О, славо злая”)

А скіфи сіроокі,
Погоничі, рабів раби,...

Росії
Тоді й на світі не було,
Як у Італії росло
Мале дівча, ..

(„*Неофіти*“)

Ця остання цитата — „Росії тоді й на світі не було” — єдина інша назва, не вживана Шевченком і народом українським. Вона нагадує, що не було Росії, коли народжувалося християнство в Італії. Не було її в часі київської держави, України-Руси, не було її в час Гетьманщини в Україні, ні за Хмельницького, ні за Мазепи. Появилася вона, як згадано було раніше, указом Петра Першого в 1721 році. А до того була вона не Росією, а Князівством московським, а з того московським народом, або москалями і Московщиною. Така наша традиція і такої держався Шевченко.

В и с н о в к и

В кожному народі існують самоназви та назви інших народів, що не все покриваються з їх самоназвами. В історичному аспекті вони міняються. Самоназва українців із терміну „русич”, „русин”, „Русь” перетворилася в назву „українець”, „Україна”. Перехідною формою є назва „козак”, „козацтво”, але домінує — „Україна”. В назвах Шевченкових поетичних творів віддзеркалений цей процес, підкреслений в українському гимні, який каже, „ми браття козацького роду”. Остаточно термін „українець”, „українці”, „Україна” устатілізувався в Україні, в московській мові, в польській і в міжнародньому спілкуванні.

Українська мова зберегла відносно польської самоназви „поляк” теж назву „лях”, вживану найчастіше Шевченком, а зокрема у ворожих стосунках ще й досі вживану, як у сучасній пісні: „Ой, не тішся, ляше, що по Збруч все ваше”!

Подібно для назв: „московський” нарід, „Московщина”, як земля, та „Москва”, як держава, українська мова і нарід зберегли традиції Шевченкового назовництва народів, як свої власні, якими він користувався. Самі ж москалі, не зважаючи на царські укази щодо їх назви „великороси”, уживають самоназву — „русские”. Для нас у московській мові існує, за указами, назва „малороси”, в живій мові, найчастіше уживана, „хохли”. Офіційно, як в Польщі, так і на Московщині уживається українська самоназва: „Україна”, „українці”.

Окреме питання — це назва жидівського народу, який у мовах різних народів має різну свою назву, згідну із мовними традиціями кожного з них. Українська мовна традиція пам'ятає для жидів тільки назву жид, вживану цілим українським народом. В московській мові для жидів існує назва „еврей” і цей термін введено адміністративними органами, як зобов'язуючий в Україні. Назву „жид”, органічну для української мови, визнано образливою тому, що для расової погорди москалі вживають термін „жид”, притаманний не лише українській мові, але теж польській, англійській та іншим мовам. Українців офіційно примушують заступати українську назву московською „еврей”, що є обмосковлюванням нашої мови. Чи прийняли б таке обмосковлення поляки і англійці?

І останнє: Чи добре робимо, уживаючи термін „русифікація” відносно процесу асиміляції? Краще йти слідами Шевченкового назовництва і писати „обмосковлення”, бо тоді, коли вживаємо слово „русифікація”, зрікаємося нашої спадщини Київської Русі, коли ще Росії не було, а була Русь-Україна.

Олександра Яворська-Копач

ЛІТА МИНАЮТЬ, А ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ДАЛІ МАНДРУЄ

Історія каже, що Григорій Сковорода помер 9 листопада 1794 р., себто минає двісті літ з тої пори як він покинув цей світ. Однак бачимо, що наш славний філософ далі мандрує і навчає не тільки в Україні, але по всіх просторах світу. Про нього пишуть різними мовами на всіх континентах землі, чи то в пресі, журналах, чи то в наукових творах, або влаштовують свята, наукові сесії. Бібліографія його творів і про нього ще в 1978 р. нараховувала понад півтори тисячі назв, як подає Ф. М. Поліщук у своїй праці „Григорій Сковорода”. Звичайно, число це давно вже зросло. Як воно так сталося? Філософів і в нас не бракувало в XVII-XVIII ст. Згадати б таких як І. Гізель, Т. Прокопович, С. Яворський, Кононович-Горбацький та інші, а тільки Г. Сковорода живе з нами, з цілим народом і з людством теж. У чому таємниця цього явища?

Григорій Сковорода, звичайно, великий учений, ерудит, людина обдарована різними талантами, в тому й музичним і літературним, а понад усе він — філософ оригінальний і надзвичайний своєю духовістю і її виявами в зовнішніх формах власного життя. Як філософ, учив він про три світи: макрокосмос-всесвіт, мікрокосмос-людину і світ символів — Біблію. У тих світах підкреслював два види: видиму природу і невидиму, себто матерію і дух. У центрі його філософії стоїть людина, її серце, її духовість — божеська іскра. Дух — це той невидимий світ, від якого залежить усе видиме і невидиме. Тим-то накликавав людину „пізнай себе”, свою духову істоту. Хто себе пізнає, той відкриває тоді свою особливу дорогу життя, свій шлях, а з цим і властиве щастя, за яким кожна людина тужить, кожна його бажає. А щастя людини — це поєднати сродну працю з потребами свого народу. Отож, пізнати себе самого — це пізнати себе в народі, а народ у собі, як підкреслює це письменник В. Шевчук в навчанні нашого філософа: „Знання минулого дає нам змогу пізнати свій народ і себе в ньому. Найогидніше — це яничари, перевертні, які застрягли на півдорозі, свого цураються, а до чужого не дотяглися. ...все те краса, що є природне, чисте, непідроблене”. А для народу, для нації немає життя без свободи. Тим-то так високо ставив він і прославляв гетьмана Богдана Хмельницького:

„Будь славен во віки мұже избранне,
Вольности отче, герою Богдане!”

У добі великої руїни нашої Батьківщини накликавав він до духового відродження. Він перший вказував на те, що дійсна причина московської окупації України була таки наша власна моральна руїна. Отже, один рятунок — нам треба відродитись!

Своє життя присвятив Сковорода вихованню молоді, закликав її берегти чистоту душевну і тілесну: „пам'ятай, що ти є храм Божий”. Заохочував:

„Розпусти свої вітрила
Розуму широкі крила,
Пливучи по бурнім морю
Возведи зіниці вгору —
Шлях знайдеш правдивий”.

Багато літ присвятив філософ мандрівкам, скрізь по Україні. Побував він і навчав серед усіх верств нації, серед панів і селян, по містах і селах, говорив про Зміений потоп брехні, про

тяжку боротьбу Добра зі Злом. Накликував він до боротьби зі Злом кожного і всіх разом своїми поетичними творами-піснями, що їх кобзарі переймали, народ перехоплював, своїми байками, афоризмами, філософськими трактатами серед вищої верстви. Скрізь підкреслював, що саме від власної волі людини залежить усе. Сильною волею можна перемогти всю людську неміч і всяке зло. У серцях людей будив він віру в перемогу Правди і Добра, в Божу поміч, але конечне є морально переродитись.

Григорій Сковорода.

Зерна Правди, Радости, Добра мандрівник Сковорода сіє й далі, в наших часах. Двісті років мандрує він серед народу в його розповідях і фолклорі, мандрує він у літературі як ще в Шевченковій повісті „Близьнята”, а тепер у повістях Василя Шевчука („Григорій Сковорода”, „Предтеча”) Л. Ляценка, Романа Іваничука, Михайла Івченка та багатьох інших.

Зі зворушенням читаємо в записках Катерини Зарицької, як то в Мордовії в одній життєвій ситуації допоміг їй філософ: „На поміч прийшов Сковорода. Порадив не перейматися дрібницями, затримати душевний спокій і тішитися внутрішньою радістю” (рік 1969). Це дещо тільки, не згадуючи вже про великі ділянки наукових дослідів, про мистецтво та інше. Але насувається питання: чи справді земляки Сковороди, ми, українці, пізнали нашого філософа, зрозуміли його науку — істотну силу душі?

Правда, Українська Держава воскресла силою довготри-

валої боротьби та величезних жертв. Але чи наша нація, всі ми, дійсно переродилися на людей духу й волі? Отож, чи знаємо нашого філософа? Годі сказати „так”. То пізнаймо його і станьмо на шлях Правди. Можливо, тепер для цього більша нагода як будь-коли була. Отож, можна б видати твори Сковороди сучасною, літературною українською мовою, бо колись філософ писав старою літературною мовою так званою книжною, що йшла ще від княжих часів. Тепер ця мова не всім зрозуміла як і його латинські, грецькі тексти. Не забуваймо, що Сковорода знаний у світі, але чи все по-правді? Росія подавала його як свого ученого, філософа, укриваючи правду про нього. А втім, у книжках виданих в Україні за час окупації багато дечого перекручено, притемнено. Тож є над чим працювати, поширювати студії, виготовити хрестоматії чи підручники для молоді. Наша молодь любить Сковороду, як свідчать про це молоді люди, що вчилися про нього.

Щасливий факт наших днів — це проголошення в Полтаві нагороди ім. Г. Сковороди для письменників. Поміж чотирма нагородженими є один з діяспори — Дмитро Нитченко з Австралії.

Не забуваймо, що й до нас, — до громади, до кожного зокрема — йде мандрівник Григорій Сковорода. Тож приймаймо його, і його великі, духові дари і станьмо на шлях Правди-Добра.

Н. Дідух

ПЕРШІ УНІВЕРСИТЕТИ В УКРАЇНІ

Україна за рівнем освіти й науки займає одне з чільних місць у світі. Її освітянські традиції мають багатовікову історію. Якщо спочатку в становленні і розвитку освіти відігравали головну роль церква і монастирі, згодом братства, які виникали при церквах та засновані ними школи, то з розвитком суспільного життя, з поступом, зростала потреба в освічених людях. Засновувались різні навчальні заклади — вищі курси, колегії, академії. На базі однієї такої колегії засновано в 1784 році перший на українських землях університет у Львові. Отже, в 1994 році ми відзначаємо 210-річний ювілей Львівського ім. Івана

Франка університету. Багата його історія, багаті його традиції. В його стінах працювали відомі українські вчені, з його стін вийшло чимало визначних науковців, громадських діячів, письменників, як І. Франко, О. Маковей, а із сучасних — Р. Іваничук, Д. Павличко та багато інших.

Львівський університет ім. Івана Франка.

Сьогодні на трьох відділеннях Львівського університету (денному, вечірньому і заочному) навчається майже 15 тисяч студентів. До їхнього вибору в університеті є такі факультети: філологічний, історичний, географічний, іноземних мов, журна-

Державний університет ім. Тараса Шевченка.

лістики, хемічний, фізичний, геологічний, економічний, математичний, прикладної математики і механіки, юридичний, біологічний та філософський. Україна потребує для розбудови своєї державности висококваліфікованих фахівців і це завдання по-

винен, між іншими, виконати Львівський університет ім. Івана Франка. То ж у ювілейний рік побажаємо йому всяких успіхів у виконанні його важливого завдання.

Якщо Львівський університет був і залишається науковим і культурно-освітнім центром на західніх землях України, то Київський університет ім. Т. Шевченка — один з найбільших університетів України — переріс у визначний науково-освітній центр Європи. Заснований в 1834 році з двох відділів — історико-філологічного та фізико-математичного, готує сьогодні фахівців із більш як 60 спеціальностей, не лише студентів з України, але й з інших країн різних континентів. За 160 років свого існування Київський університет зазнавав величезних руйнувань від окупантських режимів, піднімався з руїн, удосконалював свою діяльність, прославлявся своїми вихованцями, хоч би такими як видатним композитором М. Лисенком, письменником-драматургом М. Старицьким, цілою плеядою відомих українських вчених, громадських і культурно-освітніх діячів. Київський університет ім. Т. Шевченка став справді кузнею української інтелігенції.

Великі можливості відкрилися для українських університетів після проголошення Акту про Незалежність України. Необхідно розробляти нові програми, навчальні посібники і підручники, звільнити всю наукову продукцію від фальсифікації і марксистсько-ленінської методології, на яку мусіли спиратися всі наукові розробки, приділити належне місце рідній мові в процесі навчання та підготовці відповідних викладацьких сил, здатних готувати висококваліфікованих, відданих Україні інтелігентів світового рівня.

В. Білоус, В. Кучер

УКРАЇНЬСКА МЕНШИНА В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНЬСКА ПОВСТАНЬСКА АРМІЯ

Нині, в час розбудови власної державности, український народ сповнений прагнення національно-культурного відродження. Це виявляється насамперед у бажанні мільйонів людей до пізнання своєї історії. Бо деформація історичної свідомости, що

здійснювалась сталінщиною впродовж кількох поколінь, дається взнаки, негативно впливає на вивчення та висвітлення багатьох проблем давнього і не дуже давнього нашого історичного минулого.

Одним з питань, що вважалося забороненим, є історія створення та діяльність Української Повстанської Армії (УПА) в роки Другої світової війни та в повоєнний час. На наш погляд, УПА явище цілком закономірне, що зародилось в особливих умовах жорстокої боротьби двох протиборствуючих сил Німеччини та колишнього СРСР. УПА ж виникла на ґрунті та традиціях тієї боротьби, яку вела Організація Українських Націоналістів (ОУН) у міжвоєнний період.

Окрему сторінку історії УПА становить її боротьба на захист українського населення, яке проживало на території Польщі. Це були українські землі: Холмщина, Посяння і Лемківщина, які опинилися на польській території внаслідок встановлення кордону між Польщею та УРСР в 1919 р. Цей кордон дістав назву „лінія Керзона” за прізвищем міністра закордонних справ Англії. В 1920 р. під час советсько-польської війни на його вимогу советський уряд зупинив наступ своїх військ на цій лінії. А територія за лінію Керзона дістала назву „Закерзоння”.

В 1939 р. згідно з советсько-німецьким договором про дружбу та кордони від 28 вересня того року Холмщина, Посяння і Лемківщина залишилась на німецькому боці. Ці землі були включені в створене німцями польське Генеральне губернаторство. Остаточо польський східній кордон з СРСР було встановлено на Ялтинській конференції (лютий 1945 р.) за участю керівників СРСР, ЗСА і Великобританії. Договір між СРСР і Польщею про встановлення кордону по „лінії Керзона” було встановлено 16 серпня 1945 р.

А ще раніше, 9 вересня 1944 р. між польським Комітетом національного визволення і урядом УРСР було підписано угоду про переселення українців із Закерзоння до УРСР, а поляків до Польщі. На польському боці на згадуваних вище землях проживало 1,061,920 осіб, територія становила 19,500 кв. км.¹⁾ У згаданій угоді наголошувався добровільний принцип переселення. Однак, на нашу думку, угода була підписана без врахування

1. Киричук Ю. Історія УПА. Тернопіль. — 1991. — С. 40.

бажань усіх українців Закерзоння. Більшість їх не бажали залишати землі своїх прадідів недивлячись на те, що вони зазнавали утисків з боку шовіністично настроєних поляків. Насправді ж було так, що частина українського населення, залякана терором польських бойовиків, бажала виїхати до УРСР, були бажані виїхати до Польщі і серед польської меншини, що проживала в Україні.

Як показали даліші події, принцип про добровільність значно порушувався і можна говорити про примусове переселення. Найближче до істини, на наш погляд, думка І. Ф. Лемкіна, який писав з цього приводу: „...по лемківських селах, як грім з неба проносилась звістка, що лемки будуть виселені до Советського Союзу, звістка та виявилась правдивою. Вже в березні 1945 р. почато виселення лемків етапами. В першому етапі виселено добровольців, а в послідуєчих примусово. На загал народ не бажав переселення. Він твердо був зв'язаний з своїми землями й горами, для того перед виселенням боровся всіма силами”.²⁾ На початку переселення в СРСР, — зазначає польський історик З. Ковалевський, — мали до певної міри, добровільний характер. Виїжджали малосвідомі („москвофільські”) і прокомуністичні елементи. Однак незабаром українських селян почали змушувати до еміграції за допомогою страхітливих терорів”.³⁾

Крайовий провідник ОУН в Закерзонні Ярослав Старух — „Стояр”, безпосередній учасник тих подій у статті писаній в ті часи „Українські землі за лінію Керзона в огні боротьби”, зазначав, що „за інструкціями згори, польські міліції, доповнені спеціальними штурмівками й великими бандами цивільного польського населення з дооколицьніх сіл, кинулись тероризувати українців, щоб змусити до негайного виїзду. В тій акції виступили знову разом всі поляки, і „білі” і „червоні” конкуруючи взаємно в своєму протиукраїнському шовінізмі і тероризмі”.⁴⁾ Наведені висловлювання різних за поглядами людей не можна звинувачувати в необ'єктивності щодо терору українського населення з боку певних політичних сил Польщі.

Про посилення утисків та терору з боку реакційно настроє-

2. Лемкин И. Ф. История Лемковины. — Нью-Йорк, 1969. — С. 202.

3. Ковалевський З. Польська демократична громадськість мусить знати правду про Українську Повстанську Армію. Україна. Наука і культура. — 1991. — С. 76.

4. Літопис УПА. — Торонто. — Т. 16. 1987. — С. 134.

них польських кіл проти українців Закарпаття пише ще один польський історик С. Лузні. „Починаючи з літа 1945 р. вплив ОУН там почав помітно зростати. Це було викликано тим, що в новій польській реальності українці знову опинились у становищі переслідуваної нації. Хоч більшість з них дотримувалась лівих поглядів і підтримувала нову владу, саме вона здійснила віроломну акцію виселення їх з земель на яких спокон віків жили їх діди і прадіди”.⁵¹

Згідно згадуваної угоди з території СРСР добровільно виїхало чимало поляків, які побажали поселитися на батьківщині. Однак, значна частина їх залишилася в СРСР. Що ж стосується Польщі, то 21 вересня 1944 р. нова комуністична влада видала інструкцію, згідно з якою переселенню з території країни до СРСР підлягали всі громадяни українського та інших національностей, що проживали в південно-східній частині країни, тобто в Закарпатті. Людей виселяли з тих місць, які порівняно мало постраждали від війни. „Зганяли, — зазначає С. Лузні, — з давно обжитих місць через одну-єдину причину: вони не були поляками”. Парадокс цього явища полягає, на наш погляд, у тому, що переселенська акція комуністичної влади була підтримана підпільною Армією Крайовою, яка підкорялась еміграційному польському урядові в Лондоні і в свою чергу боролася проти нових властей.

В статті під назвою „Лемківська трагедія” невідомий автор писав, що людей, які прагнули виїхати до УРСР приваблювало безкоштовне навчання рідною мовою, бо жадоба до знань віками гнобленого народу була великою. По-друге, в СРСР пропагували значну підтримку багатодітним сім'ям, якими Лемківщина була багатою. Молодь мріяла про краще майбутнє і визнання достоїнств людської гідності знедоленого народу. „Але чи не основною причиною такої „добровільної” згоди на переселення стали шантаж і залякування з боку тодішніх польських властей, які ультимативно ставили питання перед лемками. Хочеш залишитись на місці в рідній хаті — неси метрику до косягола, переписишись на поляка, інакше тут жити тобі не дамо. Народ плакав як на похороні, залишаючи свої рідні гори, але

51. Лузны С. Темные воды „Вислы”. Комсомольская правда. — 1990. — 29 августа.

не хотів зрікатися своєї віри, своєї мови, своєї національної приналежності”.⁶⁾

Про те, що „добровільність” переселенців була вимушеною, свідчать численні листи українців, що надходили на ім'я уряду та партійних органів Києва і Москви. При цьому слід зауважити, що частина українського населення Польщі бажаючи залишитись на прадідівських землях хотіли, щоб ці землі були приєдані до УССР. Однак, уряд ССРСР, та й особисто Сталін, виношуючи пляни включення Польщі, очолюваної комуністами, в сферу своїх інтересів, тобто побудувати там соціалізм, йшов на територіяльні уступки Польщі. Отже, землі за „лінією Керзона” знову залишилися в її складі. „Понад 1500 сіл Холмщини, Підляшшя, Грубешівщини з містами Холм, Володава, Красностав, Білгорай, Замостя, Грубешів, Надсяння з Перемишлем і Ярославом, Лемківщина з Сяноком і Балигородом та понад 350 меншими і більшими селами відрізані тепер кордоном від решти українських земель”, — писав невідомий автор у статті: „Торгують українською землею”.⁷⁾

Ось, що писали, наприклад, представники обшин Грубешівського і Томашівського повітів на Холмщині на ім'я Сталіна з проханням про приєднання їх до УССР. „Двадцять років свого існування Польща всіма засобами намагалася знищити нас як народ, то забороняючи користуватися нашою рідною мовою, то забираючи те останнє, що зберігало нас при вірі і нації, знищуючи наші православні церкви. Рік 1938 — був роком генерального наступу шляхетної Польщі на наш народ. До 200 православних церков було знищено на нашій Холмській землі. Для нас з початку існування польської держави були наглухо заперті двері всіх правлінь, шкіл, установ, попасти в які можливо було лише ціною зради вірі, а тим самим і нації... На наші землі, парцельовані поляками маєтки, політи виключно потом і кров'ю наших предків українців нам прислали поляків-осадників, а щоб одержати хоч би один гектар землі українцеві потрібно було те ж саме, що і для того, щоб отримати місце при уряді — зрадити вірі і зрадити нації... Польські терористичні бойовики, яким уже було мало окремих актів, почали формальну війну з нашим населенням і з нашими селами. Банди поляків вночі оточували наші села, до тла спалювали наші бу-

6. В. П. Лемківська трагедія. Наше слово. — 1992. — 11 серпня.

7. За Українську державу. — 1944. — 11 грудня. — Рік II. Ч. 5.

динки і знищували всіх наших людей, хто лише попадався. Так, цілком до тла спалили селище Сагрань, де знищено більше 770 чол., Цукровичі — 600 чол., Мирче — 160 чол., Новосілки — 120 чол., Телятин — 35 чол. і багато багато других сіл. Знищувались не лише чоловіки, а й жінки, діти та старики. Всього знищено більше 150 сіл і знищено до 15,000 осіб”.⁸⁾ Доведені до відчаю своїми сусідами-поляками українці уклінно просили Сталіна вирішити питання про приєднання українських Холмських земель до материнської української землі, що входила до складу СРСР.

Необхідно зазначити, що подібні листи надходили на ім'я секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова, до Верховної Ради УРСР та інших інстанцій. Зокрема, заступник завідуючого особливим сектором ЦК КП(б)У Однороманенко повідомляв головного уповноваженого уряду України у справах переселення українського населення з Польщі Підгорного, що на 27 вересня 1944 р. надійшло 12 листів українців з Польщі з проханням переселити їх на території УРСР. Ось лист на ім'я Верховної Ради УРСР від жителів с. Жабче Грубешівського повіту. Вони писали, що сотні років проживали на Холмській землі, зберегли українську мову, культуру, звичаї. Нині, дізнавшись, що буде створена польська республіка „ми всім селом просимо приєднати нас до Української ССР, бо ми з поляками жити не хочемо. По-перше, вони за 22 роки свого панування знищили наші українські школи, народні доми, кооперативи, не давали навчатися в середніх школах нашим дітям, не допускали нас до роботи в установах, переслідували за свою рідну мову, тюрми були заповнені нашими братами. Зараз, в 1944 році при німецьких загарбниках польські націоналісти зброєю знищили наше і багато інших сіл, убили сотні людей з нашої волості (дітей, старих жінок і чоловіків). Після такого відношення до українського народу з боку поляків, ми не можемо жити разом і просимо уряд УРСР якщо можливо, приєднати нас до УРСР”.⁹⁾ цього листа підписало 418 жителів села.

Про терор проти українського населення в Закерзонні засвідчують офіційні особи, які в той час займалися їх переселенням. Заступник головного уповноваженого урядом УРСР у спра-

8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (Далі ЦДАГО України). — Ф. І. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 20.

9. Там же. — Ф. І. — Оп. 23. — Спр. 791. — Арк. 21.

вах евакуації українського населення Т. Кальненко доповідав у Київ 31 грудня 1944 р. таке: „Відношення аківців (Армія Крайова — авт.) до українського населення залишається попереднім. Продовжують мати місце випадки відкритого грабежу з боку аківців худоби, домашніх речей, іншого майна. Це супроводжується вбивствами населення бажаючого евакуюватися”.¹⁰⁾

Далі в цьому документі наводяться численні приклади терористичної діяльності польських бойовиків. В кінці листопада 1944 р. вночі на с. Вінцентієво Владовського повіту напав підрозділ аківців чисельністю до 30 осіб. У 21 господарстві забрали коней, одяг, взуття, промтовари, гроші, продукти харчування.

11 листопада в с. Лотове Грубешівського повіту аківці пограбували 7 українських сімей, які подали заяви на евакуацію. Пограбовано та мордовано жителів українських сіл Ступиниця-Надвещанська, Теребень, Молодятиче та ін.¹¹⁾

Терор з боку польських шовіністичних кіл підштовхував до переселення українського населення. Районний уповноважений у справах евакуації Ярославського повіту С. І. Дудченко доповідав у Київ в лютому 1945 р. про те, що значно активізувались польські реакційні елементи”. „Щодня, — писав він, — прибуває до нас у канцелярію п'ятдесят делегацій з заявами переселити їх на Україну тому, що поляки не дають життя, проводять поголовне пограбування, забирають худобу, продовольство, одяг, українців б'ють, а в багатьох випадках вбивають”.¹²⁾

В антиукраїнському терорі крім підозрілів Армії Крайової участь приймали інші формування, в тому числі міліція, регулярні війська, органи державної безпеки, внутрішніх справ.¹³⁾

В тактичному секторі УПА „Лемко” в околицях міст Сянок, Перемишль і Бірча, „польська сталінська влада озброїла шовіністично настроєних селян в 15 польських селах. Ці червоні боївки (так називали їх українські повстанці), розпочали грабунки, підпали і вбивства в українських селах. Розширюючи терор, змушували українських селян переселятися до ССР,

10. Там же. — Ф. І. — Оп. 23. — Спр. 1470. — Арк. 170.

11. Там же. — Арк. 171, 173.

12. Там же. — Арк. 58.

13. Ковалевський З. Указ. праця. — С. 77; Мірчук П. Українська повстанська Армія, Мюнхен, 1953. — С. 163, 167.

захоплювати покинуті ними господарства".¹⁴⁾ „Часом такі боївки, — згадував Степан Стебельський, — „Хрін”, — підкріплені військовою польською залогою з Перемишля і спецгрупами большевиків, нападали на наші села й вирізували їх у пень. Так було з Березкою, Павлокомою та багатьма селами над Сяном в околиці Динова, Дубецька й Журавиці, не говорячи вже про села біля Порохника, Кальчуги, Переворська й Радимна”.¹⁵⁾

Переглядаючи документальні матеріали, свідчення очевидців, дослідницькі роботи, в яких оповідається про геноцид українського населення в Закерзонні, напрошуються думки, що терор поляків над українцями підтримувався мовчазною згодою як польських комуністичних властей так і сталінським режимом. Більше того, як уже доведено, польська большевицька влада заохочувала до цих дій польських шовіністів. Советські представники евакуаційних комісій теж не докладали зусиль для захисту потерпілих хоч мали в своєму розпорядженні частини НКВД, регулярні війська, що там дислюкувалися.

Можна погодитись з окремими дослідниками, учасниками тих подій, що за допомогою терору організатори переселенської акції сподівалися швидше виконати плани виселення українців у східні райони УССР.

В. К. Яблонська, яка була свідком подій у ті часи, згадує про виселення її сім'ї до України: „Восени 1944 р. новий уряд Польщі з військовою советською комендатурою примушували українців виїжджати у східні області України. Звертались односельчани з проханням не виселяти нас, але відповідь була однозначна: „Не хочеш ехати тепер, убегилъ потом в одних подштаниках”. Погроза була не безпідставна. Пізніше, коли ми вже були на Запоріжжі, в кінці 1944 року, чи на початку 1945 (не пам'ятаю), газета „Правда” повідомляла, що понад 80 сімей нашого сусіднього села Верховина загинуло від рук польських банд. Думаю, що влада дивилася на цей геноцид крізь пальці”.¹⁶⁾

Так об'єктивно сталося, що в цей період в краї місцеві

14. Ковалевський З. — С. 77.

15. Хрін С. Крізь сміх заліза. Хроніка 1944-1945. Спогади. Мюнхен, 1953. — С. 91.

16. Щерба Г. Історична правда про переселення українців з Холмщини в 1944-1947 рр. У спогадах самих переселенців з відстані 45 років. Визвольний шлях 1991. — № II. — С. 1376-1377.

сили українського підпілля були малочисельними, не спроможними протистояти польським силам. У квітні 1944 р. з Волині на Холмщину прибуло 2 курені із загону Острозького, сотня „Вовки” під командуванням Ягоди-Черника. З Карпат на Посяння прибула сотня УПА з куреня „Сіроманці” під командуванням Яструба. Згодом сюди почали прибувати члени УПА, які організували кущові відділи самооборони (КВС). Зокрема, восени 1944 р. в край прибув сотенний Громенко, який привів 32 стрільців. Їх було розподілено за певними місцевостями і бійці почали організувати з місцевої молоді самооборону. На околиці Перемишля діяв Сухий — „Криlach”. Зусиллями стрільців в 23 селах організовано КВС, які охороняли їх жителів від нападів польських терористів.¹⁷⁾ І все ж сили було недостатньо, щоб ефективно боротися проти нападників.

Як згадував сотенний „Хрін” — Степан Стебельський, ворожі місцеві сили на той час були значно сильніші і добре озброєні. Їх перевага була явною. Головною базою їх зосередження були Перемишль, Сянік. Крім того, в 12 великих селах та містечках знаходились добре укріплені дільниці від 20-100 озброєних бойовиків. Час від часу „збиралася така червона польська боївка з кількох станиць, разом яких кілька сот чоловік і нападала на села вбиваючи свідомих селян та інтелігенцію, палячи села й грабуючи”.¹⁸⁾

Однак, не зважаючи на їх чисельну перевагу, повстанці озброювались, згуртовувались і виступали на захист українського населення. Гаслом стрільців в цей період їхньої боротьби були слова породжені самим життям у відповідь на геноцид щодо українського населення: „Хочеш жити — боронися й бий. На смерть треба відповідати смертю”.

Діючи в секторі „Лемко”, в околицях міст Сянік, Перемишль, Бірча, де особливо широкого розмаху набрала терористична діяльність польських шовіністів, сотенний „Хрін” змушений був видати наказ про те, що неодноразові звертання припинити терор і знищення українського населення не мали позитивних наслідків. Необхідно наголосити, що в своїх діях повстанці не прагнули сліпої кривавої помсти, а бажали лише покарати винних у скоєних злочинах проти українського на-

17. Хрін С. Указ. праця. — С. 90-91.

18. Хрін С. — С. 91.

роду краю. Знищували терористів, скільки ними знищено українських селян і палили таку ж кількість хат, скільки згоріло наших. „Всюди ясно говоримо, що це помста за напад, за наших помордованих селян, за наші спалені хати і за наше пограбоване майно. Наказую повідомити боївкарів, що віднині за кожне вбивство будемо відповідати вбивством, на підпал — підпалом. Не вільно забивати жінок, дітей і старих. Так нам наказує наша революційна мораль, хоч ворог чинить інакше, коли нападає на наші села”,¹⁹⁾ — наказував С. „Хрін”.

Весною 1945 р. на Холмщині переходять частини УПА під командуванням Штиля, Куліша, Ворона, Шумського. На Посяння повертається 11 сотень УПА та 3 відділи ВО Маківка. Активну боротьбу з польськими підпільними й легальними бойовиками вели підрозділи УПА очолювані „Реном” (В. Мізерський), „Бродичем” (Р. Грубельський), „Хріном” (С. Стебельський), „Бурлакою” (В. Шегольський) та ін.

В Закерзонні було створено власну політичну й військову організаційну структуру, хоч як частина УПА „Захід” підпорядковувалась головному командуванню на території України. Закерзонський край поділявся на три Тактичні Відтинки (ТВ): „Бастіон”, „Данилів” і „Лемко” об’єднані у Військову Округу УПА „Сян”, на чолі стояв Ярослав Онишкевич — „Орест”. Крайовим провідником був Ярослав Старух — „Стяг”, керівником Служби безпеки був Петро Федорів — „Дальнич”.

Розгортаючи збройну боротьбу на захист українського населення від терору та переселення командування УПА неодноразово зверталось до польських офіційних і неофіційних осіб, польського і українського населення краю з відозвами, в яких змальовувало політичну ситуацію в Закерзонні.

В жовтні 1944 р. серед населення було розповсюджено кілька листівок за підписом командира групи УПА „Захід”. „Український народ! На твоїй землі, — говорилося в одній із них, — поляки хочуть творити собі „демократичну Польщу”. Яка це „демократія” то бачимо вже наочно: розбій, грабунки, арешти невинних людей, биття, нелюдські катування, морди невинного українського населення, врешті плянове цілковите знищення тебе — вивіз”.²⁰⁾ Листівка закликала не залишати рідної землі.

19. Хрін С. — С. 111.

20. ЦДАГО України. — Ф. І. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 88.

В листівках наводились численні приклади масових пограбувань, знущань, вбивств українських селян. Повстанці переконували польське суспільство, що вони виступають за співпрацю з поляками і об'єднання зусиль у боротьбі проти будь-яких поневолювачів, проти сталінського режиму гноблення. УПА намагалася роз'яснити населенню імперську, тоталітарну природу існуючої в СРСР влади, прагнення Сталіна встановити в Польщі комуністичний режим. Закликали поляків позбутися антиукраїнського шовінізму, застарілих плянів стосовно гноблення українського народу. „Закликаємо все польське суспільство цього терену на боротьбу з бандитами — агентами Москви, покидьками польського народу, з тими, що будуючи сімнадцяту Советську республіку, дискредитують на міжнародньому форумі визвольну боротьбу польського народу і тим самим виключають польський нарід з могутнього протибольшевицького фронту і стоять на перешкоді урядкування українсько-польських добросусідських взаємин”.²¹⁾

А тим часом терор польських бойовиків не вщухав. Як зазначає І. Ф. Лемкін вони „терором змушували населення на виїзд до Росії. Якщо населення відмовлялося від виїзду, то бандити справлялися з ними скоро: палили хижі, а майно грабували. Народ знаходився в розпачливому стані. В той трагічний час на порятунок лемкам прийшла Українська Повстанча Армія. Вона розпочала боротьбу з бандитами. Бої були тяжкі і завзяті. По довгих змаганнях Повстанча Армія почала ліквідувати польські банди”.²²⁾

Справді боротьба УПА на захист українського населення Закерзоння набрала впертого, жорстокого характеру. Впродовж місяця, з 15 квітня по 15 травня 1945 р. відділи УПА розгромили понад 20 дільниць польської міліції, покарали мешканців польських сіл Борівниця та В'язовниця за неодноразову участь у пограбуванні, знущанні над українським населенням. Майже в кожному мішаному селі представники УПА провели збори поляків і українців, роз'яснили свою позицію на існуючу ситуацію, закликали польське населення до співпраці з українцями, своїми опоконвічними сусідами.

Внаслідок збройної боротьби та пропагандивної роботи

21. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Мюнхен 1953. — С. 168.

22. Лемкин И. Ф. История Лемковины. Нью-Йорк 1969. С. 212.

польський терор частково вдалося припинити. УПА почала контролювати значну територію, що дістала назву Української Повстанської Республіки.²³⁾

На контрольованих територіях УПА виконувала всі функції державної адміністрації, організовувала взаємодопомогу українським жителям краю. Попаленим, пограбованим селам чи поодиноким господарствам за рахунок менш розорених виділялась худоба, коні, збіжжя, сільськогосподарська продукція. Сільським громадам визначались лісові ділянки. Командири військових підрозділів УПА турбувалися, щоб вдовам, сиротам, дружинам стрільців були вчасно проведені польові роботи.

Яскраві свідчення про події на території Української Повстанської Республіки залишив один з командирів УПА, згадуваних вище, Степан Стебельський — „Хрін”. „В терені зорганізовано систему постачання. Встановлено постійні приділи харчування. Навіть проїжджі — кіньми, підводами чи роверами — повстанці отримували на приділові картки з магазинів харчі й інші предмети щоденного вжитку. Постали наші малі фабрики, що виробляли: тютюн з етикетками УПА, цигарки, пасту, мило й шкіру. Селяни виварювали сіль, робили мазила до обуви, зброї і возів. Працювали швальні білизни, мундирів, взуття, робітні шкарпеток, панчіх, светрів, бандажів, рушників тощо... Працюють кузні й слюсарні де направляють зброю, доробляють потрібні частини. Проводиться збірка всієї зброї й амуніції. Ведеться облік українського й польського населення. Вся мужва способна носити зброю зареєстрована. По селах відбуваються пописи хорів та театральних гуртків”.²⁴⁾

Без перебільшення можна стверджувати, що діяльність УПА, спрямована на поліпшення побутових умов життя українського населення краю, мала велике значення не лише з огляду матеріальної, але й моральної підтримки нужденним. Це відіграло значну роль перш за все в поєднанні зусиль в боротьбі проти ворога. В зв'язку з цим наводимо слова Я. Старуха — „Стояра”, сказані ним у вище названій статті: „Не було тепер між нами бідних і багатих, але були тільки українці, об'єднані разом у спільній долі і недолі спільним горем, спіль-

23. Мірчук П. — С. 170.

24. Хрін С. — С. 127-128.

ною боротьбою і спільною великою надією у своє визволення і вільне життя”.²⁵⁾

А тим часом період переселення українців з Закерзоння до УССР завершився в липні 1945 р. Між урядами УССР і Польщі було продовжено дію угоди, хоч значна частина українських жителів краю відмовилась покидати рідні землі. В цьому значну роль відіграла агітаційна та бойова діяльність УПА. Аби прискорити темпи переселення та вкластися в новий термін, визначений до 1 серпня 1945 р., головний уповноважений уряду УССР у справах переселення М. Підгорний 4 липня 1945 р. звернувся з листом до прем'єр-міністра польського уряду Осубка-Моравського, в якому зазначав, що в ряді повітів, зокрема, Любачівському, Ярославському, Перемишлянському, Лисковському, Грубешівському, Влодавському, Томашівському евакуація українського населення фактично зупинилась, так як в цих повітах створились політичні обставини, при яких українське населення позбавлене можливості вільно заявляти про бажання евакуюватись. Причиною цього була діяльність формувань УПА і Армії Крайової, які стали на перешкоді переселенської акції. На наш погляд, в цих словах закладені суперечливі твердження. Бо як ми вже нагадували підрозділи УПА справді прагнули своєю агітаційною і бойовою діяльністю перешкодити переселенню українців з Польщі до УССР, бо це була прадавня українська земля. Аківці ж навпаки намагалися чим скоріше вигнати українське населення за межі Польщі, при цьому грабували та знущалися, вбивали.

Таке не зовсім ясне твердження, що міститься в листі, було зручним, на наш погляд, для того, щоб сформулювати основну вимогу до польських властей: „Ми вважаємо, — зазначав М. Підгорний, — необхідним звертатися до вас, Пане Прем'єр-Міністр, за сприянням. Зокрема, ми просили б дати вказівку військовому командуванню про розміщення тимчасово до кінця евакуації в перерахованих районах необхідних військових частин Польського Війська для боротьби з бандитизмом, щоб таким чином, створити умови для успішного закінчення евакуації...”²⁶⁾

Цитуємо витяг із довідки заступника народнього комісара

25. Літопис УПА. Торонто. 1987 р. Т. 16. — С. 137.

26. ЦДАГО України. — Ф. І. — Оп. 23. — Спр. 1470. — Арк. 228.

внутрішніх справ УССР Т. Строкача від 15 листопада 1945 р.: „На клопотання НКВД УССР через тов. Л. П. Берію Тимчасовий Польський Уряд виділив дві дивізії Війська Польського для боротьби з бандами УПА і забезпечення евакуації українського населення на території Польщі”.²⁷⁾ Таким чином, боротьба на Закерзонні вступила в нову фазу. Польські частини спільно з советськими прикордонними підрозділами та відділами НКВД безпосередньо брали участь у насильницькому вивезенні українського населення. Про це свідчать спогади тих українців, які пережили всі страхоття, незгоди переселення. Так, А. В. Халанич згадує: „В 1945 році польська регулярна армія спалила наше село Кальницю. Мою маму розстріляли і багато людей. Так ми жили на цьому згарищі, хто яку будку збив і так жив, а хто подався на друге село, так мучився народ, голод, холод... В травні 1946 року приїхала так звана карна експедиція, котра не рахувалася з людьми, збивали людей і гнали як послідніх собак, гнали на станцію. На станції сиділи під голим небом, під дощем, по дві-три неділі, а то й місяць. Дальше грузили як худобу в товарні вагони і везли без води, без гарячої їжі, люди по дорозі мліли, вмирили.”²⁸⁾ *

В квітні 1946 р. почалося переселення Сяніцького, Ліського та інших повітів Лемківщини. „Бачачи близьку загрозу все населення заховавши в землю все майно, втікало в ліси. Військо Польське входило в села і заставляло лише пусті оселі. Розлючені вояки кидалися демолювати (трощити) обстановку і палити опустошені села. На ліси повели облави. Від половлених людей відбирали увесь дорібок, а їх самих обдертих і побитих, без шматка хліба гнали на станцію Загір'я”.²⁹⁾ Військові підрозділи Війська Польського захопили людей із сіл Березовиця, Кам'яне, Воля Петрова, Мокре, Морохів, Явірник, Карликів, Полонна, Вислік Горішній, Вислік Долішній та ін.

Люди чинили опір насильницькому виселенню, однак під впливом жорстоких дій Війська Польського, голоду, хвороб, розграбувань по мало виїздили до УССР. Чотири рази польські

27. ЦДАГО України. — Ф. І. — Оп. 23. — Спр. 1471. — Арк. 65.

28. Щерба Г. „Евакуація — депортація” українців з Лемківщини в 1945-1947 роках у спогадах самих лемків. Визвольний шлях 1991. — № 9. — С. 1106.

* Стилістика збережена.

29. Архів Служби Безпеки України. — Спр. 376. Ф. П. — Арк. 413.

військові підрозділи спільно з загонами НКВД робили облави на с. Завадка Морохівська (Сяніцький повіт). Село було вщент спалене, пограбоване, загинуло багато людей, зокрема дітей та старших. 28. 3. 46 під час проведення другої облави частина жителів втекла до лісу, а частину зігнали на площу перед школою і тут капітан НКВД виголосив промову, в якій заявив, що „вистріляє всіх до одного за те, що село не хоче йти під советську владу”. Було наказано вибрати 11 осіб, розстріляно на очах присутніх: І. Масюху, Т. Масюху, М. Масюху, М. Клечина, С. Козлика, Д. Кирелейза, М. Нечистого, В. Добрянського, Я. Щуркала, І. Біласа, Т. Біласа. 8 липня вояки Війська Польського раптово напали на с. Терка (Ліський повіт), замордували 38 осіб, спалили 28 садиб, пограбували майно.³⁰⁾ Подібних прикладів можна навести багато.

В умовах терору, який застосували польські урядові і неурядові збройні формування, УПА стала в обороні дикого винищення українського населення Закерзоння. Її підрозділи не допускали до сіл збройних формувань загонів Війська Польського, частин НКВД, нищили залізничні колії, станції, мости, лінії зв'язку. Командири упівських збройних формувань допомагали місцевому населенню створювати загони самооборони, допомагали зброєю, ліками, виконували функції державної адміністрації, допомагали селянам найнеобхіднішим.

Продовжуючи захисну боротьбу українського населення частини УПА в цей період зосередили удари по головних укріплених містах: Бірчі, Олешичах, Кузьмину, Новій Греблі, передмісті Перемишля і Любачева. Першого вересня 1945 р. на шосе Белз-Варяж вбито 19 польських міліціонерів. 15 вересня знищено міст на шосе Кропиця-Будомир, пошкоджено міст на шосе Любачів-Рава. Впродовж вересня стрільці провели ще цілий ряд бойових операцій висаджуючи в повітря мости, залізничну колію, телефонну мережу, опірні пункти. 5 жовтня відділи УПА захопили залізничні станції Кристинопіль і Сокаль-Забужжя. Було знищено станції та вагони, призначені для вивозу населення, людей, що чекали від'їзду до УРСР повернуто додому.³¹⁾

Бойові формування УПА широко використовували партизанську тактику, що мало неабиякий ефект у боротьбі проти

30. Там же. — Арк. 413, 416.

31. Киричук Ю. Історія УПА. — С. 41.

регулярних польських військ. Несподівано атакуючи невеликими підрозділами в багатьох місцях і непомітно зникаючи, вони завдавали значних втрат ворогові.

Необхідно наголосити, що стрільці УПА виявляли неабияку відвагу і мужність. І навіть оточені „...б'ються героїчно до загину з найбільшою погордою смерті всі, як один, ранені самі себе вбивають, щоб не здатися ворогові. З таким противником польське військо не могло дати собі ради”.³²⁾

За польськими даними в 1945 р. органи МО (Міліції Обивательської) зазнали таких втрат: 1,411 міліціонерів убитими, 1,410 пораненими, 1,940 полонених повстанцями.³³⁾

На початку січня 1946 р. загін повстанців під командуванням Коника оволодів добре укріпленим містом Бірча, в якому нараховувалось 1,5 тис. польських вояків, Міліції Обивательської та частин НКВД. В ніч з 6 на 7 січня стрільці раптово атакували місто. Зав'язався жорстокий бій, повстанці пробилися до центру міста. До самого ранку точилися вуличні бої. Ворог втратив 70 вбитими і 150 пораненими. Загинуло 23 повстанці, 22 одержало поранення. В цьому бою загинув полковник Коник, сотенний Орський і чотовий Павленко.³⁴⁾

За неповними даними протягом лютого-липня 1946 р. підрозділи УПА здійснили понад 50 великих і малих операцій, диверсійних актів, оборонних дій. Серед них значною була операція в травні 1946 р. проведена спільно з польською антибольшевицькою організацією „Воля і незалежність” (ВІН) на місто Грубешів. Знищено міцно укріплені будинки НКВД, УБП (Ужонд Безпеченства Публічного), звільнено в'язнів, вбито понад 30 осіб. Втрати повстанців: 1 вбитий, поляків з ВІНу — 4 вбитими, 3 пораненими.³⁵⁾

В жорстокій збройній боротьбі здійснювалось переселення українців з Закерзоння до УРСР. Від вересня 1945 р. до липня 1946 р. з краю було виселено 280 тис. українських селян. З обох сторін були значні втрати.

Однак збройна боротьба УПА на Закерзонні продовжувалась. Наступний її етап розпочався із здійсненням польським урядом операції „Вісла”, яка започаткувалася 28 квітня 1947 р.

32. Літопис УПА. Торонто, 1987. — Т. 16. — С. 143.

33. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. — С. 179.

34. Літопис УПА. Торонто, 1987. — Т. 16. — С. 163.

35. Мірчук П. — С. 183. —

Шість дивізій польського війська оточило українські села, відділи НКВД і чехо-словацьких прикордонників заблюкували кордони на сході й півдні. Операція мала на меті не лише виселення українського населення, а також повне знищення угруповань Української Повстанської Армії.

В західні й північні райони Польщі було депортовано 150 тис. українського населення. Виселення українців було підтримане польською громадськістю. До цього привів антагонізм, що виник в часи війни, коли надзвичайно загострилися протиріччя між українським і польським населенням, штучно спровокований німцями. Закерзоння майже цілком перетворилося в обезлюднену територію.

Почалося суцільне прочісування лісів з метою ліквідації підрозділів УПА. Повстанці чинили відважний опір, однак вони без підтримки населення не могли триматися під натиском переважаючих польських збройних сил. В таких обставинах головне командування УПА дало наказ окремим загонам пробиватися на захід, решті перейти на територію УРСР для продовження боротьби з сталінським тоталітарним режимом, який розгорнув „советизацію” західноукраїнських земель, що супроводжувалася масовими репресіями населення краю.

В повоєнний час антиукраїнська польська пропаганда наголошувала, що УПА здійснювала фізичне винищення поляків в Закерзонському краї. В той же час, польські інформаційні джерела замовчували про жертви польського терору серед українського населення Польщі. А вони були значними.

Польська демократична громадськість засудила ганебну і злочинну операцію „Вісла”, поставила питання про припинення назавжди дискримінації української меншости, яка тривала до останнього часу.

Нині, коли Україна і Польща розбудовують свої держави, необхідно знайти можливості до подолання неузгоджених в минулому питань у відносинах двох сусідніх народів.

НЕВИННІ ЖЕРТВИ ПОЛЬСЬКОГО ТЕРОРУ

Неповний список українських католицьких священиків, помордованих під час Другої світової війни та насильного виселення.

Преосвященний Кир Йосафат Коциловський, єпископ-мученик з Перемишля і Самбора, арештований поляками, важко при цьому побитий і витягнений з троню з єпископської палати та переданий москалям, де під час нелюдських тортур помер 17 жовтня 1947 р. Великий син Лемківщини, народжений в селі Пакошівка 3 березня 1876 р.

Олександр Білик, парох села Березки — затортурований на смерть;

Іван Дем'янчук, парох села Скопів — розстріляний;

Ілія Федевич, парох села Креховичі — розстріляний;

Іван Гайдук, адміністратор с. Лубин — помер під час тортур;

Микола Головач, катехит села Босько — застрелений 5-ма кулями;

Василь Гучко, парох села Радруже — застрелений, відтак прибитий цвяхами до плота;

Орест Калужняцький, 75-літній парох села Іздебки — вкинений до пивниці, живцем замордований та залишений;

Тадей Камінський, парох села Миротин — замордований;

Ярослав Кнейчук, адміністратор міста Белзець — застрелений;

Мирон Колтунюк, 70-літній парох с. Жуків — застрелений;

Степан Конкольовський, парох села Ліщовате — застрелений;

Йосафат Криса, парох села Кінське — затортурований на смерть;

Володимир Лемцьо, парох села Павлокома, побитий на смерть;

Микола Мацюк, парох села Волосків — замордований;

Дмитро Немилович, парох села Грабівка — замордований;

Микола Нісевич, парох села Добровиця — замордований;

Михайло Плахта, адміністратор села Сурохів — замордований;

Володимир Ридош, адміністратор села Велчиховичі — убийтий;

Анатоль Сембратович, парох села Вахів — застрелений;

Богдан Семків, куратор села Вороблик — застрелений;

Степан Шалаш, парох села Мистова — застрелений;

Ростислав Шумило, парох с. Завадка Романівська — замордований;

Ярослав Щирба, парох села Шкляри — убитий;

Адам Слюсарчик, адміністратор с. Новий Люблинець — застрелений;

Лев Согор, адміністратор села Руська Кобильниця — убитий;

Іван Сорокевич, 80-літній парох села Юковичі — застрелений разом з дружиною;

Григорій Сивак, парох села Бучова — замордований під час торгів;

Михайло Величко, парох села Босько — застрелений;

Орест Венгринович, парох села Команча — застрелений;

Степан Венгринович, катехит міста Сянока — замучений в тюрмі;

Петро Вовк, адміністратор села Горинець — застрелений;

Петро Войтович, парох села Негрибки — втоплений в криниці;

Осип Якимович, парох села Дубецько — застрелений.

На основі зізнань з приготованих документів редактором Ю. Тарновичем у брошурі, виданій ООЛ у 1000-ліття християнства Польщі, 1966 р.

Іван Білас

ЧЕРВОНИЙ ТЕРОР В УКРАЇНІ 1917-1953 РР. БОРІТЬБА З НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИМ РУХОМ

Протягом тривалого часу в історіографії історії України тема про боротьбу репресивно-карального апарату тоталітарного советського суспільства з національно-визвольним рухом в Україні у 1917-1953 рр., яка десятиліттями проводилась методами червоного терору, започаткованого жовтневим більшовицьким переворотом, була практично недоступною для дослідників минулого, оскільки пов'язані з нею документи, вкри-

ті численними застережливими грифами, постійно перебували на збереженні в різноманітних „спецхранах” та „спецархівах”.

Іван Білас, кандидат юридичних наук, докторант Української Академії юридичних справ, полковник, науковий консультант Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, член проводу Спілки офіцерів України. Автор монографій, праць та статей з проблематики історії держави та права України, дослідник діяльності репресивно-каральної системи тоталітарного режиму большевицької державності.

Автор монографії „Червоний терор в Україні: 1917-1950 рр. (репресивно-каральний механізм радянського режиму тоталітаризму у боротьбі з національно-визвольним рухом)”, яка появилася у 1993 році в Україні.

Породжена соціальною системою у формі большевицької державності жорстокість, вузькокласове світосприймання, нетерпимість до будь-якого інакомислення значною мірою знецінили норми загальнолюдської моралі, привели до непоправних деформацій соціальної свідомості. За таких умов створений і випробуваний в роки громадянської війни репресивно-каральний апарат з часом не лише не згортався, а навпаки — розгалужувався, зростав та вдосконалювався, набуваючи нових, значно ширших функцій.

Логічне підтвердження цього знаходимо у матеріялах Дванадцяті Всеросійської конференції РКП(б), яка відбулася у 1922 р.: „Репресії, які неминуче не досягають мети, будучи спрямовані проти кляси, що піднімається (як, наприклад, свого часу репресії есерів і меншовиків проти нас), диктуються революційною доцільністю, коли йдеться про придушення тих відживаючих груп, які намагаються захопити старі, відвойовані у них пролетаріатом позиції”.¹⁾

Цілком очевидно, що в першій половині 20-х років вістря репресивно-карального механізму було спрямоване перш за все проти безпосередніх опонентів РКП(б), активних учасників тих політичних партій і сил, які діяли в Україні на зламі історичних епох та боролись за власну національну державність. Об'єктом репресій в цей період стали також прибічники „білого” руху, громадяни, які з різних причин служили в збройних формуваннях, організаціях та установах Центральної Ради,

гетьманського режиму, Директорії, в часи буття УНР. Вже це без будь-якої додаткової перевірки служило приводом для арешту та репресій.

Цій же меті, безперечно, сприяла діяльність утвореної за рішенням Політбюро ЦК КП(б)У від 28 жовтня 1922 р. Комісії для боротьби з буржуазною ідеологією. Вже сам факт залучення до неї голови ДПУ УССР Манцева не потребує додаткових коментарів³⁾.

Необхідно взяти до уваги, що особи, які потрапляли в поле зору органів ДПУ з політичних міркувань, не випадали з нього протягом всього свого життя. Як визнав у 1925 р. прокурор Верховного Суду П. Красиков, „...через Особливу нараду повинні проходити справи щодо так званих „переглядів” — по відношенню до політиків, термін яких закінчився і необхідно давати нові обмеження. Підставою для такого заходу соціального захисту служить не новий злочин, а переконання, що ця особа може його здійснити, оскільки вона за особистими своїми якостями є надто активною... Таким чином, цілком природно створюється певне коло осіб, що знаходяться у віданні ОДПУ”.³⁾

Репресії більшовиками розглядалися також як один з основних дійових засобів у боротьбі з релігією. Ставши на шлях політики державного атеїзму, советська влада широко користувалася різноманітними методами — від закриття молитовних будинків до організації відкритих судових процесів над священнослужителями.

В першій половині 20-х років значною мірою посилювався тиск на українську інтелігенцію — головного носія знань і культурних традицій народу. Таким чином політичне керівництво тоталітарного суспільства намагалося спрямувати її на шлях співробітництва з советською владою.

Нищівний удар був нанесений по науковій інтелігенції. Численні реорганізації наукових установ, вищих навчальних закладів, як правило, супроводжувались принизливими для людської гідності перевірками політичної благонадійності та чистками. Восени 1923 р. ЦК КПБ(б)У настійно рекомендував Народному комісаріатові УССР при проведенні чисток неухильно керуватися класовим принципом, „розвантажити” вищі навчальні установи від „ворожих антисовєтських і спекулятивних елементів”.⁴⁾

Під тиском політичних репресій перебували також чис-

ленні культурно-просвітницькі організації, що мали яскраво виражене національне забарвлення. Зокрема, політичним керівництвом розглядалися як націоналістичні організації „Просвіти”, що відігравали виняткову роль у розповсюдженні знань, кращих багатовікових традицій української культури. 12 липня 1920 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову „Про Просвіти”, в якій ставилося завдання їх „одержавлення”, а в разі неможливості — ліквідації. Як проходив цей процес, свідчить той факт, що до 1923 р. кількість „Просвіт” скоротилась в дев’ять разів⁵¹.

В другій половині, особливо в кінці 20-х років, репресивні заходи проти української інтелігенції значно посилилися. При цьому вище політичне керівництво большевицької неоімперії впровадило у повсякденну практику діяльності карального апарату використання провокацій та інсинуацій для нагнітання серед населення атмосфери суцільної гістерії, спрямованої на боротьбу з так званим „шкідництвом” та широким спектром дій, що кваліфікувались як „контрреволюційні злочини”.

Ніякі юридичні норми, ніякі моральні принципи не бралися до уваги при складанні сценаріїв гучних політичних спектаклів, авторами яких являлись керівники ВКП(б), що перебували у Москві.

Головним диригентом подібних спектаклів був сам „великий вождь народів”, що уважно слідкував за ходом пропаганди їх наслідків в трудових колективах, на підприємствах, в організаціях та установах, попереджаючи про те, що „шкідництво буржуазної інтелігенції є одною з найбільш небезпечних форм опору соціалізму”⁵².

На рубежі 20-30-х років заведений большевиками механізм репресій набрав свої нові оберти. Його нищівну силу, зокрема, відчуло на собі українське селянство. Надзвичайні заходи у відношенні до нього почали застосовуватись з січня 1928 р. в процесі хлібозаготівель. Та особливої жорстокості репресії набули в період так званої „суцільної колективізації”, покликаної докорінно змінити соціальну психологію селянства, перетворити його в класу, чия виробнича діяльність піддавалася б прямому регулюванню з боку тоталітарної держави.

Вже вкінці 1929 — на початку 1930 років за рішенням місцевих органів влади почали здійснюватися заходи для виселення за межі краю найбільш заможних селян з конфіскацією їх

особистого майна. Правову основу під ці дії підвела спільна постанова ЦВК СРСР та РНК СРСР від 1 лютого 1931 р. „Про надання крайовим (обласним) виконкомам і урядам автономних республік права виселення куркулів з меж районів сучільної колективізації сільського господарства”.⁷⁾

Проведення подібних операцій мало свою, далеко не завжди зрозумілу з точки зору здорового глузду та правових норм, регламентацію. Так, особи, віднесені до категорії куркулів, поділялися на три основні групи. До першої зараховувався так званий контрреволюційний актив — працюючі селяни, що були большевицькою ідеологією названі куркулями, які активно протидіяли організації колгоспів, втікали з постійного місця проживання і переходили на нелегальне становище. До другої групи включали найбільш заможних селян, місцевих авторитетів, що являли собою економічну основу національно-визвольного руху опору на селі. Третя група включала в себе решту найбільш заможних селян, а також середняків, бідняків і навіть наймитів, що отримали ярлик ворогів совєтської влади.

Відповідно до визначених категорій відносились і покарання. Як правило, голів заможних селянських сімей, зарахованих до першої групи, заарештовували і їх долю вирішували „спецтрійки” у складі представників каральних органів ОДПУ, місцевих партійних органів та прокуратури. Розкуркулених селян з другої групи, а також членів сімей з першої — виселяли у віддалені райони імперії. Осіб, віднесених до третьої групи, частіше переселяли в межах області чи краю⁸⁾.

На сьогоднішній день, на жаль, ще немає абсолютно повних і достовірних даних про наслідки репресій серед селянства. Тому привертають увагу наукові розвідки московського дослідника В. Земскова. Його підрахунки, здійснені на основі матеріалів НКВС-НКДБ-МДБ-МВС СРСР, свідчать про те, що в 1930-1931 рр. з України було виселено 63,817 сімей. З них у Північний край — 19,658, за Урал — 32,127, у Західній Сибір — 6,556, у Східній Сибір — 5,056, у Якутію — 97, на Далекий Схід — 323 сім’ї⁹⁾.

Становище спецпереселенців було надзвичайно важким. Так, звертає на себе увагу довідка Верховного Суду СРСР, підготовлена у 1931 р. після сучільного обстеження Наримського краю. В ній, зокрема, говорилося, що „...у більшості районів краю спецпереселенці у господарському відношенні влашто-

вані незадовільно... Житлове будівництво своєчасно розпочате не було. В наслідок цього у ряді селищ становище з житлом вкрай загострилося і переселенці на початку зими опинилися в куренях та землянках, не захищених від холодів та дощів. Це становище погіршується ще незабезпеченістю теплим одягом і взуттям більшості переселенців. Майже всі поселення, розташовані на великій відстані від водних шляхів, до кінця навігації продовольством забезпечені не були... Мережа медпунктів абсолютно недостатня. В наслідок цього спостерігається висока смертність серед осіб похилого віку та дітей. Так, по Порабельській комендатурі протягом літа (1931 р.) до 1 вересня померло 1,375 осіб. З них — 1,106 дітей. По Середньо — Васьюгівській комендатурі з моменту розселення спецпереселенців по 1 вересня померло 2,158 осіб, або 10.13 відсотків від загальної кількості”.¹⁰⁾ Подібною була трагічна картина і по інших районах.

Разом з тим жорстокі каральні заходи репресивного апарату для придушення руху опору та національної самосвідомості українського населення, як видно з документів вищого політичного керівництва, вищих органів державної влади та державного управління советської імперії, не давали жаданого ефекту. Опір селянства аграрній політиці посилювався, набуваючи найрізноманітніших форм — від невиходів на роботу до відкритої непокори советській владі, що органічно не сприймалась хліборобами. Широкого розмаху набули такі форми протесту, як приховування зерна, псування сільськогосподарського реманенту тощо.

Особливо активізувалися виступи селян в період хлібозаготівельної кампанії 1932 р. Про численні прояви „правоопортуністичних настроїв” доповідав генеральному секретареві ЦК КП(б)У С. Косіорові голові ДПУ УОСР С. Реденс. Не міг, зокрема, керівник республіканської партійної організації не ознайомитись з виступом кандидата в члени партії, члена сільської ради на пленумі Ленінської сільської ради Білозерського району Дніпропетровської області, який, критикуючи районних керівників та їх заподатливість у проведенні хлібозаготівель, заявив: „Ви захищаєте свої партійні квитки, але все рівно за цю хлібозаготівельну кампанію ваші партквитки полетять, бо плян нереальний, хіба що будете людей заготовлювати в хлібозаготівлю. Все рівно доведеться селянству помирати голодною смертю, і якщо це так, то ви заздалегідь готуйте собі могилу, оскільки без цього не обійдеться. Видно, що у влади знаходяться

контрреволюціонери, або просто безголові, які виробляють пляни так, щоб їх неможливо було виконати, і тим самим підбурюють проти себе народ".¹¹⁾

За таких умов вище партійно-політичне керівництво та уряд країни не знайшли іншого шляху, як посилити репресивні заходи, в серпні 1932 р. ЦВК СРСР схвалив Закон „Про зміцнення соціалістичної власності”, власноручно написаний Й. Сталіним. Дещо пізніше, 8 вересня 1932 р. Політбюро ЦК ВКП(б) на своєму засіданні розглянуло і затвердило текст інструкції для Верховного Суду СРСР, прокурора Верховного Суду СРСР та ОДПУ щодо проведення цього закону. Вражає те, що навіть за незначні злочини вона передбачала вищу міру покарання. При чому при винесенні вироку рекомендувалося брати до уваги соціальне походження звинувачених¹²⁾. Як свідчать документи, лише в перший рік застосування цього закону було засуджено близько 300 тис. громадян. З них, близько 5 відсотків до розстрілу, а 55 відсотків до десяти років позбавлення волі¹³⁾.

В контексті рішень, прийнятих правлячою верхівкою большевицької партії советської імперії, слід розглядати і директивно-репресивні заходи її прислужниці — ЦК КП(б)У, проведені восени 1932 р. Адже саме політичне керівництво УРСР рекомендувало Державному політичному управлінню України „проведення масової операції по нанесенню оперативного удару по класовому ворогові”. Основна мета операції, як з'ясувалося, полягала у виявленні „контрреволюційних центрів, які організовують саботаж і зрив хлібозаготівель та інших господарсько-політичних заходів”.¹⁴⁾

На виконання директиви ЦК КП(б)У 19 листопада 1932 р. була проведена нарада начальників обласних відділів ДПУ України, на якій ґрунтовно обговорювались оперативні пляни проведення такої операції по кожній з областей. Відповідно до них передбачалось заарештувати 3,425 громадян. З них, по лінії „української контрреволюції” — 1,180, по „білій контрреволюції” — 247, по польській контрреволюції — 341, по „національній контрреволюції” — 540, по „сільській контрреволюції” — 812, по „дерковниках та сектантах” — 420, по „контрреволюційних групах промисловости” — 63, по „шкідництву в сільському господарстві” — 135”.¹⁵⁾ Загалом операція мала охопити 243 райони Української ССР¹⁶⁾.

На думку голови ДПУ УРСР С. Реденса, складність та маш-

табність операції вимагала мобілізації зусиль не лише підвідомчих органів репресивно-карального апарату. Тому він 22 листопада 1932 р. звернувся до ЦК КП(б)У з проханням „...політбюро затвердити накреслені заходи і одночасно дати вказівки обласним партійним комітетам про посилення партійної та советської роботи, без чого... заходи не будуть мати належного та необхідного... результату”.¹⁷⁾

Голова ДПУ УОСР С. Реденс ніскільки не сумнівався у підтримці ЦК КП(б)У, адже тільки репресивно-каральна система забезпечувала нічим не обмежену владу большевиків шляхом державного ціленаправленого терору, стверджуючи тоталітарний режим на території поневоленої України. Так, лише в листопаді 1932 — січні 1933 рр. органи ДПУ „...ліквідували 1,208 „контрреволюційних колгоспних” груп, заарештували 6,682 особи”.¹⁸⁾

Аналізуючи причини, хід та масштаби репресій в Україні, необхідно зазначити, що з 1934 р. розпочинається своєрідний етап перегруповування сил, удосконалення репресивного механізму, політичного та юридичного обґрунтування дальших, ще більш масштабних за рамками та трагічних для українського народу за наслідками — політичних репресій. Підтвердженням цього може служити реорганізація репресивно-каральної системи.

Так, постановою ЦВК ССРСР від 10 липня 1934 р. був утворений Народний комісаріят внутрішніх справ ССРСР (НКВС ССРСР), який перебрав на себе керівництво міліцією, карним розшуком, пожежними частинами, органами запису актів громадянського стану, картографією, виправно-трудовими установами тощо. Принципово новим стало включення до нового народного комісаріату ОДПУ, яке після реорганізації перетворилося у Головне управління державної безпеки НКВС ССРСР. У відповідності з прийнятими рішеннями у складі наркомату внутрішніх справ діяла Особлива нарада при наркомі внутрішніх справ, якій надавалося право виносити вироки щодо ув'язнення у виправно-трудові табори, заслання, вислання на термін до 5 років або вислання за межі ССРСР¹⁹⁾.

Таким чином, внаслідок проведеної реорганізації у складі центральних органів червоної імперії вперше в історії з'явився відомство, яке сконцентрувало в своїх руках практично всю повноту адміністративно-політичних та репресивно-каральних функцій, мало прикордонні та внутрішні війська, а також

воєнізований склад центральних і місцевих установ органів внутрішніх справ.

Аналізуючи законодавчі і нормативні акти, відомчі інструкції, можна простежити основні етапи формування советських репресивно-каральних органів, функції яких повною мірою розкрилися в другій половині 30-х років.

Так, у правозастосувальних та правоохоронних органах (суд, прокуратура, НКВС, що фактично ніколи не виконували суто правоохоронних функцій, являючись складовими репресивної системи) з початку 30-х років почали формуватися спеціальні підрозділи, зорієнтовані на придушення „будь-якого інакомислення і протесту, ліквідацію або ізолювання потенційних політичних противників, а також на постійне поповнення армії примусової праці”.

В цей період також спостерігається відосіблення і обмеження прокурорського нагляду у боротьбі з так званими „контрреволюційними злочинами”. В його структурі в особливому порядку створюються прокуратури військ НКВС, а також у справах спеціальної підсудности в обласних, крайових та республіканських прокуратурах.

У 1934 р. для розбору справ, пов’язаних з „контрреволюційними злочинами” у складі Верховного Суду СРСР, Верховних Судів союзних та автономних республік, крайових, обласних та окружних судів організуються спеціальні судові колегії, які розглядали справи без народніх засідателів, тобто з участю головуючого і двох членів суду²⁰).

Але, як виявилось, період перегруповування сил тривав зовсім недовго. Новий період в кривавому літописі большевицьких репресій ознаменувало собою вбивство в листопаді 1934 р. С. Кірова, яке було використане вищим політичним керівництвом советської імперії для розгортання масового пляномірного терору проти політичної опозиції. Вже 1 грудня 1934 р. за ініціативою Сталіна шляхом опитування була прийнята відома постанова ЦВК СРСР, яка зобов’язувала слідство вести справи у підготовці і здійсненні терористичних актів прискореним порядком, судові органи — не приймати до розгляду клопотання про помилування, а НКВС — приводити виконання вироків до вищої міри покарання негайно.

Завдяки „большевицькій революційній пильності” у Києві в найкоротші строки була викрита „українська група терорис-

тів". 18 грудня 1934 р. преса оголосила вирок Виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР у Києві, очолюваної горезвісним В. Ульріхом. Вирок не залишив ніяких надій. З 37 осіб (українських письменників, політичних діячів, мистців) було засуджено до розстрілу двадцять вісім²¹).

На початку грудня 1934 р. репресивними органами НКВС УСРСР були проведені арешти у справі так званої „контрреволюційної боротьбистської організації". Сфабриковану справу боротьбистів розглянула Виїзна сесія Військової колегії Верховного Суду СРСР під головуванням В. Ульріха 27-28 березня 1935 р. Сімнадцять осіб, серед яких — О. Полоцький, М. Любченко, Г. Єпик, В. Поліщук, С. Семко-Козачук, Ю. Мазуренко, Д. Кудря, Л. Ковалів, М. Куліш, В. Вражливий, В. Підмогильний, Є. Плужник, А. Панів, В. Штангей, П. Ванченко, Г. Майфед, О. Ковінка — були засуджені до різних термінів позбавлення волі²²).

Досить активно у відкритті „ворожих елементів" працювали місцеві репресивно-каральні органи, в тому числі обласні управління та районні відділи НКВС. Статистика, наведена Ю. Шаповалом, свідчить про те, що в другому півріччі 1935 р. порівняно з першим півріччям цього ж року кількість справ, розглянутих спецколегіями обласних судів, набагато збільшилась. Майже традиційним було звинувачення засуджених у „контрреволюційній та троцькістській агітації"²³).

Разом з тим масштаби репресій, які вже і на той час досягали свого апогею, явно не влаштовували вождів большевицької партії. Саме цим можна пояснити шифровку, направлену 25 вересня 1936 р. з Сочі до Москви за підписами Сталіна та Жданова: „Вважаємо абсолютно необхідною і терміновою справою призначення т. Єжова на посаду народнього комісара внутрішніх справ. Ягода явним чином опинився не на висоті у справі викриття троцькістсько-зінов'євського блоку. ОДПУ запізнилося з цією справою на чотири роки. Про це говорять усі партійні працівники і більшість обласних представників НК-ВС". Дещо пізніше це знайшло своє відображення в рішеннях лютого-березневого (1937 р.) Пленуму ЦК ВКП(б).

Необхідно зазначити, що Сталін не просто слідкував за ходом чергової вакханалії, а й всіляко стимулював її своїми „мудрим" зауваженнями, порадами, побажаннями. Зокрема, саме він покликав до життя ту масу колективних та індивідуальних доносів, які скалічили долі мільйонів громадян. Так, влітку

1937 р. Сталін без будь-яких застережень висловив незадоволення недостатньою кількістю сигналів з місць, що призвело, на його думку, до втрати пильності, вимагав ретельної перевірки таких сигналів, визначаючи, що коли „...в них буде правди хоча б на п'ять відсотків, то і це хліб”.²⁴⁾

В умовах розгортання масової кампанії боротьби з „клясовими ворогами” відповідні вимоги висувалися перед репресивно-каральними органами НКВС. Їх працівникам постійно втлумачувалась теза про ту виняткову місію, що покладена на них в переломовий для країни період. Характерним у цьому відношенні є виступ народнього комісара внутрішніх справ СРСР М. Єжова в 1937 році на прийнятті-бенкеті з нагоди нагородження чекістів урядовими нагородами: „...ми повинні зараз так виховати чекістів, щоб це була тісно спаяна і замкнута секта, безумовно виконуюча мої вказівки...” Розвиваючи думки свого шефа, його заступник Фриновський так наставляв керівників місцевих органів НКВС: „Ми повинні показати ЦК, що ми рятуємо країну від контрреволюційної небезпеки”.²⁵⁾

У відповідності з поставленими завданнями удосконалювався і репресивний апарат. Так, в процесі проведення акцій у відношенні широких верств населення, що були зараховані до категорії „ворогів советської влади”, наказом НКВС СРСР від 30 липня 1937 р. були утворені республіканські, крайові, обласні трійки для розгляду справ на вказаних осіб, що поділялися на дві категорії. До першої належали „найбільш ворожі елементи”, що підлягали розстрілові. До другої — всі останні, які мали бути ув'язнені на термін 8-10 років.

Цим наказом затверджувався персональний склад трійки, до яких входили народні комісари внутрішніх справ, начальники обласних, крайових управлінь НКВС, секретарі ЦК компартій союзних республік, крайових та обласних комітетів партії, республіканські, крайові та обласні прокурори²⁶⁾.

Списки осіб, які підлягали репресіям, у відповідності з наказами НКВС СРСР від 11 серпня 1937 р. та 20 вересня 1937 р. розглядалися також „двійками” у складі народніх комісарів внутрішніх справ республіки чи начальників обласних управлінь НКВС спільно з прокурорами республіки чи областей. Існував також порядок розгляду справ без виклику звинувачуваних та свідків до суду так званою „вищою двійкою” з участю голови Верховного Суду СРСР та прокурора СРСР. Поста-

нови цього органу могли відмінитися лише пленумом Верховного Суду ССРСР.

Одночасно директиви Прокуратури ССРСР орієнтували місцеві репресивно-каральні органи на більш широке використання такого позасудового органу, як особлива нарада у складі НКВС ССРСР, куди належало направляти „справи за якими немає достатніх документальних даних для розгляду в судах”.²⁷⁾

Таким чином, у 1937 р. репресивний апарат являв собою розгалужений і злагоджений механізм, зорієнтований на масовий характер каральних заходів. Нехтування юридичними нормами, спрощення процедурних питань перетворювали його в грізну і в той же час безконтрольну зброю політичної системи тоталітаризму.

За всі роки буття советської імперії абсолютні цифри репресій приховувались від дослідників та широкої громадськості. Недавно відкриті та доступні на сьогодні певні архівні фонди Служби Безпеки України (колишньої філії КГБ ССРСР в Україні), дають можливість внести ясність в це суперечливе питання, дати відповідь про масштаби та спрямування репресій в Україні.

Як свідчить статистична звітність репресивно-каральних органів, в 1935 р. в Україні було заарештовано 24,934 громадян, в 1936 — 15,717, в 1937 — 159,573, в 1938 — 108,006. Таким чином, в 1937-1938 рр. (пік репресій) було заарештовано 267,579 громадян²⁸⁾. Із вказаної кількості останніх двох років засуджено 197,617 громадян (за шпигунство — 25,627, зраду батьківщини — 1,487, терор — 5,193, диверсії — 13,996, шкідництво — 7,731, повстанську контрреволюційну діяльність — 99,822, контрреволюційну агітацію — 22,315, інші злочини — 18,903. При чому потрібно взяти до уваги, що з другої половини 1938 р. у статистичній звітності НКВС УССР характер злочинів не враховувався)²⁹⁾.

Протягом 1937-1938 рр. в Україні до вищої міри покарання було засуджено 122,237 громадян; на 25 років тюремного ув'язнення — 21, на 20 років — 33, на 15 — 99, на 10 — 3,758, на 5 — 119, на 25 років виправно-трудоих таборів — 15, на 20 — 49, на 15 — 92, на 10 — 61,609, на 5 — 4,848, на 3 — 2,213; на заслання і вислання за межі ССРСР — 209; на заслання в межах ССРСР — 1,034; на вислання з прикріпленням — 32; інші міри покарання — 590. Звільнено з-під варти — 658 громадян³⁰⁾.

Репресії 1937-1938 рр. в Україні мали свої певні етапи і закономірності. На першому етапі (кінець 1936 р. — перша половина 1937 р.) маховик репресивного механізму лише набирив необхідних обертів. В цей період в Україні було заарештовано 10,901 громадянин. З них 264 (3.4 відсотки) були засуджені до вищої міри покарання, понад 400 — виправдано³¹.

Особливого розмаху набувають репресії в другій половині 1937 р., коли у відповідності з директивами НКВС СРСР та НКВС УРСР було проведено цілий ряд операцій, спрямованих на вилучення „контрреволюційного елементу”.

4 липня 1937 р. народний комісар внутрішніх справ СРСР М. Єжов направив у всі підлеглі органи телеграму число 11926, якою наказував: „Всім начальникам НКВС та начальникам УНКВС країв та областей. З отриманням цього візьміть на облік всіх в вашій області куркулів та кримінальних злочинців, які повернулися після відбуття покарання, втікачів з таборів та заслання, всіх врахованих куркулів поділіть на дві категорії: 1) найбільш ворожих елементів, що підлягають арештові і розстрілові в порядку адміністративного проведення справ через трійки; 2) менш активних, але все ж ворожих елементів, що підлягають висланню в район за вказівкою НКВС СРСР.

До 8 липня 1937 р. телеграфом повідомте мені кількість осіб першої і другої категорій з визначенням окремо куркулів та кримінальних злочинців. Про час операції та порядок проведення вказівки дам додатково. Єжов”³².

Вказана операція розпочалася 1 серпня 1937 р. і проводилась у надзвичайно великих масштабах. Вже напередодні НКВС СРСР встановив НКВС УРСР норму на арешт та вислання 28,800 громадян зазначених вище категорій. З них першої категорії (ростріл) — 8,008 громадян; другої (вислання) — 20,000³³.

Та навіть цих „контрольних цифр” для репресивно-каральних органів НКВС УРСР виявилось замало. Тому до кінця 1937 р. народний комісар внутрішніх справ республіки Леплевський тричі (5, 25 вересня та 11 грудня) звертався до НКВС СРСР про встановлення додаткових норм для цієї операції. Його клопання було підтримане центральним репресивним апаратом, внаслідок чого були встановлені такі остаточні ліміти: першої категорії — 26,150 осіб, другої — 37,800, разом — 63,950 осіб, або втричі більше, ніж було передбачено³⁴.

Аналізуючи діяльність репресивно-каральних органів боль

шевицької державности, необхідно зазначити, що виключною цинічністю, нехтуванням елементарних юридичних та моральних норм відзначався наказ НКВС СРСР від 15 серпня 1937 р., яким вимагалось при арештах зрадників батьківщини, правотроцькістських шпигунів арештувати їх дружин. Як і всі інші, цей наказ виконувався на місцях з особливою ретельністю³⁵⁾.

Однак, як свідчать документи, результати численних злочинних операцій аж ніяк не влаштовували керівництво НКВС. Тому 3 листопада 1937 р. Єжов направив у всі репресивні органи НКВС телеграму, в якій відзначалось, що операції щодо антисоветських елементів проходять вкрай повільними темпами. Пропонувалось „формувавши проведення операцій щодо вказаних категорій осіб. ...провести всі арешти і розглянути всі слідчі справи” і до 15 грудня 1937 р. представити підсумкову записку про те, „яких результатів ми досягли і які висновки для нашої роботи ми повинні зробити на майбутнє”³⁶⁾.

Крім широкомасштабних загальносоюзних операцій в Україні в другій половині 1937 р. проводились масові незаконні арешти у відповідності з комплексом каральних заходів, розроблених народнім комісаріатом внутрішніх справ УРСР.

На основі статистичних матеріалів НКВС УРСР можна стверджувати, що в наслідок різноманітних загальносоюзних та льокальних репресивно-каральних акцій в другій половині 1937 р. в Україні було заарештовано 148,872 громадянина. З них засуджено 122,313 громадян (до розстрілу — 53,081³⁷⁾.

На початку лютого 1938 р. народнім комісарем внутрішніх справ Української ССР був призначений О. Успенський, злочинна діяльність якого ознаменувала собою новий етап у проведенні масових політичних репресій в Україні.

Представити нового народнього комісара приїхав до Києва сам народній комісар внутрішніх справ советської імперії М. Єжов. На оперативній нараді керівного складу НКВС УРСР, проведеної з цієї нагоди, він охарактеризував всю попередню діяльність „як штуркарство”, удар по одинаках, вказував на відсутність роботи щодо викриття антисоветського підпілля. Особливо незадоволеним залишився М. Єжов результатами викриття українського антисоветського націоналістичного підпілля, польського, німецького і інших контрреволюційних центрів, що „призвело до наявності в Україні значної кількості

петлюрівських, махновських, білогвардійських та інших анти-советських кадрів”³⁸⁾

Виключною масштабністю відзначалися в першій половині 1938 р. репресивні заходи НКВС УРСР для ліквідації кадрів „широкого підпілля Українського націоналістичного центру”. За задумом авторів цієї чергової фальшивки до його складу входили підпільні центральні комітети УСД, УКП та УПСР, об’єднаних в „блок українських демократичних партій”. В процесі ліквідації націоналістичного центру лише за перше півріччя 1938 р. було заарештовано 24,233 особи.

За цей же період всюдисущий репресивний апарат НКВС наніс трагічний удар по „Польській організації військовій”, її окружних комендатурах у Вінниці, Дніпропетровському, Одесі, Харкові, Кам’янець-Подільському, інших населених пунктах України. Ця чергова злочинна акція скалічила долі 12,366 громадян, при чому не лише польської національності³⁹⁾.

Пристрасть НКВС до викриття організованого та розгалуженого підпілля була очевидна. Практично всі 89,000 заарештованих в першому півріччі 1938 р. входили до організацій з чітко визначеною структурою та політичною спрямованістю.

На початку 1938 р. соціальна напруга в країні, викликана нагнітанням атмосфери суцільної гістерії, нескінченою кадровою чехардою, масовими політичними репресіями проти руху опору поневолених советською імперією народів, досягла своїх крайніх меж. Аналітичні архівні матеріали НКВС СРСР та УРСР зафіксували наростаюче невдоволення населення внутрішньою ситуацією, діяльністю партійних комітетів, свавіллям та безконтрольністю репресивно-каральних органів. Розчавивши політичну опозицію фізично та морально, вирубавши, як це здавалося на перший погляд, будь-які паростки інакомислення, правляча большевицька еліта могла почувати себе більш спокійно. Що стосується відвертих та цинічних злочинів, які знівели долю тисяч невинних громадян, то відповідальність за них вона була готова покласти на будь-кого, тільки не на себе. Таким чином, в політичний лексикон була знову введена заявлена теза про перегини, зловживання на місцях, відхилення від генеральної лінії партії.

В другій половині 1938 р. відновили свою пильність „трійки” в Україні, хоча до 13 травня вони вже повністю вичерпали відведені їм згори „ліміти” і засудили 36,000 громадян. Однак

на цей період ще залишилось 22,272 заарештованих. Тому НК-ВС УССР клопотався перед своїм московським керівництвом про продовження дії „трійок” в Україні та дозвіл засудити за першою категорією ще 35,000 громадян.

Всі ці прохання були повністю задоволені. В червні 1938 р. в усіх обласних управліннях НКВС УССР затверджувався персональний склад „трійок”, а у вересні злочинний конвеєр був вже на повному ході. З архівних матеріалів довідуємося, що з 19 вересня до 14 жовтня 1938 р. „трійками” УНКВС було засуджено 26,476 громадян, з них за першою категорією — 22,508, за другою — 3,968 громадян⁴⁰).

Після анексії території Західної України, Північної Буковини і Бесарабії та поширення большевицької державности, увесь молох репресій був перенесений на населення цього краю, яке десятиліттями вело національно-визвольну боротьбу за Самостійну Соборну Українську Державу.

Основні зусилля репресивно-каральних органів тоталітарного советського суспільства були спрямовані на фізичне знищення підпілля ОУН та її збройного формування — УПА. При цьому пляномірно впроваджувались та використовувались підступні методи діяльності НКВС-НКДБ-МДБ у формі спеціальних провокативних груп з метою спалювання самої ідеї національно-визвольної боротьби українського народу. Вони супроводжувались масовими депортаціями населення у віддаленні регіони імперії, цинічними діями МДС для знищення Української Греко-Католицької Церкви, що завжди відстоювала ідеали національної державности, про що автор детально розповів на сторінках згаданого наукового дослідження.

Сотні тисяч громадян України були репресовані каральним апаратом большевицької державности в роки Другої світової війни та у повоєнний час, коли репресії розглядалися як один із основних приводних пасів внутрішньої політики советського тоталітарного суспільства. Лише смерть Сталіна, арешт Л. Берії та його поплічників дозволили зробити певні кроки на шляху до лібералізації заідеологізованого суспільства кратократії, але Україна й надалі продовжувала залишатись на колоніальному становищі в складі советської імперії ще довгі роки комуністичної темряви.

Сьогодні ми повинні сповна засвоїти ці трагічні лекції нашої гіркої, сфальшованої історії, щоб в умовах розбудови на-

ціональної державности український народ не повторив фатальних помилок попередніх поколінь, вкотре не дав себе ошукати і втратити Українську Державу, що здобута дуже дорогою ціною життя буйного цвіту її волелюбної нації.

Опис джерел та використаних матеріалів:

1. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — К., 1989. — Т. 2. — С. 389-390.
2. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20-30-і роки. — К., 1991. — С. 184.
3. Щетинов Ю. Режим личной власти: к истории формирования — Вестник Московского университета. Серия. История. — М., 1989. — № 4. — С. 3-4.
4. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні. — С. 181.
5. Там же. — С. 180-181.
6. Сталин И. — Собр. соч. — Т. 11. — С. 63-64.
7. Известия. — 1931. — 2 февраля.
8. Реабілітовані історією. АН України. — Київ-Полтава, 1992. — С. 13.
9. Земсков В. Спецпереселенцы (по документам НКВД-МВД СССР). — Социологические исследования. — 1990. — № 11. — С. 3-4.
10. Щетинов Ю. Режим личной власти. — С. 26.
11. Архів Служби безпеки України. — Ф. 16. — Оп. 25. — Спр. 3. — Арк. 7. (Далі — АСБ України).
12. Там же. — Арк. 1.
13. Щетинов Ю. Режим личной власти. — С. 25.
14. АСБ України. — Ф. 16. — Оп. 25. — Спр. 3. — Арк. 73.
15. Там же. — Арк. 74.
16. Там же. — Арк. 73.
17. Там же. — Арк. 100.
18. Там же. — Арк. 113.
19. Ветеев В., Панов В. Оправданию не подлежит. — М., 1989. — С. 59.
20. Там же. — С. 62-63.
21. Сторінки історії Компартії України. Запитання і відповіді. — К., 1990. — С. 182.
22. АСБ України. — Спр. 36546 ФП. — Т. 8. — Арк. 27-28.
23. Сторінки історії Компартії України. — С. 183.
24. Ветеев В., Панов В. Оправданию не подлежит. — С. 14.
25. Там же. — 23.
26. Там же. — С. 61.
27. Там же. — С. 61-63.
28. АСБ України. — Ф. 16. — Оп. 25. — Спр. 312. — Арк. 3.
29. Там же. — Арк. 8.
30. Там же. — Арк. 9.
31. Там же. — Арк. 19, 20.
32. Там же. — Арк. 25-26.
33. Там же. — Арк. 26.

34. Там же. — Арк. 28-29.
35. Там же. — Арк. 35.
36. Там же. — Арк. 36.
37. Там же. — Арк. 24-49.
38. Там же. — Спр. 1953. — Т. 1. — Арк. 6.
39. Там же. — Спр. 314. — Арк. 55.
40. Там же. — Спр. 312. — Арк. 85-86.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ

Наркомос	— Народний комісаріят освіти
ВКП(б)	— Всесоюзна Комуністична Партія Большевиків
РНК СССР	— Рада Народніх Комісарів Союзу Советських Соціалістичних Республік
НКДБ	— Народний Комітет Державної Безпеки
МДБ	— Міністерство Державної Безпеки
ЦВК СССР	— Центральний Виконавчий Комітет Союзу Советських Соціалістичних Республік
ЦК ВКП(б)	— Центральний Комітет Всесоюдної Комуністичної Партії Большевиків
УСД	— Українські Соціал-Демократи
УКП	— Українська Комуністична Партія
УПСР	— Українська Партія Соціал-Револуціонерів
УНКВС	— Український Народний Комісаріят Внутрішніх Справ

ЧОГО ЗАГИНУВ ІВАСЮК?

*Зажурилася смерічка
Там на Буковині,
Бо Володя, брат наш рідний,
Лежить в домовині.*

*Як Володю катували,
Як Володю били,
Як в серденько молодее
Ніж гострий вложили.*

*Потім стало того мало
Шнура засукали
І на ший Івасюка
Туго зв'язали.*

І повис ти, наш співаку,
На сосновій гілці.
Твою пісню українську
Граєм на сопілці.

Ти усе знаєш смерічко,
Все бачиш очима, —
Тож скажи нам, наша мила,
В чім його провина?

Чому то ти так скоро
Покинув змагання,
Лиш коротенький часочок
Прославив кохання.

Українське кохання
Прославив на віки
І загинув ти, соколе,
Закривши повіки!

Зажурилася смерічка
На крутому схилі,
Зажурилась вода чиста
З гір несучи хвилі.

Похмурнела квітка щастя
Червона рута,
Бо у краю буковинським
Замовкла трембіта!

Замовкла в гаю спинились
Ті струни ручкї,
Бо урзались у Володі
Літа молодї!

Спи спокійно, милий брате,
Сину України,
Бо навіки будуть цвісти
Пісенні перлини.

Спасибі тобі, Володю.
Ти кохав Вкраїну
І червона твоя рута
Повік не загине!

Ти, поете, любив щиро
Мрійливі Карпати
І про рідну Україну
Все хотів співати!

Та й тому ти наш, Володю,
Так лото загинув...
Спи спокійно сном навіки —
Спи, Тарасів сину!

**Стеців Микола,
Україна**

167

*Щоби добра
вихлюпувала повінь.
Співучий жайвір
над весняним полем
Між небом і землею зависа,
Твій образ в його співі
воскреса.
Здається, ту твою
найкращу пісню,
Яку ти відкладав все
на опісля,
Вгадав й виспівує у небі
жайвір,
Людські серця, так,
як і ти, вражає.*

Юр. Яр-ко
Київ-Львів

ЧИ НЕ ЧАС УКРАЇНІ БУТИ ПОБАЧЕНОЮ?

...Мудрий Гоголь зібрав народ біля бандуриста. Старий співав „про одне давнє діло”, як жили два козаки Іван та Петро. Були вони, як брат з братом: коли кому радість — радість і другому; коли кому горе — горе й обом; коли кому здобич — навпіл ту здобич.

Але настав момент, коли Петро затаїв глибоко в душі помсту на Івана і штовхнув побратима з його малим сином у провалля.

„...кінь з козаком і хлопчиком полетів у провалля”.

Забрав Петро все добро і став таким багатим, як ніхто.

Але помер і Петро.

Коли душі обох козаків стали перед Богом, Іван попросив: „Зроби, Боже, так, щоби усе потомство його не мало на землі щастя! Щоби останній з роду його був такий злочинець, якого ще не було на світі; щоби діди і прадіди його не знайшли б спокою у трунах і, терплячи муку, незнану на світі, вставали б з могил! А юда Петро їв би, як скажений, землю і корчився б під землею і гриз би самого себе. Для людини немає більшої муки, як хотіти помститися і не могли помститися!”

„Страшну кару ти вигadaв, чоловіче, — сказав Бог. — Хай буде все так, як ти сказав, але й тобі не буде Царства Небесного”.

*
**

Відколи існує кіно в Україні, хочуть екранізувати і „Страшну помсту”, і „Тараса Бульбу”. Але завжди знаходиться „Петро”, який заздрить побратимові „Іванові” і кидає його у провалля. Раз у раз ми бачимо трасення землі, бачимо „людину із заплонченими очима”, бачимо тих, кого називають чаклунами... і страшну помсту. Як і у Гоголя, закон „життя за життя” поширюється до закону „потомство за потомство”. Злодій Петро убив побратима і став зачинателем небувалого зла. Злочин його не минає, а породжує низку нових злочинств. Злочин його існує і сьогодні, як гоголівський мрець, який росте під землею з кожним новим злочинством.

Декілька років готувався до екранізації „Тигроловів” (за І. Багряним) режисер Володимир Волошин. За умов суцільної руїни в державі, коли кіностудії не мають ні фінансування, ні професіоналів численних складових фільмового виробництва, 40-річний режисер зумів залучити до роботи ентузіастів, знайшов спонсорів і восени 1992 року розпочав пробні фільмування. Потребу поставити підписи на робочому сценарії вважав формальною дрібницею і з легкою душею поїхав за тим до колеги-режисера, який наразі був призначений головою Держкінофонду України. Але підпису він не поставив, а через 20 хвилин, коли В. Волошин повернувся до кіностудії, фільмовиробництво „Тигроловів” за наказом адміністрації було вже припинено. У режисера В. Волошина стався удар, він осліп, а через півроку його поховали.

Історія повторюється. 40 років тому Олександр Довженко, який мав вже світову славу, а перебивався на роботах у Москві, написав на ім'я директора Київської кінофабрики листа з палким патріотичним бажанням розпочати фільмування у Києві. На його заяві було поставлено, як вирок: „вільних місць режисерів на студії немає”.

Злочин породжує низку нових злочинств.

Страшно подумати, скільки мистців не спромоглися реалізувати свої сили в Україні. Скрізь на їхньому шляху випростовувалися „чаклуни”, ці Богопротивні прищельці.

Школи кіно українського не склалося, хоч у посткомуніс-

тичному просторі відомі світові грузинська, литовська, Санкт-Петербурзька, московська. Київської школи не відбулося, хоч через столичну кіностудію пройшли видатні режисери Григорій Чухрай і Лариса Шепітько, Барнет, Алов і Наумов, Сергій Бондарчук і Василь Шукшин. Коли вони починали працювати в Києві, між ними, закономірно, виникали творчі стосунки, продумувалися вільнолюбиві ідеї, які ніколи не були потрібні владі в Україні, — тут була вічно небезпечна зона. Для них штучно утворювалася ситуація „хрестись та тікай”. Українці втікали до Москви, ставали російськими акторами і, бувало, не признавалися до своїх — А. Хвиля, В. Лановий, О. Петренко, Л. Гурченко, І. Купченко, З. Кириєнко і „несть їм числа”. Те саме було з музикантами, фізиками, конструкторами, публіцистами.

Кінематографістів просіювали ретельно. І пішла анекдота: фільми бувають хороші, погані та студії Довженка...

*
**

Українське кіно бере свій початок від старої Ханжонківщини.

Олександр Ханжонков, уроджений у Донбасі, почав роботу в кіно у 1906 році як представник іноземних фірм, але вже через рік зафундував свою студію і налагодив випуск фільмів. Він розпочав своє діло, коли в імперії в головах царських вчених та політиків не тільки не існувало українського мистецтва, але заперечувалося існування української нації.

Після Визвольних Змагань, в роки українського ренесансу 20-х мистецтво кіно почало пишно розквітати. „Тарас Шевченко” режисера П. Чардиніна приніс славу Амвросієві Бучмі. „Тарас Трясило” збирає до творчої групи художника професора В. Кричевського, акторів Н. Ужвій, І. Замичковського, М. Барську, знову А. Бучму. Невдовзі побачила світ стрічка „Василина” та „Микола Джеря” за повістю І. Нечуй-Левицького, „Марічка” режисера А. Лундіна, „Джиммі Гігінз” Т. Тасіна. Розгортають свою діяльність Павло Долина і Дзига Вертов, Георгій Стабавий і Марко Терещенко, Семен Свашенко, Данило Демуцький та Олександр Довженко.

Українське кіно було інтегроване в „совєтське” наприкінці 20-х років. Відтоді фільми могли бути вилучені з прокату (користування) або й заарештовані з наказу ГУКФ (Головне управління кінопромисловости) з Москви. Кінорепресії почалися зі

„Звенигори” О. Довженка, якого було звинувачено у „закоханості у заможну сільську Україну”. Формула „ідеалізація минулого” стала тривалим звинувачуванням на багато років. Навіть книжка комуністичного лідера П. Шелеста „Україно наша Радянська” (1970 р.) була піддана нищівній критиці за „ідеалізацію українського козацтва та Запорозької Січі”. Б. Шум’яцький назвав „Звенигору” „кінопрапором буржуазних націоналістів” і після погромної статті у газеті „Правда” на фільм „Земля” Олександр Довженко вже довіку був зарахований до „неблагонадійних”.

В 1937 році керівника ГУКФ Б. Шум’яцького було розстріляно, така сама доля спіткала С. Дукельського, який заступив його. То був час, коли кричуща безглуздість під назвою соціалістичний реалізм, випестуваний Сталіним та його поплічниками, ламав душі людські. Соцреалізм улаштовував ілюзії, фальшиві факти видавав за справжні. „Фахівці” безсоромно просторікували, що „нарешті наступив час дати справжню історію українського народу”.

В 1935 році після успіху московського фільму „Чапаев” Сталін запропонував Довженкові створити фільм про Щорса: чому, мовляв, в українського народу немає свого Чапаєва?

Фабула історичного фільму була суцільною вигадкою. Насправді фельдшер Микола Щорс ніяких подвигів не вершив, орденів не мав, Києва „геройчно” не брав, дивізіями не командував. З неспростовних джерел Щорс відомий тим, що з невеличким загоном „оприбутковував” хліб для конаючого Петрограда та отримав кулю від бойового друга за те, що звів його дружину. Але для фільму про цього „героя” було написано сценарій „історичного фільму”, після якого були укладені статті до всіх енциклопедій!

*
**

Геніяльний Довженко увійшов у світову культуру „Звенигорою” та „Землею”. Перемелений у жорнах соцреалізму він зробив „Щорса”, „Мічуріна”, „Поему про море”. Панувала державна ідеологія: виробляти треба те, що потрібно суспільству. Пропаганда обернулася кіномотлохом, який не суперечив клясовості. Результати далися взнаки щойно: всюди порно, насильство, глум духовний. Гріхопадіння культури має політичні підвалини. „Чим гірше, тим краще” — козирна карта агонізуючого посткомуністичного суспільства. І у незалежній Україні

з'являється пивна лавка, яка затуляє пам'ятну дошку на будинку, де мешкав Миколайчук. Торговець пивом філософствує: „Будуть до мене ходити, а не до Миколайчука!”

Іван Миколайчук, безперечно, унікальна постать в українському кіно. Його першою роботою була роля Тараса Шевченка у фільмі „Сон” (1964 р.). Успіх поклав йому дорогу до „Тіней забутих предків” (1965 р.).

*
**

Минуло два роки Незалежності.

Чи не час Україні бути більше побаченою, ніж почутою?

Чи є в Україні кіно, народження якого чекали від юної держави? Досі не з'явилося значного фільму і ніхто не б'є на сполох. У свій час Іван Франко волав: „У нас немає літератури!..” Справді, чи є і чи було українське кіно як явище культури, що об'єднувало би народ?

Наше безтолкове мистецтво може хвалитися переважно „благополучними фільмами”, де соцреалістичні стереотипи підмінювали уявлення про болючі проблеми. Патріотів зневажали, талановитих мистців гробили замолоду, нищили їхні задуми. Окремо стоїть лише феномен шістдесятників.

Той вибух несподівано породив „Тіні забутих предків”. Міжнародне визнання забезпечило фільмові місце на славному шляху від тисячолітньої традиції інфантильно збереженого гуцульського етносу до „поетичного кіно”; у той час ніби пригадали, що сама природа кінематографу є поетичною...

Уроджений в Грузії вірменин Сергій Параджанов робив фільми і до „Тіней” і після. Лише тут він несподівано збагнув, що може зробити твір про споконвічних горян. Твір міг би бути вірмено-грузинським, бо навіть актори були з походження кавказці — осетинка Бестаєва, грузин Багашвілі, вірменин Єнгібарян. Але там був Іван Миколайчук, який несамовитим своїм талантом підкорив зусилля всіх. Фільм — фольк-опера, фільм символів, де навіть актор — лише фарба, став явищем у нашій національній культурі завдяки Миколайчукові, який приніс на екран іконописний український образ. Як довго всі на нього чекали!

Фах, майстерність, оригінальний смак Параджанова, відвага йти до кінця задуму (режисер одержав 13 доган від дирекції студії, кожна з яких могла зупинити виробництво!) і зчеп-

лення багатьох щасливих обставин — усе разом породило „Тіні забутих предків”. Фарби, які використовувалися у цьому творі, — істинно українські.

Серед небагатьох фільмів, які називають українськими, — „Совість”, яка не побачила масового екрану. Склалося так: режисер Володимир Денисенко, завзятий полеміст з репутацією інакомислячого, та оригінальний актор Кость Степанков вели на кінофакультеті режисерський та акторський курси 1963-1968 рр. Як студентську роботу, робили фільм безцензурно, без втручання кінофабрики-м'ясорубки талантів, котрих поглинає сіра маса, десятками років плекана комуністичною пропагандою.

Робота над „Совістю” була виверженням творчої енергії молодих незакомплексованих людей, які збігом обставин не змушені були мінятися самі в собі. Подібно, що вони заприсяглися відродити національний ні на кого не подібний кінематограф.

„Совість” має виняткову степову естетику, де переважають мізансцени людини і природи, де довкілля інколи виступає на перший план і виражає внутрішній психологічний стан людей.

„Совість” чи не вперше в українському кіно висвітлювала право вибору: чи віддати своє життя за справедливість, чи жити у брехні. Фільм мав ідейне досягнення: герой совісливо віддає своє життя за праведне діло, але все одно залишається переможеною правда — в тому є трагізм буття, філософська категорія якого ніколи глибоко не розглядалася у нашому кіно.

В Україні не часто тепер почуєш слово „совісливість”. „Совіслива людина” — носій традиційної народньої моралі — найвища оцінка. Вже від самої назви фільму „Совість” розпочинається процес самоаналізи.

Фабула фільму непроста: під час гітлерівської окупації звичайний сільський хлопець — не повстанець, не комуніст — убиває лютого коменданта. Шукаючи месника, фашисти вбивають закладників і сповіщають, що буде розстріляне усе село. Люди в селі знають, де ховається хлопець, але не видають його. Аби врятувати односельців, герой здається німцям. Проте колесо запущено і саме тут проявляється трагізм буття: німці замордовують усіх селян, згодом закатовують наречену і, на решті, карають головного героя.

Є у фільмі захоплюючий початок, є й трагічний кінець. Проте найголовніша ідея — вибір мети життя — відбувається у середині фільму, коли звичайний сільський хлопець зважує, як йому бути, для чого жити. Вибір обертається наче нічим — совість лишається поза матеріяльними предметами світу, які оточують героя. Може, саме це потрібно для майбутнього, для вищого?

Стрічку ніхто не забороняв, але й на екран не випустили. Проблематика „Совісти” не вписувалася у потік партійних декларацій, відійшла від „естетики” партійних канонів. „Народ не зрозуміє такий фільм”, — був вирок. Негатив було знищено.

„Потаємний німб цього видатного фільму завжди світився над Володимиром Денисенком, що б він потім не робив”, — свідчить Роман Балаян.

Режисер Володимир Денисенко усе життя мріяв створити фільм для України, де б головним був народній герой, і тим утверджувати національну гордість, духовну незнищенність народу. Але перебуваючи під „недремним оком”, мусив засвідчувати лояльність режимові. Як і всі кінематографісти, писав один сценарій для „начальства”, окремо — для себе; йдучи на компроміс, зраджував себе і друзів. Компроміс у творчості зруйнував мистця. Компроміс у творчості породив пристосуванство, угодництво — трагедія типова для мистців часу комуністичного режиму.

18-річним він поступив на акторський факультет Київського театрального інституту. Невдовзі стає кращим студентом, за що отримує право перевестися на курс режисерський і Сталінську стипендію. Повоєнний час був лютий і голодний, а найвища стипендія давала можливість вижити. Через декілька днів кращого студента без інкримінації, без вироку посадили. А той, хто його „заклав”, дістав ту саму Сталінську стипендію, бо „повідомив”, що В. Денисенко пише націоналістичні вірші. Під час обшуку знайшли зошит і весь час допитувалися, що було на вирваних сторінках. „Чернетка”, — цієї відповіді було досить, щоб молодий талант відсидів 5 років у засніжених таборах аж до смерті Сталіна.

— Душа батька не помінялася, — розповідає син Олександр. — Але над ним завжди висів Дамоклів меч таборів і страху. 1964 року разом з Павличком зробив „Сон” — фільм про молодого Тараса Шевченка, згодом „Совість”...

— Але ж 1981 року був „Високий перевал”...

— „Високий перевал” був переписаний, перемонтований. У задумі фільму відбувалася війна між НКВД і романтичними героями-бандерівцями. Фільм нищила цензура. У Держкіно, крім міністра Олененка, фільм приймали люди з КГБ. „Ми добре знаємо Денисенка, але якщо він не змінить цього, фільм не побачить екрану”. Під шаленим тиском довелося вирізати, перезнімати.

Батькові лишилося три літа до смерті — він помер у 54 роки. Фізично знищений таборами, вже у 30-ть мав геть сиве волосся. Він належав до покоління людей „зі страху”, усе життя боявся мук і тортюр. Те, як він помер, було продовженням його фільму „Совість”. А те, що батько зробив у „Високому перевалі”, настільки перекручено, що цей останній його фільм не має права на існування, — жорстокий висновок сина.

— Як людина, як українець, я вийшов з Гоголя і Шевченка. У 1963, коли мені було 5 років, мати повела мене на студію, де фільмували „Сон”. Я бачив живого Тараса Шевченка. Лише згодом я дізнався, що то був Іван Миколайчук. Це не могло не накласти на моє світобачення відбитки. Шевченко для мене живий, як мое минуле, — щиро править Олександр Денисенко, чорнявий потужний муж 33-х років з густим чубом і високим чолом, з характерним обличчям степовика, якого ніби спеціально ліпили з міцного і грубого матеріалу; зовні на диво подібний на Тараса Шевченка пори, відомої книжкою „Три літа”. Мати його — відома кіноактриса Наталя Наум і корінням і кроною своєю походить з околиці села Івана Франка; батько — кінорежисер Володимир Денисенко родом з тої землі полян, яку мережить річечка, що дала назву великому древньому народові та державі — Рось. В їхній родині, в їхній хаті завжди горіла українська свічка. Тут збиралася громада, якій цікаві були думки і прагнення господарів.

Олександр Денисенко закінчив у Москві акторський курс у Сергія Бондарчука та режисерський у Києві. Брав участь у створенні трьох десятків фільмів, останній з яких „Мана” вже третій рік чекає на завершення.

*
**

„Я був мученик своєї творчості”, — писав О. Довженко. Напередодні війни великий режисер розпочав роботу над „Та-

расом Бульбою". У колі друзів він любив пробувати епізод майбутнього фільму:

„Смертний бій козаків з ляхами. Гинуть хоробрі воїни, душі яких янголи несуть на небо. На хмарині сидить старий Бог-отець, добрий дідок у вишиванці.

Лине до нього душа загиблого козака.

— Це ти, Кукубенко? — питає Бог.

— Я, Господи.

— Чи ти не зрадив товариства?

— Ні, Господи..."

Кажуть, що Олександр Довженко в ті хвилини сам був дуже схожий на Бога. Хіба можна зрозуміти, що творилося у душі „орденоносця", коли світ тремтів під молотом на ковадлі?

Чи можемо похвалитися безкомпромісним творцем? Тиск був шалений, автори своїми руками різали „своїх дітей".

*
**

Дивної краси і сили був фільм „Пропала грамота" — заборонили. Пообіцяли режисерові Борисові Івченкові випустити, якщо фільм переосмислити і скоротити. І пропала „Грамота"! Після ошалілих переробок фільм все одно не бачив екрану 10 років. Лише гостям з-за океану стрічку крутили „під гумором" на конфіденціальних зустрічах.

Режим формував кінематографічні кадри для виконання офіційного мистецтва. Насаджувалися люди різних національностей (лиш би менше українців!), що робили не українське кіно, або й українське, яке не було українським. Наприклад, в 1950 році, коли режисер Ігор Савченко робив „Тараса Шевченка", оператора Данила Демуцького було замінено на московського Аркадія Кальцатого. Від „Дорогою ціною" Марка Донського до „Киянки", „Родини Коцюбинських" і „Ковпака" Тимофія Левчука герої наче були тутешні, але яке вони мали відношення до української ментальності? Таке саме, як „Комісари" Миколи Машценка чи „Ярослав Мудрий" Григорія Кохана...

Культурну еліту в Україні послідовно знищували. Деяко трималося на літературі. Письменники пішли до політики і тим визначили свою позицію, але кому ж зосередитися на культурній ниві? Яка біда нас навчить, особливо зараз, коли на родня мораль зруйнована?

Отже, чи не час Україні бути побаченою? Видовище безрадісне — Україна залишається совдепівською; совдепівським залишається її провід. Досі ніхто не сформулював програми розбудови нації, нема національної політики, немає і в кіно. Уряд не фінансує українські справи, отже, Україна залишається не для українців. Державу називають Україною, але чи це українська держава?

Майже припинилося виробництво фільмів. У час, коли ще не працює вільний ринок, немає приватної власности на засоби виробництва, Верховна Рада різко скоротила бюджетні видатки на кіно і тим прирекла його на загибель. Гучна ідея відродження національного кінематографа обернулася волянням про порятунок.

*
**

Афіші кінотеатрів рясніють назвами здебільшого американських „трілерів”, „вестернів”, бойовиків, які приносять 97% прибутків у прокаті. Решта припадає на фільми, які продюзовані у Москві або Санкт-Петербурзі. На фільми, вироблені на українських студіях, припадає 0,7% прибутку.

В кінотеатрах звучить російська мова. Якщо в 1991-1992 рр. було здійснено дублювання на українську мову 10 фільмів, то в 1993 році на дубляж уряд не виділив і шеляга.

Без рідної мови не може існувати національна культура. Кінофабрика — складне господарство з вартісною технікою. Але передовсім кіностудія — це численний колектив фахівців. Все це утримувалося за бюджетні кошти з метою „розвитку української національної культури”. Байка! У просторах студіях, у лабіринтах-коридорах, як і колись, не чути рідної мови, а культурою українською там і не пахне. Київську кінофабрику давно охрестили „гнийним прищем на тілі народньої культури, що узурпував ім'я Довженка”.

Чи є шанса відродити національне кіно?

Запускається Леонід Осика з фільмом про Олексу Довбуша. Віктор Гресь хоче поставити „Тараса Бульбу”. Вже сьогодні відомо, що це будуть фільми рівня того кіномистецтва, яке культивується в Україні, яке несла назвати українським.

Серед сучасних немає фільму, який годився б до порівняння зі світовими взірцями. Є „Кисневий голод” Дончика, „Козаки йдуть”, „У чеканні вантажу” Михайла Ілленка, „Го-

лод-33" Янчука, „Нам дзвони не грали" Федюка, „Біля сімейного вогнища" Савченка... Всюди — фальшивий екран, педалювання на симптоми хвороби суспільства, не визнаючи причин. Є цікаві моменти, але не більше, бо клішуеться те, що вже зроблено у світі. Але найголовніше — нема українського героя, його психофізики. І так буде, доки не з'являться українські режисери концептуалісти. Мистецтво — це художньо втілений світогляд.

За яким соціальним чи політичним замовленням народжується талант? В яких школах виховується?

Шанса відродження національного кіно з'явиться, коли ми станемо володарями землі, її багатств. Стосунки між людиною і землею — основа, лише на якій може розвинутися культура України. Життєдайні стосунки між людиною і землею, власництво на землю споконвічно притаманні нашому народові — це основа українця як такого. Доки не буде розподілена між нами земля, доти ми втрачатимемо і державу, і культуру. Лише з власности українців на землю може розпочатися економічний і культурний ренесанс. Для цього має змінитися державний устрій. Лад, який узаконить приватну власність на все те, що потребує мати власника, в тому числі на духовний здобуток (режисер, автор чи інший, хто продукує ідею, має бути власником цієї ідеї), буде ладом — творцем нації.

Божий промисел повертається до будь-якого народу, і, очевидно, українці завоюють свободу. Найбільша — духовна свобода людини.

За нових умов має змінитися кінофакультет, який ніколи не культивував української ідеї. На чолі кіношколи стояли запроданці, тому випускники плавали у безнаціональному просторі. До кіно завжди тяглася „золота молодь", яка відверто зневажала українство, для яких історія народу і держави — байдуже прочитана книжка, а не жорстокий досвід, часом спадковий. Більшає цинізму, користолюбства, легковажності. На екран накотилася брудно-чорна хвиля деградації: п'янки, бійки, мафіозі, підвали НКВД і розжарені личка дівчаток, що ритмічно гойдаються в різні боки кадру; наркомани, насильство, повії — тваринне життя.

Лише нові люди спроможні спинити цю брутальну повінь. Марно сподіватися, що нова хвиля з'явиться „самостійкою", — її треба готувати, вчити. Проте учні не з'являться, бо бракує вчителів — ось яке зачароване коло!

Чи не у самоосвіті порятунок? Має ж таки проявитися імунологічний захист народу!

Благородно витримати найгірше — наймудріше.

Дивна метаморфоза відбулася з кінодокументалістикою, яку Ленін задумував як кіногазету-пропагандиста. Бурхливі події 90-91 років покликали „вірних солдатів партії”, які десятиліттями співали панегірики КПСС і ганьбили „українських буржуазних націоналістів”, до наглої переорієнтації. Забуті „Командири індустрії”, „Ум, честь і совість епохи”, забуті „Упири”, „Золотий вересень”, забувають „провідні майстри” одягати ордени та лавреатські відзнаки, отримані за спотворення і фальш; у плянах моментально переорієнтованих (перекрашених!) фільми про Симона Петлюру, ОУН, героїв демократичного відродження. Заради справедливості слід згадати нешановану режимом купку документалістів, які чинили благодійний опір партійно-догматичному кіно, які й тепер не поспівають за китами актуальностей, бо змінений лише колір прапора, а суть і правителі залишилися старими.

...Кожні 54 роки наші пращури часів трипільської культури спалювали свої поселення і переходили на нове місце. Це був не лише звичай, в тому була потреба: вичерпувалися ресурси довкілля. Землі потрібний був відпочинок. Але перед тим, як спалити старе поселення, будували нове. Під сучасну пору ми багато палимо, руйнуємо, не задумуючись, де і як будемо жити.

— Більшість українців переконана, що хтось, якісь „чаклуни” винуваті в наших бідах, — стверджує Олександр Денисенко. — Так, ми конформовані. Але годі перекладати гріхи на плечі цілої нації. Роки постання молодого держави — час, коли треба розраховуватися за свої гріхи і за гріхи батьків своїх.

Хочу поставити „Страшну помсту”, яка вимагає жити за законами традиційної народної моралі. Доки ми не полюбимо ближнього свого, брата свого, ми не збудуємо нації.

Пам’ятаєте, у мудрого Гоголя: Бог сказав Іванові, щоб він сам вибрав кару побратимові. „Зроби, Боже, щоб усе потомство його не мало на землі щастя...” І Бог жахнувся: „Страшну кару ти вигадав, чоловіче...”

В кожному з нас сидить чаклун, він штовхає у прірву самих нас. Штовхаючи побратима, ми штовхаємо себе. Тому з розритої могили світить величезне око і воно плаче. Найнебезпечніший ворог — внутрішній...

— У свій час я розповів свій задум татові, — згадує Олександр Денисенко, — не творити ворога в собі. Страшна кара, яку придумав Іван для свого побратима, виявилася карою для себе...

За два місяці до смерті батько приніс мені друкарську машинку і сказав: „Пиши!”

„Страшна помста” повість „про одне давнє діло”, і фільм як заповіт батька.

Минуло два роки Незалежності. Чи не час Україні бути і почутою, і побаченою в світі?!

Мусимо це зробити самі.

липень 1993

Юрій Ткаченко
Київ

СПОРТИВНІ ТРИВОГИ - 93

Народ, який жив по обидва береги великої ріки, грецькі історики називали скитами. Скити були ратаями, бо їм, згідно з легендою, Боги скинули з небес плут і ярмо.

Праця на землі, життя у злагоді з природою вливали космічну енергію у хлібороба. Лад наших пращурів, узгоджений з річним циклом сонцевороту, був наскрізь пройнятий тим, що ми нині кваліфікуємо системою тілогартування.

Українці до початку ХХ століття були чи не найздоровішим народом планети. Казкові богатирі — породження могутнього здоров'я нації, і як наслідок, — найбільша кількість довгожителів, чи не найбільша в Європі середня тривалість життя.

Хто не знає наших борців, важкоатлетів, кидальників ваги? І до, і після легендарного Івана Піддубного українці тримали першість на світових аренах. Команда на чолі з Яковом Кущенком та Григорієм Новаком гідно могла змагатися зі збір-

ною світу. Леонід Жаботинський, Олексій Медвідь, Анатолій Писаренко, Леонід Тараненко — ці імена назавжди в пам'яті як прояв могутності.

Серед чемпіонів світу, Європи, олімпійських ігор — значна частина синів і дочок України. А скільки загинуло талантів на „будовах комунізму“, а скільки нескорених і тому репресованих; найстрашніше згадувати голодомор 33-го...

Вибух у Чорнобилі сколихнув увесь світ. Число жертв нинішніх і майбутніх викликає жах. Тоталітаризм замахнувся на самий генетичний код нації. Вже сьогодні колись наймогутніша, найздоровіша нація має чи не найкоротшу в Європі тривалість життя, смертність переважає народжуваність.

Здоров'я народу, власне, нації через молюх радіонуклідного й отрутохемікатного апокаліпсису та історичних катаклізмів — під загрозою знищення. Доба відродження загрожує перетворитися у час виродження.

Фінал Кубка України з копаного м'яча 1993 року був найдивнішим за всю історію спорту — вхід на стадіон був вільний, а трибуни заповнені менше, ніж наполовину. У тому ж травні-93 фінал Англії зібрав на „Уемблі“ за грубі гроші повну арену фанатичних прихильників, у травні-93 були повні стадіони у Мюнхені, Марселі, Мілані. Що ж відбулося в столиці незалежної України?

Навіть коли гриміла Друга світова війна, щовесни на обпаленій землі тяглися молоді пагони життя. Там, де не лишилося пристановища для високого мистецтва, копаний м'яч великодушно замінив зниклих тимчасово „Запорожця за Дунаєм“, „Гамлета“, „Дон-Кіхота“. Саморобні афіші в Донбасі повідомляли, що матч відбудеться „за будь-якої погоди“. Черепанова гора у Києві, як грушка цвітом у маю, була завжди обліплена захопленими уболівальниками.

Радість спортивної гри народжувала спрагу перемоги.
Кожний матч, мов прем'єра!

Кожний вихід на ударну позицію біля воріт розганяв пульс до 200!

Кожен гол — стрибок у полум'я радості!

Чи варто доводити, що копаний м'яч — найулюбленіший спорт в Україні? Бували матчі, коли кількість заявок на квит-

ки складала 700,000! Коли за квиток віддавали свій плащ, ціна якому — дві місячні зарплати... Голос стотисячника у центрі Києва під час битви з московським „Спартаком” чи ЦСКА чути було на околицях 3,5-мільйонної столиці.

Уболівали всі. Пам'ятаю, як прийшов зраділий зі стадіону, старенька мати обнімає і каже: „Я так молилася за нашу перемогу!”

1993. Про захоплення найчастіше чути таку відповідь:

— А які тепер захоплення? — На каналі полежати, на телевізор подивитися...

Куди зник дух наскрізь спортивного козацького українізму?

Де поділилися хоч би футбольні „фанати”?

Популярність команд навіть у найжорстокіший час тоталітаризму не вкладалася в рамки звичайного інтересу до копаного м'яча і була чи не єдиною можливістю вільного прояву патріотизму. Найзвабливіше мистецтво перемоги езоповою мовою означало: ми є, ми завжди будемо, скільки б не умирали, не повставали з попелу тіні наших пристрастей!

І раптом на другий рік так довго очікуваної Незалежності — несподіваний „подарунок” — безкоштовний футбол.

— Футбол, звичайно, не найдревніша професія, але як і кожна професія, вимагає поваги, — аналізує Олег Базилевич, головний тренер збірної України. — З яким серцем професіонал виступатиме, коли його роботу не цінують? Безкоштовний матч — принизливо для нас. Футбол — соціальне явище, видовище для мільйонів. Як не важко було людям жити, кожен завжди знаходив кілька шелягів заплатити за гру улюбленої команди!

Поняття „безкоштовний фінал” знецінює життя. Так Микита Хрущов на початку 60-х років постановив видавати хліб у їдальнях безкоштовно і тут же пообіцяв комунізм. Результати відомі — відтоді тридцять років імпортуємо хліб з Канади й Америки...

Причина зневаги до футболістів з'ясувалася досить скоро: новоутворені фірми, які блискавично і невідомо звідки нагребли гори грошей, вирішили викупити усі квитки на стадіон,

гонорово відчинити брами і в такий спосіб себе розрекламувати.

Київський стадіон-стотисячник — прегарна циклопічна споруда — тепер знаменитий хіба що шаленим базаром, де щодня перекупки збувають залежалий крам з Польщі, Туреччини чи Єгипту. Збирає цей найбільший в Європі бардак щодня по 200,000 душ...

Щось сокровенне зламалося в організмові суспільства, коли не цікавлять перемоги-поразки своїх, наших, рідних...

*
**

...Оксана батька не пам'ятає, завжди жила з мамою. Два роки тому її матінка захворіла на рак і померла. Оксана залишилася сиротою.

„Цю дівчинку поцілував Бог!”

„У фігурній їзді відбувся переворот. Від 1914 року не було випадку, аби дебютантка стала чемпіонкою!”

„З'явилося дівча, яке все перевернуло догори ногами!”

Минуть роки. Сучасники, ровесники Оксани Баюл згадуватимуть свою молодість і Весну України. Пам'ятатимуть, як серед марноти і злиднів відбувся подвиг юної землячки, що злетіла у дивовижному піруеті найвище від усіх на Землі.

„Козацька кров пульсує і живе!”

З яких глибин нашого козацького роду піднімаються на світ білий потужні таланти, незбагненні сили? 15-річне дівча з України уперше приїхало на чемпіонат і поставило на коліна шанувальників цілого світу.

Скептикам відібрало мову.

В Україні штучні ковзанки маємо лише у п'яти містах, а вже відомі Віктор Петренко — олімпійський чемпіон і чемпіон світу, Дмитро Дмитренко — чемпіон Європи, Оксана Баюл — віце-чемпіонка Європи і чемпіонка світу-93. Хіба це можна назвати випадковістю? Пояснення просте: раніше наших спортсменів на міжнародних змаганнях не бачили, бо не могли продертися крізь пута Москви, де до України і українців завжди ставилися з упередженням. Диво дивнее: на юніорських змаганнях серед переможців постійно були наші хлопчики (останній з них Євген Плюта — чемпіон світу-92) танцювальні й спортивні пари. Але далі нас не пускали. Оксана Баюл три роки не могла вскочити на юнацький чемпіонат світу. Лише само-

стійна Україна виставила повну команду. Результати — очевидні!

— Коли я вийшла на ковзанку, — розповідає Оксана, — відразу побачила суддів. Вони дивилися на мене, як удави на крілика. Це було дуже страшно.

Які треба мати нерви, яке прагнення перемогти, щоб закохати у свою їзду „удавів” і примусити їх посміхнутися?

„Цю дівчинку поцілував Бог!”

Нині рівень спортивних досягнень в Україні не може бути високим, бо знизився рівень життя в цілому. Мотивації зрозумілі. Але наші перспективи світлі. Тому є приклад фігуристів. „Хто дбає — той і має”. Якщо є твердий намір розвивати певний вид, — успіхи будуть.

Українці серед притаманних рис мають талант до тілогартування, до спорту. Моторика, психічна побудова, генетична природа — морфологія українців унікальна, і це фахівці доводять з математичною точністю, не залучуючи антропологічних вимірів. Так вже склалося, що дагестанці мають талант до боротьби, кенійці — до бігу на далекі відстані, у Скандинавії значні успіхи у стрибках з трампліна на лижвах... Українцям притаманні футбол, силові види спорту, легка атлетика, фехтування, фігурна їзда... Навіть у невластивих для нас зимових видах Віктор Гончаренко з Харкова, Віра Бринзей з Івано-Франківська мали світову славу; Олександр Батюк з Чернігова мав чи не волове серце й легені-міхи і при найпершій нагоді доводив свою фантастичну любов до лижів блискучими результатами. Один Сергій Бубка (Сергій постійно підкреслює, що він українець, що репрезентує Україну) з його 34 світовими рекордами може бути унікальним прикладом таланту нації, який проростає міцними пагонами із призабutoї козацької давнини.

Славнозвісні запорожці мудро вміли приховати багатство своєї культури під безжурним гультьайством чи монастирським аскетизмом...

Запорозькі системи тіловиховання, які збереглися у старовинних звичаях та народніх діях розсекречують козацькі таємниці. „Парубоча вежа”, яка вивершує аркан у буковинських забавах, гартує колективну спритність та неабияку силу. Застосовані у гопаку пластичні образи розгортаються в доско-

нале бойове мистецтво, що не поступається перед східними школами.

Отже, давним-давно нам заповідано багатство традицій фізичної культури.

Щойно після проголошення Незалежності було утворено міністерство у справах молоді й спорту як прояв турботи уряду про здоров'я народу в часі біжучому і майбутньому. Очолив міністерство Валерій Борзов. Саме в його особі всіма гріхами засвітилися парадокси проблем спорту.

Міністер народився у Старому Самборі. Перші спортивні успіхи мав у Новій Каховці на півдні України. Дві золоті медалі у бігу на Олімпіаді в Мюнхені зробили його ім'я легендарним. Борзов багато вигравав, і його називали „машиною для виборювання медалей”. Пізніше він став комсомольським функціонером, очолив Комітет спорту.

У той час вже вірили, що імперія ось-ось розвалиться. До Спортивного комітету приходили листи із запитанням, чому Україна не має власного футбольного чемпіонату; чому Україна — член ООН, але не член ФІФА? Адже малесенька Мальта або Люксембург беруть участь у чемпіонатах світу, а Україна, маючи потужну спортивну базу і широко відомі досягнення, не відома за межами СРСР... Листи ховали, передавали прикріпленому до Спорткомітету співробітникові КГБ.

Імперія закономірно розвалилася, і виявилось, що український спорт не готовий до самостійної репрезентації: відсутні власні організаційні структури, бракує суддів, немає підготовлених стадіонів з належною кількістю освітлення, роздягалень, прес-центрів тощо.

Імперія канула в Лету.

Росія оголосила себе спадкоємницею СРСР від майна до міжнародних зв'язків, монополюючи захопила усі контракти зі світовими фірмами — одне слово, Москва знову нас пограбувала. Довелося розпочинати мало не з нуля.

Уперше стало відомо (цей документ на нашому терені розголошенню не підлягав), що валютний фонд України за 1992 рік складав \$171,116,738. Нудно розбиратися у злидінних циф-

рах, проте нарешті ми довідалися, що витрати на спорт складають лише 0,1% валютного фонду держави. А вже на перше півріччя 1993 року Кабінет Міністрів виділив міністерству у справах молоді й спорту втричі більше — \$626,300, але це все одно набагато менше, ніж в інших європейських державах.

За 40 років (1952-1992) у складі об'єднаної олімпійської команди колишнього ССРСР брало участь 639 спортсменів з України (це крім тих, яких переманили жити і виступати в Москві); вони вибороли 443 олімпійські медалі — 196 золотих, 128 срібних і 119 бронзових. Яка питома вага тих перемог? Якщо, наприклад, обрахувати Олімпіяду в Римі і виділити здобутки українських спортсменів, то вслід за ЗСА на другому місці була би Україна...

Чи спортсмени з України, виступаючи під прапором ССРСР, усвідомлювали, що вони українські спортсмени? Тоталітаризм — це щоденний обшук душі. Душу люди ховали. Важко залізти у заховану душу і тепер, але, думається, прояв національної свідомості був майже неможливий. Вихованню молоді приділяли особливу увагу, особливо вихованню спортсменів, яких готували для виступів за „залізною заслоною”. Власне, як формувалася *"Homo Sapiens"*, добре відомо.

Подібно до того, як гігантськими потоками води вимивають порошок золота, так комуністична пропаганда промивала людські мізки. Тих, хто упирався, називали інакомислячими, дисидентами. Таких в різний спосіб виховували. Тоталітаризм — щоденний обшук душі. Непокірну душу розчавлювали.

Віктор Цибуленко — один з найвідоміших спортсменів, багаторазовий чемпіон і рекордсмен. Батьки лишили Вікторові у спадок гігантську силу, спритність, кмітливість — його спис переможно літав по аренах цілого світу.

...Рід його з Фастівського кутка на Київщині було репресовано, бо Цибуленки були заможними селянами — „жулаками”. Начебто у Віктора є всі підстави мати образу, гнів до режиму, який розкидав його родинне вогнище. Навпаки! Віктор Цибуленко жаліє за тим, що розвалився Советський Союз.

Як і чимало народжених українцями, Віктор Цибуленко до українства себе не зараховує.

Борис Онищенко — багаторазовий чемпіон світу з п'ятиборства. Він краще всіх умів стріляти, бігати, плавати, мчати на коні, трохи гірше володів шаблею. Вправний, дужий, красивий Борис з істинно українським прізвиськом Онищенко — чи відчував себе українцем? Чи ніс він образ українця?

...Монреаль-78. Борис дуже добре розпочав олімпійську туру. У київській спортивній газеті був підготовлений великий матеріал, який передрікав нову гучну перемогу. І раптом о 12 годині ночі дзвінок до редакції — матеріал зняти, надруковану газету — під ніж!

Історія спорту повна всіляких шахрайств — від хитро-мудрих вивертів до навіжених вибриків. Чого не придумували мудрагелі, аби перемогти! Вершина винахідливості належить Борисові Онищенкові, який так зумів приєднати свою шаблю до електронного таблю, що реєструвалися уколи, яких не було, реєструвалися від... гудзичка на його шаблі! Таємне, як правило, стає явним, і з гучним скандалом Онищенко був дискваліфікований, випроваджений додому під наглядом двох агентів КГБ.

В Україні ця історія не набула широкого розголосу.

Ще менш відомий на батьківщині випадок, який стався наприкінці 80-х років у Румунії на змаганнях веслярів. Юрій Герцик, який виступав за збірну ССРСР, виграв звання чемпіона Європи і, як переможець, мов право проїхати на взаємне вітання перед трибунами. Невідомо звідки Юрій вихопив блакитно-жовту фану і під схвальні оплески глядачів дефілював з національним прапором України. Яка його доля? Спорт облишив, учився в медичному інституті, голодував у жовтні-90 разом зі студентами на майдані Незалежності у Києві...

**

У незалежній Україні майже кожна спортивна подія — історична, бо, як правило, відбувається вперше. Перші національні чемпіонати стали змаганнями державного — найвищого рівня.

Визнано наш Національний Олімпійський комітет, визнано федерації, кипить робота над входженням до міжнародного співтовариства. Прийнято постанову Кабінету Міністрів про

підготовку до перших в історії України зимових і літніх Олімпійських ігор, у першому читанні прийнято Закон про спорт.

Уперше гордовито тріпоче наш національний стяг на честь переможців на міжнародних змаганнях.

Уперше лунає наш національний гімн.

Уперше, ми зрозуміли, як важко реалізувати свою незалежність якщо немає валютних коштів, патріотичного і професійного ставлення до спортивної справи, якщо господарювати муть безініціативні люди. Інакше чим пояснити відтік українських спортсменів до Європи, Америки, Африки, на Близький та Далекий Схід? Як і раніше, не гребують пропозиціями з Росії.

Вихованці українського хокею успішно грають по всьому світу. Лише в НГЛ Житник виступає в Льюс-Анжелесі, Годінюк у Калгарі, Христич у Вашингтоні. Хокеїстів українського походження в сезоні 1992-93 років в НГЛ нараховували біля двох десятків. Повна дружина українців у НГЛ! Чому хокей серед вихідців з України користується найбільшою популярністю, а в краю лишився єдиний клясний клуб „Сокіл-Ескулап”?

Саме відчайдушні спонсори київського „Сокола” з концерну „Ескулап” відправили нашу національну збірну на чемпіонат світу у групі „С”. Доля української дружини мало цікавила ті державні структури, які повинні були про це дбати. Тому не в міжнародньому експресі, не в спеціальному авіалайнері — в „реліктовому” автобусі, який пихкає вже 19-й рік, наші спортсмени долали 1500-кілометрову дорогу до словенського містечка Блед, яке зручно вместилося поміж доломітових Альп.

Добре, звичайно, що бізнесмени щиро зацікавлені у підтримці популярного у світі хокею. Але лячно за державу, яка безсоромно відвернулася, лиш пообіцяла посильну допомогу „після повернення”. Це нагадує стару анекдоту, коли у божевільні хворі стрибають у порожній басейн, а їм обіцяють: „Якщо добре себе вестимете — налиємо води”.

Головними суперниками наших була збірна Латвії, бо команди Південної та Північної Кореї, Бельгії, Ізраїлю поступалися клясою. Матч попереднього турніру Україна-Латвія зібрав ушент заповнений Льодовий Палац. Драматичний поеди-

нок (наші хлопці на початку третього періоду програвали 1:5) завершився внічию 5:5. Потім українці виграли поспіль 5 зустрічей і завоювали щирі симпатії місцевих уболівальників. Словенці, команду яких збірна Латвії вбила з боротьби за золото, бажали перемоги нашим. У фіналі знову двобій з Латвією, але тепер 0:2, хоча симпатичні трибуни Любляни ревіли „Україна! Україна!”

Програла перед сильною командою, чимало хокеїстів якої виступають за провідні клуби Італії, Швейцарії, Німеччини. Тренував латвійців відомий Гельмут Балдеріс, який пройшов школу армійців Москви та школу НГЛ.

Українських хокеїстів, які здобувають славу для відомих у світі клубів, ніхто навіть не запрошував. Економічні катаклізми не сприяють, звичайно, розвитку спорту. Але це не може бути виправдовуванням того, що праця багатьох десятиліть над створенням школи українського хокею піде за вітром.

Національна збірна повернулася зі срібними медалями чемпіонату світу в групі „С” і з гіркотою дізналися, що льодовий майданчик у центрі Києва, де тренувалися юні хокеїсти — зміна нашого хокею, перетворили на крамницю продажу автомобілів. Про яке майбутнє збірної мова, коли понад 600 дітлахів опинилося на вулиці?

— Порівняймо з малесенькою Словенією, — каже капітан збірної Анатолій Найда. — У містечку Блед 5000 мешканців, а Льодовий Палац збудовано на 2000 глядачів. І жодної проблеми з вихованням молоді.

*
**

Підупалий стан українського спорту пояснюється передусім катастрофічним станом економіки, низьким рівнем життя народу. Розвій спорту сильно гальмує створена советською системою бюрократична машина так званих ДСТ — добровільних товариств з незліченною кількістю нероб-начальників. „У нас загадковий шлях, — учили московські партократи, — загадкова слов'янська душа”. Щороку ці „товариства” одержували „згори” великі кошти від державного бюджету і наказ „розвивати спорт”. Народні гроші губилися в адміністративному шарварку „Зеніту”, „Спартака”, „Динамо”, „Колоса”, „Авангарду” та інших.

Розумні люди не пропонують вигадувати „дерева”ного ро-

вера" — у цілому світі функціонує система спортивних клубів. Клубна система за місцем проживання з членськими внесками і пільговими умовами для деяких верств населення з гаслами „від масовости до майстерности” побудує драбинку вишколау — дитяча, юнацька, вища школа — професійний спорт.

Існуючі споруди належить наразі безвідплатно передати від ДСТ клубам. Наприклад, стадіон „Метеор” належить найбільшому в світі концернові виробництва ракетної техніки „Південмаш” у Дніпропетровському. Престижно було мати свій стадіон. Грошей ракетники не лічили — щедрою для них була державна кишенька. Тепер почали рахувати, що утримання стадіону, спортивної школи та залі дають збитки, робітники тим не користуються, отже, який з того зиск? Сам по собі напрошується висновок — на базі відомого „Метеору” утворити спортивний клуб.

Уся армада бюрократів — всі вони завжди були типовими партократами — встала на дибки. Клубна робота відбирає від них крісла і добру платню. При клубній системі вони будуть непотрібні.

Міністерство молоді й спорту плянує бути нечисленним за кількістю з функціями координатора. Найголовніший його клопіт — національні збірні країни. А спорт розвиватимуть клуби. Винятком будуть ті види, які без державних субсидій не зможуть існувати. Як от, фехтування — камерний вид, що не збирає багато глядачів, та й реклами на цьому не зробиш. Те ж саме стосується п'ятиборства, вельоспорту, деяких інших видів.

*
**

Найперше — спорт для здоров'я.

Але всіх цікавить спорт вищих досягнень. Чемпіони — приклад для молоді, для заохочення дітей. Хай із 100,000 спортсменів виросте лише один майстер — решта досягне рівня спортивної форми і міцного здоров'я.

Жартують, щоби братися за спорт вищих досягнень, треба мати добре здоров'я. Видатний успіх одного спортсмена або команди визначає престиж країни.

Жодна держава не може існувати без спортивних амбіцій. Без демократичного ладу і високого рівня життя важко досягти високих результатів, проте для перемоги самої лише май-

стерности, фізичних зусиль замало. Потрібне усвідомлення, хто ти є і кого репрезентуєш. Нарешті ми дочекалися моменту, коли на урочистостях наші спортсмени кладуть правицю на серце і співають національний гімн. Нарешті спортсмени з краю виступають як громадяни держави Україна, нарешті відчують себе українцями.

*
**

Навесні 1993 року прийнято „Закон про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”. Це перша цеглинка, підмурівок, на якому будуватиметься молодіжна політика, створюватиметься українське молодіжне законодавство.

Підписано Указ президента, є Постанова уряду про необхідність телевізійних трансляцій найбільших міжнародних змагань — не секрет, що заохочення до спорту найефективніше через телебачення. Україні надали право транслувати зимову Олімпіаду-94, чемпіонати світу з футболу 1994 та 1998 років. Для здійснення цього проекту необхідно мати станцію „Ютелсат — 2”. Під гарантію ЕВІ (Європейської мовної спілки) здобуто пільговий проект, монтаж безкоштовно вестиме „Атлантик Саєнтифік”. Ціна на трансляцію спеціально для України знижена у 10-15 разів, але й цих коштів наше телебачення не має, хоча потрібно лише \$500,000 щорічно. Брак валютних коштів ставить під сумнів участь України в міжнародних проектах. Несплата навіть пільгових внесків дискредитує країну.

*
**

Сергій Юран, який за добру платню грає у Португалії за „Бенфіку”, збирається на березі Атлантичного океану будувати будинок, архітектурою подібний до традиційної української хати.

Півзахисник Литовченко у Греції за власний кошт купив комплект форми для національної збірної копаного м'яча.

Олекса Михайличенко — визначний футболіст краю. Тричі вигравав звання чемпіона, у складі олімпійської збірної колишнього СРСР виграв золото на Олімпіаді у Сеулі, срібло Європи, проте восени 1990 року, коли зовсім порожньо стало у динамівській скарбниці, Олексія вигідно „продали” до „Сампдорії”. Там він став чемпіоном Італії, згодом чемпіоном Шотландії разом з „Глазго Рейнджерс”.

Андрій Канчельскіс став чемпіоном Англії у складі „Манчестер Юнайтед”.

Ну хто з наших „легіонерів” не хотів би грати за національну збірну України? А федерація футболу — ані пари з уст!

Спортивний вік досить короткий, ось і грають тепер за збірну Росії по 5-6 футболістів — вихідців з України.

Доки в уряді, у міністерстві молоді й спорту, у федераціях будуть правити колишні партократи, безініціативні люди, багато українських талантів здобуватимуть славу не своїй землі.

„Земля наша велика, рясна і розкішна, — писав тисячу років тому Нестор Печерський, — але порядку в ній немає”. Досі немає.

Серед літа-93 у Боффало відбулися Всесвітні студентські ігри.

Міжнародні інформаційні агентства наввипередки повідомляли про феномен українських спортсменів, які наробили чимало переполоху на Універсіаді. Позаду нашої збірної опинилися Італія, Німеччина, Японія, Франція... Українська дружина, яку щойно прийнято до Всесвітньої студентської спілки, привезла додому 26 нагород — 11 золотих, 6 срібних, 9 бронзових, що означає четверте місце у неофіційному заліку.

Цивілізований світ ніяк на може второпати, як це в Україні, де тотальна фінансова скрута, де дитячий спорт кинуто напризволяще, виростають чемпіони. Дебют наших студентів немало подивував спортивну громадськість світу і сповнив законною гордістю українців на Землях і в діаспорі. На устах — „ще не вмерла Україна!..”

Успіх українців на Універсіаді лиш підтверджує талант нашого народу до спорту, до тілогартування. З найглибших глибин козацького роду Незалежність піднімає на Світ Божий потужні сили.

Народ мій є.

Народ мій завжди буде.

Ніхто не перекреслить мій народ.

травень — липень 1993

ВІК ЖИВИ – ВІК УЧИСЯ!

Настав для мене той час, коли треба сісти за перо і спробувати викласти на папір свої міркування про найбільш для мене повчальні життєві ситуації. А то літа пливуть як ріки, вітри часу затирають в пам'яті окремі епізоди пережитих пригод і, якщо ми не спроможемося на відтворення їх, то що залишиться після нас нашому поколінню?

Відомо, що шкільна наука необхідна і дуже корисна, та життя ставить нерідко такі завдання, приносить такі несподіванки, що справитися з ними не можуть навіть найбільш освічені люди. Значить, потрібна ще й життєва школа, досвід, якщо не власний, то бодай запозичений. Якщо чекати на власний досвід, то не завжди вистачає часу на його використання. На жаль, життя людське не довге, а, найголовніше, не визначене; ніхто не знає, скільки йому виділено прожити. В народі кажуть, що це уділ долі, а науковці вважають, що вже при зачатті є закодовано все, але ким і як, це велика таємниця, яку невідомо, чи вдасться розкрити. Люди зробили так багато й неймовірно складні відкриття у різних галузях, та про себе, здається, найменше знають. Анатоми вивчили і визначили будову тіла, фізіологи дослідили функції організму, окремих органів, клітин. Лябораторії з модерною апаратурою допомагають науковцям вияснити стан, склад, форму і т. п. досліджуваних об'єктів, але увесь цей, нагромаджений століттями досвід, не може дати вичерпної відповіді про тривалість людського життя, чому одні можуть побороти збудника захворювання, а інші — ні, чому одні можуть керувати своїми емоціями, вчинками, а інші — ні і т. п. Таких питань можна було б ставити безліч, як і можна знайти безліч різноманітних пояснень, часом навіть суперечливих. І не дивно, бо вже здавна людство шукає на них відповідей.

Як часто в одній родині народжуються діти такі різні, не лише фізично, виглядом, але й вдачею, здібностями, тому що кожна одна людина — це окрема індивідуальність, особистість. Багато залежить, в якому середовищі живе дана особистість, проте й середовище не можна вважати визначальним фактором, бо ж в одному і тому ж середовищі живуть дуже різні індивідуальності. На одних те саме середовище може впливати або додатньо (позитивно), або від'ємно (негативно).

А скільки питань виникає, коли застановитись над таким притаманними людині властивостями як любов — ненависть, геройство — боягузтво, працьовитість — неробство, чесність — брехливість, щирість — скупість, скромність — зухвалість і т. п., чи щастя — нещастя, радість — смutek. Вони по-різному сприймаються, по-різному проявляються, по-різному визначаються. І чим глибше вникати в сутність особистості та намагатися пояснити її властивості і все те, що їй присуще, тим більше зростає коло питань, на які ще ніхто не зумів дати однозначної і переконливої, науково обґрунтованої відповіді. Відомо, що людина так по-різному сприймає звук, музику, кольори, тепло чи холод і ми звикли казати, що це така особливість людини, бо іншої відповіді ми не знаємо. Хоч ми навчилися в якійсь мірі удосконалювати, або, навпаки, позбуватися шляхом додаткових зусиль окремі нам присущі властивості, запобігати проявам багатьох недуг але ще в багатьох випадках ми безсилі допомогти собі, бо над нами діє зверхня сила. Божа воля. Я, в усякому разі, пояснюю собі саме так, коли задумуюся над тим, що досі виходила ціло, здавалось би, з безнадійних ситуацій.

Кожен з нас на своєму життєвому шляху зустрічався з такими колізіями, з якими не кожному вдавалось справитися. Ці випадки глибоко закарбовуються в пам'яті і залишають свій слід у психіці людини. Ми знаємо, що нерідко від таких високо емоційних переживань люди божеволіють, раптово сивіють, втрачають мову, пам'ять або навіть умирають. Лише сильна віра і тверезий підхід до ситуації, що оклалася, допомагають знаходити вихід. І саме тут велике значення має життєвий досвід, свій власний чи набутий з книжок, який підказує, як можна виходити з різних непередбачених ситуацій.

Ось чому так важливо ділитися нам своїм досвідом, описувати ті події, з яких нам удалося виплутатися, бо це і є наша життєва школа.

ГЕЙ НА ІВАНА, ГЕЙ НА КУПАЛА

Тому, що пригода, яку хочу описати, сталася на Івана-Купала, постає в пам'яті кожного року в день Івана-Купала. Була чудова літня погода, настрої святковий, а, крім того, день іменин вуйка Івана, у якого в цей день щорічно збиралася близька родина і друзі. Вуйко Іван хотів пригостити своїх гостей

свіжою рибою, з якої вуйнка робила смачні страви, тимбільше, що вуйко сам був любителем-риболовом. Отож, рененько вибрався на рибалку, щоби мати свіжу рибу до столу. Повернувши з рибалки, взявся за чищення риби, а гачок чомусь вкинув до одної із приготовлених для гостей чарок, не сказавши про це нікому. Я прийшла трошки скоріше, щоб допомогти вуйнці до прийняття гостей. Вуйнка доручила мені накрити стіл на сподівану кількість гостей. Весь посуд був уже попереднього дня приготований і перемитий, залишилося лише порозставляти на столі, що я і зробила. Невдовзі почали сходитися гості. Як звичайно, вуйко наповнив чарки для першого тосту, ми готувалися проспівати „многая літа”, як тут, раптово, один із гостей якось дивно скрикнув, а згодом почав кашляти, з очей йшли сльози, сказати щось не міг, бо кашель душив, а тільки щось показував на горло рукою, весь почервонів. Вуйко Іван підбіг до нього і, думаючи, що гість захлиснувся, почав щосили бити рукою по потилиці. Та це нічого не помагало, а гість почав синіти. Хтось з присутніх додумався і чимдуж побіг за лікарем, який мешкав у недалекому сусідстві. Нам, усім присутнім, було прикро дивитися, як на очах знемагає людина, і ніхто не знає, як допомогти. На щастя, скоро прийшов лікар, і хоч від потерпілого не міг нічого довідатися, та вуйко пригадав собі, що вкинув гачок у чарку, кинувся на кухню, де були чарки і зрозумів, що чарка з гачком напевно попалася потерпілому. Лікар вирішив зафіксувати щелепи, щоб перевірити горло і тоді побачив у горлі гачок, зачеплений за слизову горла. Довго не думаючи, пинцетою зачепив гачок і вирвав його. Потерпілий скоро перестав кашляти, але був дуже знесилений, а з горла показалася кров. Тепер вже можна було його взяти до лікарні і відповідно обробити рану в горлі.

Звичайно, про якусь забаву вже не могло бути мови, навпаки, почалися вияснення, хто винен, що гачок опинився у чарці на столі. Це були найбільш невдалі, але пам'ятні іменини вуйка, про які в наступних роках згадувалося вже з гумором, а винним залишився малий гачок на риби.

ЧОРНА ПАНІ НА ЦВИНТАРІ

Минув місяць, відколи у моєї приятельки помер чоловік, а вона все ще щоденно, після роботи ходила на цвинтар помо-

литися, засвітити свічку, посидіти біля гробу і поділитися у думці всім, що відбулося за день. Інакше не могла повертатися з праці додому.

Йшло до осені, дні ставали коротшими, у сутемках виходила з цвинтаря. Так, одного дня, прийшовши, як звичайно, на гріб, засвітивши свічку і помолившись, сіла на лавочку біля гробу, передумуючи пережити, не зчулася, як заснула. Збудили її чоловічі голоси, які доносилися з головної дороги цвинтаря. Свічка догоріла, навколо темно і вона поміж гроби пішла в напрямі дороги, звідки доносилися голоси, бо знала, що це робітники повертаються з вечірньої зміни з деревообробного комбінату, які мешкали за цвинтарем. Одягнена була на темно, кроків її не було чути, бо йшла травкою, та коли вона вже наближалася до дороги, то побачила, що раптово ті люди почали втікати. Напевно, запримітивши темну постать серед гробів у північний час, яка наближалася до них, мусіли подумати, що це привид, або, як кажуть у народі — дух. Тоді і моїй приятельці стало страшнувато, бо як чоловіки втікають, то й вона почала бігти за ними. А це додало ще більше страху утікачам, як побачили, що „чорна пані” таки переслідує їх, вони як могли, скоріше повтікали, не почувши вже голосу моєї приятельки, яка хотіла якось їх заспокоїти, та нічого у той час не могла придумати, що сказати, тільки підкрикнула — то я! Не відомо, чи під тупіт ніг у бігу вони щось почули, здається, що той голос додав їм ще більшого страху. І приятельці стало не по собі, вона так бігцем вийшла з цвинтаря і швидкою ходою пішла додому, не стрівши нікого по дорозі, бо містечко невелике, хто в таку пізню пору ходить?

Казала, що вже цілу ніч не могла заснути, бо перебила собі сон на цвинтарі і думала, хто ж то був, що сталося, що так втікали робітники?

Рано, як звичайно, пішла на роботу. Ще не встигла розказати про нічну пригоду, як співробітники випередили її з розповіддю, не припускаючи, що й вона була свідком, лише хотіли її попередити, щоб вона не ходила на цвинтар вечорами. Почувши розповідь, довідалась, що сталося нещастя. Один з робітників знаходиться у лікарні в тяжкому стані — удар серця. Спочатку приятелька хотіла спростувати, що то не „пані в чорному” гналася за ними, що це була вона, але побоялася, що її будуть звинувачувати у тому, що сталося нещастя. Той чоловік, який дістав удар серця (чи то з надмірного бігу, чи зі

страху, а може так збіглися обставини) довго був у важкому стані, але якось вижив, лише втратив працездатність. Моя приятелька досі переживає, що, можливо, вона стала причиною всьому. Безумовно, скінчилися її щоденні ходження на цвинтар, а люди з часом додавали різні подробиці до тієї нічної пригоди. Сміливці далі ходили через цвинтар після роботи домів, кажучи, що боятися треба не мертвих, а живих, самі не знаючи того, що вся та історія з „панею в чорному” вийшла від живих і головною особою в ній була моя приятелька.

А моя приятелька не має від тоді спокою, все думає, як їй поступити, щоб не мала родина і сам потерпілий до неї жалю за те, що сталося. Мені також трудно було їй щось порадити, як поступити, щоб зняти тягар зі себе і одночасно виправдати себе перед потерпілим, який став непрацездатним. А як думаєте Ви?

ПЕРША СИБІРЬСЬКА ЗИМА

На все життя запам'яталася мені перша зима на висилці в Іркутській області. Нелегко привикнути до 50-градусних морозів, з якими нема жартів. В одну мить можна відморозити щоку, руку. Не раз до плачу доходило, як відходили запарі, не раз зустрічні звертали увагу, що побіліла щока, а значить треба негайно розтерти снігом, бо то ознака початку відмороження. Уже при 40-градусному морозі діти не мали шкільної науки. Дорослі закутувалися, як могли, залишали лише не закритими очі, і ті на дворі скоро покривалися інеем на віях, та на роботу треба було йти.

Найсильніші бувають на Сибірі морози „рождественские” (різдвяні) та „крещенские” (йорданські), так місцеві жителі називали січневі і лютневі морози. В такі морозні дні, звичайно, відбувалися „л'янки”, пили спирт, запиваючи водою, або брагу, хто не мав спирту, закушуючи соленими грибами та підмороженою капустою. Пили всі, від малих до старих, пояснюючи, що вигрівають організм, хороняться від простуди. Ми, виселенці, до того не бралися, може тому так мерзли. Але, напевно ще й тому мерзли, що в нашій кімнаті не було печі. Кімната ogrівалася залізною пічкою, від якої тепло не доходило до стін, які цілу зиму були вкриті інеем. Перед сном постіль треба було погріти біля пічки, бо за день вихолоджувалася до

льодяної. Лягали опати одягнені і, лише поступово закріпившись, знімали верхній одяг. Так само ранком одягалися у ліжку, бо ступити босого ногою на підлогу все одно, що на лід. Ноги замотували в онучі і відразу у валянки — необхідне зимове взуття на Сибірі. Вода у відрі замерзала, хоч ми намагалися підтримувати вогонь у пічці цілу добу.

Дні були подібні один до одного, скоріше минали при роботі, а найгірше було, коли наступали свята. Тоді згадувалися сімейні святкові традиції, Свят-Вечір з кутею, різними стравами, ялинкою, колядками, гостями, про що тут не могло бути й мови. І все ж, ми пекли якісь пиріжки з черемхою, варили капусту, часом була риба. Для доні я зробила ялиночку, прикрасила саморобними ланцюжками та сніжком — яка то була радість дитині!

Ми отримали багато святкових побажань, і всі бажали нам скорого повернення на рідну землю, подавали надію на кінець „панування диявола” і це підтримувало нас на дусі.

Довга сибірська зима, здавалося, нема їй кінця, виснажувала наші сили, бо, крім гливкого хліба, підмерзлої картоплі і капусти, часом мороженої риби, незамінного „кип'яточку” не було тут іншого харчу. Підтримували нас посилки від родини, але вони йшли до нас так довго, що нерідко те, що там знаходилося, не було вже придатне до їди. Хотіли нам зробити на свята кращу посилку і додали декілька цитрин, які не лише самі поплісніли, але й від них попсувалися і всі інші смачні речі, а ми лише мусіли задовольнитися добрим наміром наших друзів, не скориставши нічого з посилки.

За роки висилки було чимало таких епізодів, які глибоко вкарбувалися у пам'ять. Крізь призму років міняється оцінка тієї чи іншої події, фрагменту, людини, стираються окремі періоди життя зовсім з пам'яті, вщухає гострий біль, завданий безвинно, та одне й те ж питання нуртує постійно: „Чому і за що?” Трагедія одної людини — це саме по собі велике горе, та коли вона переростає у трагедію мільйонів — це вже народній катаклізм. Було б непростимим замовчувати і не залишити наступним поколінням все пережите нами. І не тому, щоб виставити себе багатострадальними, вилити свої жалі, а більше тому, щоб застерегти від фальсифікації оцінки епохи, яка породжувала такі людські трагедії.

ЩАСТЯ У НЕЩАСТІ

У моєму житті чомусь щастя приходило в парі з нещастям. А що дійсно так, хочу привести хоч один приклад з численних в моєму житті.

Коли одного разу, їдучи у закритому вагоні, після перебування у Коломийській тюрмі, вже на заслання у Сибір, поїзд зупинився, відкрилися двері і понісся голос конвоїра „виходи по піщу”, („виходи по їжу”), назвавши два прізвища, у тому числі моє, я зраділа, що побачу знов людей, небо, подихаю трохи свіжим повітрям, а, найважливіше, буде якась їда.

Ми, дві жінки, мами малих дітей, тому нас і взяли за носильниць, що ми не посміємо втекти, залишивши своїх дітей. Конвоїр повів нас через залізничні рейки на станцію. Там на кухні видали нам торбу хліба та два відра зупи-баланди. Моя напарниця взяла нести хліб, а я — зупу. Та коли ми вийшли з кухні то побачили, що на передніх рейках зупинився довгий тягаровий поїзд. Обходити його треба було далеко, конвоїр, довго не думаючи, приказав нам йти під вагон. Першою пішла моя напарниця, за нею конвоїр а я на кінець з двома відрами. Та пройти з відрами не легко, спочатку треба було просунути одне відро, а потім — друге, а ще у зігнутому положенні. І коли я вже доходила майже до краю виходу з-під вагона, як раптово вагон рушив. Що робити? Спереду одне відро, ззаду — друге, а я посередині. Перекидати відра — значить втратити так необхідну і довго очікувану всіма нами у вагоні їду. І тут чую крик конвоїра „ложись!” („лятай!”). А до мене наближається залізний гак з ланцюгом, виходу нема, лягаю на відра, гаряча зупа виливається і на мене, невже такий фатальний кінець? Все це триває секунди, і тут, у такому нещасті приходить момент щастя — вагон зупиняється на хвилину, мене ривком витягають з-під вагона напарниця з конвоїром, я не розумію, що зі мною, а поїзд вже виїжджає. На рейках залишилися порожні відра. Конвоїр, напевно, щоб загладити свій невиважений вчинок — заставити нас йти під вагон — залишає свій кріс з багнетом біля нас, також необдуманий вчинок, хапає відра і бігцем іде на станцію, скоро повертається з повними відрами зупи, а що я не в силі їх нести, бо ще й облита гарячою зупою, не відійшла від шоку, то віддає одне відро моїй напарниці, а одне несе сам.

Як ми зайшли до вагону, я з плачем кинулася до своєї донечки, пригортаючи її, цілючи, така щаслива, що я її ще побачила, дала волю сльозам, а всі мої супутники, довідавшись, яка була ситуація, також уважали, що я таки щаслива.

Для наймолодших читачів

СТРУМОЧОК

А

Акулою я звуся,
Нікого не боюся.
А як почищу зуби,
Всім стаАну мила й любА.

Б

По дорозі навпростець
Біг Біленький Баранець.
Біг та Біг...
Аж натомився.
Біля мене — не спинився.
Прив'яжу теБє, приБлудо!
Більше Бігати —
Не Будеш!

В

Вітер Віє, поВіВає.
Він Вербу стару
Гойдає.
Вибіг ВоВчик на поляну
і на Вітер косо глянуВ.
Вітер ВоВчика злякаВся
І В дуплю Верби —
СхоВаВся.

Г

Гриб у лісі заблудився,
Бо Гіллячкою накрився.
Глянув вліво,
Глянув вправо
І подумав:
«Кепські справи!»

А Горобчик пролітав,
Він з Грибка Гіллячку —
Зняв.

Г

Гава плащ собі купила,
Гудзик з нього загубила.
Бідолаха наша Гава,
Ось така вона роззява!

Д

Деся взялися Дикі звірі.
Дуже страшно заревіли.
Щоб поДалі від біДи,
Дременули хто куди.
Тільки Дятел не тікав.
Він — Довбав собі,
Довбав.

Е

«Е! — сказала буква Е, —
Звір мЕнЕ — нЕ здожЕне!»
І, махнувши нам рукою,
Е — зробилася луною.
«Е-е!» — гукаємо у ліс.
«Е-е!» — відгукється
Скрізь.

Є

Є — нікуди не втікаЄ.
Є — про звірів ще не знаЄ.
Є — боятися не вміЄ.
Є — завжди всьому радіЄ.
Гляне звір

На букву Є
І — забуде зло своє.

Ж

Жаба спала в Жабуринні,
Жук — під кущиком оЖини.
Пролітали Журавлі
З ясным сонцем на крилі.
І Журливої співали.
Жук — не чув,
А Жаба — спала.

З

Зранку Злива Злиувала —
Всю пилочку поЗмивала:
З листя,
З пругиків лози,
Із сухої дереЗи.
Після Зливи і грози
Світ —
Чистіший від сльози.

И

Наша нИва — не лінИва,
Бо на нИву — впала злИва.
І шепоче:
«Я — жИва!»
Наша нИва — тихо сходИть
І вИсоке жИто родИть.

Й

Йод — в аптеці ми купили.
Його пляшечку відкрили.
«ОЙ! — Івасик наш ридає, —
Йод — кусає і щипає!»
А ми Йод отоЙ хвалили,
ХворийЙ пальчик ним —
Змастили.

І

І — підслухало розмову.
І — з'єднало слово з словом.
І — виспівує пІснІ:
І веселІ, І сумні.
Над собою крапку носить

І нічого в нас
Не просить.

Ї

Їжачок давно не Їв.
Чистив ніженьки свої.
Їздив коник на стебліні.
Теж не Їв нічого нині.
Дід Їздовий Їхав в ліс,
Їжу Їм обом
Привіз.

К

КотиК сКочив на КурниК —
В КурниКу піднявся КриК.
КвочКа зляКано Кричала,
Під Крыло Курчат ховала.
КотиК сам собі сКазав:
«Ох, як я їх
НаляКав!»

Л

Літом Ластівка Літає,
Ластів'ят малИх навчає:
«Не Лінуйтеся, Ластів'ята,
Вчіться Літечком Літати,
Бо, як Літо відЛітує,
Ми за море помандруєм».

М

Миші Милом Миску Мили.
Миші Мило — загубили.
Ми навМисне в ліс прийшли,
Але Мила — не знайшли.
Може, Мило в річку впало?
Може, Мило жаба вкрала
І від спинки аж до п'ят
Мисе Милих жабенят?

Н

Носоріг Нас — Не любив.
Рогом Нірку собі рив.
Ну, для чого тобі Нірка,
Коли й так в Неволі гірко?
ПерестаНь!
Спочити час!
Носоріг — Не слухав Нас.

О

Оля наша і Марина
Обірвали всю Ожину.
ПОпринОсили додОму
Лиш пО коШку пУстОму.
«Де Ожина?» —
Їх питали.
«А ми її — пОз'їдали!»

П

ПереПілка — гарна Птиця,
Та вона хлоП'ят боїться.
А хлоП'ята — візьмуть гілку
І лякають ПереПілку.
Не Потрібно так лякати —
В неї П'ять ПереПелят.

Р

Рак Ранесенько пРоснувся,
В чеРевки гаРні взувся.
І без тата, і без мами
ПРОгулявся під коРчами.
СРібна Рибка пРопливала.
Бона Рака — не впізнала.
Рак РозсеРдився, Роззуюся
І додому повеРнувся.

С

Сіяв, віяв дід МуСій —
ВуСа, вії у вівСі.
Сіяв, віяв, виСівав,
Славу піСеньку співав:
«Сію, вію, виСіваю,
Бо вівСяні вуСа маю!»

Т

Тихо, Тихо в Темнім лісі.
ХТось Таємний спиТь в горісі.
Але Ти його не бійсь —
Ти приходи у Темний ліс.
Тут ніхТо Тебе не зїсТь!
Тут Ти будеш Тільки зісТь.

У

У дУгло влетіла мУха, —
Не хотіла мамУ слУхати.

І дивУється дУгло:
«Ще такого не бУло!»
Щоб така маленька мУха
Не хотіла мамУ
слУхати!»

Ф

Фіялкові заграви.
Фіялкові усі трави.
Фіялковий також став
Федір нані намалював.
А Фіялковий Фломастер
Каже Феді:
«Я тут майстер!»
І заграви, й трави,
Й став —
Федір синім змалював.

Х

Ховрашки — Хотіли Хліба.
Ховрашкам — давали рибу.
Ховрашки Хальви Хотіли,
Та просити не уміли.
Хто нам зможе підказати,
Що вони іще їдять?

Ц

Цап — покинув теплий хлів.
Цап — капусти захотів.
А за Цапом — Цапеня
Через поле навмання.
Цапє, Цапє,
Цапє милий,
Ще капусти — не садили!
Цап — вернувся, спочиває.
Цапеня — ще десь блукає.

Ч

Через ріЧку, Через брід
Ходить Чапля на обід.
Для маленьких Чапленьт
Носить Чапля жабенят.
А маленькі Чапленьята
Скоро будуть вже
Літати.

Ш

ШиШка впала — не розбилась.
ШиШка — в траві закотилась.
НаШа Галя в ліс піШла,
Але ШиШки — не знайШла.
Принесла вона додому
ЛиШе радість,
ЛиШе втому.

Щ

Щиглик, Щиглик,
Що з тобою,
Що не чуť пісень весною?
Щиглик Щиро поділився,
Що співати він стомився.
Поки Щиглик спочиває,
Ми свої поспіваєм.

Ю

Юля Юшку вранці їла.
Юля Юшки — не хотіла.
Мама просить:

«Ще наллЮ?»
Юля каже:
«Не лЮблЮ!»

Я

«Як? — спитала буква Я, —
ЦЯ Ялинка — не моя?»
А Ялинка, Як почула,
У Ярок Якийсь стрибнула.
І гукає букві Я:
«Не твоя Я,
А — своя!»

Ь

Я — не шістЬ!
Я — м'який знак!
Це повинен знати всяк!
Я — не літера нова.
Я — пом'якшую слова.
А у слові «олівецьЬ»
Я забігла
У кінецьЬ.

Ганна Чубач

(З незначними доповненнями і змінами
подано за „Дніпром” ч. 1, 1989 р.)

Степан Шугай

ЇЖАКОВА ХАТА

Замотався їжак сірий
У листя і вату
На городі вирив ямку,
Зробив собі хату.

Тут він буде зимувати
Сніг його завіє.
Сам себе обігрівати
Бо хата ж не гріє.

Добром красить він природу,
А скромно зимує.

Хай же кожен з нас від роду
Їжака шанує.

ДВІ БІЛОЧКИ

Дві білочки-вертілочки
Горішки збирали,
Дві білочки-пушиночки
У дупла ховали.

Малий отвір, лиш пролізти
Ніхто не дістане,
Буде ж білочкам що їсти
Поки сніг розтане.

Вони спритні, не ліниві
Люблять працювати.
Хоч малі — так — кропітливі
Усе люблять мати.

ТЕПЛОСЛІВ'Я

Хитрій лисиці на віку
Вже надокучило так жити,
Їй захотілось на піску
Усі порядки замінити.

І ось, творити почала:
Стару оселю зруйнувала
На нову й плянів ще нема,
Тим більш, нічого не придбала.

А час летів, гріли слова,
Нарешті все це зрозуміла,
Та запізнилася вона
І на морозі задубіла.

1991

ЖАБКА

Скаче жабка по долині,
А язик несе в торбині,

Лиш захоче, ним лиш мах
І спійма собі комах.

Не втече комаха-жучка
Бо язик — як та липучка,
І не бродить жабка стоя
Язичок це — її зброя

З ним вона і не горює
Все комахами ласує.

1991

БУЗЬКО

Л е г е н д а

Як Господь Бог створив світ, то прикликав усіх звірят до себе і наказав їм, щоб йому служили.

До Бұзька сказав:

— Дав я тобі сильні крила, могутній лет. Візьми оцей мішок і занеси його ген-ген через гори, ліси й моря аж до великої пропасти, яку на кінці побачиш. Так кинеш цей мішок і назад до мене вернешся. А ще тобі наказую: хоч як тебе кортіло б цей мішок розв'язати, не роби цього. Пам'ятай, не роби, бо з цього вийшло б велике нещастя!

Вхопив бұзько мішок сильним дзюбом, знявся високо під хмари й летить. Пролетів одне, друге море, — одні, другі й треті гори, минув ліси й полонини, а тієї пропасти як не видно, так не видно.

Втомився бідолашний бұзько, хоч, правда, мішок йому ні трохи не був тяжким, а то з Господнього наказу. Тільки страшно цікавість мучила його: навіщо він цей мішок несе і чому він має його кинути у пропасть?

От він собі міркує:

— Спускаюся на землю та відпочину трохи.

Так і зробив. Поклав мішок на землю, з ноги на ногу переступає, відпочиває та раз-у-раз скося на мішок поглядає.

— Що таке може там бути?

Видно, щось живе, бо мішок ворухиться, трясеться, кор-

читься на всі боки. Ей, якби так зробити хоч малесеньку дірочку та й заглянути до середини!

— Не можна, Господній наказ не дозволяє!

Ухопив бузько мішок і злетів угору. Але, видно, не відпочив ще досить, бо мішок видавався йому тяжчий та й цікавість що раз більше дошкудлювала.

— Заглянути, чи не заглянути?

Був наказ не розв'язувати мішка, та не було заборони, щоб дірку зробити. Адже в цьому не буде нічого злого. Так йому щось до уха шепче:

— Поглянь, поглянь!

І не видержав бузько. Спустився на землю і дзьобом підважив вузол шнурка.

Лише це вчинив, шнурок відскочив, а з мішка почали сипатися змії, вужі, жаби, ящірки і всяка погань, що повзає по землі.

Добулося все те з мішка та й стало втікати на всі боки. Бузько гонить за ним, хапає одно, хапає друге, до міха кидає, але гаддя виховзується йому з дзьоба, що зловить одне, то друге вже втекло.

І так розповзлася погань на чотири сторони світу, поховалася по норах, під камінням, у скельних щілинах.

Страх перед Господнім гнівом, перший страх у житті напав бідного бузька. Стоїть він на своїх довгих ногах, мов у землю вкопаний. Аж ось чує він голос:

— А сповнив ти мій наказ?

Почервонів із сорому бузько, довгий дзьоб і високі ноги стали, як кров, червоні. Та по хвилині очуняв трохи та й став виправдовуватися: то мішок був надто тяжкий, то гаддя вертілося, і це, і те, а один викрут більш брехливий від другого.

Слухав Господь спокійно, а потім промовив:

— Не сповнив ти мого наказу, та ще крім цього, виправдовуючися, збрехав. За злим учинком наступає кара. Отже літай і шукай до кінця світу того гаддя, яке ти розпустив по світі. Воно буде твоєю поживою. А що ти голосу, який я тобі дав, ужив на викрути й неправду, тому відбираю тобі голос. І по всі часи будеш ти на собі носити тавро сорому.

*Учися, дитино, бо вчитися треба!
Учися, голубко, най розум не спить,
Най серце, і воля, і дух росте в силу,
Най книжка розкрита любови навчить.*

*Учися, дитино, бо світ сей не батько,
Широкий, розлогий, мов поле в степу;
Знайти в нім дорогу той певно потрафить,
Хто власну в майбутнє торує тропу!*

*Учися, дитино, бо доля не мати,
Шукать її треба — сама не прийде;
Лиш той її має, той щастя зазнає,
Кому розум сонцем в голівці зійде!*

*Учися, дитино, Бог буде з тобою,
З любов'ю тебе шануватиме світ;
Учися, щоб сіять добро поміж люди, —
І житимеш вічно, не згине твій слід!*

*Учися, дитино, бо вчитися треба,
Шукай сонця правди, най розум не спить:
Того, що навчишся, — воді не залити,
Не взяти розбоєм, вогнем не спалить!*

УКРАЇНА В ЦИФРАХ

ВИСОТА НАЙВИЩИХ ГІРСЬКИХ ВЕРШИН

Українські Карпати, м.

Говерля	2,061
Петрос	2,022
Чорна Гора	2,020
Близниця	1,880
Сивуля	1,818
Чивчини	1,764

Кримські гори, м.

Роман-Кош	1,545
Демір-Капу	1,540

Чатирдаг	1,527
Лапата	1,406
Демерджи	1,356

НАЙБІЛЬШІ РІКИ, КМ
довжина в Україні
(загальна довжина)

Дністер	(1,362)
Дніпро	981 (2,201)
Південний Буг	806
Сейм	(748)
Псел	(717)
Сіверський Дінець	672 (1,053)
Горинь	(659)
Десна	591 (1,130)
Буг	401 (831)
Прут	272 (967)
Прип'ять	261 (761)
Тиса	233 (966)
Дунай	174 (2,850)

НАЙБІЛЬШІ ОЗЕРА І ЛИМАНИ
площа у км²

Світязь	24.2
Ялпуг	149.0
Кагул	90.0
Кутурлуй	82.0
Катлабұх	68.0
Китай	60.0
Сасик (Кундук)	210.0
Алібей	72.0
Шагани	70.0
Сасик, Сасик-Сиваш	75.3
Дністровський	360.0
Тилігульський	150-170
Хаджибейський	70.0
Куяльницький	61.0
Молочний	170.0

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ

Області	25
Райони сільські	485
Сільські населені пункти	28.8 тис.
Міста	437
в тому з населенням понад 1 млн. осіб:	
Київ	2.6 млн.
Дніпропетровське	1.2 млн.
Донецьк	1.1 млн.
Одеса	1.1 млн.
Харків	1.6 млн.

НАСЕЛЕННЯ

Міське	68%
Сільське	32%
Чоловіки	46%
Жінки	54%

ОСВІТА, КУЛЬТУРА, ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Постійні дошкільні заклади, тис.	24.4
в них дітей, тис.	2.3
Будинки-інтернати для дітей-інвалідів	63
в них місць, тис.	11.2
Школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків	36
в них дітей, тис.	7.2
Будинки дитини	42
в них дітей, тис.	4.2
Дитячі будинки	40
в них дітей, тис.	2.9

ОСВІТА*)

Загальноосвітні школи, тис.	21.9
в них учнів	7,102
Середні спеціальні навчальні установи	754

*) Дані на початок 1991/92 навчальний рік.

в них учнів, тис.	739.2
Вищі навчальні установи	156
в них студентів, тис.	876.2

КУЛЬТУРА

Професійні театри (включаючи театри-студії)	130
у тому числі опери та балети	6
Філармонії та концертні організації	43
Музеї (включаючи філіяли)	225
Установи культури клубного типу, тис.	24.7
в тому числі у сільських місцевостях	20.8

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Кількість лікарів усіх спеціальностей:	
тис.	229
Кількість медичного персоналу:	
тис.	617
Кількість лікарських установ тис.	3.9
Кількість лікарняних ліжок, тис.	702.6
Будинки-інтернати для старших і інвалідів	215

Вище наведені дані взяті із брошурки „Україна в цифрах” виданої міністерством статистики у 1992 році.

ЯК УКРАЇНЦІ В УКРАЇНІ СТАВЛЯТЬСЯ ДО РІДНОЇ МОВИ

назва міста области	к-сть українців	% українців від всього населення	% українців, що вважають рідною укра- їнську мову
м. Київ	1,863,674	72,5	78,8
Вінницька область	1,757,948	91,5	98,2
Волинська область	1,001,329	94,6	99,4
Дніпропетровська область	2,769,560	71,6	84,8
Донецька область	2,693,432	50,7	59,5

Житомирська область	1,306,140	84,9	96,8
Закарпатська область	976,749	78,4	98,4
Запорізька область	1,308,038	63,1	77,0
Івано-Франківська область	1,342,888	95,0	99,4
Київська область	1,729,240	89,4	98,0
Кіровоградська область	1,046,984	85,3	96,4
Кримська область	625,919	25,8	52,6
Львівська область	2,464,739	90,4	98,9
Луганська область	1,482,232	51,9	66,3
Миколаївська область	1,003,591	75,6	83,7
Одеська область	1,432,737	54,6	74,2
Полтавська область	1,536,630	87,9	97,1
Рівненська область	1,085,729	93,3	99,1
Сумська область	1,220,487	85,5	90,8
Тернопільська область	1,126,395	96,8	99,7
Харківська область	1,992,976	62,8	79,5
Херсонська область	936,944	75,7	87,7
Хмельницька область	1,374,749	90,4	98,3
Черкаська область	1,381,742	90,5	97,9
Чернівецька область	666,095	70,8	97,3
Чернігівська область	1,292,106	91,5	93,3

Статистичні дані взяті із книжки Ігоря Винниченка „Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис“. Книга появилася у 1992 році в Житомирі за рішенням Організаційного комітету Всесвітнього форуму українців та Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів України. Автор покористувався даними перепису населення 1989 року.

ВАРТО ЗНАТИ

ОСЬ СКІЛЬКИ МОЖЕ ВИПИТИ І З'ЇСТИ ОДНА ЛЮДИНА ЗА ЦІЛЕ ЖИТТЯ

Якби підрахувати, скільки всього випиває і з'їдає людина протягом свого життя, то вийшли б, приблизно, такі цифри:

- 10,000 літрів води
- 1,000 кілограмів жирів
- 7,000 кілограмів хліба
- 2,000 кілограмів м'яса
- 4,000 кілограмів риби
- 5,000 кілограмів картоплі

5,000 штук яєць
500 кілограмів солі

ОЗЕРО ЧАЮ

Брітанські статистики підрахували, що в Англії випивають щодня 850 мільйонів гальонів чаю.

Якби з цієї кількості чаю зробити озеро, в ньому могло б плавати п'ятдесят великих суден.

НІЧОГО НЕ СКАЖЕШ

Француз Фурньє, який побував на Запорізькій Січі, писав про хитру військову вигадку земляків Тараса Бульби — про „підводні піроги”, на яких запорожці плавали під водою. То був просмолений човник, перевернутий догори дном. До боків його для занурення прив'язували мішки з піском. Дихаючи повітрям, що залишилося під підводним дахом, кілька козаків могло непомітно підібратися до ворога.

ПРОТИ ВІДЕО

Японські вчителі занепокоїлися тим, що їхні вихованці на перегляд фідеофільмів витрачають більше часу, ніж на читання книжок. Особливо молодь любить слухати казки різних країн світу, які записані на 20-хвилинних касетах. В цей спосіб популяризується також і японська клясична література. Вчителі вважають, що така форма негативно впливає на інтелектуальний розвиток учнів.

ВОЛОССЯ ЛЮДИНИ

Кількість волосин на голові (залежно від кольору волосся):

білявих — 150,000
бронзових — 110,000
чорних — 100,000
рудих — 90,000

Кількість вій:

верхніх — 150-200
нижніх — 50-100.

ЛІКАРСЬКІ ПОРАДИ

За науковими дослідженнями американських вчених, рак кишечника частіше розвивається у тих людей, які мало вживають овочів.

Французькі лікарі помітили, що жовчне каміння утворюється у тих людей, які харчуються нерегулярно. Після нічного голодування виділяється жовч, а сніданок ніби змушує викидати вміст жовчного міхура в кишечник. Сніданок зменшує можливість застою жовчі, а отже, знижується й ризик виникнення нерозчиненого жовчного каміння. Якщо людина регулярно не снідає й їжа не надходить у шлунок до обіду, створюються всі умови для виникнення захворювання.

Доведено, що доброзичливий вираз обличчя збуджує центри позитивних емоцій, створює гарний настрій. Тому не можна ходити з похмурим обличчям навіть тоді, коли настрої у вас погані. Людина з природною привітною усмішкою і сама стає бадьорою і життєрадісною, поліпшує настрій усім, хто її оточує.

У китайській і тибетській медицині часник використовують як засіб проти втоми й профілактики раку. Існують достовірні дані, що в країнах, де вживають багато часнику, рак зустрічається менше. Вчені встановили, що фітонциди часнику знижують активність деяких ферментів пухлин, внаслідок чого різко знижується їхня здатність розвиватися.

Салата з буряків не тільки смачна, але й прекрасний лікувальний очищувальний засіб крові.

Якщо ви не можете заснути, випийте склянку теплого молока з ложкою меду.

Намагайтеся розв'язати всі проблеми протягом дня, аби вони не турбували вас уночі.

Перед сном пройдіться або зробіть кілька гімнастичних вправ.

Прочитайте щось цікаве або послухайте приємну музику.

Якщо заснути все таки не вдається, встаньте, щось зробіть, з'їжте яблуко і знову лягайте.

*
**

Якщо вас вжалила оса або бджола, не вбивайте її: хемічна сполука з організму вбитої комахи, потрапивши у повітря, збуджує агресивність родичів, що перебувають неподалік. А якщо поблизу осине чи бджолине гніздо, комахи, одержавши сигнал тривоги, кидаються на захист свого житла і починають жалити все живе.

Г У М О Р

НЕ ТІ ЧАСИ

Пита якось Гнат Петрович

Старшу сестру Іру:

— Чи то справді син твій хоче

Працювати в Сибіру?

— Щира правда. Каже

Буде у Тюмень літати.

Вже й домовивсь. Обіцяли

Його влаштувати...

Але мусить півтисячі

За це комусь дати.

— Що ти кажеш? Таку суму?
Ой дійшло до чого!
Мене везли в сорок сьомім —
Не платив нічого.

Ярослав Марчак

*
**

ЩО ТО ЗНАЧИТЬ ВИПИТИ

Олень напився з гірського озера, замилувався своїм відображенням у воді й промовив:

— Я — король лісу!

Поруч погрозово ведмідь:

— Що ти сказав?!

— Ах, чого не наговорив після того як вип'єш...

*
**

ПЕРЕСТАРАВСЯ

Ади, Наталко, ти вже не будеш казати, що я забудько — сьогодні з театру я приніс і твого і мого парасоля.

— Йой, але ж ми не брали сьогодні до театру парасолів!

*
**

СТАТТЯ

— Григоре, ти прочитав мою останню статтю?

— Так, прочитав. Якщо остання, то дуже добре!

*
**

ЗАВТРА ПРОЛЕТИТЬ

— Мамо, ангели літають?

— Так, мій хлопчику, літають.

— А коли наша служниця полетить? Учора татко назвав її ангелом.

— Завтра, мій хлопчику.

*
**

І В МАРШАЛА Є ДІТИ

Вірменське радіо запитує:

— Чи може син полковника стати маршалом?

— Ні, — відповідає вірменське радіо, — тому що в маршала є свої діти.

*
**

НЕ ТАКИЙ ЛІКАР

У реєстратурі поліклініки чоловік питає:

— Де приймає лікар вухо-очі?

— У нас немає такого, — одказує чергова. — Є вухо-горло-ніс, тобто отоларинголог і окуліст. До кого з них вас записувати?

— Ні, мені треба саме вухо-очі, — наполягає чоловік.

— А яка у вас діагноза?

— По радіо чую одне, а довкола бачу зовсім інше...

*
**

І ДО ХВОРОГО ДОБЕРЕМОСЯ

— Ой, що ви наробили, — кричить пацієнт на зубного лікаря, — вирвали мій здоровий зуб!

— Не нервуйтеся, — заспокоює лікар, — і до хворого доберемося.

*
**

ПРОГРЕС...

Пацієнт висловлює лікареві невдоволення, що діагноза, яку він йому поставив щойно, абсолютно протилежна тому, яка була поставлена минулого тижня. Лікар не розгубився:

— Бачите, як швидко медична наука просувається вперед!

*
**

ДЗЕРКАЛО

Микита Хрущов відвідав картинну галерію.

Хрущов: — Це що?

Провідниця: — Це Васнецов.

Хрущов: — Добре. А це?

Провідниця: — Суриков.

Хрущов: — О-о-о! А це що за таке товстелезне з вухами?

Провідниця: — А це... дзеркало!

*
**

ЯК ЖИВЕТЬСЯ

- Як тобі, Петре, живеться в приймах? — питає Степан.
— Живу, як той кіт.
— Так тобі добре?
— Я хотів сказати інше: тільки-но теща з хати, як я по горщиках!

ХТО ПЕРШИЙ

- На стадіоні розмовляють двоє:
— От бачиш, після наступного повороту першим буде той, з червоною краваткою.
— З якою краваткою? То язик!

ДАЛИ ДУБА

- Жив лісник із сином. Прийшла смерть і лісник помер.
От пішов син до свого дядька і каже:
— Дядьку, батько дали дуба.
— От добре, — каже дядько, — скинь його під ворітьми.

СКАРЖАТЬСЯ...

- Миколо, — суворо запитує міністер начальника управління торгів, — завідуючи крамниць скаржаться, що ти від них вимагаєш хабарі. Це правда?
— А те, що я тобі у ковертах даю, — думаєш, мамина пенсія?

ЗАЯВА

- Сімдесяті роки. Якийсь чоловік приходить у відділ поліції й каже:
— Мій папуга втік.
— І тільки тому ви до нас прийшли?
— Так, я хотів заявити, що він до мене випадково потрапив. Я не згодний з його політичними поглядами...

ПОДЯКА

Щира подяка від Видавництва „Гомін України” Олегові Романишинові, Аріядні Стебельській, Богданові Стебельському, Остапові Хмуровичеві, В. Білоусові, В. Кучерові, Юрієві Ткаченкові, Юр. Яр-кові, Іванові Біласові, о. Мар'янові Процикові, Надії Дідух, Оксані Войтович, Степанові Шугаєві за надіслані матеріали до „Альманаху'94”, які ми з приємністю поручаємо нашим читачам.

Признання і подяка від Видавництва для працівника друкарні Івана Лукачова, за набір, оформлення та видруккування „Альманаху”.

З подякою відзначаємо, що цьогорічний „Альманах” появився за фінансовою піддержкою Фундації ЮБА та Дослідного Інституту „Україніка” в Торонті.

В „Альманахові” подали оголошення такі Українські Культурні Центри та Доми Молоді, кредитові спілки та фінансові установи, українські торговельні та професійні підприємства за що Видавництво „Гомін України” їм дякує та запрошує читачів користуватися їхніми послугами:

Українські Культурні Центри — Доми Молоді:

Український Культурний Центр у Велланді

Дім Української Молоді в Едмонтоні

Український Дім ім. Тараса Шевченка в Етобіко

Український Дім „Дніпро” в Ошаві

Український Чорноморський Дім ім. Степана Бандери у Ст. Кетеринс

Український Культурний Центр — Торонто

Кредитові спілки і фінансові установи у Канаді і ЗСА:

1-ий Український Федеральний Щадничий Банк „Певність”
у Чікаго

Кредитова спілка „Будучність” у Торонті

Українська Народня Каса у Монтреалі

Кредитова спілка св. Покрови у Торонті

Українська кредитова спілка

„Комюніти Траст компани Лтд.”
Кредитова спілка „Поступ-Віра”
„Капітал Сіти Сейвінг енд Кредіт Юніон Лтд.”

Українські торговельні та професійні підприємства:

Українська Книгарня „Вест Арка”
„Рочестер Фирничер Галеріс”
„Фючер” — Українська пекарня і ресторан
„ЮБіЕй Трейдінг Ко. Лтд.”
Українська будівельна фірма „Коструба енд Сонс Інк.”
„Сіпко Фючер Фюелс і Сіпко Енерджіс Лтд.”
„Фірчук’с Текстайлс Лтд.”
Нортвестерн Травел Бюро Інк.
Корпорація Міст
Міст-Карпати
Українська друкарня „Тризуб”
Українська Фірма Опалювальної Оливи — „Трайдедент-Альберта
Фюел Ойл”
„Бейбі Пойнт Ріл Естейт Лтд.”
Крамниця добірних м’ясних виробів „Ем. енд Ес.”
„Дженіс Фловер Шоп”
Українська Книгарня „Арка Лтд.”
„Орбіт Ко.”
„Сентрал Продактс енд Фудс Лтд.”
Українська Фірма „Скіра енд Асошіейтс Лтд.”
„Астро Травел Сервіс”
„Блор Травел Ейдженс”
„Я. Онищук енд Ко. Лімітед”
„Маркет Драгс Медікал”
Українська Книгарня в Едмонтоні
„Депендебл Іншуранс Брокерс Лтд.”
„Лейденс Фюнерал Говм Лтд.”

ДЕРЖАВНІ СВЯТКОВІ ДНІ КАНАДИ – 1994

● Новий Рік — 1 січня. ● Велика п'ятниця — 1 квітня.
● Великодній понеділок — 4 квітня. ● День Вікторії — 23 травня. ● День Канади — 1 липня. ● День праці — 5 вересня. ● День подяки — 10 жовтня. ● День прослави поляглих — 11 листопада. ● Різдво Христове — 25 грудня.

АМЕРИКАНСЬКІ ДЕРЖАВНІ СВЯТА – 1994

● Новий Рік — 1 січня. ● День народження Мартина Лютера Кінга — 17 січня. ● День народження Джорджа Вашингтона — 22 лютого. ● День прослави поляглих — 30 травня. ● Свято самостійності — 4 липня. ● День праці — 5 вересня. ● День Колумба — 10 жовтня. ● День воєнних ветеранів — 11 листопада. ● День подяки — 24 листопада. ● Різдво Христове — 25 грудня.

ОГОЛОШЕННЯ

УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ – ДОМИ МОЛОДІ

за поазбучним порядком місцевостей

Під сучасну пору майже кожна більша місцевість численніше заселена українцями в Канаді, ЗСА і інших країнах у світі, мають свої власні приміщення для втримання і розвитку культурно-освітньої праці, а також для розваги.

Щоб забезпечити існування і дальший ріст українських громад, а через те і ЦЕНТРІВ, завжди пам'ятаймо про них і винаймаймо їхні залі на всі okazji.

ПОДОРОЖУЮЧИ В КАНАДІ ВІДВІДУЙМО НАШІ ЦЕНТРИ І ЗАОХОЧУЙМО СВОЇХ ПРИЯТЕЛІВ І ЗНАЙОМИХ ВІДВІДУВАТИ ЇХ.

ПАМ'ЯТАЙМО, ЩО ВІНАЙМАЮЧИ ЦІ ЗАЛІ, МИ ПОМАГАЄМО СОБІ, А ПІДТРИМУЮЧИ ЦЕНТРИ І ТИХ, ЩО ОГОЛОШУЮТЬСЯ В АЛЬМАНАХУ „ГОМОНУ УКРАЇНИ” І ПРЕСІ, МИ ПІДТРИМУЄМО СЕБЕ І ЇХ.

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР

У ВЕЛЛАНДІ, ОНТАРІО (1966)

БОГДАН ПЕТРУСИК — голова

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛЮ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЛЯ
- ЮВІЛЕЇ
- ЗАБАВИ

Пишіть на адресу:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE

40 McCabe Ave.

Welland, Ont.

L3B 5H8

або телефонуйте:

(416) 735-0741

ДІМ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

ІМ. ГЕН. РОМАНА ШУХЕВИЧА-ТАРАСА ЧУПРИНКИ
В ЕДМОНТОНІ, АЛБЕРТА (1973)

ПЕТРО БОЙКІВ — голова

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛІ НА:

КОНЦЕРТИ

ВИСТАВИ

БЕНКЕТИ

ІОВІЛЕЇ

ВЕСІЛЛЯ

ЗАБАВИ і товариські зустрічі.

ВВІЧЛИВА І СОЛІДНА КУХОННА ОБСЛУГА!

ЕДМОНТОН — місто світової слави Українських Танцювальних Ансамблів „ШУМКА”, „ЧЕРЕМОШ”, суміського „ДУНАЙ” і хору „ВЕРХОВИНА” а у Вегревіл недалеко Едмонтону можете оглянути найбільшу у світі ПИ-САНКУ!

ПРИ ТОМУ, НЕ ЗАБУВАЙТЕ ВІДВІДАТИ УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ МОЛОДІ!!!

UKRAINIAN YOUTH UNITY COMPLEX

Пишіть:

9615 — 153 Ave.

Edmonton, Alta

T5E 6B1

ТЕЛ.: (403) 478-4881

УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ

ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
В ЕТОБІКО, ОНТАРІО (1963)

ТЕОДОР ФЕГОН — голова

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛЮ НА:

● КОНЦЕРТИ	● БЕНКЕТИ
● ВЕСІЛЛЯ	● ВИСТАВИ
● ЮВІЛЕЇ	● ЗАБАВИ

і товариські зустрічі.

ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ!

Пишіть на адресу:

UKRAINIAN SHEVCHENKO HOME
482 Horner Ave.
Etobicoke, Ont. M8W 2B7

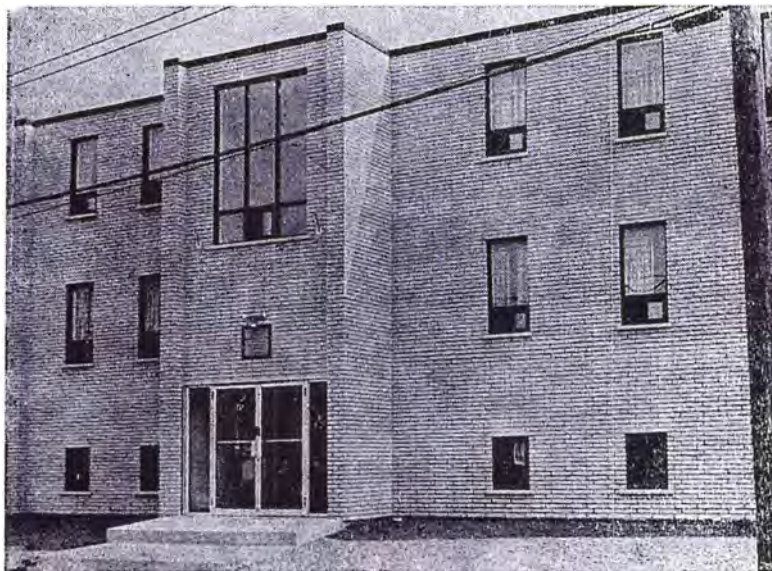
або телефонуйте:

(416) 255-6249

УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ „ДНІПРО”

В ОШАВІ, ОНТАРІО (1955)

ОЛЕГ ПЕРУН — ГОЛОВА

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛІ НА:

концерти, бенкети, вистави, весілля, ювілеї і товариські зустрічі.

ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ.

За далышыми інформаціями пишiть на адресу:

**UKRAINIAN CULTURAL CENTRE
“DNIPRO”**

**681 DNIPRO BLVD.
OSHAWA, ONT. L1H 5N6**

або телефонуйте на ч.: (416) 728-1551

УКРАЇНСЬКИЙ ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДІМ

ІМ. СТЕПАНА БАНДЕРИ
У СТ. КЕТЕРИНС, ОНТАРІО (1962)

ВАСИЛЬ МИХАСЬКІВ — голова

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ЗАЛІ ДО ВИНАЙМУ НА:

* КОНЦЕРТИ	* ВЕСІЛЛЯ
* БЕНКЕТИ	* ЮВІЛЕЇ
* ВИСТАВИ	* ЗАБАВИ і т. п.

На Ваше бажання і за Вашим смаком приготуємо харчі на гостину.

ХАРЧІ І НАПИТКИ З ПОВНОЮ ОБСЛУГОЮ!
ЦЕНТРАЛЬНА ОХОЛОДЖУВАЛЬНА СИСТЕМА!

Коли відвідуватимете „півострів Ніягара”: водоспад Ніягара — „Сьоме диво світу”, „Фестиваль цвітіння садів” або приїдете за овочами, вступіть до нас, радо вітатимемо!

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN BLACK SEA HALL INC.

455 WELLAND AVE.
ST. CATHARINES, ONT.

L2M 5V2
TEL.: (416) 682-6531

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР – ТОРОНТО

У ТОРОНТІ, ОНТАРІО (1956)

СТЕПАН ПЕЛІХ — ГОЛОВА

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ЗАЛИ НА:

● КОНЦЕРТИ	● ВЕСІЛЛЯ
● БЕНКЕТИ	● ВИСТАВИ
● СВЯТКУВАННЯ	● ЗАБАВИ і т. п.

— НА ВАШЕ БАЖАННЯ І ЗА ВАШИМ СМАКОМ ПРИГОТОВЛЯЄМО ХАРЧІ І НАПИТКИ З ПОВНОЮ ОБСЛУГОЮ

— ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ

Дуже вигідний доїзд підземкою і автобусами.

КОЛИ ВИ У ТОРОНТІ, НЕ ЗАБУДЬТЕ ВІДВІДАТИ!

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE TORONTO

83-85 CHRISTIE STR. TORONTO, ONT.

M6G 3B1

TEL.: (416) 531-3610

ВДЕРЖУЙМО ТРАДИЦІЮ ЩОРІЧНИХ КОНЦЕРТІВ
НА ПОШАНУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА!

УКРАЇНСЬКІ КРЕДИТОВІ СПІЛКИ І ІНШІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ У КАНАДІ І ЗСА

Під сучасну пору в Канаді і ЗСА існує певне число українських фінансових установ, які від часу поселення українців на північно-американському континенті зросли у багатомільйонові підприємства, а декілька із них переступили **СТОМІЛЬЙОНОВУ** границю.

Безперечно, у цьому заслуги всіх нас: тих, які у минулому мали візію, відвагу і віру у свої сили основувати такі інституції і тих, які ставали членами, вкладали свої ощадності і позичали гроші, забезпечуючи нас усіх фінансовою силою.

Українські кредитівки є найбільш жертвенними фінансовими установами на різні цілі: стипендії студентам, українську пресу і культурно-освітні цілі.

Отож, ставайте членами, вкладайте свої ощадності у кредитівках, які оголошуються в Альманаху „ГУ” і нашій пресі, заохочуйте Ваших дітей і знайомих ставати членами, щоб ми могли далі фінансово рости, бо

НАША СИЛА У НАС САМИХ!

ЧЕРЕЗ ОЩАДНІСТЬ ДО КРАЩОГО ЗАВТРА!

1ST УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ ЩАДНИЙ БАНК «ПЕВНІСТЬ»

ВСЕСТОРОННЯ БАНКОВА ОБСЛУГА

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ ТА ПОЛАГОДЖУЙТЕ ВСІ
СВОЇ БАНКОВІ ПОТРЕБИ У НАЙБІЛЬШ ЖЕРТВЕННІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ФІНАНСОВІЙ УСТАНОВІ.

Користайте із наших послуг:

ПРИЙМАЄМО особисто і поштово ощадності та термінові і звичайні депозити, як також високопроцентовані пенсійні konta.

УДІЛЯЄМО на догідних умовах різного роду позички.

ПРОПОНУЄМО різного роду убезпечення, як також провадимо висилкове бюро т. зв. „ПЕКАО”.

ВКЛАД І ВИБІР готівки 7 днів у тиждні при допомозі електронічних машин.

РАДО СЛУЖИМО нашим членам порадами у всіх фінансових справах.

Ощадності забезпечені федеральним агенством до висоти 100 тисяч дол.

1ST SECURITY FEDERAL SAVINGS BANK

932 - 936 N. Western Avenue Chicago, IL 60622 (312) 772-4500

2166 Plum Grove Road Rolling Meadows, IL 60008 (708) 991-9393

DRIVE UP **CASH STATION** WALK UP

820 N. Western Avenue Chicago, IL 60622 (312) 276-4144

КРЕДИТОВА СПІЛКА БУДУЧНІСТЬ

Кредитова Спілка Будучність завжди зосереджувалася на українську громаду, культуру і молодь, фінансово і морально підтримуючи різні українські організації, даючи спонсорство діяльності молодіжних організацій, допомагаючи з фінансуванням проєктів української громади.

Наша кредитова спілка гордиться довгою історією підтримки української молоді у намаганні зберігати та далі розвивати нашу спільну спадщину. Наша молодь – наше майбутнє.

2280 Bloor St.W.Toronto	763-6883
140 Bathurst St.Toronto	363-1326
4196 Dixie Rd.Mississauga	238-1273
221 Milner Av.Scarborough	299-7291
913 Carling Av.Ottawa	(613) 722-7075

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ КАСА В МОНТРЕАЛІ

*Це фінансова установа,
що дає своїм членам найкращі умови:*

- ★ в Українській Народній Касі Ви одержите найвищі відсотки від своїх ощадностей
- ★ УНКаса уділяє гіпотечні і звичайні позички на догідних умовах
- ★ вклади з уділами до висоти \$2,000.00 є заасекуровані на кошт УНКаси, тому користайте з услуг своєї установи.

Урядові години Централі:

понеділок до середи . від 10 до 6 ввеч.

четвер і п'ятниця ... від 10 до 7 ввеч.

субота від 9 до 12 в пол.

Централя:

3250 Beaubien Est, Montreal, P.Q. H1X 3C9, tel.: 727-9456

Філія:

3960 St. Laurent Blvd. Montreal, P.Q. H2W 1Y3, tel.: 845-8365

Філія Роземонт:

Будинок церкви Успіння Божої Матері

6185—10E. Ave., Rosemont, P.Q. H1Y 2H5

Філія Ляшін:

Будинок церкви св. Василя Великого

875 Provost Str., Lachine, P.Q. H8S 1M8

КРЕДИТОВА СПІЛКА

St. Mary's (Toronto) Credit Union Limited

832 Bloor St. W. (near Shaw St.), Toronto, Ont. M6G 1M2

Tel.: 537-2163

Урядові години:

пон. - сер. від 9:30 - 5:30 по пол.

чет. - п'ят. від 5:30 - 7:30 ввеч.

суб. від 10:00 - 1:00 по пол.

У цих годинах Кредитова Спілка приймає всі аплікації на позички.

ФІЛІЯ СВ. МИКОЛАЯ

4 Bellwoods Ave.

Toronto, Ont., M6J 2P3

Tel.: 360-8355

Урядові години:

пон. - п'ят. від 11:00 - 6:00 ввеч.

ФІЛІЯ БЛЮР

2299 Bloor St. W.

Toronto, Ont. M6S 1P1

Tel.: 763-4475

- БЕЗКОШТОВНЕ КОРИСТУВАННЯ ЧЕКАМИ
- ВИСОКІ ВІДСОТКИ
- ПРИЄМНА ОБСЛУГА
- ДЕПОЗИТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ДО \$60,000
- ЖИТТЄВА АСЕКУРАЦІЯ ОЩАДНОСТЕЙ ДО \$2,000

У ВАШИХ ФІНАНСОВИХ ПОТРЕБАХ, ЗВЕРТАЙТЕСЯ
З ПОВНИМ ДОВІР'ЯМ ДО КРЕДИТОВОЇ СПІЛКИ СВ.
МАРІЇ!

«Наше завдання
допомагати Вам і Вашій родині,
Вашій громаді,
та піддержувати українську культуру»

Українська Кредитова Спілка

Користайте з наших фінансових услуг:

- Позички на всі потреби
- Відкритий кредит на Ваші видатки
- Термінові депозити
- Ощадні конта
- «R.R.S.P.» і «R.R.I.F.»
- Шість автоматичних касирів*
- Телебанкова услуга «Український Дотик»
- Перша Українська «MasterCard»
- ... та багато більше!

Звертайтеся до найближчого відділу:

UKRAINIAN CREDIT UNION LIMITED

295 College Street, Toronto*	922-1402
2397 Bloor Street W., Toronto*	762-6961
3635 Cawthra Road, Mississauga*	272-0468
225 The East Mall, Etobicoke*	233-1254
247 Adelaide Street S., London*	649-1671
38 Jackson Avenue, Oshawa	571-4777
1093 Ottawa Street, Windsor*	256-2955

SERVING THE COMMUNITY

FOR COURTEOUS FRIENDLY SERVICE

2271 BLOOR STREET WEST, TORONTO, ONTARIO, M6S 1P1

COMMUNITY TRUST COMPANY LTD.

HEAD OFFICE

2271 BLOOR ST., W. TORONTO, ONT. M6S 1P1

(416) 763-2291 FAX.: (416) 763-2444

400 DUNDAS ST., E. MISSISSAUGA, ONT. L5A 1X5

(416) 615-8293 FAX.: (905) 615-8295

MORTGAGE DEPT.

568 ANNETTE ST., TORONTO, ONT. M6S 2C2

(416) 763-7333 FAX.: (416) 763-4322

Приймає вклади і ощадності, платить найвищі відсотки,
уділяє особисті і гіпотечні позики, приймає і реєструє
пенсійні плани.

Полагоджує всі банкові операції

Завідує спадками і довіреннями (Траст)

International
Airlines
Travel
Agent
Network

NORTHWESTERN TRAVEL BUREAU, INC.

A Fully Automated Travel Agency

CRUISES - HOTELS - AMTRAC

DOMESTIC and INTERNATIONAL TRAVEL

- * Tours to Ukraine *
- * Invitations to and from Ukraine,
- Poland and other countries *
- * Packages, Moneys to Poland *
- * Packages to Ukraine *

MEXICO = SUNSHINE VACATION = FLORIDA + HAWAII +

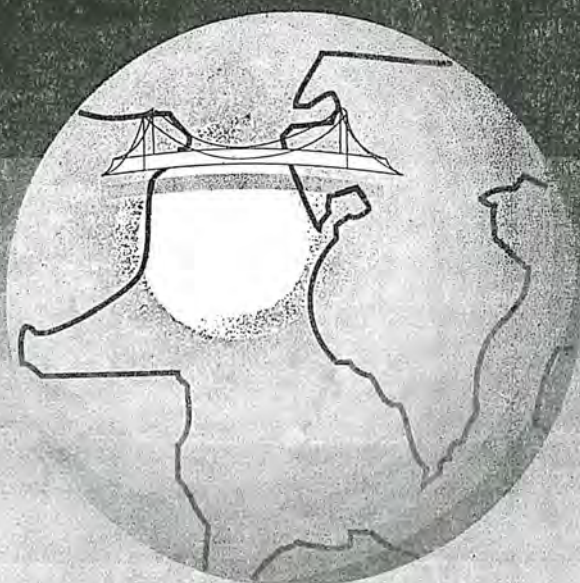
849 N. Western Ave. * Chicago, IL 60622

Phone (312) 278-8844 or (312) 489-5353

FAX (312) 278-8112
1-800-637-2746

Mon. & Thurs. 10-7 * Tues. & Fri. 10-8 * Sat. 9-3
Closed Wednesday

Якщо в Україну, то тільки через МІСТ

НА УКРАЇНУ І В УКРАЇНІ
посилки харчові і з одягом
↓
автомобілі, трактори, холодильники та інше
↓
туристичні послуги
↓
інвестиції, нерухомості, спільні підприємства
↓
пересилка, розмитнення, зберігання
та транспортація

За інформацією звертайтеся:
1-800-361-7345

Toronto
Mist Travel
121 Kennedy Ave.
Tel.: (416) 762-1172

Mississauga
Mecst International
4635 Burgoyne Str. Unit 23
Tel.: (905) 206-9139

CAPITAL CITY SAVINGS

Capital City Savings and Credit Union Limited

Ukrainian Branch

10850 - 97 Street

Edmonton, Alberta

T5H 2M5

Phone (403) 429-1431

УКРАЇНСЬКИЙ ВІДДІЛ

Полагодимо всі Ваші фінансові справи

КРЕДИТОВА СПІЛКА

„ПОСТУП – ВІРА”

**ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ ТА КОРИСТАЙТЕ З НАШИХ ПОСЛУГ
ВИМІНА ЧЕКІВ — ОПЛАТА МІНІМАЛЬНА**

Урядові години:

Від понеділка до четверга: 10 ранці — 5:30 по пол.

В п'ятницю: 10 ранці — 6:30 ввечері

В суботу: 9:30 ранці — 12:00 в полудне

**“PROGRESS-VERA”
CREDIT UNION LTD.**

627 Selkirk Avenue, Winnipeg, Manitoba R2W 2N2

Tel: 586-9604

УКРАЇНСЬКІ ТОРГОВЕЛЬНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ПІДПРИЄМСТВА І МИ

Від давніх часів торгівля між містами, племенами, народами і державами — відігравала важливу роль у їх формуванні і забезпеченні добробутом, політичними впливами і потрібною економічною силою для дальшого існування і розвитку.

Від того часу такий спосіб думання не змінився.

У сучасному світі менші торговельні підприємства з'єднуються, або утворюються торговельні ринки вільних народів такі як: Європейський Вільний Ринок чи договір Вільної Торгівлі між Канадою і ЗСА.

Розуміючи вагу торгівлі у всіх її аспектах — українці у вільному світі не відставали і заснували цілий ряд різнорідних підприємств, яких частина оголошується в Альманаху „Гомону України” і пресі.

Між оголошеними знайдете:

- **КНИГАРНІ** з великим вибором української тематики, українською і іншими мовами — книжок, журналів, газет, картин, касеток і грамофонних платівок
— **ХАРЧ ДЛЯ УМА І ДУХУ**;
- **ГУРТІВНІ, ХАРЧОВІ КРАМНИЦІ РОЗДРІБНОГО ПРОДАЖУ І РЕСТОРАНИ**, які доставляють готові харчові продукти або спеціалізуються у виробництві і приготуванні українських традиційних м'ясних і мучних виробів та страв
— **ХАРЧ ДЛЯ ТІЛА**;
- **ОДЯГОВІ, ВИСИЛКОВІ КРАМНИЦІ**, які забезпечать Вас і Вашу родину в Україні відповідним одягом
— **ЩОБ ЗАХИСТИТИ ВІД ХОЛОДУ ВЗИМКУ**;
- **КОРОТКО** — користуючись цими оголошеннями, Ви можете: купити землю, побудувати дім або підприємство, асекурувати, ogrіти, устаткувати, заповнити полиці книжками, прикрасити стіни картинами українських мистців, а харчі
— **„ТАК ДАЛЕКО, ЯК ВАШ ТЕЛЕФОН!”**

**ОДНАЧЕ, КОЛИ Б ВИ БУЛИ БУДЬ-ЧИМ НЕВДОВОЛЕНІ
З ЯКОСТИ ТОВАРІВ І ОБСЛУГ ТИХ ПІДПРИЄМСТВ**

— **СКАЖІТЬ ЦЕ ЇМ!**

АЛЕ, ЯКЩО ВИ ВДОВОЛЕНІ — СКАЖІТЬ ІНШИМ !!!

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

WEST ARKA

BOOK & GIFT STORE

власники

ОЛЬГА і АНДРІЙ ЧОРНІЙ

і син АНДРІЙ

- Книжки, журнали, газети, платівки і друкарські машинки.
- Різьба, бандури, вишивки, полотна і нитки до вишивання.
- Обруси і полотна з українськими vzorami по гуртовому і роздрібному продажу.
- Біжутерія, кераміка і кришталі.
- Висилка пачок до всіх країн.

GIFTS — BOOKS — THREAD — PANAMA — RECORDS —
NEWSPAPERS — TYPEWRITERS — UKRAINIAN
HANDICRAFTS

2282 Bloor St. W. Toronto, Ontario
M6S 1N9

Tel. (416) 762-8751
Fax. (416) 767-6839

НАЙБІЛЬША У СВІТІ УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ МЕБЛІВ І ДОМАШНЬОГО УСТАТКУВАННЯ,

ЯКА СЛУЖИТЬ УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ ВІД 1953 РОКУ.

ВЛАСНИКИ МИРОН ГЕРУС З РОДИНОЮ

запрошують Вас

ВІДВІДАТИ КРАМНИЦЮ, ЩОБ ПЕРЕКОНАТИСЯ, ЩО
ТУТ НАЙБІЛЬШИЙ ВИБІР МЕБЛІВ І НАЙКРАЩА
ЯКІСТЬ. ЗАЙДІТЬ І ОГЛЯНЬТЕ ШІСТЬ НОВИХ ГАЛЕРІЙ
— НОВИЙ СПОСІБ ВИСТАВИ МЕБЛІВ
У ТОРОНТІ І ОКОЛИЦІ.

Rochester

FURNITURE GALLERIES

1995 DUNDAS ST. E., MISSISSAUGA, ONT. L4X 1M1
(1 KM WEST OF HIGHWAY 427)

624-4411

& CAFÉ

УКРАЇНСЬКА ПЕКАРНЯ І РЕСТОРАНИ

THE FUTURE BAKERY AND CAFES

1. 735 QUEEN ST., W., TORONTO,	368-4235
2. 483 BLOOR ST., W., TORONTO,	922-5875
3. ST. LAWRENCE MARKET, TORONTO,	366-7259
4. 2199 BLOOR ST., W., TORONTO	769-5020
5. 1535 YONGE ST., TORONTO	944-1253

ПЕКАРНЯ ВИПІКАЄ:

НАЙКРАЩІ І ЗДОРОВІ ХЛІБИ, СОЛОДКЕ ПЕЧИВО,
МАКІВНИКИ, МЕДІВНИКИ І ІНШЕ ДОМАШНЄ ПЕЧИВО.
ДОСТАВА ДО КРАМНИЦЬ!

РЕСТОРАНИ ПРИГОТОВЛЯЮТЬ:

ЩОДЕННО СВІЖІ І СМАЧНІ СТРАВИ: СУПИ, М'ЯСИВА,
КАРТОПЛЯНІ ОЛАДКИ („пляцки”), ГОЛУБЦІ,
„ФЛЯЧКИ”.

Ресторани відкриті кожного дня
від год. 7:00 вр. — 11:00 ввеч.

і обслуговують

СНІДАНКИ, ОБІДИ І ВЕЧЕРІ

M-C DAIRY CO. LTD.

212 MAVETU ST. — TORONTO — TEL. 766-6711

ВЛАСНИКИ: РОДИНА ВЖЕСНЕВСЬКИХ

ОБ'ЄДНАНІ УКРАЇНСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА

UBA TRADING CO LTD

ГОЛОВНЕ БЮРО ТА ГУРТІВНЯ

300 DVIGHT AVE., TORONTO, ONTARIO M8V 2W7

Tel. 252-2246 - 47 - 48

ТОВАРИ ПРОДАЄМО ТІЛЬКИ ГУРТОМ
ДО КРАМНИЦЬ.

МАЄМО НА СКЛАДІ:

Споживчі товари, тютюнові вироби, солодощі, косметику,
патентовані ліки.

ВІДДІЛИ ГУРТІВНІ:

UBA – Cash & Carry

138 Euclid Ave. — Tel. 366-2324

41 Drummond St. — Tel. 252-2120

21 Prescott Ave. — Tel. 656-1921

3543 Danforth Ave. — Tel. 698-1865

* * *

ВІДДІЛ UBA ПІД НАЗВОЮ:

HAYDEN MACDONALD (OSHAWA) LTD.

750 FAREWELL AVE., OSHAWA, ONT.

Tel.: 686-2644 & 733-4647

CASH & CARRY – OSHAWA,

Tel.: 433-1188

**УКРАЇНСЬКА
БУДІВЕЛЬНА ФІРМА**

**KOSTRUBA
& SONS INC.**

846 LEXICON DR.

Mississauga, Ontario

L4Y 2P8

● **Б У Д О В И Ф А Б Р И К**

● **В И Н А Й М И Ф А Б Р И К**

Tel.: (416) 890-0196

OVER 30 YEARS OF SERVICE

**SIPCO FUTURE
FUELS**

SIPCO
ENERGIES LTD.

Автоматична доставка оливи до домів

24-годинна необхідна обслуга

Пляни обслуги і частин

Безплатний CO₂ тест ефективности

Оливні і газові горні (форнеси)

Повітряне охолодження

Форсоване повітря і гарячоводні котли (бойлерс)

Наволотувачі і відволотувачі

Електричні очищувачі повітря

Свої рахунки можете платити безкоштовно у

Community Trust Co., 2299 Bloor St. West

C.O.D. DELIVERY SAME DAY

RESIDENTIAL • COMMERCIAL

Phone (416)

232-2262

Phone (416)

233-4820

83 Six Point Road, Toronto, Ontario, Canada M8Z 2X3

Firchuk's

• PARCEL SERVICE TO UKRAINE •

SENDING PARCELS FOR OVER 30 YEARS

Firchuk's Accepts parcels from your home anywhere in Canada and ships directly to Ukraine
Firchuk's Sends • Clothing (new & used) • Food • Medicine • Vitamins

TO SEND A PARCEL:

1. Pack contents into strong cardboard box.
2. List contents of box on sheet of paper and place in envelope on top of the box.
3. Place **Sender's** name & address on top left portion of box.
4. Place **Recipient's** name on middle portion of box.
5. Cover Recipient's name with piece of paper and write: (we shall tear this off in Toronto and forward parcel to Ukraine).
6. Ship box to Toronto via: Canada Post or courier.
If you have any questions, please call toll-free:

Firchuk's
610 Queen Street West
Toronto, Ontario M6J 1E3

Висилка посилок:

Щоб вислати посилку потрібно:

1. Запакувати в міцну, чисту (не помальовану) пачку-баксу.
2. Зробити опис-інвойс, які речі знаходяться в посилці, вложити в конверт і приклеїти до пачки.
3. Написати точну адресу **відправника** в верхньому лівому куті посилки.
4. Написати докладну адресу **адресата** по середині пачки.
5. Заклеїти адресу адресата куском паперу, на якому написати нашу адресу. Коли посилка прийде до Торонто, ми зрештою цей папір і відшлемо посилку на Україну з оригінальною адресою.
6. Прислати посилки до Торонто канадським поштою або courier.

В І Т А Ї М О
клієнтів і всіх українців у світі
У НОВОМУ 1994-МУ РОЦІ

і пересилаємо китицю найкращих побажань

Наші Услуги

Висилаємо :

- посилки з повним і вживаним одягом
- гроші
- холодильники
- морозилки
- електрорадіатори
- телевізори
- пральні машини
- машини до шиття
- трактори

Дзвоніть за цінами
на телефон:

Toronto **364-5036**
1-800-387-7363

Head office: 610 Queen St. W., Toronto, Ont. M6J 1E3 Tel. (416) 364-5036 Fax: (416) 364-3864

Губиться мова... Тратиться Народ...

ДРУКУЙТЕ ПО=УКРАЇНСЬКИ!

ВИКОНУЄМО ВСЯКІ ДРУКАРСЬКІ РОБОТИ:

*Наша спеціальність - гравіровані весільні запрошення
з українськими взорами.*

Trident Associates Printing
P. O. Box 614
Buffalo, New York 14240

Українська Друкарня
„ТРИЗУБ” ®
у Бюфало, Нью Йорк

Phone: 716-691-8404

Canadian Office

TRIDENT ASSOCIATES PRINTING

85 Lakeshore Road St. Catharines, Ontario L2N 2T6

BY APPOINTMENT ONLY

Phone: 716-691-8404

JENNIE'S FLOWER SHOP

ВЛАСНИКИ — БОГДАННА І ІВАН ІГНАТОВИЧІ

Tel. 766-0813 — 3316 Dundas St. West (at Runnymede)

Toronto, Ontario M6P 2A4

BABY POINT REAL ESTATE LTD.

RESIDENTIAL — COMMERCIAL — MORTGAGES

421 Armadale Ave., Toronto, Ontario M6S 3X7 Tel.: 763-2548

Власник фірми:

МИХАЙЛО ГЕНЯГА

Відомий українській громаді продавець нерухомостей на протязі довгих років. У потребі купівлі чи продажу нерухомости, запрошуємо зайти до бюро або зателефонувати: 763-2548.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

Arka Ltd.

575 Queen St. W., Toronto, Ont., M5V 2B6 Tel.:366-7061

М о ж н а н а б у т и :

книжки, журнали, часописи,
шкільне і бюрове приладдя,
різьби, вишивки, нитки, панаму,
платівки, друкарські машинки,
обручки, заручиневі перстені.

УКРАЇНСЬКА ФІРМА ОПАЛОВАЛЬНОЇ ОЛИВИ

TRIDENT-ALBERTA FUEL OIL

260 JANE STREET, TORONTO M6S 3Z2

- Доставляємо оливу для домашнього і індустріального вжитку
- Встановлюємо нові форнеси, центральні охолоджувальні системи, нові економічні бирнерс і гюмидифайрс для зволоження повітря
- Даємо високоякісну персональну обслу́гу
- Власник — М. Паньків є кваліфікованим механіком з 35-річним досвідом

24-ГОДИННА ОБСЛУГА!

ТЕЛЕФОН: 763-5312

3.95
per
kg.

New & Used Clothing to Ukraine DUTY FREE • NO WEIGHT LIMIT

- Parcels to Ukraine — Duty Free
- Pre-arranged Food Parcels (No Shipping)
- Cars — Volga — Lada — Niva — Moskvitch Mini Van
- Fridges, Freezers, Washers & Dryers

Wool Kerchiefs From \$8 Ea

- Money Wired to Ukraine. Delivered in Dollars, or Rubles
- Full Range of 220 Volts/50 Cycle Pal/Secam Multi System

100% GUARANTEED LOWEST EDMONTON PRICES

- Translations from Ukrainian to English & Reverse

422-5693

10219 - 97 St.

Edmonton, AB, T5J 0L5

КРАМНИЦЯ ДОБІРНИХ М'ЯСНИХ ВИРОБІВ

М. & S.

915 MAIN STREET

WINNIPEG, MANITOBA, R2W 3P2

TeL. 942-4924

Властитель

СТЕПАН ЯНКІВСЬКИЙ

Y. ONYSCHUK & CO. LIMITED
INSURANCE PROFESSIONALS SINCE 1948

2477 Bloor Street West, Toronto, Ontario M6S 1P7

ПОЛАГОДЖУЄМО АСЕКУРАЦІЮ УСІХ РОДІВ

- для домовласників, рентівників, підприємств
- життєву, хворобову, групову
- дожиттєву платню різних родів, RRSP, RRIF

TEL.: 767-5408

УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ПОДОРОЖІ

РОМАН І СТЕПАН ГРИЦИНИ

ASTRO TRAVEL SERVICE

2206 BLOOR ST. WEST

TORONTO, ONTARIO M6S 1N4

TEL.: 766-1117

1-800-265-9926

**ПЕРШЕ УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ПОДОРОЖІ
МАРКІЯНА КОГУТА І ІГОРЯ КУРИЛОВА**

BLOOR TRAVEL AGENCY

1190 BLOOR ST. WEST, TORONTO

TEL.: 535-2135 & 535-2136

ОРГАНІЗУЄ:

- * Спроваджування рідних на постійне перебування або на візити
- * Продажі квитків на всі літунські та корабельні лінії
- * Репрезентуємо наступні добре знані компанії:

**Air Canada, Lufthansa, Swissair, Air France
KLM, Canadian Airlines.**

**НЕ ЙДИ, НЕ ШУКАЙ ЧУЖИХ СОБІ БЮР.
БО НАЙКРАЩЕ ОБСЛУЖИТЬ „АГЕНТСТВО БЛЮР”**

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

**Найбільший і найкращий вибір українських книжок,
платівок, полотна і кераміки**

UKRAINIAN BOOK STORE

10215 — 97th STREET

P. O. Box 1640

EDMONTON, ALBERTA

T5J 2N9

PHONE: (403) 422-4255

FAX: (403) 425-1439

**У нас можете набути всі нові українські видання, які
друкуються по цілому світі.**

MARKET DRUGS MEDICAL

SUPPLIES AND PHARMACY

ESTABLISHED 1965

10203 - 97 Street, Edmonton, Alberta T5J 0L5

Telephone (403) 422-1397

HOME HEALTH CARE CENTRE

Canes, support hose, safety bathroom equipment, spencer

support garments, electrotherapy.

Великий вибір речей для старших віком людей.

Власники: Мирослава і Борис Фербеї

А С Е К У Р А Ц І Я

**ЖИТТЄВА — АВТА — ХАТИ — ПІДПРИЄМСТВ
ТА ІНШЕ**

DEPENDABLE INSURANCE BROKERS LTD.

4195 Dundas St. W. Suite 333, Etobicoke, Ont. M8X 1Y4

ІВАН ЦЕРКОВНИК — ПРЕЗИДЕНТ

Telephone: 234-5260

МІСТ-КАРПАТИ

Пачки в Україну

Білорусію, Росію

- ☛ експресові харчові пачки
- ☛ авто, трактори
- ☛ холодильники, телевізори
- ☛ швейні машини, пральки
- ☛ хати і апартаменти
- ☛ надгробні пам'ятники

MEEST-KARPATY

120 Runnymede Rd., Toronto, Ontario, Canada M6S 2Y3

Tel.: (416) 761-9105

Toll free 1-800-265-7189

УКРАЇНСЬКА ФІРМА

SKIRA & ASSOCIATES LTD.

CONSULTING ENGINEERS

ВЛАСНИКИ:

ЗЕНОН СКИРА і РОМАН КЕРКУШ

3464 Semenyk Crt., Suite 100

Mississauga, Ontario

L5C 4P8

Tel. (416) 276-5100

CENTRAL PRODUCTS

&

FOODS LTD.

"Famous Products"

МАРКА ЗНАНОЇ КОВБАСИ

630 NAIRN AVENUE, WINNIPEG, MAN., R2L 0X5

TEL.: 667-3855

С. ЯНКІВСЬКИЙ і Я. ДЕРЖКО — власники

Leyden's & BOW VALLEY Crematorium
FUNERAL HOME LTD. (Owned and Operated by LEYDEN'S Funeral Home Ltd.)

"Chapel of Remembrance"

Services at Prices to Accommodate
Families in all Financial Circumstances

Offering Various Cremation Services
to Meet Your Personal Needs

304 - 18th Avenue S.W., Calgary — 228-4422
Clareholm — 625-3212

WHOLLY CANADIAN FAMILY OWNED & OPERATED
Serving Calgary Area Since 1930

ВИДАННЯ „ГОМОНУ УКРАЇНИ”

для вашої бібліотеки або на висилку в Україну Вашим рідним, знайомим
або нашим установам:

- Р. Рахманний — „Україна атомного віку”. 3 томи — 1.967 сторінок
друку, тверда оправа, ціна трьох томів
— \$45
- Б. Стебельський — „Ідеї і творчість” — 352 сторінки, тверда оправа,
— \$25
- О. Матла — „Історичні нотатки” — 303 сторінки, тверда оправа,
— \$10
- С. Любомирський — „Безстрашні” — 287 сторінок, тверда оправа,
— \$15
- „Армія нескорених” — 424 сторінки, тверда
оправа, — \$25
- „Ніколи не забуду” — 592 сторінки, тверда
оправа, — \$15
- В. Макар — „Бойові друзі” т. 1-ий — 415 сторінок, тверда оправа,
— \$15
- т. 2-ий — 430 сторінок, тверда оправа,
— \$25
- „Від Бистриці до Бугу” — 456 сторінок, тверда
оправа, — \$15
- С. Караванський — „Гумористичний самвидав” — 176 сторінок, тверда
оправа, — \$10
- „Ярина” — 187 сторінок — тверда оправа,
— \$5
- Я. Пришляк — „Два брати ідеалісти” — 318 сторінок,
— \$15
- М. Боровик — „Століття українського поселення в Канаді” — 486
сторінок, — \$15
- С. Мединський — „Дивізійними стежками” — 185 сторінок,
— \$18
- Д. Куп'як — „Спогади нерозстріляного” — 431 сторінка,
— \$25

Надсилайте замовлення з належністю. Названі ціни включають пе-
ресилку.

Шліть замовлення на адресу:

Homin Ukrainy
140 Bathurst St.
Toronto, Ont. M5V 2R3

ПРЕДСТАВНИКИ „ГОМОНУ УКРАЇНИ”:

за поазбучним порядком місцевостей:

W. Wiwcharuk
58 Collingdon Dr.
Brantford, Ont. N3S 3E2	D. Kocan
R. R. #6
Bowmanville, Ont.
2072 #2 H-wy
L1C 3K7
A. Kolomijczuk
5324 — 40 Ave. N. W.
Calgary, Alta. T3A 0X4	M. Boychuk
342 Vancouver Ave. N.
Saskatoon, Sask. S7L 3P6
O. Panczyszyn
2140 W. Huron St.
Chicago, Ill., 60612 USA	I. Kardasz
47 Densgrove Dr.
St. Catharines, Ont. L2M 3M1
W. Walkiw
9222 — 116 St.
Edmonton, Alta, T6G 1R1	D. Babiak
575 Morris St.
Sudbury, Ont. P3B 1C3
M. Hlawka
87 Gainsborough Rd.
Hamilton, Ont. L8E 1E4	W. Maznyczka
377 First St.
Thunder Bay, Ont. P7B 2N1
A. Malko
885 Queens Blvd.
Kitchener, Ont. N2M 1A8	“Arka”
575 Queen St. W.
Toronto, Ont. M5V 2B6
Ukrainian Publishers
200 Liverpool Rd
London, NI-ILF, ENGLAND	I. Fedoni
141 Wilson Rd.
Welland, Ont. L3C 2T5
S. Medynskyj
121 Tavistock Rd.
London, Ont. N6J 1Z5	M. Mostowyj
1150 Parent Ave.
Windsor, Ont. N9A 2E5
M. Andruchiw
3960 St. Lawrence Blvd.
Montreal, Que. H2W 1Y3	I. Romaniuk
466 St. Anthony Ave.
Winnipeg, Man. R2V 0S3

У всіх справах передплат, оголошень і купівлі уділів (шерів)
просимо звертатися до наших представників

або прямо до Видавництва:

“Homin Ukrainy” (Ukrainian Echo) Publ. Co. Ltd.
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

З М І С Т

	Стор.
Вадим Крищенко. Прапор України	5
Календаріом та історичний календар	6
Юрій Мушкетик. Як сумне це слово — Україна	30
Олег Романишин. У 50-ліття Української Головної Визвольної Ради (УГВР)	31
Президент УГВР Кирило Осмак	40
Владика Андрей	41
За національну єдність	53
Мар'ян Процик, свящ. В'язень Христа ради	55
Мирослав Панчук. Боротьба ОУН-УПА в концтаборах	62
Оксана Войтович. Сорок днів у Кінгірі	67
Тетяна Федорів. П'ятсот	73
Остап Хмұрович. Степан Стебельський — „Хрін”	74
„День Тараса Шевченка” у ЗСА	87
Заповіт	88
Іван Гнатюк. „Кобзар”	90
Аріядна Стебельська. Шевченко і трагічні оптимісти	90
Богдан Стебельський. Шевченкові назви народів	108
Олександра Яворська-Копач. Літа минають, а Григорій Сковорода далі мандрує	125
Н. Дідух. Перші університети в Україні	128
В. Білоус, В. Кучер. Українська меншина в Польщі та Українська Повстанська Армія	130
Невинні жертви польського терору	146
Іван Білас. Червоний терор в Україні 1917-1953 рр. Боротьба з національно-визвольним рухом	148
Чого загинув Івасюк?	165
Василь Фольварочний. Жайвір	167
Юр. Яр-ко. Чи не час Україні бути побаченою?	168
Юрій Ткаченко. Спортивні тривоги-93	180

Н. Карпатська.	Вік живи — вік учися	193
	Гей на Івана, гей на Купала	194
	Чорна пані на цвинтарі	195
	Перша сибірська зима	197
	Щастя у нещасті	199
	Струмочок	200
Степан Шугай.	Їжакова хата	203
	Дві білочки	204
	Теплослів'я	204
	Жабка	204
	Бузько (легенда)	205
Володимир Масляк.	Учися, дитино...	207
	Україна в цифрах	207
	Як українці в Україні ставляться до рідної мови	210
	Варто знати	211
	Лікарські поради	213
	Гумор	214
	Подяка	218
	Державні святкові дні Канади і Америки	218
	Оголошення	220

PYSANKA - V.I.M. Parcel Service Inc.
2100 Bloor St. W. #6A Toronto, ON, M6S 4Y7

tel. (416) 604-8311

ДОСТАВА

**В УКРАЇНУ, БЕЛАРУСЬ, ЛИТВУ, ЛАТВІЮ,
ЕСТОНІЮ, МОЛДАВІЮ ТА РОСІЮ***

**ПАЧОК
З НОВИМ ТА ВЖИВАНИМ
ОДЯГОМ**

**АМЕРИКАНСЬКИХ
ДОЛЯРІВ**

**ПРИВАТНИХ ТА
КОМЕРЦІЙНИХ
ВАНТАЖІВ**

*Скористатися послугою можна лише за наявності ліцензії

РОМАН ТИСЯК

пропонує клієнтам
спеціальні ціни на нові
авта

заощадить від \$500 до
понад

\$2,000

(416) 767-4929

(416) 236-1011

SALES LEASING

3200 Bloor St. W.
Toronto, Ontario M8X 1E1

РОМАН ТИСЯК

понад 30 років обслуговує
клієнтів

Пропонує по гуртовій ціні
для індивідуальних покуп-
ців наступні моделі авт:

G. M. Cars and Trucks:
Geo, Cavalier, Corsica,
Lumina, Caprice, Lumina
APV Van, Astrovan, Blazer,
Vans, Trucks and Traker.
OLDSMOBILE: Achieva,
Cutlass, Ciera, Cutlass
Supreme, Delta Royal 88,
98 Regencies and used
vehicles.

Підіть до інших продавців
автомобілів і одержите
найкращу ціну, а тоді
прийдіть до мене і я Вам
гарантую дальші заощад-
ження соток доларів.

Якщо Ви маєте запитання
або хочете зустрітись зі
мною особисто, будь-лас-
ка, телефонуйте:

(416) 767-4929

або (416) 236-1011

Принесіть цей купон зі собою як будете купувати авто, і я
дам Вам чек на

\$100

який Ви зможете передати на харитативні чи громадські
цілі за вашим вибором